

વર્તમાન વિશેષ™

વર્તમાન
પ્રવાહોનું
360°
વિશ્લેષણ

નવેમ્બર, 2022

વર્તમાન પ્રવાહોનું 360° વિશ્લેષણ

સંપાદક

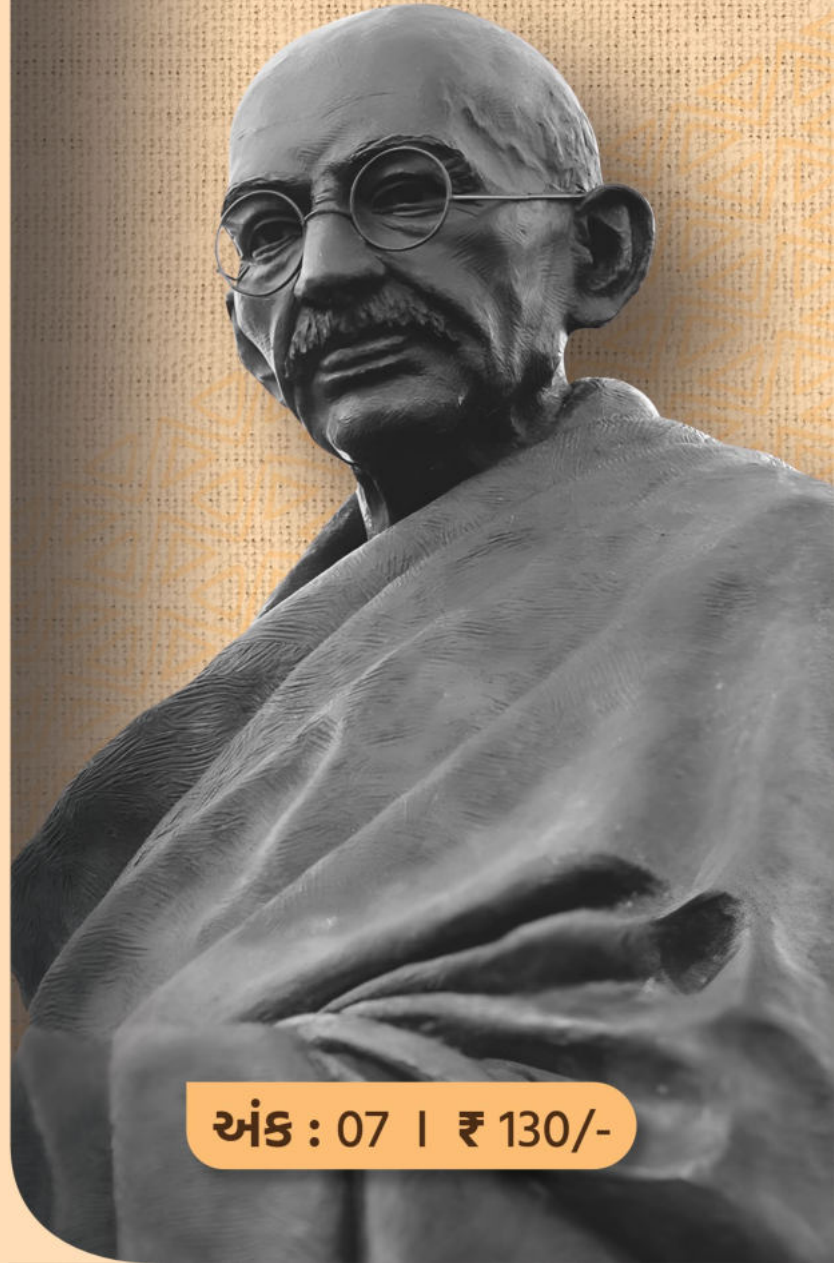
વિકાસ પટેલ

305, Shalin Galeriya, 3rd floor,
Nr. RTO, Sector-4, Gandhinagar.

Ph.: 7777991348 / 9601608348

ગાંધીજી

મોહન થી મહાત્મા
સુધીની સફર

અંક : 07 | ₹ 130/-

Editor in Chief & Director

વિકાસ પટેલ

Co-Editor

જીજ્ઞેશ ગઢિયા, રવિરાજ ડાભી,
જય ડોબરિયા, કાનજી કુછડિયા

Content Team

ધ્રુપદ પટેલ, સંદીપ પ્રજાપતિ, કરણ પટેલ, વીરપ્રતાપ સિંહ,
વત્સલ પટેલ, નીરજકુમારી પ્રજાપતિ, દક્ષાબા રાણા, કિષ્ના
ધોરાજીયા, ઝાલા યોગેશકુમાર, ચંદ્રસિંહ રાઠવા, મહેન્દ્ર
પઢિયાર, સુરજ પટેલ, ચૌહાણ કુલદીપસિંહ, પ્રકાશકુમાર
પ્રજાપતિ, જીગર દરજી, પટેલ મયુરભાઈ, સંજય સોનગરા,
ચશવંતકુમાર પરમાર

Typing Team

ઋત્વા દવે, પ્રિયંકા લેઉવા, હિતેન્દ્રસિંહ રાજપાલ, હિમાંશીબેન
રાઓલ, કોમલ પરમાર, કોમલ પ્રજાપતિ, મિતલ નાણાવટી,
નરેન્દ્રભાઈ ગોહિલ, વાઘેલા ધારાબેન, પ્રકાશભાઈ પરમાર, મહેમદ
ઈલિયાસ દાણી, અંસારી બસીરુદ્દીન નિઝામુદ્દીન, કરણસિંહ ગોહિલ,
ભાવનાબેન પટેલ, દેવેન્દ્રભાઈ ઠક્કર, ચેતનભાઈ નાથી

Designing Team

અંશ વાઘાણી, ખુશ્બુ સોલંકી, કોમલ રાવળ, હાર્દિક
લાખાણી, નિતિન વાલાણી, કુંદન પટેલ, નિકુંજ સગર,
મયંક ઘેલાણી, હાર્દિક પંચાલ, કિર્તન પટેલ

Managment Team

મહેશ રખિયાણીયા, મનસ્વી ગઢવી, કિષ્ના પટેલ,
મેહુલ ચૌહાણ, કિશન બુટાણી, દેવ્યાની પોકાર

વર્તમાન વિશેષ™ GPSC 360°

ગુજરાતના તમામ મહેનતુ
વિદ્યાર્થીઓને અર્પણ

Book Name : વર્તમાન વિશેષ GPSC 360°

Copyright© : WebSankul®

Pages : 128

Price : Rs. 130/-

Book Design : WebSankul

Email : publication@websankul.com

Contact No : 77 77 99 13 48, 96 01 60 83 48

Website : www.websankul.com

© Strictly reserved with the Editor

No Part of this Publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise or stored in a database or retrieval system without prior written permission of the publishers.

સંપાદક તથા પ્રકાશક દ્વારા પુસ્તકના તમામ તથ્યોની યોગ્યતા તપાસમાં આવી છે, તેમ છતાં કોઈપણ ક્ષતિ માટે પ્રકાશક, સંપાદક, મુદ્રક જવાબદાર રહેશે નહીં.

સંપાદકીય ...

નમસ્કાર વિધાર્થી મિત્રો,

નવા વર્ષની સર્વે વાચક મિત્રોને હાર્દિક શુભેચ્છાઓ....

તાજેતરમાં લેવાયેલ Dy.SO. તથા ACF ની પ્રિલીમ પરીક્ષામાં તમે ખંતપૂર્વક મહેનત કરી હશે. હવે આગળના પડાવ એટલે કે મેઇન્સ માટે પણ શસ્ત્રો સજ્જ કરવાનો સમય આવી ગયો છે.

GPSC 360°નો નવેમ્બર, 2022નો અંક આપની સમક્ષ રજુ કરતાં મને હર્ષ અને સંતોષની લાગણીનો અનુભવ થઈ રહ્યો છે. ટીમ વેબસંકુલના સામુહિક પ્રયત્નો અને સહયોગ વડે પ્રસ્તુત અંકમાં પરીક્ષાલક્ષી માહિતીને વર્તમાન ટ્રેન્ડને ધ્યાનમાં રાખી ખૂબ જ ઉંડાણપૂર્વકના અભ્યાસ સાથે તથા વાચકવર્ગની અપેક્ષાઓને અનુરૂપ વધુ ને વધુ ઉપયોગી બની રહે તે રીતે રજુ કરવામાં આવી છે, જે આગામી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં આપને ઉપયોગી બની રહેશે.

**“You may never know, what results come of your actions,
but if you do nothing, there will be no results.”**

ઉપર્યુક્ત ગાંધી નિર્દેશિત સુવિચાર પ્રારબ્ધના ગુણદોષને મહત્વ આપવાને બદલે પુરુષાર્થના વિચાર પર ભાર મૂકે છે. સરકારી અધિકારી બનવાની આ સફરમાં તમારી અદ્ય ઇચ્છાશક્તિ તથા સખત પુરુષાર્થની સાથે GPSC 360°ના આપણા અંકો તેના પૂરક બની રહેશે.

વિકાસ પટેલ

તમને ખાખી પહેરાવવા માટે આવી રહી છે
ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

CONSTABLE

Date 19-01-2023

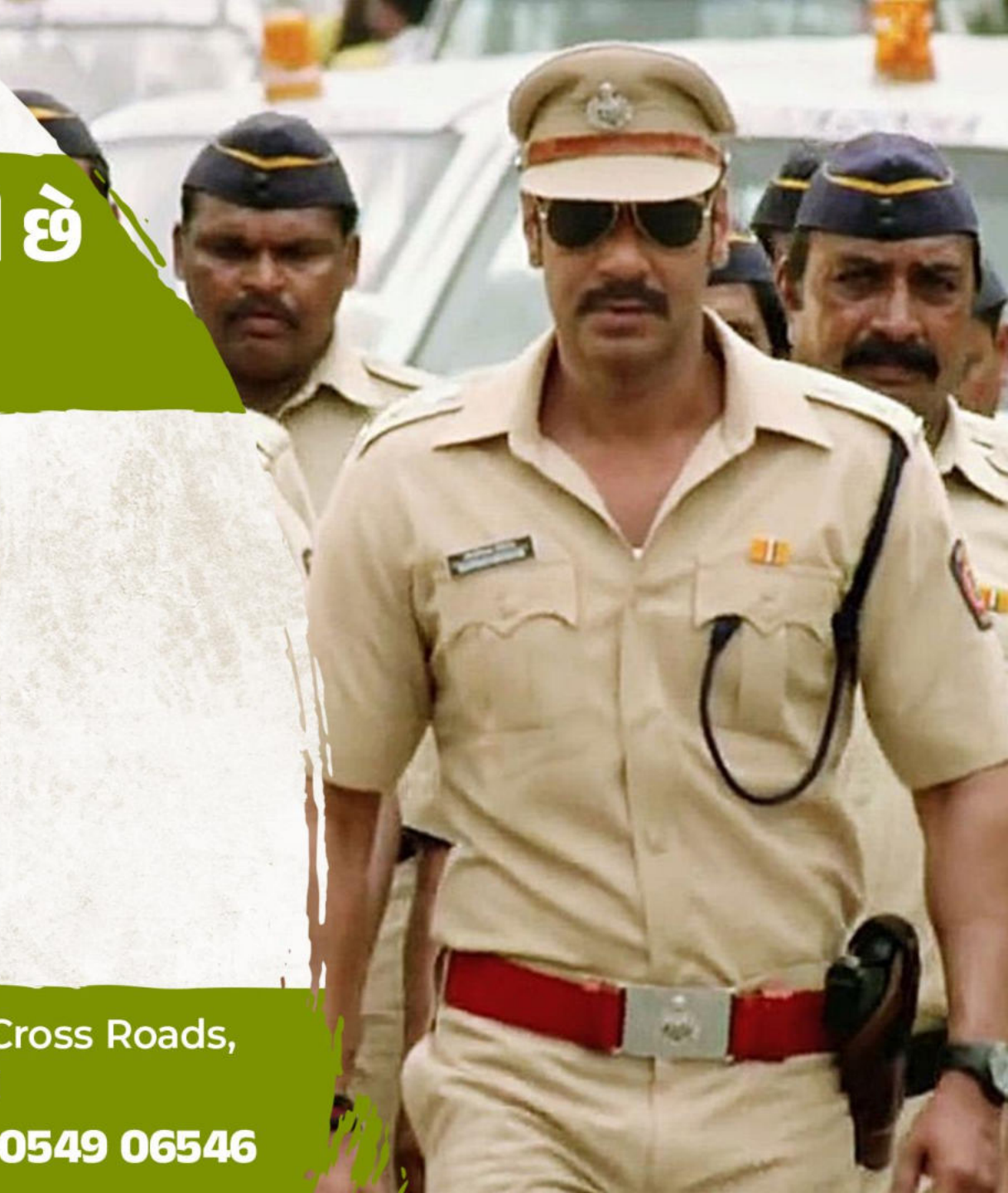
Time 11:00 to 1:00

Fees 18000 (~~25000~~)

(Offer Valid till 19 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

INDEX

પ્રાથમિક પરીક્ષા વિશેષ

સામાન્ય અભ્યાસ - 1

ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો 21

- દાદાસાહેબ ફાળકે એવોર્ડ
- મહાકાલ લોક કોરિડોર
- યુનેસ્કોની 50 પ્રતિષ્ઠિત ભારતીય ટેક્સટાઇલ યાદી
- બાંધવગઢના જંગલો અને બૌદ્ધ ગુફાઓ

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા 24

- બેટી બચાવો બેટી પઢાવો યોજના
- ભારતના 15મા એટર્ની જનરલ
- તાજમહેલ અને સર્વોચ્ચ અદાલતના દિશા-નિર્દેશ
- કોલેજિયમ વ્યવસ્થા
- પોપ્યુલર ફ્રન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા સંગઠન પર પ્રતિબંધ
- રાજકીય પક્ષના પ્રતિક અને ચૂંટણી ચિહ્ન
- કે.જી. બાલકૃષ્ણન સમિતિ

આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટના 29

- નેન્સેન રેફ્યુજી એવોર્ડ
- ઈઝરાયેલ - લેબનોન વચ્ચે ઐતિહાસિક કરાર

સામાન્ય અભ્યાસ - 2

ભારતીય અર્થતંત્ર અને આયોજન..... 30

- એશિયન પામ ઓઇલ એલાયન્સ
- ટોકનાઇઝેશન સિસ્ટમ
- SIDBI - D&B SpeX

- herSTART સ્ટાર્ટ-અપ પ્લેટફોર્મ
- નેશનલ SC - ST હબ કોન્કલેવ
- Quality Council of India
- India Tourism Statistics Report 2022
- ભારતની પ્રથમ સ્વદેશી એલ્યુમિનિયમ માલસામાન ટ્રેન રેક
- ઈ-ઈનવોઇસ
- PM - DevINE યોજના
- Tele - MANAS
- ડિજિટલ બેન્કિંગ યુનિટ
- Poverty and Shared Prosperity Report 2022
- પીએમ ગતિશક્તિ ઈ-ન્ટીગ્રેટેડ માસ્ટર પ્લાન પોર્ટલ
- વૈશ્વિક બહુપરિમાણવીય ગરીબી સૂચકાંક
- વન નેશન, વન ફર્ટિલાઇઝર
- મિશન સ્કૂલ્સ ઓફ એક્સેલન્સ
- Multi - State Co-operatives Societies (Amendment) Bill, 2022
- UNCTADનો વાર્ષિક વેપાર અને વિકાસ અહેવાલ
- ગ્લોબલ હંગર ઈન્ડેક્સ 2022
- Logistics Ease Across Different States (LEADS) Survey 2022
- Commitment Index to Reduce Inequality Report 2022
- Education 4.0 India Report
- વર્લ્ડ ઈકોનોમિક આઉટલુક રિપોર્ટ

- યુરોપિયન દેશોમાં યુનિફાઇડ પેમેન્ટ્સ ઈન્ટરફેસ ચૂકવણીની સુવિધા

ભૂગોળ અને પર્યાવરણ 48

- માધવ નેશનલ પાર્કમાં વાઘ
- સુકાપાઈકા નદી
- નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ
- રોટરડેમ કન્વેન્શન
- LIFE મિશન
- ગ્લોબલ ફોરેસ્ટ સેક્ટર આઉટલુક રિપોર્ટ 2050
- ભારતનું પ્રથમ ડુગોંગ કન્ઝર્વેશન રિઝર્વ
- ભારત ખાંડ ઉત્પાદનમાં પ્રથમ
- LIFE મિશન અને અગ્નિતત્ત્વ ઝુંબેશ
- Sample Registration System Statistical Report 2020
- લિવિંગ પ્લેનેટ રિપોર્ટ 2022
- મિશન ઈન્ટિગ્રેટેડ બાયોરિફાઈનરી

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી..... 56

- DART મિશન
- SASTRA રામાનુજન પુરસ્કાર
- ચંદ્ર પર સોડિયમની પૃષ્ઠિ
- રોહિણી RH200 રોકેટ
- ભારતમાં 5G લોન્ચિંગ
- INS અજય
- લાઈટ કોમ્બેટ હેલિકોપ્ટર : પ્રચંડ
- Hybrid Propulsion System
- મંગળયાન મિશનનો અંત
- દેશનું પ્રથમ સંપૂર્ણ સૂર્ય ઊર્જા આધારિત ગામ
- ICG શિપ : સમર્થ
- ભારતનું પ્રથમ હિમપ્રપાત નિરીક્ષણ રડાર
- રાષ્ટ્રીય બૌદ્ધિક સંપત્તિ પુરસ્કાર 2021-22

- સબમરિન લોન્ચ બેલેસ્ટિક મિસાઈલ
- ડો. દિલીપ મહાલનાબીસ : ORSના પ્રણેતા
- LVM3 - M2 મિશન
- વેરી શોર્ટ રેન્જ એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ મિસાઈલ

અન્ય..... 67

- જલદૂત એપ્લિકેશન
- અભ્યાસ ક્વાયટ
- સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ 2022
- સેમી હાઈ-સ્પીડ ટ્રેન 'વંદે ભારત એક્સપ્રેસ' અને 'મેટ્રો રેલ પ્રોજેક્ટ'
- આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર 2022
- સ્વર્ણિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટી
- ભારતના બીજા ચેફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ
- PM YUVA 2.0
- Bharataskills Forum
- India Hypertension Control Initiative
- પ્રોજેક્ટ મોસમ પર રાષ્ટ્રીય પરિષદ
- SRESTHAG પ્રોજેક્ટ
- સ્વચ્છ ટોયકેથોન સ્પર્ધા
- બેટિયાં બને કુશલ
- લતા મંગેશકર પુરસ્કાર 2022
- કન્વર્જન્સ પોર્ટલ
- Def - Expo 2022
- 90મી ઈન્ટરપોલ જનરલ એસેમ્બલી
- IBSAMAR ક્વાયટ
- નેશનલ ક્રેડિટ ફ્રેમવર્ક
- Higher Education World University Ranking
- 36મી નેશનલ ગેમ્સ
- 'સૂર્ય ગુજરાત' યોજનાનું વિસ્તરણ

મુખ્ય પરીક્ષા વિશેષ

સામાન્ય અભ્યાસ - 2

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા 85

- સર્વોચ્ચ અદાલતની કાર્યવાહીનું લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ
- ચૂંટણી ફંડિંગ
- ભારતમાં બદનક્ષી કાયદો (Defamation)

લોક પ્રશાસન અને શાસન 91

- નાગરિક સમાજ (Civil Society)

નીતિશાસ્ત્ર 94

- ગર્ભપાતનો અધિકાર

સામાન્ય અભ્યાસ - 3

અર્થતંત્ર અને આયોજન 97

- આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજના-2022
- ગ્લોબલ ઈનોવેશન ઈન્ડેક્સ- 2022
- ડિજિટલ રૂપીનું પાયલોટ લોન્ચ

- સોશિયલ સ્ટોક એક્સચેન્જ

અન્ય સાંપ્રત ઘટનાઓ 108

- UNSC અને ભારતનું કાયમી સભ્યપદ

WEB SPECIAL

Terms in News 111

WEBSANKUL @ A GLANCE 119

- યોજના સારાંશ
- Data Sheet

News in Short 124

Calender Special 128

Maps.....in QR code

Cover
Story

ગાંધીજી

મોહન થી મહાત્મા
સુધીની સફર

ગાંધીજી : મોહનથી મહાત્મા સુધીની સફર

“એનું જીવન એટલું તો ઉમદા હતું
અને એનામાં એવાં કોઈ તત્ત્વો....
વણાઈ ગયાં હતાં કે પ્રકૃતિ પોતે,
ઉભી થઈને સમગ્ર દુનિયાને કહી શકે કે:
આ હતો માણસ!”

(ઈન્ડિયન ઓપિનિયન, કસ્તુર બાના અવસાન બાદ,
તા. 22 - 3 1944ના વિશેષાંકમાંથી)

- બીજી ઓક્ટોબર, 1869ના રોજ કરમચંદ ગાંધી અને પૂતળીબાઈના ઘરમાં પુત્રજન્મ થયો, જેના મૃત્યુ પછી મહાન વૈજ્ઞાનિક આલ્બર્ટ આઈન્સ્ટાઈન કહેવાના હતા કે, “ભાવિ પેઢીમાંથી કોઈ માનશે નહિ કે આવો કોઈ હાડમાંસવાળો માણસ આ પૃથ્વી પર સદેહે વિચર્યો હતો” અને અમેરિકામાં આફ્રિકન-અમેરિકન અશ્વેત પ્રજાના આત્મસન્માન અને અધિકારો માટે લડનાર માર્ટિન લ્યૂથર કિંગ કહેવાના હતા કે, “દુનિયામાં માનવતાએ ટકવું હશે તો મહાત્મા ગાંધીના વિચારો અને આદર્શોનું પાલન કર્યા વિના નહિ ચાલે” તથા જે કાળી ચામડીના માણસને દક્ષિણ આફ્રિકામાં શ્વેત લોકોના ડબ્બામાંથી બહાર કરી દેવાયો તે જ વ્યક્તિમાંથી અખૂટ પ્રેરણા લઈ નેલ્સન મંડેલા પોતાના રાષ્ટ્રને રંગદ્વેષના કલંકમાંથી મુક્ત કરાવવાના હતા.
- એ બાળક મહાત્મા બન્યા પછી પણ મોટો માણસ બન્યા વિના,

ભડકે બળતી દુનિયાની સામે સત્ય અને અહિંસાના બે સાધનોથી લડાઈ લડવાનો હતો, આ ઘોંટાળાથી સુકલકડી માણસ સૂટબૂટધારી વ્યક્તિ વિશેષોની વચ્ચે ખુલ્લી છાતીએ અને પોતાના પાતળા અવાજથી પોતાના મુદ્દા સ્પષ્ટ કરી માતૃભૂમિની આઝાદી માટે ઉભો રહ્યો. જે સમયે તાકાત અને સત્તાને જ અધિકાર માનવામાં આવતો હતો ત્યારે એમણે સાબિત કરી આખું કે માનવ અધિકારોની સામે ગમે તેવી પ્રચંડ તાકાતને પણ ઝૂકવું પડે છે. તેમણે છેવાડાના માણસની ચિંતા કરી, ભયાનક કોમી ફુલડોમાં પાગલ ટોળાની વચ્ચે નિર્ભયતાથી ફર્યા, ધર્મની સંકુચિત વિચારધારાની સામે માણસમાત્રમાં પ્રેમ, કરુણા, ભાઈચારાની ભાવના દૃઢ કરવા વિરોધોની વચ્ચે અડગ ઉભા રહ્યા, સાધન-સાધ્યની શુદ્ધિ પર ભાર મૂકી માનવજાતની અશુદ્ધિઓ ધોવાનો પ્રયત્ન કર્યો. ગાંધીજીએ સમગ્ર ભારતમાં ત્યાગની ઋતુનું સર્જન કર્યું. લેવાની તાલાવેલીને બદલે ગુમાવવાની પડાપડીને કારણે લાખો લોકો હોંશભેર જેલમાં ગયા, કેટલાય લોકો ખુવાર થયા અને કેટલાય મર્યા!

- પ્રસ્તુત ‘ગાંધી વિશેષ’ અંક ગાંધીજીની મોહનથી મહાત્મા બનવાની સફરમાં તેમના જીવનઘડતરનો સ્રોત, જીવનમાં અપનાવેલા પ્રયોગો તથા તેનાં પરિણામો, જીવનના વિવિધ ક્ષેત્રે તેમનું યોગદાન તથા વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં ગાંધીવિચારનું સ્થાન તથા ભાવિ જેવા વિષયો પર પ્રકાશ પાડે છે.

ગાંધી જીવન ઘડતરના સ્રોત

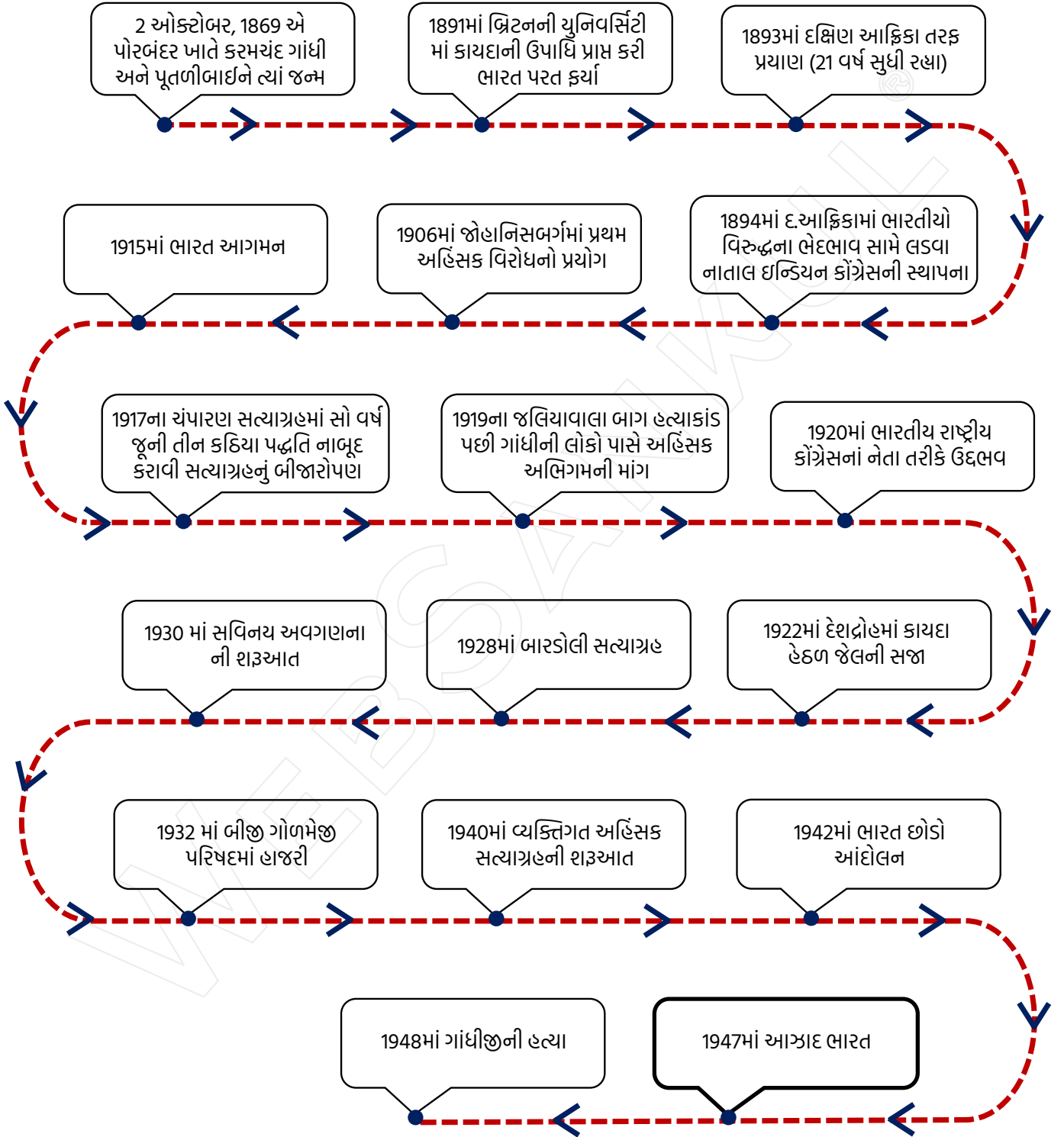
“મેં કંઈ નવું તત્ત્વ કે નવો સિદ્ધાંત શોધી કાઢ્યો છે એવો મારો દાવો નથી. મેં તો માત્ર જે શાશ્વત સત્યો છે તેને આપણા જીવનમાં લાગુ પાડવાનો મારી ઢબે પ્રયાસ કર્યો છે.” - ગાંધીજી

- ઉપર્યુક્ત વિધાનથી સમજાય છે કે ગાંધીજીના ધર્મદર્શનના મૂળ પ્રાચીન ધર્મદર્શનની બહાર શોધવાનો પ્રયત્ન કરવો વ્યર્થ છે. જો કે એમના વિચાર ઘડતરમાં પ્રાચીન ભારતીય ધર્મ પ્રવાહોની અસર મુખ્યપણે છે, છતાં સર્જનની તીવ્ર ભૂખ તથા છેક ઊંડે સુધી પહોંચવાની તાલાવેલીને કારણે અર્વાચીન યુગના ધર્મપ્રવાહોમાંથી પણ તેમણે પ્રેરણા લીધી તે સ્પષ્ટ છે.

ધાર્મિક ગ્રંથો - સાહિત્યનો જ્ઞાળો

- ગાંધીજી વૈષ્ણવકુળમાં જન્મ્યા હોવાથી બાળપણથી તેમને ભક્તિસંપ્રદાય સંબંધિત સંસ્કારો વારસામાં મળ્યા હતા. તેમની ધાર્મિક માન્યતાઓમાં કુળધર્મવૈષ્ણવ માર્ગની પરંપરાઓએ જ ભૂમિકા તૈયાર કરી હતી.
- વૈષ્ણવ સંત નરસિંહ મહેતાથી પ્રભાવિત ગાંધીજીએ તેમનાં પ્રખ્યાત ભજન ‘વૈષ્ણવજન તેને કહીએ...’ ને પોતાનું નિરંતર પ્રેરણાનું સ્રોત કહ્યું હતું.
- કૃષ્ણભક્ત નરસિંહની જેમ રામભક્ત તુલસીદાસે ગાંધીજી પર

ગાંધી જીવન : સમય સારણી

સારી એવી છાપ છોડી છે. તેમના 'સ્વપ્રનું સ્વરાજ' એ તુલસીદાસે વર્ણવેલા રામરાજ્યનો જ વિસ્તાર છે.

- જૈન ધર્મ અને બૌદ્ધ ધર્મ સનાતન હિંદુ ધર્મની કેટલીક બાબતોમાં સુધારા-વધારા કર્યા છે અને ભારતીય ધર્મ દર્શન પર કદાપિ ન ભૂંસી શકાય તેવી છાપ છોડી છે.
- ગાંધીજી પર જૈન ધર્મની 2 બાબતોએ બહુ ઊંડી અસર કરી હોય એમ જણાય છે.
 1. તત્ત્વજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં અનેકાંતવાદ (કોઈપણ એક વસ્તુને પ્રમાણિકપણે અનેક દૃષ્ટિ એ તપાસવી તે) અને,
 2. આચરણ ક્ષેત્રમાં અહિંસા (માત્ર હિંસા ન કરવી એમ નહિ, મન-વચન-કાયાથી હિંસાનો ત્યાગ)
- બૌદ્ધ ધર્મની ગાંધીજી પર અસર : અક્રોધથી ક્રોધને જીતવો, સાધુત્વથી અસાધુને જીતવો, દાનથી કંજુસને જીતવો તથા સત્યથી અસત્યવાદીને જીતવો.
- આમ, જૈન-બૌદ્ધ ધર્મનો ગાંધીજી પર ઊંડો પ્રભાવ હતો, પરંતુ આ બંને ધર્મોએ નિર્વાણ કે મોક્ષ માટે સંસાર ત્યાગની હિમાયત કરી છે. જ્યારે આ ધર્મોનું માત્ર આંધળું અનુકરણ ન કરતાં ગાંધીજી સંસાર ત્યાગના હિમાયતી ન હતા તેઓ સંસારમાં રહી લોકહિતની પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં માનતા હતા.

મહાભારત-ગીતાનો પ્રભાવ

- 1925માં પાદરીઓ સમક્ષ આપેલા એક પ્રવચનમાં ગાંધીજી કહે છે કે, "જ્યારે શંકાઓ મારા મનને ઘેરી વળે છે, જ્યારે નિરાશાઓ મારી સામે ઘૂરકે છે અને જ્યારે ક્ષિતિજમાં આશાનું એક કિરણ દેખાતું નથી, ત્યારે હું ભગવદ્ગીતા તરફ વળું છું. ગીતા મારા માટે શાશ્વત માર્ગદર્શિકા છે, કામધેનુ, શબ્દકોષ અને જીવન પથ ઉજાગર કરનાર છે".
- ગીતા કર્મનો બોધ આપે છે, પરંતુ કર્મ બંધનકર્તા ન થાય એ માટે તે નિષ્કામભાવે કર્મયોગ કરવા જણાવે છે. ગીતાએ પ્રબોધેલ આ કર્મયોગને ગાંધીજીએ પોતાના જીવનમાં આચરી બતાવ્યો.

ઉપનિષદો

- શ્રી નથ્યુરામ શર્માની ઉપનિષદો પરની ટીકાના ગાંધીજીએ દ.આફ્રિકામાં કરેલ અભ્યાસ પરથી જણાય છે કે, તેમનો ટ્રસ્ટીશિપનો સિદ્ધાંત ઇશોપનિષદના મંત્ર પરથી રચાયેલ છે.

ઈસ્લામ અને ખ્રિસ્તિ ધર્મની અસર

- દક્ષિણ આફ્રિકામાં વસવાટ દરમિયાન શેઠ અબદુલ્લા, ઈમામ સાહેબ આદિ મુસલમાન મિત્રોના નિકટ પરિચયથી તેઓ ઈસ્લામી ધર્મગ્રંથો વાંચવા પ્રેરાયા તથા તેમાંથી 'વ્યાવહારિક જ્ઞાન' મેળવવાનો પ્રયત્ન કર્યો.
 - ઈશ્વરના એકત્વ (એકેશ્વરવાદ) અને માનવોના ભાતૃભાવ

(ભાઈચારો) ના સિદ્ધાંતોથી ગાંધીજી પ્રભાવિત થયા હોય તેમ લાગે છે.

- ગાંધીજીએ પોતાના સિદ્ધાંતોની પ્રેરણા સીધી ખ્રિસ્તી ધર્મમાંથી મેળવ્યાનો એકરાર કર્યો નથી, પરંતુ "ગિરિપ્રવચન; બાઈબલની નિર્મળમાં નિર્મળ અને ઉદાત્તમાં ઉદાત્ત વસ્તુ છે અને સંપૂર્ણ ખ્રિસ્તી ધર્મ તેમાં આવી જાય છે" એવું તેમનું માનવું હતું.

ઘરનું વાતાવરણ, માતાપિતા તથા ગુરુઓનો ફાળો

- ગાંધીજીના દાદા ઉત્તમચંદ ગાંધી (ઓતા ગાંધી) સત્યપ્રિય, ટેકીલા, નીડર અને નિર્લોભી હતા. જ્યારે તે પોરબંદર રાજ્યના કારોભારીપદે હતા, ત્યારે એક પ્રસંગે સત્યને ખાતર, સપરિવાર હોમાઈ જવાને તૈયાર થયા હતા.
- ગાંધીજીના પિતા કરમચંદ ગાંધી અથવા કબાગાંધીને પિતા ઓતાબાપાની દીવાનગીરીની સાથે પ્રતિભા, તીક્ષ્ણબુદ્ધિ, સત્યપ્રીતિ અને બહાદુરીનાં ગુણ વારસામાં મળ્યાં હતાં. ગાંધીજીના કથન મુજબ તેઓ કુટુંબ પ્રેમી, સત્યપ્રિય, શુરા, ઉદાર હતા. માત્ર પાંચ ધોરણની કેળવણી હોવા છતાં, કબા ગાંધીએ બુદ્ધિ અને હૃદયનો જે સંગમ સ્થાપ્યો હતો તેના પરથી ગાંધીજીને ઘણી પ્રેરણા મળી હશે તે સમજી શકાય.
- વ્રત અને ઉપવાસના પ્રયોગથી આંતરજીવનને પવિત્ર બનાવવાની પદ્ધતિઓ તેઓ માતા પૂતળીબા પાસેથી શીખ્યા હતા. પૂતળીબા એક આદર્શ ગૃહિણી હતાં અને ગાંધીજીના ધાર્મિક ઘડતરમાં તેમનો સૌથી મહત્વનો ફાળો છે.
- હિંદુ ધર્મની પૌરાણિક કથાઓ હજારો વર્ષોથી હિંદુ બાલમાનસ પર ધાર્મિક સંસ્કારોનું સિંચન કરતી આવે છે. એ કથાઓ પૈકીની શ્રવણ અને હરિશ્ચંદ્રની કથાઓએ બાળમોહન પર અમીટ છાપ પાડી હતી.
- 1891માં વિલાયતથી વકીલાતની પદવી મેળવી હાઈકોર્ટનો અનુભવ લેવા મુંબઈ વિહાર દરમિયાન શ્રીમદ રાજચંદ્રના પરિચયમાં આવ્યા. શ્રીમદનું બહોળું શાસ્ત્રજ્ઞાન, શુદ્ધ ચારિત્ર્ય અને આત્મદર્શન કરવાની ભારે ઘગશ જોઈ મોહનદાસ તેનાથી પ્રભાવિત થયા. શ્રીમદે નીતિધર્મ આચરીને સફળતાપૂર્વક વેપારધંધો ચલાવી શકાય, તેને પોતાના જીવનના ઉદાહરણથી બતાવ્યું. ધંધામાં સફળ થવું અને સાથોસાથ આત્મનીતિ સાધવી એ બાબત તેમણે સિદ્ધ કરી બતાવી.

વિદેશી વિચાર ગુરુઓનો ફાળો

- મન-વચન-કર્મમાં એકતા જાળવનાર અમેરિકી દાર્શનિક, સાહિત્યકાર, પ્રકૃતિવાદી હેનરી ડેવિડ થોરોના જીવનમંત્ર 'સાદુ જીવન, ઉચ્ચ વિચાર' નો ગાંધીજી પર ઊંડો પ્રભાવ પડ્યો હતો.
- માનવતાવાદી, પ્રતિભાવાન સાક્ષર એવા જોન રસ્કિનના પુસ્તક 'Unto the last' કે જે ગાંધીજીએ 1904માં જોહાનિસબર્ગથી

નાતાલની મુસાફરીમાં પ્રથમ વખત વાંચ્યું, તેમાંથી તેમને 'સર્વોદય' નો વિચાર મળ્યો.

- પોતાના પ્રેરણા-ગુરુઓમાં ગાંધીજી ટોલસ્ટોયને શ્રીમદ રાજચંદ્ર પછી બીજું સ્થાન આપે છે. ગાંધીજી તેમના જીવનથી પ્રેરિત થયા હતા, જેમાં અહિંસા, જાતમહેનત, વિવાહિત બ્રહ્મચર્ય અને સત્યની આરાધના વિશેની પ્રેરણાઓ મુખ્ય ગણાય.
- આમ, ગાંધીજીએ પોતાના જીવન ઘડતરનાં કેટલાંક પાયાનાં તત્ત્વો ગાંધીકુળની આનુવંશિક સાંસ્કૃતિક પરંપરાઓ, માતાપિતાના સંસ્કાર તથા આસપાસના વાતાવરણમાંથી ગ્રહણ કર્યાં. પોતાના મિત્રો સાથેની ધાર્મિક ચર્ચાઓ તથા ઉપલબ્ધ વિવિધ ધર્મગ્રંથોના અધ્યયનને કારણે બાળપણમાં ગ્રહણ કરેલ ધાર્મિક સંસ્કારોની સમજ વધુ વ્યાપક, ઊંડી અને વૈજ્ઞાનિક બની. 'પ્રાચીન અને પૂર્વનું એટલું જ સારું' એવી સંકુચિત મનોવૃત્તિ

ગાંધીજીના પ્રયોગો અને પરિણામો

- જુગતરામ દવેએ ગાંધીજી દ્વારા જીવનમાં આચરવામાં આવેલા પ્રયોગો-વિચારોને એક જ કવિતામાં વણી લીધા છે.
“સત્ય, અહિંસા, ચોરી ન કરવી, વણજોઈતું ન સંઘરવું,
બ્રહ્મચર્ય, અને જાતમહેનત, કોઈ અડે ના અભડાવવું;
અભય, સ્વદેશી, સ્વાદત્યાગ ને સર્વધર્મ સરખા ગણવા,
એ અગિયાર મહાવ્રત સમજી નમ્રપણે દૃઢ આચરવાં.”

(1) સત્ય

- 'માત્ર જુદું ન બોલવું' એટલામાં સત્યની વ્યાખ્યા સમાઈ જતી નથી. ગાંધીજી માટે સત્ય એટલે વાણી, વિચાર અને વર્તનમાં સત્યનું સંપૂર્ણ પાલન, અને સત્યના આવા પાલન માટે ગમે તેવો ભોગ આપવાની તેમની હામ હતી.
- વ્યક્તિ જીવનનાં અનેક પાસાઓમાં એવું બને છે કે કોઈ એક ક્ષેત્રમાં જે ધોરણો સ્વીકારેલાં છે, તેનાથી ઉલટાં ધોરણો જીવનના અન્ય ક્ષેત્રમાં સ્વીકારતાં મનુષ્યને વાંધો લાગતો નથી.
દા.ત: વ્યક્તિગત જીવનમાં સાચા અને સંનિષ્ઠ માણસો પોતાના વેપાર ધંધામાં કે સરકારી વ્યવહારોમાં સહજ રીતે અસત્ય અને છેતરપીંડી કરતા હોય છે.
▶ ગાંધીજી અનુસાર જીવનનાં અલગ-અલગ ક્ષેત્રો માટે જુદા જુદા ગજ (માપ), સત્યના સાધક માટે બરાબર નથી. જીવનનાં તમામ ક્ષેત્રોમાં સત્યનો એક જ મહાગજ હોવો ઘટે.

- ગાંધીજી સત્યના 2 પ્રકાર જણાવે છે :

1. સાધન અથવા વ્રતરૂપે મર્યાદિત સત્ય અને
2. સાધ્ય રૂપ શુદ્ધ અને નિરપેક્ષ સત્ય કે જે પૂર્ણ છે અને દેશકાળથી ઉપર છે.

તેમનામાં ક્યારેય જન્મી ન હતી. તેમ આધુનિક અને પાશ્ચાત્ય છે માટે તેની પાછળ આંધળા બની દોડવામાં પણ તે માનતા ન હતા. પ્રકાશ જો સાચા અર્થમાં પ્રકાશ હોય તો તેનો લાભ ઉઠાવવામાં પૂર્વ-પશ્ચિમ કે પ્રાચીન-અર્વાચીનનો કોઈ ભેદ રાખવો ન જોઈએ, એવું તેમનું માનવું હતું. દુલા ભાયા કાગ લાડમાં 'ગાંધીડો' કહીને ગાંધીજીનું પ્રેમાળ વ્યક્તિત્વ છતું કરે છે.

“સો સો વાતુનો જાણનારો,
મોભીડો મારો, આઝી વાતુનો ઝીલનારો.”

આવી, વિશાળ દૃષ્ટિ અને નિબંધ (બંધનમુક્ત) મનને કારણે જ તે જીવનના અંત સુધી નિત્ય અને વિકાસશીલ રહ્યા, લોકસંગ્રહની દૃષ્ટિએ વિપુલ જ્ઞાનસાગર પ્રાપ્ત કરી શક્યા અને પેઢીઓ સુધી પહોંચે એવો ભવ્ય વિચાર વારસો જગત સારૂ મૂકી જઈ શક્યા, જે આપણે આગળના મુદ્દાઓમાં સમજીશું.

- ▶ ગાંધીજી અનુસાર દેહધારી માટે સાધ્ય રૂપ શુદ્ધ અને નિરપેક્ષ સત્યનું પૂર્ણ દર્શન અશક્ય છે, પરંતુ માણસને જે ક્ષણે જે સત્ય લાગે તેને જો તે અનન્ય નિષ્ઠાપૂર્વક આચરે, તો તે પૂર્ણ સત્યની ઝાંખી કરી શકે છે, જેથી તેઓ નિરપેક્ષ સત્યને બદલે રોજિંદા જીવનમાં રોજિંદા જીવનમાં અનુભવાતા સત્ય પર વિશેષ ભાર મૂકતા.

- જેમ સૂર્ય એક હોવા છતાં, પાણીથી ભરેલ અલગ-અલગ વાસણોમાં તેના આકાર પ્રમાણે સૂર્યનું પ્રતિબિંબ અલગ-અલગ અને નાનુમોટું જોવા મળે છે, તેમ જુદાજુદા માણસોના મનમાં એક જ સત્ય અલગ અલગ રૂપે આકાર લે છે.
- ઐતિહાસિક સંદર્ભ જોતાં જણાય છે કે મહાન સંતો, પયંગબરો અને સાધકો સત્ય દર્શન પછી જ્યારે પ્રચારમાં લાગે છે, ત્યારે તેમના અનુયાયીઓ દ્વારા પંથો અને સંપ્રદાયો બંધાય છે, જેઓ વિરોધીઓ સાથે વિચારોની સ્પર્ધામાં ઉતરી અથડામણમાં આવે છે.
- આ લડાઈના પરિણામે મૂળ દર્શનની ભાવનાઓને બાજુ પર રહી શાબ્દિક ખેંચાખેંચી કે હિંસક અથડામણના જ અવશેષો રહી જાય છે.

ઉ.દા: ખ્રિસ્તી અને મુસલમાનો વચ્ચેનું ધાર્મિક યુદ્ધ કે પછી કેથોલિક અને પ્રોટેસ્ટન્ટ સંપ્રદાયનો વિવાદ.

- આવી અથડામણો અટકાવવા વ્યક્તિએ સહનશીલતા તથા નમ્રતા રાખી અન્ય દર્શન વિશે ઉદાર દૃષ્ટિબિંદુ કેળવવું જોઈએ અને આ દૃષ્ટિએ ગાંધીજીને અહિંસા મળી.

(2) અહિંસા

- 'હિંસા ન કરવી' એ અહિંસા શબ્દનો સીમિત અર્થ સૂચવે છે. ગાંધીજી અહિંસા અંગે વ્યાપકતા દર્શાવતાં જણાવે છે કે 'મન, વચન, કાયાથી હિંસાનો ત્યાગ'.

- અહિંસા પાલનને તેઓ ઊંચામાં ઊંચી વીરતાના લક્ષણ તરીકે ઓળખાવે છે. જોકે, પુરૂષાર્થહીન નિઃસત્ય અહિંસા કરતાં શૌર્યયુક્ત હિંસાને ગાંધીજી શ્રેયસ્કર માનતા.

સત્ય-અહિંસાની જુગલ જોડી

- સાવલીની સભામાં ‘મુખ્ય ધર્મ કયો? સત્ય કે અહિંસા?’ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં ગાંધીજી જણાવે છે કે, “સત્યની શોધ એ જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય છે.
- સત્યની શોધ કરતાં મને અહિંસા મળી છે, તેવા નિષ્કર્ષ પર હું આવ્યો છું. સત્ય જો સાધ્ય છે, તો અહિંસા એને પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન છે. એ બંને એકબીજામાં એવાં ઓતપ્રોત છે, કે તેમને અલગ પાડવાં મુશ્કેલ છે.”

(3) બ્રહ્મચર્ય

- બ્રહ્મચર્યનો અર્થ છે બ્રહ્મની શોધ: બ્રહ્મચર્ય એટલે આત્માને ઓળખવાનો માર્ગ. બ્રહ્મચર્ય પાલનમાં કેવળ જનેન્દ્રિય જ નહિ, પરંતુ બધી જ ઈન્દ્રિયો - પાંચ કર્મેન્દ્રિયો, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને મનનો સંયમ અનિવાર્ય છે.
- જે ત્રણેય કાળે અને બધી પરિસ્થિતિમાં ટકી શકે તે જ બ્રહ્મચર્ય છે.
- દક્ષિણ આફ્રિકાથી આવી જ્યારે સ્વરાજ પ્રાપ્તિનું બીડું ઉઠાવ્યું, ત્યારે સ્વરાજ યજ્ઞમાં સર્વસ્વની આદુતિ અર્પે એવા એકનિષ્ઠ સ્ત્રીપુરુષોની તેમને જરૂર જણાઈ. એકનિષ્ઠા સંયમ વગર આવતી નથી, તે અનુભવે તેમણે બ્રહ્મચર્ય વ્રત પર ખાસ ભાર મૂક્યો.

(4) અસ્તેય

- અસ્તેયનો સામાન્ય અર્થ ‘કોઈ વસ્તુની ચોરી ન કરવી’ એ થાય છે, પરંતુ તેનો સૂક્ષ્મ અર્થ ‘કોઈ વસ્તુ લેવાની ઈચ્છા કે વૃત્તિ માત્ર ન થાય’ તે છે.
- તેઓ લખે છે કે, “પરમાત્મા પ્રાણીઓ માટે નિત્યની આવશ્યક વસ્તુઓ નિત્ય ઉત્પન્ન કરે જ છે, અને આપે છે તેનાથી વધારે મુદ્દલ તે ઉત્પન્ન કરતો નથી. તેથી પોતાની ઓછામાં ઓછી જરૂરિયાતથી વધુ જે કંઈ પણ મનુષ્ય લે છે તે ચોરી છે.”

(5) અપરિગૃહ

- અસ્તેય વ્રત સાથે જ સંકળાયેલ અપરિગૃહ એટલે ‘અનાવશ્યક વસ્તુ જેમ લેવાય નહિ, તેમ તેનો સંગ્રહ પણ કરાય નહિ’. તેથી જે ખોરાક કે રાચરચીલાની જરૂર નથી, તેનો સંગ્રહ આ વ્રતનો ભંગ છે. અપરિગૃહી પોતાનું જીવન રોજ સાદું કરતો કરતો જાય છે.
- ગાંધીજી અપરિગૃહની વ્યાખ્યાને વધુ આગળ લઈ જઈ તેનો સૂક્ષ્મ અર્થ રજૂ કરે છે. માણસ પોતાની જરૂરિયાતથી વધુ વસ્તુ ન રાખે તે માત્રથી અપરિગૃહ વ્રતનું પાલન થઈ જતું નથી, તેના પાલન હેતુ માણસે પોતાની દરેક વસ્તુ (સદેહ) પર માલિકીની ભાવનાનો સર્વથા ત્યાગ કરવો.

(6) અસ્વાદ

- અસ્વાદની ગણના પંચમહાવ્રતોમાં થતી નથી, પરંતુ ગાંધીજીએ જે છ નવાં વ્રતોની ઉમેરણી કરી તે પૈકીનું અસ્વાદ એ બ્રહ્મચર્ય સાથે સીધો સબંધ ધરાવે છે.
- દેહને ગાંધીજી હરિદર્શનનું સાધન માનતા હોઈ, દેહ બરાબર કામ આવે એવો ખોરાક તેને આપવો એ જરૂરી માનતા.
- માત્ર સંદેશ જ નહિ, પોતાના અંગત અને આશ્રમી જીવનમાં તેમણે અસ્વાદના ખ્યાલને જીવ્યો હતો, સામુદાયિક રસોડામાં પણ તે સંબંધિત ધ્યાન રખાતું હતું.

(7) અભય

- ગાંધીજીનાં એકાદશ વ્રતોમાં અભય એ બધાં વ્રતોનો પાયો અને પરિપાકરૂપ વ્રત હતું. નિર્ભયતા વગર કોઈ ગુણ ખીલતો નથી તેવું તેમનું સ્પષ્ટપણે માનવું હતું. ભયભીત વાતાવરણમાં સદગુણ પણ દુર્ગુણ બની જાય છે.

(8) સર્વધર્મ સમભાવ

- સમન્વય વૃત્તિ ભારતીય સંસ્કૃતિની વિશેષતા રહી છે. મુસ્લિમ શાસકો પહેલાં કુલ 11 જેટલી કોમ આ દેશમાં આવી અને ભારતીય રીતરીવાજો માન્યતાઓને એ જ રીતે આત્મસાત કર્યાં, કે આજે તેમનું કોઈ અલગ અસ્તિત્વ જોવા મળતું નથી.
- ગાંધીજીએ આ અનેક ધર્મ-સંપ્રદાય એકબીજાના ભોગે પોતાનો વિકાસ સુનિશ્ચિત ન કરે તે હેતુસર તેમણે વ્રતમાળામાં સર્વધર્મસમભાવને એક વ્રત તરીકે ઉમેર્યું.
- આઝાદીની ચળવળમાં પોતાના આશ્રમી જીવનમાં તેમણે ઈમામ સાહેબ, એન્ડ્રુઝ, મીરાંબહેન, ફાધર એલિવન, ખાન અબ્દુલ ગફારખાન, ધર્માનંદ કોસાંબી, જે.સી. કુમારખા, જી.રામાચંદ્રરાવ વગેરે જુદા-જુદા ધર્મોના વ્યક્તિઓ અને અમુક નિરીશ્વરવાદી હોવા છતાં તેમને પણ આશ્રમમાં સ્થાન આપ્યું.
- ભારતીય સંસ્કૃતિની સમન્વય પરંપરામાં ગાંધીજીની આ મોટી સેવા છે.

(9) સ્પર્શ ભાવના

- અશ્પૃશ્યતા હિંદુ સમાજમાં શા માટે ઉભી થઈ હશે તેના કોઈ ઐતિહાસિક પુરાવા પ્રાપ્ત થતા નથી. આધુનિક યુગમાં એ તરફ ગાંધીજીનું ધ્યાન ખેંચાયું. આ તેમને એટલું અસહ્ય થઈ પડ્યું કે, તેમણે અશ્પૃશ્યતા નિવારણનું એક ક્રાંતિકારી આંદોલન ઉપાડ્યું.

(10) શરીર શ્રમ

- પ્રાચીનકાળમાં જગતમાં અને ભારતમાં શ્રમપ્રધાન સંસ્કૃતિ હતી. પરંતુ સમય જતાં શ્રમ વિભાજનને કારણે ઉદભવેલ વર્ગ સંઘર્ષને પરિણામે સમાજ શિથિલ બન્યો. આધુનિક યુગમાં અંગ્રેજી

કેળવણીએ શ્રમ પ્રત્યે સૂગ પેદા કરી, પરિણામે શ્રમજીવી અને બુદ્ધિજીવી એવા 2 વર્ગ ઉભા થયા, જ્યાં શ્રમ અને શ્રમિકની પ્રતિષ્ઠા વધવાને બદલે ધન અને ધનિકની પ્રતિષ્ઠા વધી અને દુષણો તથા અનિષ્ટો જન્મ્યાં અને પાંગર્યાં.

- ગાંધીજીએ શ્રમ અને શ્રમિક બંનેના સ્થાનની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા માટે શરીરશ્રમને પ્રતોમાં સ્થાન આપ્યું.

(11) સ્વદેશી

- ગાંધીજીનો સ્વદેશી વિચાર કેવળ આર્થિક વિષય પૂરતો મર્યાદિત ન હતો. તેમણે ધાર્મિક, રાજકીય, શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે પણ સ્વદેશીની જ હિમાયત કરી હતી.
 - રાજકીય વિષયમાં તેમણે દેશની પ્રાચીન ગ્રામપંચાયતોને પુનઃજીવન આપવા પર ભાર મૂક્યો.
 - ધર્મ અને સંસ્કૃતિ ભલે ગમે તેટલી ખામીવાળી હોય, પરંતુ તેમાં સુધારા લાવવાની હાકલ કરી.
 - શિક્ષણમાં માતૃભાષાને મહત્વ આપવાની વાત કરી.
 - રમતોમાં પ્રાચીન ભારતીય મેદાની રમતોને પોષી તેમાં પૂર્ણતા લાવી, સદ્ગુણ બનાવવા ભલામણ કરી.

વિવિધક્ષેત્રે ગાંધીજીનું વૈચારિક યોગદાન

- આમ તો ગાંધીજી સ્વભાવ, પ્રકૃતિ, પ્રશિક્ષણ તથા પાઠનની શૈલીને અનુરૂપ પરંપરાગત વિચારક અને તથા ચિંતક હતા નહિ, છતાં પણ તેમણે વિભિન્ન રાજનૈતિક, આર્થિક, સામાજિક તથા અનેક પ્રકારના સ્થાનીય, રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય મહત્વના વિષયો ઉપર પોતાના વિચારો દર્શાવતાં લેખ, લેખમાળા, પુસ્તકો રજૂ કર્યા જેને નીચે અનુસાર સમજી શકાય:

(1) રાજકીય ક્ષેત્રે યોગદાન

વિકેન્દ્રિત - સ્વશાસિત - સાર્વભૌમ - જીવંત પ્રજાસત્તાક

- ગાંધીજીએ પોતાની ‘હિન્દ સ્વરાજ’, આત્મકથા ‘સત્યના પ્રયોગો’ તથા સમયે સમયે લખાયેલ અન્ય લેખોમાં પોતાના આદર્શ રાજ્ય સંબંધિત વિચારોનું સંક્ષિપ્તપણે વર્ણન કરેલ જોવા મળે છે.
 - તેઓ એક સાર્વભૌમ સંઘાત્મક તથા ધર્મનિરપેક્ષ રાજ્યની અપેક્ષા રાખતા હતા.
 - તેમની માન્યતા હતી કે સત્તા, સત્તાધારીને ભ્રષ્ટ બનાવે છે. જેથી સત્તાના વિકેન્દ્રીકરણ દ્વારા એકાત્મક રાજ્યને બદલે સંઘાત્મક રાજ્યનો ખ્યાલ સૂચવ્યો.
 - સંઘાત્મક રાજ્યમાં તેમણે કેન્દ્ર પાસે કેન્દ્રીય મહત્વના, પ્રાંતો પાસે પ્રાંતીય મહત્વના, જિલ્લાઓ પાસે જિલ્લા સંબંધિત મહત્વના તથા ગ્રામ પંચાયતો પાસે તે સ્તરના મહત્વના વિષયોની વહેંચણીની ભલામણ કરી.

- આમ, ગાંધીજીએ સ્વદેશીમાં પરદેશીનો તિરસ્કાર નહિ પણ સ્વ-સદ્ગુણનો હકારાત્મક ખ્યાલ રજૂ કર્યો, જ્યાં તેમણે એક અખિલ ભારતીય સંઘ ઊભો કર્યો, જેથી ગ્રામોદ્યોગને સજીવન કરી શકાય.

પ્રયોગનાં પરિણામો

- પોતાના 15 વર્ષીય અલ્પકાળના આશ્રમી જીવનના આ અભિનવ અખતરાઓથી દેશ અને દુનિયાનું ધ્યાન ખેંચી આ પ્રયોગો મારફતે ગાંધીજીએ બતાવી આપ્યું કે, સત્ય-અહિંસાદિ પ્રતો પર કાંઈ મોક્ષમાર્ગી સાધુસંતોનો ઈજારો નથી; સામાન્ય જનસમાજ પણ તેનું આચરણ કરી શકે છે.
 - એકાંત ગુફાઓનો આશ્રય લીધા વગર પણ ઈન્દ્રિય નિગ્રહ સાધી શકાય છે.
 - સ્ત્રીઓ સહ કાર્ય છતાં નિર્વિકાર રહી શકાય છે.
 - ગૃહસ્થી રહીને બ્રહ્મચર્ય પાળી શકાય છે.
 - ઉંચનીચના ભેદભૂલી સૌની સાથે સમરસ થઈ શકાય છે.
 - ધન હોવા છતાં ધનના ટ્રસ્ટી બની ગરીબોની સેવાઈ સાદાઈથી જીવી શકાય છે.

પ્રશાસનનું સ્થાનીય સ્વરૂપ: ગ્રામ સ્વરાજ

- ગાંધીજીનું સ્પષ્ટપણે માનવું હતું કે વાસ્તવિક ભારત એ સાત લાખ ગામડાઓમાં જીવે છે. ભારતનો ખરા અર્થમાં વિકાસ સુનિશ્ચિત કરવા તેમણે સ્થાનીય સ્વશાસન સ્વાવલંબી સંસ્થાઓની સ્થાપનાનું સૂચન કર્યું.
- અર્થાત, ગાંધીજીના સ્વરાજમાં સત્તાની વહેંચણી પરંપરાગત પિરામિડ (ટોપ ટુ ડાઉન) ને બદલે ગોળાકાર સમુદ્રની લહેરો જેવી હશે. સત્તા વ્યક્તિથી લઈને કેન્દ્રીય સરકાર અને અંતે વૈશ્વિક સરકારમાં વહેંચાયેલી હશે.

(2) આર્થિક ક્ષેત્રે યોગદાન

“ જે ધર્મ શુદ્ધ અર્થ (આર્થિકોપાર્જન વ્યવસ્થા) નો વિરોધી છે, તે ધર્મ નથી....

ધર્મરહિત અર્થ ત્યાજ્ય છે....સત્ય અસત્યના વિચાર રહિત થયેલ વ્યાપાર વિનાશ કરે છે.”

- ગાંધીજી

- ચીલાચાલુ અર્થશાસ્ત્રીઓના માત્ર ઉત્પાદન અને ઉપભોગને જ વધુ પડતા મહત્વને કારણે તેની માનવ જીવન પરની નકારાત્મક અસરો તેમને મન ગૌણ બનતી જાય છે. જ્યારે ગાંધીજી અર્થનો વિચાર ધર્મની દૃષ્ટિએ કરતા હતા, જ્યાં સમગ્ર માનવ જીવનની ઉન્નતિને ધ્યાનમાં રાખતા હતા.

- તેમના અનુસાર આર્થિક વ્યવસ્થાનો વ્યક્તિ અને સમાજ પર સૌથી વધુ પ્રભાવ પડે છે અને તેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ આર્થિક અને સામાજિક માન્યતાઓ, રાજનીતિક વ્યવસ્થાને જન્મ આપે છે. ઉત્પાદનની કેન્દ્રીયકૃત પદ્ધતિને કારણે સમાજના અમુક જ લોકોના હાથમાં આર્થિક અને સામાજિક વ્યવસ્થા કેન્દ્રિત થાય છે, પરિણામે આર્થિક સત્તાની ઈજારાશાહીનું નિર્માણ થાય છે. જેમાંથી જાણેઅજાણે શોષણ-ગુલામી જેવાં દુષણો પેદા થાય છે. જેથી ગાંધીજીએ આર્થિક પ્રવૃત્તિઓમાં વિકેન્દ્રીકરણ સૂચવ્યું.
- ગાંધીજી પોતાની કલ્પનાનો આદર્શ સમાજ એકાએક રચાઈ જાય એવું માની લેવા જેટલા વ્યવહાર શૂન્ય ન હતા. તેમણે આંદોલનો વચ્ચેના સંક્રાંતિ કાળ દરમિયાન નક્કી કરેલ આદર્શો સુધી પહોંચવાના સોપાન તરીકે વ્યાપક કાર્યક્રમો તથા વિચારો જનતા સમક્ષ મુક્યા.

(a) ટ્રસ્ટીશિપનો સિદ્ધાંત

- ▶ કોઈ વ્યક્તિ પાસેની પોતાની જરૂર કરતાં વધારાની સંપત્તિને પોતાના સુધી સીમિત ન રાખી લોકહિતનાં કાર્યોમાં તેનો પ્રયોગ કરવો.
- ▶ ઉદ્યોગોની સાથે આ સિદ્ધાંત જમીનોના પ્રયોગ પર પણ લાગુ કરી શકાય. આઝાદી પછીના વિનોબા ભાવેનો ભૂદાન કાર્યક્રમ આ જ ખ્યાલ આધારિત હતો.

(b) ચંત્રનો પ્રયોગ

- ▶ ચંત્રયુગ નામે ઓળખાતા આજના યુગની સમગ્ર અર્થવ્યવસ્થા ચંત્ર આધારિત છે. ગાંધીજીને ‘ચંત્રના વિરોધી’ તરીકે ગણવામાં આવે છે, પરંતુ ખરેખરમાં તેમનો ચંત્ર વિરોધ એ ‘ચંત્ર પાછળનાં ગાંડપણ’ નો વિરોધ હતો.
- ▶ તેમનું સ્પષ્ટ પણે માનવું હતું કે, ચંત્રો માનવી માટે છે, માનવી ચંત્રો માટે નથી. આમ, શ્રમને નુકસાન ન પહોંચે તે રીતે તેઓ ચંત્રના વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગના હિમાયતી હતા.

(c) સર્વોદય

- ▶ ‘Unto the Last’ થી પ્રેરિત સર્વોદય અર્થાત, સમાજમાં છેવાડે રહી ગયેલાનો પ્રથમ ઉદ્ધાર.
- ▶ તેમનો ચંત્રવિરોધ, ખાદીગ્રામોદ્યોગ પ્રોત્સાહન, જાત મહેનત, અપરિગ્રહ, ટ્રસ્ટીપણાનો સિદ્ધાંત, નઈ તાલીન વગેરેની પાછળ એકમાત્ર ધૂન સર્વોદયની જ હતી.
- ▶ ગાંધીજીના આર્થિક વિચારોને સમર્થન આપતા વિશેષજ્ઞો :
- ▶ વિશ્વ વિખ્યાત અર્થશાસ્ત્રી ગુન્ટાર મિડાંલ પોતાના ‘એશિયન ડ્રામા’ ગ્રંથમાં ભારત જેવા વિકાસશીલ તથા અન્ય અલ્પવિકસિત દેશોને પશ્ચિમનો રાહ છોડી, પોતાના

વિશાળ જનબળને શિસ્તપૂર્વક ગૃહોદ્યોગ અને ગ્રામોદ્યોગમાં જોતરવાની ભલામણ કરે છે.

- ▶ અમેરિકાના જાણીતા લેખક શ્રી આર્થર મોર્ગનના જણાવ્યા મુજબ, “નાના સમૂહોમાં નાના પાયા પર ચાલતા ઉદ્યોગો ચલાવવાથી વ્યવહારમાં નીતિનાં ધોરણો ઊંચાં લઈ જવામાં મદદ મળશે.”

(3) સામાજિક ક્ષેત્રે યોગદાન

(a) હિંદુ - મુસ્લિમ એકતા

- ▶ ગાંધીજીનું કોમી પ્રશ્ન પરત્વેનું દૃષ્ટિબિંદુ એક સાચા સંતને શોભે તેવું આધ્યાત્મિક અને લાગણીભર્યું હતું. હિંદુમુસ્લિમ એકતા અર્થે તેમણે આજીવન પ્રયત્નો કર્યા અને સર્વોચ્ચ બલિદાન પણ આપ્યું.
- ▶ ગાંધીજીએ આ દેશમાં હિંદુ-મુસ્લિમ એકતા માટે જે કામ કર્યું તેને પરિણામે કોમી ઉશ્કેરણને વેગ મળે એવા સંજોગોમાં પણ ભારતે પોતાની બિનસાંપ્રદાયિકતા જાળવી રાખી છે.

(b) વર્ણ અને જાતિ વ્યવસ્થા

- ▶ આંબેડકરની વર્ણ/જાતિ પદ્ધતિને ધરમૂળમાંથી સમાપ્ત કરવાના ખ્યાલને બદલે ગાંધીજી વર્ણ વ્યવસ્થાને સારી રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. ગાંધીજીના મતે વર્ણ એટલે ‘મનુષ્યના વ્યવસાયનું પૂર્વ નિર્ધારણ’, જ્યાં વ્યક્તિ રોજગાર માટે પોતાના પૂર્વજોના વ્યવસાયને અપનાવે છે. આ આધાર પર ક્યારેય ઊંચ-નીચનો ભેદભાવ થવો જોઈએ નહિ. ટીકાકારો અનુસાર આ બાબતમાં ગાંધીજી વધુ પડતા આદર્શવાદી પુરવાર થાય છે.

(c) અશ્પૃશ્યતા નિવારણ

- ▶ અશ્પૃશ્યતા ઉદ્ભવ અને નિવારણ અંગે અગાઉ જોઈ ગયા તેમ, ગાંધીજીએ જીવનભર અસ્પૃશ્યો માટે સેવેલી લાગણીઓની અસર સ્વતંત્ર ભારતમાં સ્પષ્ટ પણે દેખાઈ આવે છે. ભારતના મૂળભૂત અધિકારોની 17મા અનુચ્છેદમાં અશ્પૃશ્યતાને શિક્ષાપાત્ર ગુનો ગણાયો છે.
- ▶ આજે પણ અમુક જગ્યાએ અશ્પૃશ્યતાના દાખલા જોવા મળે છે. પરંતુ આજથી 70-80 વર્ષ પહેલાની પરિસ્થિતિનાં સંદર્ભમાં અશ્પૃશ્યતા નિવારણની બાબતમાં જે પરિવર્તન સધાયું છે, તે નિઃસંદેહ નોંધપાત્ર છે અને મહદંશે ગાંધીજીની તપશ્ચર્યાને આભારી છે એ વિશે ભાગ્યે જ કોઈ શંકા કરશે.

(d) સ્ત્રી ઉદ્ધાર

- ▶ વીસમી સદીના આરંભ સુધી ભારત એક પાંખથી ઉડવા પ્રયત્ન કરતું હતું. ગાંધીજીએ સ્ત્રીઓને ભિન્ન ભિન્ન રચનાત્મક

કાર્યોમાં જોડીને તેમનામાં અદભુત જાગૃતિ આણી અને એ રીતે બીજી પાંખને પણ એમણે મુક્ત કરી.

- ▶ ભારતમાં ગાંધીજીના આગમન પૂર્વે કુમારિકાનું, વિધવાનું જીવન લાચારીનું જીવન ગણાતું, આજે એ ભાવમાં ધરખમ ઘટાડો નોંધાયો છે. આ જોઈ ગાંધીજીએ સ્ત્રીઓમાં કેવું ચમત્કારિક પરિવર્તન આણ્યું છે તેનો ખ્યાલ આવ્યા વિના રહેતો નથી.

(4) પર્યાવરણ ક્ષેત્રે યોગદાન

“વિશ્વમાં દરેકની જરૂરિયાતને સંતોષવા પૂરતું છે,
પરંતુ લાલચ સંતોષવા માટે નહિ.”

- ગાંધીજી

- 1987ના બ્રુટલેન્ડ કમિશન રીપોર્ટ ‘Common Future’ થી બહુ પહેલા ગાંધીજીએ આધુનિક સભ્યતાના જોખમો વિશે તથા સતત વિકાસના ખ્યાલ સંબંધિત ધ્યાન દોર્યું હતું. પોતાના પુસ્તક હિંદ સ્વરાજમાં તેઓ લખે છે એમ આધુનિક શહેરી ઔદ્યોગિક સભ્યતાના દુર્ગુણોમાં જ તેનાં વિનાશનાં બીજ છે.
- ‘ટુ હેલ્થ’ નામક પોતાના લેખમાં શરીર માટે ત્રણ પ્રાકૃતિક પોષણમાં ખોરાક, હવા, પાણીમાં, સ્વચ્છ હવાને સૌથી વધુ આવશ્યક બતાવે છે. 1 જાન્યુઆરી, 1918 માં અમદાવાદમાં યોજાયેલ એક બેઠકને સંબોધિત કરતી વખતે તેમણે અનાજ, સ્વચ્છ જળ તથા વાયુને આઝાદી પછીનાં ત્રણ મુખ્ય આવશ્યક તત્ત્વો તરીકે દર્શાવ્યાં હતાં, જેને અદાલતો આજે ગરિમાપૂર્ણ જીવન જીવવાના અધિકારના રૂપમાં પરિભાષિત કરી રહી છે.
- ગાંધીજીએ 8 દશકા પહેલા જ લખ્યું હતું કે જો ભારત વિકાસ માટે પશ્ચિમી મોડલનું અનુકરણ કરશે, તો તેને પોતાની જરૂરિયાતોની પૂર્તિ હેતુ એક અલગ ધરતીની જરૂર પડશે.

(5) ધાર્મિક ક્ષેત્રે યોગદાન

- ગાંધીજીએ પોતાનું આધ્યાત્મિક જીવન એવી રીતે જીવી બતાવ્યું કે તેમના જીવનમાં શાસ્ત્ર અને વ્યવહાર વચ્ચેનું જુદાપણું રહ્યું નહિ. ધાર્મિક ક્ષેત્રે તેમના વિચાર નીચે મુજબ સમજી શકાય:

(a) સંપ્રદાયમાં નહિ, આચારમાં શ્રદ્ધા

- ▶ તેમની શ્રદ્ધા વિચારોમાં હતી સંપ્રદાયમાં નહિ. એમની આ ભાવનાને કારણે જ એમના અવસાન બાદ એમના જીવનકાર્યમાં શ્રદ્ધા ધરાવનારાઓનું સંમેલન જ્યારે વર્ધામાં મળ્યું ત્યારે તેમણે ગાંધીજી પાછળ કોઈ સંગઠન/સંપ્રદાય ઊભું ન કરવાનો નિર્ણય કર્યો.

(b) સર્વધર્મ સમભાવ

- ▶ છેક વેદકાળથી ધર્મ સમન્વય એ હિંદુ ધર્મની લાક્ષણિકતા રહી છે. આર્યો બાદ નીગ્રોથી માંડીને દુણ તથા બીજી અનેક જાતિઓ આ દેશમાં પોતપોતાની સંસ્કૃતિઓ, ભાષા, રહેણીકરણી, આચારવિચાર સાથે આવી અને એવી રીતે સમાઈ કે તેનું આગવું અસ્તિત્વ રહ્યું નહિ. ભારતમાં અંગ્રેજોના આગમન સાથે ભારતીય સંસ્કૃતિ અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ વચ્ચે વૈચારિક સંઘર્ષ પેદા થયો, જેમાંથી બ્રહ્મસમાજ, થિયોસોફી અને રામકૃષ્ણ મિશન જેવાં આંદોલન જન્મ્યાં.

ગાંધીજીએ સર્વધર્મ સમભાવ માટે ચાર મુદ્દાનો ઉપાય જણાવ્યો.

1. સ્વધર્મનિષ્ઠા (પોતાના ધર્મને અનન્ય નિષ્ઠાથી વળગી રહેવું)
 2. સર્વધર્મ સમાદર (સર્વ ધર્મ માટે આદર / માન-સન્માન)
 3. સર્વ ધર્મ સુધારણા (સમય સાથે દરેક ધર્મનો સંશોધન, પરિમાર્જન અને શુદ્ધિકરણ અનિવાર્ય)
 4. અધર્મનો વિરોધ
- આમ, ગાંધીજીએ દર્શાવ્યું કે ધર્મ એ ભાગલા પાડનાર નહિ, પરંતુ સંયોજક બળ છે.

(6) શિક્ષણ ક્ષેત્રે યોગદાન

- નીચેની ટીકાઓ 1952માં દેશમાં શિક્ષણની સ્થિતિ ચકાસવા નિમાયેલી એક સમિતિની છે.
 1. શાળાઓનું શિક્ષણ જાહેર જીવનથી અળગું થયેલું છે.
 2. તે સંકુચિત અને એકાંગી છે તથા વિદ્યાર્થીના સમગ્ર વ્યક્તિત્વને ખીલવવામાં નિષ્ફળ જાય છે.
 3. અત્યાર સુધી શિક્ષણનું માધ્યમ અંગ્રેજી હતું, જે વિદ્યાર્થીઓમાં ભાષા વિષયક ક્ષમતા ન હતી તેઓ અભ્યાસમાં મુશ્કેલી અનુભવતા હતા.
 4. પ્રવર્તમાન શિક્ષણ પદ્ધતિ વિદ્યાર્થીમાં સ્વતંત્ર વિચારની શક્તિ અને કાર્યમાં પહેલ કરવાની શક્તિને ખીલવવામાં નિષ્ફળ જાય છે.
 5. શીખવવાની યાંત્રિક અને નિષ્પ્રાણ પદ્ધતિઓને કારણે પ્રયોગો કરવાનો જુસ્સો મંદ પડી ગયો છે.
- આઝાદી પછી પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ તરફની નીતિ, ભદ્ર વર્ગનું ગાંધીવિચાર પ્રત્યેનું અળગાપણું અને નોકરશાહીનું બિનરાષ્ટ્રીય સ્વરૂપ વગેરે કારણોને લઈ ગાંધીજીના શૈક્ષણિક વિચારોનો અમલ થઈ શક્યો નહિ. પરિણામે શિક્ષણમાં વિકરાળ સમસ્યાઓ ઉભી થઈ.
- વિનોબા ભાવે લખે છે કે: ચીન જેવા સામ્યવાદી દેશે ગાંધીજીના આ વિચારો અપનાવ્યાં, જ્યાં HalfHalf School ચાલે છે, એટલે કે અડધીઅડધી શાળા. જેને અર્થ છે કે જેટલો સમય છે તેમાંથી

અડધો સમય શિક્ષણ તથા અડધો શારીરિક શ્રમ પાછળ.

- આજે આપણે ઓલિમ્પિક રમતોમાં ગણ્યા ગાઠ્યાં સુવર્ણપદકો પર રાજી થઈએ છીએ, જ્યારે ચીન જેવા દેશો સૌથી વધુ સુવર્ણ ચંદ્રક મેળવતા દેશોની સૂચિમાં સામેલ થાય છે.

(7) રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ

- સંઘર્ષ બાદ વિરામના સમયે ઉર્જા ભેગી કરવા, સામુહિક શિક્ષણથી સમાજ સુધારા માટે તથા આઝાદીની ચળવળમાં સામાજિક આધાર બહોળો કરવા ગાંધીજીએ રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ કરી. જેમાં અશ્વપૃથક્તા નિવારણ, અછુતોદ્ધાર, એકતાને પ્રોત્સાહન, પ્રૌઢ શિક્ષણ, કોમી એકતા, સર્વધર્મ સમભાવ, આર્થિક-સામાજિક અસમાનતા દૂર કરવાના પ્રયત્નો સામેલ છે.

વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં ગાંધી વિચારનું સ્થાન અને ભાવિ

- દેશ અને દુનિયાના વર્તમાન વ્યવહારમાં ગાંધીજીની સીધી અસર કેટલાંક ખાસ ક્ષેત્રોને બાદ કરતાં ઓસરતી લાગે છે. કેટલીક બાબતોમાં તો એમના ઉપદેશોથી ઉલટો વ્યવહાર દૃષ્ટિગોચર થાય છે.
- આ પરિસ્થિતિમાં ગાંધીવિચારના ભાવિ વિષે ક્યારેક શંકા થાય, પરંતુ વ્યાપક રીતે જોતાં એમ કહી શકાય કે ઈસુ અને બુદ્ધની હરોળમાં જેમને મૂકી શકાય એવા ગાંધીજીનું કાર્ય અને તેમની અસર વિલીન થવાને તો સર્જાયાં ન જ હોય.
- પોતાની હયાતીમાં ગાંધીજીએ સનાતન વિચારોમાં અનેક અભિનવ પ્રયોગો સફળતાપૂર્વક કરી બતાવ્યા હતા. સામાન્ય મનુષ્યો મારફતે પણ એમણે એવાં ઉદ્દાત કાર્યો કરાવ્યાં હતાં અને તેમનામાં એવી મનોભાવનાઓ પ્રગટાવી હતી કે ક્રમિક ઉત્ક્રાંતિમાં માનનારને તો તે અસંભવ જ લાગે.

(8) વિશ્વ શાંતિ ક્ષેત્રે યોગદાન

- વિશ્વ શાંતિ અંગેના ગાંધીજીના વિચાર અને કાર્યમાંથી જગતને આંતરરાષ્ટ્રીય અથડામણો નિવારવાનો યોગ્ય ઉપાય મળી શકે છે. આર્નોલ્ડ ટોચન્બી કહે છે, “અણુયુગના આગમન ટાણે, મહાત્મા ગાંધીએ બતાવી આપ્યું કે હિંસાનો આશરો લીધા વિના પણ ક્રાંતિકારી રાજકીય ફેરફારો થઈ શકે છે. તેમના આ પ્રદાનને કારણે તેમને પોતાની પેઢીના સમયસર સાંપડેલા પર્યંગબર તરીકે યાદ કરાય છે.”
- બીજા વિશ્વયુદ્ધની શરૂઆતમાં ગાંધીજીએ લખેલું કે, “એક વાત ચોક્કસ છે કે હાલની શસ્ત્રીકરણની પાગલ હરિફાઈ અત્યારની જેમ ચાલુ રહેશે તો ઈતિહાસે કહી ન જોયેલી એવી કત્લેઆમ ચાલતી રહેશે.”

- એમના અનેક વિચારો અને કાર્યપદ્ધતિઓ આપણા નાનામોટા વ્યવહારોમાં અને વિચારસરણીઓમાં આજે એવા તે ઓતપ્રોત બની ચૂક્યા છે કે એમને સ્પષ્ટપણે અલગ તારવીને બતાવવાનું કે સમજાવવાનું પણ કદાચ શક્ય ન બને.
- ગાંધીજીના મૃત્યુ સમયે પંડિત જવાહરલાલ નેહરૂ એ કહ્યું હતું કે, “આ દેશમાં જે પ્રકાશ પ્રગટ્યો તે સાધારણ પ્રકાશ ન હતો. જે પ્રકાશે આટલા વર્ષો સુધી આ દેશને પ્રકાશિત રાખ્યો તે બીજા ઘણા વર્ષો સુધી આ દેશને પ્રકાશિત રાખશે અને એક હજાર વર્ષ પછી પણ એ પ્રકાશને આ દેશમાં જોઈ શકાશે.”
- ‘મરીઝ’ની 2 પંક્તિઓથી પૂર્ણાહૂતિ કરીએ તો,
“બન્યા’તા શ્વાસ જેમાંથી એ આંધી નહિ આવે,
હજારો મહાત્મા તો આવશે પણ ગાંધી નહિ આવે.”

ગાંધીજીના વિવિધ બાબતો પર વિચાર

વિવિધ આયામો	પરંપરાગત વિચારો	ગાંધીવાદી વિચારો
મુખ્ય દર્શન	ભૌતિકવાદ	આધ્યાત્મિકવાદ
ધ્યેય	લાભ	ટકાઉપણું
કુદરતી સંસાધનો પર દૃષ્ટિકોણ	મહત્તમ લાભ મેળવવો	જરૂરિયાત પૂરતો ઉપયોગ
તકનીક પર દૃષ્ટિકોણ	અનિવાર્યતા	ચંત્રોના ગુલામ
ઉત્પાદન પ્રકૃતિ	મશીનો દ્વારા, લોકો માટે	લોકો દ્વારા, પોતાના માટે
શક્તિનો સ્રોત	કોર્પોરેટ્સના હાથમાં	લોકોમાં
વૈશ્વિક દૃષ્ટિકોણ	માનવતાનું કલ્યાણ	પર્યાવરણ કેન્દ્રિત માનવ કલ્યાણ

ગાંધીજીનો સાત પાપનો સિદ્ધાંત

- ચારિત્ર્ય વગરનું જ્ઞાન
- માનવતા વગરનું વિજ્ઞાન
- નૈતિકતા વગરનો વ્યવસાય
- કામ વગરની સંપત્તિ
- સિદ્ધાંત વગરનું રાજકારણ
- વિવેકબુદ્ધિ વગરનું સુખ
- સમર્પણ વગરનો ધર્મ

અમારી ટેલિગ્રામની ચેનલ સાથે જોડાવા માટે નીચેનો QR Code સ્કેન કરો.

For Prelim

For Mains

QR Code for GPSC 360° Gist

વર્તમાન પ્રવાહોના અગત્યના મુદ્દાઓ જે GPSC 360°માં
સમાવિષ્ટ ન થઈ શક્યા હોય તેમની PDF સ્વરૂપે પ્રસ્તુતિ

આ PDFમાં ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો, બંધારણ અને
રાજ્યવ્યવસ્થા, અર્થતંત્ર અને આયોજન, વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી,
પર્યાવરણ અને ભૂગોળ તથા આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાનો સમાવેશ
કરવામાં આવ્યો છે

GPSC 360° મેગેઝીન અને PDF અંતર્ગત
સંપૂર્ણ મહિનાના દરેક ટોપીકનું કવરેજ

નોબેલ પ્રાઇઝ 2022

- તાજેતરમાં 12 વ્યક્તિઓ અને 2 સંસ્થાઓ સહિત કુલ 14 લોકોને નોબેલ પારિતોષિક-2022ના વિજેતાઓ તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા છે.
- નોબેલ પ્રાઇઝ 2022 સુધીમાં કુલ 119 વિજેતાઓને 115 નોબેલ પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવ્યા છે.

નોબેલ શાંતિ પારિતોષિક 2022

- વર્ષ 2022નો નોબેલ શાંતિ પારિતોષિક બેલારુસિયન માનવાધિકાર હિમાયતી એલેસ બિયાલિઆત્સ્કી, રશિયન માનવાધિકાર સંગઠન-મેમોરિયલ અને યુક્રેનિયન માનવાધિકાર સંસ્થા-સેન્ટર ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝને સંયુક્ત રીતે આપવામાં આવ્યું છે.

શરીરવિજ્ઞાન અથવા દવાનું નોબેલ પારિતોષિક 2022

- વર્ષ 2022નું દવા અથવા શરીરવિજ્ઞાન માટેનું નોબેલ પારિતોષિક સ્વીડિશ આનુવંશશાસ્ત્રી (Geneticist) સ્વાંતે પાબોને આપવાની જાહેરાત કરવામાં આવી છે. લુપ્ત થયેલા હોમિનિન અને માનવ ઉત્ક્રાંતિનાં જિનોમ વિશેની તેમની શોધો માટે સ્વાંતે પાબોને નોબેલ પારિતોષિક વિજેતા જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.
- સ્વાંતે પાબો અને તેમની ટીમે વર્ષ 2008માં સાઈબેરીયાના દક્ષિણ ભાગમાં ડેનિસોવા ગુફામાંથી મળી આવેલ આંગળીનાં હાડકામાંથી 40,000 વર્ષ જૂનાં અને સારી રીતે સચવાયેલ ડી.એન.એ. પ્રાપ્ત કર્યાં હતાં. આ ડી.એન.એ. નીએન્ડરથલ્સ અને હાલનાં માનવીઓનાં તમામ જાણીતાં ડી.એન.એ. સિક્વન્સની સરખામણીમાં અલગ હતાં, જેને સ્વાંતે પાબોએ લુપ્ત થયેલી હોમિનિન પ્રજાતિ તરીકે 'ડેનિસોવા' નામ આપ્યું હતું.

ભૌતિકશાસ્ત્રનું નોબેલ પારિતોષિક 2022

- રોયલ સ્વીડિશ એકેડેમી ઓફ સાયન્સ દ્વારા ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સમાં તેમના અગત્યના પ્રયોગો અને તારણો માટે જોન એફ. ક્લોઝર, એલેન એસ્પેક્ટ અને એન્ટોન ઝીલિંગરને સંયુક્ત રીતે વર્ષ 2022ના ભૌતિકશાસ્ત્ર માટેના નોબેલ પારિતોષિક વિજેતાઓ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતાં.

ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સ અને એન્ટેન્ગલમેન્ટ

- અહીં ઉલ્લેખિત મિકેનિક્સ શબ્દ એ ભૌતિકશાસ્ત્રની એવી શાખા રજૂ કરે છે, જે પદાર્થોની હિલચાલ અને ક્રિયા-પ્રતિક્રિયા સાથે સંબંધિત છે. આ શાખાની બે પેટાશાખાઓ ક્લાસિકલ (ન્યૂટોનિયન મિકેનિક્સ) અને ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સ છે.

- આ ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સ એ આણ્વીય સ્તરે અણુઓ, ઇલેક્ટ્રોન, ફોટોન કે અન્ય (આણ્વિક સ્તરે રહેલી) ચીજવસ્તુઓની વર્તણૂકના વર્ણન સાથે સંબંધિત છે. ક્લાસિકલ મિકેનિક્સ અને ક્વોન્ટમ મિકેનિક્સ વચ્ચેનો એક મહત્વપૂર્ણ તફાવત એ એન્ટેન્ગલમેન્ટ (concept of entanglement) છે.
- (આ ક્વોન્ટમ એન્ટેન્ગલમેન્ટ એક એવી ઘટના છે, જેમાં સબએટોમિક કણોની કોઈ જોડી આપેલ અવકાશમાં સહઅસ્તિત્વ અને એકમેકના પૂરક ગુણધર્મો ધરાવે છે, જેથી આ જોડીના કોઈ એક કણના ગુણધર્મોનું માપન કરવાથી કે તેમાં બદલાવ કરવાથી બીજા કણનું માપન અને બદલાવ આપમેળે જાણી શકાય છે)

રસાયણશાસ્ત્રનું નોબેલ પારિતોષિક 2022

- યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સનાં કેરોલીન બર્ટોઝી અને કે.બેરી શાર્પલેસ તથા ડેનમાર્કનાં મોર્ટન મેલ્ડલને 'ક્લિક કેમિસ્ટ્રી' નામે રસાયણશાસ્ત્રના નવા ક્ષેત્રમાં પહેલ કરવા અને ફાર્માસ્યુટિકલ તથા અન્ય ક્ષેત્રોમાં તેની સંભવિતતા દર્શાવવા માટે રસાયણશાસ્ત્રનો નોબેલ પુરસ્કાર એનાયત કરવાની જાહેરાત કરવામાં આવી.
- તેઓએ એવી પ્રતિક્રિયાઓ શોધી કાઢી છે જે પરમાણુઓને એકીસાથે ઝડપથી એકબીજા સાથે જોડી (જેને સ્નેપ કહેવામાં આવે છે) શકે છે. આ સ્નેપ નવા સંયોજનોની રચનાને સક્ષમ કરે છે અને કોષ જીવવિજ્ઞાનમાં આંતરદૃષ્ટિ પ્રદાન કરે છે.

સાહિત્યનું નોબેલ પારિતોષિક 2022

- તાજેતરમાં ફ્રેન્ચ લેખિકા એની એનોક્સને સાહિત્ય ક્ષેત્રે નોબેલ પુરસ્કાર વિજેતા જાહેર કરવામાં આવ્યાં હતાં.

અર્થશાસ્ત્રનું નોબેલ પારિતોષિક (સ્વેરીજેસ રિક્સબેંક પ્રાઇઝ) 2022

- 'બેંક અને નાણાકીય કટોકટી પર સંશોધન' માટે યુ.એસની ત્રિપુટી એટલે કે બેન એસ. બર્નાન્કે, ડગ્લાસ ડબલ્યુ. ડાયમંડ અને ફિલિપ એચ. ડાયવિગને સંયુક્ત રીતે વર્ષ 2022નું આવતું સ્વેરીજેસ રિક્સબેંક પ્રાઇઝ (જેને અર્થશાસ્ત્રનું નોબેલ પારિતોષિક પણ કહે છે) એનાયત કરવામાં આવ્યું હતું.
- શા માટે કોઈ બેંકનું પતન (Bank collapse) ટાળવું જોઈએ, એ તેમના સંશોધનનું એક મહત્વપૂર્ણ તારણ છે, તેમજ નાણાકીય કટોકટી દરમિયાન અર્થતંત્રમાં બેંકોની ભૂમિકાની સમજમાં નોંધપાત્ર સુધારો કરવા બદલ તેમનું સન્માન કરવામાં આવ્યું છે.

નોબેલ પારિતોષિક : સામાન્ય પરિચય

- દર વર્ષે ડિસેમ્બર માસમાં આલ્ફ્રેડ નોબેલની પુણ્યતિથિના દિવસે (10 ડિસેમ્બર) નોર્વેના ઓસ્લો ખાતે આયોજિત સમારોહમાં નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવે છે.
- ડાયનામાઈટના શોધક આલ્ફ્રેડ નોબેલનાં વસિયતનામા અનુસાર શાંતિ, ભૌતિકશાસ્ત્ર, રસાયણશાસ્ત્ર, સાહિત્ય અને શરીરવિજ્ઞાન અથવા દવા જેવાં જુદા જુદા પાંચ ક્ષેત્રે માનવજાતને સૌથી વધુ લાભ પ્રદાન કરનાર વ્યક્તિઓ કે સંસ્થાઓને પ્રોત્સાહન આપવા માટે વર્ષ 1901થી આ પારિતોષિક આપવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. બાદમાં વર્ષ 1968માં સ્વીડનની સેન્ટ્રલ બેન્ક દ્વારા અર્થશાસ્ત્ર ક્ષેત્રે પણ નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવાનું શરૂ કરાવવામાં આવ્યું હતું.
- વિજેતાઓને ગોલ્ડ મેડલ, 10 મિલિયન સ્વીડિશ ક્રોનર રોકડ ઈનામ (1 સ્વીડિશ ક્રોનર = 7.26 રૂપિયા) એનાયત કરવામાં આવે છે. નોબેલ પારિતોષિક મરણોપરાંત આપવામાં આવતું નથી, પરંતુ વર્ષ 1974 બાદ જો નોબેલ પારિતોષિક વિજેતાની જાહેરાત બાદ તેમનું અવસાન થયું હોય, તો એવા કિસ્સામાં તેમને મરણોપરાંત નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવે છે.
- કોઈ એક ક્ષેત્રમાં આપવામાં આવતાં પારિતોષિકના કિસ્સામાં

વધુમાં વધુ ત્રણ વ્યક્તિઓ વચ્ચે નોબેલ પારિતોષિકની વહેંચણી કરી શકાય છે. શાંતિ પુરસ્કારના કિસ્સામાં, તે વ્યક્તિઓ ઉપરાંત સંસ્થાઓને પણ એનાયત કરી શકાય છે.

- આમ હાલમાં શાંતિ, ભૌતિકશાસ્ત્ર, રસાયણશાસ્ત્ર, સાહિત્ય, શરીરવિજ્ઞાન અને અર્થશાસ્ત્ર, આ છ ક્ષેત્રે નીચે મુજબની સંસ્થાઓ દ્વારા નોબેલ પારિતોષિક એનાયત કરવામાં આવે છે;

ક્ષેત્ર	સંસ્થા
સાહિત્ય	ધ સ્વીડિશ એકેડેમી
રસાયણશાસ્ત્ર	રોયલ સ્વીડિશ એકેડેમી ઓફ સાયન્સ
શાંતિ	નોર્વેજિયન નોબેલ સમિતિ
શરીરવિજ્ઞાન અથવા દવા	ધ નોબેલ એસેમ્બલી, કેરોલિન્સ્કા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ
ભૌતિકશાસ્ત્ર	રોયલ સ્વીડિશ એકેડેમી ઓફ સાયન્સ
અર્થશાસ્ત્ર	રોયલ સ્વીડિશ એકેડેમી ઓફ સાયન્સ

ભારત સાથે સંકળાયેલા નોબેલ પારિતોષિક વિજેતાઓની યાદી

નોબેલ વિજેતાઓ	શ્રેણી	વર્ષ	રાજ્ય/પ્રદેશ
રોનાલ્ડ રોસ	શરીરવિજ્ઞાન અથવા દવા	1902	યુનાઈટેડ કિંગડમ (બ્રિટિશ ભારતમાં જન્મેલા)
રૂડયાર્ડ કિપલિંગ	સાહિત્ય	1907	યુનાઈટેડ કિંગડમ(બ્રિટિશ ભારતમાં જન્મ)
રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	સાહિત્ય	1913	પશ્ચિમ બંગાળ
સી.વી. રામન	ભૌતિકશાસ્ત્ર	1930	તમિલનાડુ
હરગોવિંદ ખુરાના	શરીરવિજ્ઞાન અથવા દવા	1968	યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ(બ્રિટિશ ભારતમાં જન્મેલા)
મધર ટેરેસા	શાંતિ	1979	ભારત
સુબ્રહ્મણ્યન ચંદ્રશેખર	ભૌતિક વિજ્ઞાન ભૌતિકશાસ્ત્ર	1983	યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ(બ્રિટિશ ભારતમાં જન્મેલા)
14મા દલાઈ લામા	શાંતિ	1989	ભારત (તિબેટમાં જન્મેલા)
અમર્ત્ય સેન	અર્થશાસ્ત્ર	1998	પશ્ચિમ બંગાળ
વેંકટરામન રામકૃષ્ણન	રસાયણશાસ્ત્ર	2009	યુનાઈટેડ કિંગડમ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ (ભારતમાં જન્મેલા)
કૈલાશ સત્યાર્થી	શાંતિ	2014	મધ્ય પ્રદેશ
અભિજિત બેનર્જી	અર્થશાસ્ત્ર	2019	યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ (ભારતમાં જન્મેલા)

પ્રાથમિક પરીક્ષા

સામાન્ય અભ્યાસ - 1

ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો	21	આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટના.....	29
બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા	24		

સામાન્ય અભ્યાસ - 2

ભારતીય અર્થતંત્ર અને આયોજન	30	વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી	56
ભૂગોળ અને પર્યાવરણ	48	અન્ય	67

તમને ખાખી પહેરાવવા માટે આવી રહી છે
ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

PSI/ASI (PRE+ MAINS)

Date **24-01-2023**

Time **8:30 to 10:30**

Fees **30000** (~~40000~~)

(Offer Valid till 24 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

પ્રાથમિક પરીક્ષા વિશેષ

સામાન્ય અભ્યાસ 1

ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો

દાદાસાહેબ ફાળકે એવોર્ડ

- વર્ષ 2020 માટેનો 52મો દાદા સાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર સુપ્રસિદ્ધ અભિનેત્રી આશા પારેખને આપવામાં આવ્યો.
- નવી દિલ્હી ખાતે આયોજિત 68મા રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કાર સમારોહમાં રાષ્ટ્રપતિના હસ્તે તેમને આ એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવ્યો.
- પાંચ સભ્યોની સમિતિએ આશા પારેખને દાદાસાહેબ ફાળકે એવોર્ડ આપવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. જેમાં આશા ભોંસલે, હેમા માલિની, પૂનમ ધિલ્લોન, ઉદિત નારાયણ અને ટી.એસ. નાગભરનનો સમાવેશ થાય છે.
- આશા પારેખ દાદા સાહેબ ફાળકે પુરસ્કાર મેળવનારાં સાતમાં મહિલા કલાકાર છે. તેમની પહેલાં દેવિકા રાણી (1969), સુલોચના (1973), કાનન દેવી (1976), દુર્ગા ખોટે (1983), લતા મંગેશકર (1989) અને આશા ભોંસલે (2000)ને આ પુરસ્કાર મળી ચૂક્યો છે.

આશા પારેખ વિશે

- 2 ઓક્ટોબર, 1942ના રોજ જન્મેલાં આશા પારેખે 10 વર્ષની વયે બિમલ રોય દ્વારા બોમ્બે ટોકિઝ પ્રોડક્શન માટે બનાવાયેલી 'માં' ફિલ્મથી એક બાળ કલાકાર તરીકે ફિલ્મી કારકિર્દીની શરૂઆત કરી હતી. ત્યારે તેમને બેબી આશા તરીકે ઓળખવામાં આવતાં હતાં.
- 'દિલ દે કે દેખો' ફિલ્મમાં શમ્મી કપૂરની હિરોઈન તરીકે તેમને બ્રેક મળ્યો હતો.
- આશા પારેખે ગુજરાતી ફિલ્મોમાં પણ કામ કર્યું છે. તેમણે દૂરદર્શન માટે 'કોરા કાગઝ' સિરિયલનું નિર્માણ પણ કર્યું હતું.
- તેમણે 1992ના વર્ષમાં 'ધ હિટ ગર્લ' નામે પોતાની આત્મકથા પણ પ્રગટ કરી હતી.
- તેઓ 1998 થી 2001 દરમિયાન સેન્ટ્રલ બોર્ડ ફોર ફિલ્મ સર્ટિફિકેશન એટલે કે સેન્સર બોર્ડનાં ચેરમેન પણ રહ્યાં હતાં.

દાદાસાહેબ ફાળકે એવોર્ડ વિશે

- દાદાસાહેબ ફાળકે એવોર્ડ સિનેમા ક્ષેત્રે ભારતનો સર્વોચ્ચ પુરસ્કાર છે. તે માહિતી અને પ્રસારણ મંત્રાલય દ્વારા સ્થાપિત સંસ્થા, ફિલ્મ ફેસ્ટિવલ નિર્દેશાલય દ્વારા રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કાર સમારંભમાં દર વર્ષે રજૂ કરવામાં આવે છે.
- ભારતીય સિનેમાના વિકાસ ઉત્કૃષ્ટ યોગદાન સંદર્ભે સમગ્ર કારકિર્દી વિતાવી હોય તેવા કલાકારોને આ એવોર્ડ આપવામાં આવે છે.
- આ પુરસ્કારનું નામ ધુંડીરાજ ગોવિંદ ફાળકેના નામ પરથી રાખવામાં આવ્યું છે, જેઓ દાદાસાહેબ ફાળકે તરીકે જાણીતા છે. દાદાસાહેબ ફાળકેને 'ભારતીય સિનેમાના પિતામહ' માનવામાં આવે છે.
- એવોર્ડ વિજેતાને સુવર્ણ કમળ, શાલ અને 10 લાખ રૂ. આપવામાં આવે છે.

રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કારો

- 1954માં સ્થપાયેલ રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કારો એ ફિલ્મ ક્ષેત્રે દેશના સૌથી પ્રતિષ્ઠિત પુરસ્કારો છે. તે 1973 થી ભારત સરકારના ડાયરેક્ટોરેટ ઓફ ફિલ્મ ફેસ્ટિવલ્સ દ્વારા સંચાલિત કરવામાં આવે છે.

દાદાસાહેબ ફાળકે

- દાદાસાહેબ ફાળકે એક નિર્માતા-દિગ્દર્શક-પટકથા લેખક હતા, જેમણે 1913માં ભારતની પ્રથમ ફીચર-લેન્થ ફિલ્મ રાજા હરિશ્ચંદ્ર બનાવી હતી.
- તેમણે કુલ 95 ફીચર-લેન્થ ફિલ્મો અને 27 ટૂંકી ફિલ્મો બનાવી હતી. જેમાં મોહિની ભસ્માસુર, સત્યવાન સાવિત્રી, લંકા દહન, શ્રી કૃષ્ણ જન્મ, કાલિયા મર્દન વગેરે સામેલ છે.
- ભારતીય સિનેમા ક્ષેત્રે તેમણે આપેલ અદ્વિતીય યોગદાન બદલ ભારત સરકારે તેમના સન્માનમાં આ એવોર્ડની સ્થાપના કરી હતી.
- સૌપ્રથમ દાદાસાહેબ એવોર્ડ વિજેતા દેવિકા રાણી (1969) હતાં.

મહાકાલ લોક કોરિડોર

- વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા તાજેતરમાં મધ્યપ્રદેશનાં ઉજ્જૈનમાં 'શ્રી મહાકાલ લોક કોરિડોર'ના પ્રથમ તબક્કાનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું.
- ઉજ્જૈન જિલ્લા વહીવટીતંત્ર દ્વારા મહાકાલ મહારાજ મંદિર પરિસર વિસ્તાર યોજના હેઠળ બે તબક્કામાં મંદિરનો વિકાસ કરવામાં આવશે.

મહાકાલ લોક કોરિડોર વિશે

- 900 મીટરથી વધુ લાંબો 'મહાકાલ લોક' કોરિડોર, દેશના સૌથી મોટા કોરિડોર તરીકે બનાવવામાં આવ્યો છે. તે જૂના રુદ્રસાગર તળાવની આસપાસ ફેલાયેલો છે. પ્રસિદ્ધ મહાકાલેશ્વર મંદિરની આસપાસ પુનઃવિકાસના પ્રોજેક્ટનાં ભાગરૂપે તેને પુનઃજીવિત કરવામાં આવ્યું છે.
- મહાકાલ મહારાજ મંદિર પરિસર વિસ્તાર યોજનાના પ્રથમ તબક્કા હેઠળ લગભગ 2.82 હેક્ટરના મહાકાલેશ્વર મંદિર પરિસરને વધારીને 47 હેક્ટર કરવામાં આવી રહ્યું છે.

બીજો તબક્કો

- આમાં મંદિરનાં પૂર્વ અને ઉત્તરી મોરચાનાં વિસ્તરણનો સમાવેશ થાય છે. તેમાં ઉજ્જૈન શહેરનાં વિવિધ વિસ્તારો જેમ કે મહારાજવાડા, મહેલ ગેટ, હરિ ફાટક બ્રિજ, રામઘાટ આગળનો ભાગ અને બેગમ બાગ રોડનો પણ સમાવેશ થાય છે. મહારાજવાડામાં બિલ્ડિંગોને પુનઃવિકાસ કરવામાં આવશે અને મહાકાલ મંદિર કેમ્પસ સાથે જોડવામાં આવશે, જ્યારે હેરિટેજ ધર્મશાળા અને કુંભ મ્યુઝિયમ બનાવવામાં આવશે.

મહાકાલ મંદિર અને ઉજ્જૈન શહેરનું ઐતિહાસિક મહત્વ

- એવી લોકકથા છે કે દ્વાપર યુગથી પણ પહેલા મહાકાલ મંદિરનું નિર્માણ થયું હતું. મહાકાલ મંદિરનો ઉલ્લેખ ઘણી કાવ્ય કથાઓમાં પણ જોવા મળે છે. ચોથી સદીમાં લખાયેલા મેઘદૂતમના પ્રથમ ભાગમાં પણ મહાકાલનો ઉલ્લેખ છે.
- પ્રાચીન સમયમાં ઉજ્જૈન અવંતિકા નામે ઓળખાતું, જે શિક્ષણનું એક મોટું કેન્દ્ર હતું. 11મી સદીમાં ઈલ્તુત્મિશ દ્વારા આ મંદિરનો નાશ કરવામાં આવ્યો હતો. બાદમાં હિન્દુ રાજાઓ દ્વારા તેનું પુનઃનિર્માણ કરવામાં આવ્યું હતું.
- હાલનું પાંચ માળનું માળખું મરાઠા સેનાપતિ રાણોજી શિંદે દ્વારા 1734માં મંદિર સ્થાપત્યની ભૂમિજા, ચાલુક્ય અને મરાઠા શૈલીમાં બાંધવામાં આવ્યું હતું.
- પ્રાચીન સમયમાં ઉજ્જૈનને 'અવંતિ' કહેવામાં આવતું હતું અને તે વિજ્ઞાન અને ગણિતના સંશોધનનું પ્રાચીન કેન્દ્ર હતું. આ શહેર પ્રાઈમ મેરીટીયનનું કેન્દ્ર હોવાથી ભાસ્કરાચાર્ય, બ્રહ્મગુપ્ત અને

વરાહમિહિર જેવા ગણિતશાસ્ત્રી અને ખગોળશાસ્ત્રીઓએ ઉજ્જૈનને તેમના સંશોધનનું કેન્દ્ર બનાવ્યું હતું.

- 18 મી સદીમાં, મહારાજા જયસિંહ બીજા દ્વારા અહીં વેદશાળા અથવા જંતર-મંતર તરીકે ઓળખાતી એક વેદશાળા બનાવવામાં આવી હતી, જેમાં ખગોળશાસ્ત્રીય ઘટનાઓને માપવા માટે તેર સાધનો લગાવવામાં આવ્યાં હતાં.

UNESCO ની 50 પ્રતિષ્ઠિત ભારતીય ટેક્સટાઇલ યાદી

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં યુનાઈટેડ નેશન્સ એજ્યુકેશનલ, સાયન્ટિફિક એન્ડ કલ્ચરલ ઓર્ગેનાઈઝેશન (UNESCO) દ્વારા 'હેન્ડમેડ ફોર ધ 21st સેન્યુરી: સેફગાર્ડિંગ ટ્રેડિશનલ ઈન્ડિયન ટેક્સટાઇલ' શીર્ષક હેઠળ ભારતનાં 50 આઈકોનિક (Iconic) હેરિટેજ ટેક્સટાઇલ હસ્તકળાનો અહેવાલ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. યાદીમાં ગુજરાતની સૌથી વધુ ટેક્સટાઇલનો સમાવેશ કરાયો છે.

અહેવાલના મુખ્ય મુદ્દા

અહેવાલમાં સમાવિષ્ટ માહિતી

- ભારતીય કાપડ ઉદ્યોગ અને હસ્તકળા પાછળના ઈતિહાસ અને દંતકથાઓનો ઉલ્લેખ.
- ભારતીય કાપડ ઉદ્યોગ અને હસ્તકળાનાં નિર્માણ પાછળની જટિલ અને રસપ્રદ પ્રક્રિયાનું વર્ણન.
- ટેક્સટાઇલની ઘટતી જતી લોકપ્રિયતાનાં કારણોનો ઉલ્લેખ.
- તેમની જાળવણી માટેની વ્યૂહરચના.

વિશેષતાઓ

- ટેક્સટાઇલ/હસ્તકલા એ ભારતીય સાંસ્કૃતિક વારસાનું નોંધપાત્ર પ્રતિનિધિત્વ કરે છે અને તે સદીઓથી વિશ્વને પોતાની ઉત્કૃષ્ટતાથી સ્તબ્ધ કરી રહ્યું છે.
- આ પ્રતિષ્ઠિત હેરિટેજ હસ્તકલાને સમકાલીન વૈભવ તરીકે પ્રમોટ કરવામાં આવે.

મુખ્ય 50 Iconic ટેક્સટાઇલ યાદી

પશ્ચિમ ભારત		દક્ષિણ ભારત	
ગોવા	કુંબી વણાટ	આંધ્રપ્રદેશ	<ul style="list-style-type: none"> હિમરુ વણાટ: હૈદરાબાદ સિદ્ધિપેટ ગોલ્લાબામા વણાટ
ગુજરાત	<ul style="list-style-type: none"> આશાવલી સાડી વણાટ: અમદાવાદ કુસ્તી વણાટ : નવસારી અને ભરૂચ મશરૂ વણાટ માતાની પછેડી : અમદાવાદ પટોળા : પાટણ સુજની : ભરૂચ રોગન કળા : નિરોણા (કચ્છ) ટાંગલિયા વણાટ : સુરેન્દ્રનગર 	કર્ણાટક	<ul style="list-style-type: none"> ગુલેદગુડુ ખાના, ઈલ્કલ વણાટ: બાગલકોટ લંબડી અથવા બંજારા ભરતકામ : સંદુર મોલાકલમુરુ રેશમ વણાટ : ચિત્રદુર્ગ
મધ્યપ્રદેશ	<ul style="list-style-type: none"> નંદના હેન્ડ બ્લોક પ્રિન્ટ : જવાદ 	કેરળ	<ul style="list-style-type: none"> આયુર્વેદિક કાપડ : બલરામપુરમ્
મહારાષ્ટ્ર	<ul style="list-style-type: none"> હિમરુ વણાટ : ઔરંગાબાદ 	તમિલનાડુ	<ul style="list-style-type: none"> સિકલનાયકનપેટ કલમકારી : તંજાવુર સુંગડી/ચુંગડી : મદુરાઈ ટોડા ભરતકામ : નીલગીરી
ઉત્તર ભારત		તેલંગાણા & આંધ્ર પ્રદેશ	
			<ul style="list-style-type: none"> ગોંગડી ઊનના ધાબળા
ઉત્તર ભારત		પૂર્વ ભારત	
હરિયાણા	<ul style="list-style-type: none"> ખેસ વણાટ ટેપેસ્ટ્રો વણાટ 	બિહાર	<ul style="list-style-type: none"> બાવનબુટ્ટી વણાટ : નાલંદા ખેતા ભરતકામ : કિશનગંજ
હિમાચલ પ્રદેશ	<ul style="list-style-type: none"> ચંબા રૂમાલ: ચંબા ખીણ 	ઓડિશા	<ul style="list-style-type: none"> બંધા ટાઈ&ડાઈ : સંબલપુર બરહામપુર પાટા ધરવાથર પરડા : ખોરડા ડોંગરિયા કૌંઘ કાપડ : કંધમાલ કેંદુલી પાટા સુલેખન
લદાખ	<ul style="list-style-type: none"> થિગ્મા અથવા ઊન બાંધા અને રંગકામ 	પશ્ચિમ બંગાળ	<ul style="list-style-type: none"> સુગંધિત કાપડ : બાલાપોશ ગરદ-કોરિયલ વણાટ : મુર્શિદાબાદ સાતગાંવ રજાઈ
રાજસ્થાન	<ul style="list-style-type: none"> ડાંકા ભરતકામ, : ઉદયપુર સ્વિલટ-પ્લાય વેણી વણાટ 	ઉત્તર-પૂર્વ ભારત	
ઉત્તરપ્રદેશ	<ul style="list-style-type: none"> અવધ જમદાની: વારાણસી બાલુચરી વણાટ: વારાણસી બદલા ભરતકામ: લખનૌ ગ્યાસર વણાટ: વારાણસી હેન્ડ બ્લોક પ્રિન્ટિંગ : ફરૂખાબાદ 	મણિપુર	<ul style="list-style-type: none"> લાસિંગ ફી (કચર), સફી લંફી
		સિક્કિમ	<ul style="list-style-type: none"> લેપચા વણાટ
		ત્રિપુરા	<ul style="list-style-type: none"> રીશા કાપડ વણાટ

બંધવગઢના જંગલો અને બૌદ્ધ ગુફાઓ

- તાજેતરમાં મધ્ય પ્રદેશના બંધવગઢના જંગલોમાં બંધવગઢ ટાઈગર રિઝર્વ ખાતે 2000 વર્ષ જૂની માનવ-નિર્મિત 26 બૌદ્ધ ગુફાઓ તેમજ મંદિરો મળી આવ્યાં છે.
- આ શોધ ભારતીય પુરાતત્ત્વ સર્વેક્ષણ દ્વારા કરવામાં આવી છે.
- ગુફાઓમાં બૌદ્ધ ધર્મ સાથે સંકળાયેલા ઘણા પુરાવા તેમજ બ્રાહ્મી લિપિમાં લખાયેલા લેખો પણ મળી આવ્યા છે.

બૌદ્ધ ગુફાઓ

- બૌદ્ધ ધર્મના મહાયાન સંપ્રદાયને લગતી 2જી અને 5મી સદીની 26 બૌદ્ધ ગુફાઓ મળી આવી છે.
- ગુફાઓ અને તેમના કેટલાક અવશેષોમાં 'ચૈત્ય' (ગોળાકાર) દરવાજા અને પથ્થરની પથારીઓ મહાયાન બૌદ્ધ ધર્મના સ્થળોની લાક્ષણિકતાને ચિહ્નિત કરે છે.

બ્રાહ્મી લખાણમાં શિલાલેખો

- બ્રાહ્મી લખાણમાં 24 શિલાલેખો મળી આવ્યા છે, જે 2 થી 5 મી સદીનાં છે. શિલાલેખોમાં મથુરા, કૌશાંબી, પાવતા, વેજભારડા અને સપ્તનાઈરિકા જેવાં સ્થળોનો ઉલ્લેખ કરેલ છે.

મંદિરના અવશેષો

- અહીંથી 9-11મી સદીના કલચૂરી વંશના સમયનાં 26 મંદિરો અને વરાહનું વિશાળ શિલ્પ મળી આવ્યું છે. બે શૈવ અવશેષો ઉપરાંત ગુપ્તયુગની ગુફા કોતરણી મળી આવી છે.

બંધવગઢ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન વિશે

- બંધવગઢ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન એ મધ્ય પ્રદેશના ઉમરિયા જિલ્લામાં આવેલું છે. બંધવગઢને 1968માં રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન જાહેર કરાયું હતું. બાદમાં 1993માં ટાઈગર રિઝર્વ તરીકે ઘોષિત કરવામાં આવ્યું.

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા

'બેટી બચાવો બેટી પઢાવો' યોજના

- ભારત સરકારની મુખ્ય યોજના 'બેટી બચાવો બેટી પઢાવો'માં તાજેતરમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે અને તેમાં બિનપરંપરાગત આજીવિકા વિકલ્પોમાં કન્યાઓને કૌશલ પ્રદાન કરવું, માધ્યમિક શિક્ષણમાં તેમની નોંધણી વધારવી, માસિકસ્ત્રાવ સ્વચ્છતા (menstruation) વિશે જાગૃતતા કેળવવી તેમજ બાળ લગ્ન નાબૂદી જેવી ઘણી પહેલોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- આ સાથે જ મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા બેટી બચાવો બેટી પઢાવો યોજનાને દરેક જિલ્લાઓમાં લાગુ કરવા માટે એક ઓપરેશનલ મેન્યુઅલ પણ લાગુ કરવામાં આવ્યું છે.
 - આ મેન્યુઅલ મુજબ, મિશન શક્તિ (સંકલિત મહિલા સશક્તિકરણ યોજના)ના આદેશ હેઠળ બનાવવામાં આવેલ મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલયનાં સચિવની અધ્યક્ષતા હેઠળની રાષ્ટ્રીય સમિતિ, નિયમિત સમયાંતરે બેટી બચાવો બેટી પઢાવોના અમલીકરણની સમીક્ષા કરવા માટેની સર્વોચ્ચ સમિતિ તરીકે કાર્ય કરશે.

- પાણીપત ખાતેથી 100 કરોડ રૂ.ના પ્રારંભિક ભંડોળ સાથે 'બેટી બચાવો બેટી પઢાવો' યોજનાની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- બેટી બચાવો બેટી પઢાવો યોજના એ મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય, આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલય તેમજ તત્કાલીન માનવ સંસાધન મંત્રાલય (હાલનું શિક્ષણ મંત્રાલય)ની સંયુક્ત પહેલ છે.

- આ યોજનાનો ઉદ્દેશ જાતિ અસમાનતા સામે લોકોને શિક્ષિત કરવાનો તેમજ છોકરીઓ માટે કલ્યાણકારી સેવાઓની અસરકારકતામાં સુધારો કરવાનો છે.
- હાલમાં જ ગુરુગ્રામની આંતરરાષ્ટ્રીય ચેસ ખેલાડી તનિષ્કા કોટિયા અને રિઘિકા કોટિયાને બેટી બચાવો બેટી પઢાવો યોજનાની કેંદ્રની બ્રાંડ એમ્બેસેડર બનાવાઈ છે.

બેટી બચાવો બેટી પઢાવો યોજનાના ઉદ્દેશો

- લૈંગિક પસંદગી અટકાવવી
- બાળકીના અસ્તિત્વ અને રક્ષણની ખાતરી કરવી
- બાળકીનું શિક્ષણ સુનિશ્ચિત કરવું.

બેટી બચાવો બેટી પઢાવો (BBBP) યોજના વિશે

- 22 જાન્યુઆરી 2015ના રોજ પ્રધાનમંત્રીશ્રી દ્વારા હરિયાણાના

ભારતના 15મા એટર્ની જનરલ

ચર્ચામાં કેમ?

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વરિષ્ઠ વકીલ આર. વેંકટરમણીની ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટે ભારતના 15મા એટર્ની જનરલ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી છે. આર.વેંકટરમણીએ કે.કે. વેણુગોપાલના અનુગામી તરીકે હોદ્દો સંભાળ્યો છે, જેમનો કાર્યકાળ 30 સપ્ટેમ્બર, 2022ના રોજ પૂર્ણ થયો હતો.

આર.વેંકટરમણી વિશે

- આર વેંકટરમણી 4 દાયકાથી પણ વધારેનો કાનૂની પ્રેક્ટીસનો અનુભવ ધરાવે છે તેમજ તેઓ અગાઉ ભારતના કાયદા પંચના સભ્ય તરીકે પણ સેવા આપી ચૂક્યા છે. તેમની વર્ષ 1997માં સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા તેમની વરિષ્ઠ વકીલ તરીકે નિમણૂક થઈ હતી. વર્ષ 2004 થી 2010 સુધી સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય તેમજ હાઈકોર્ટમાં કેન્દ્ર સરકારના વિવિધ વિભાગો માટે વિશેષ વરિષ્ઠ વકીલ તરીકે પણ સેવા આપી હતી.

ભારતના એટર્ની જનરલ

- ભારતના એટર્ની જનરલ એ કેન્દ્રીય કારોબારીનો એક ભાગ છે. ઉપરાંત તેઓ દેશના સર્વોચ્ચ કાયદા અધિકારી પણ છે.

એટર્ની જનરલની નિમણૂક અને પાત્રતા

- એટર્ની જનરલની નિમણૂક કેન્દ્ર સરકારની સલાહ પર ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા બંધારણના અનુચ્છેદ 76 અંતર્ગત કરવામાં આવે છે.

પાત્રતા માટેના માપદંડો

- તેઓ ભારતના નાગરિક હોવા જોઈએ.
- સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે લાયક હોય એટલે કે પાંચ વર્ષ માટે કોઈપણ હાઈકોર્ટના ન્યાયાધીશ અથવા દસ વર્ષ સુધી કોઈપણ હાઈકોર્ટના વકીલ તરીકે સેવા બજાવેલી હોવી જોઈએ અથવા રાષ્ટ્રપતિના મતે એક પ્રતિષ્ઠિત ન્યાયશાસ્ત્રી હોવા જોઈએ.

એટર્ની જનરલને પદ પરથી હટાવવાની પ્રક્રિયા

- એટર્ની જનરલને પદ પરથી હટાવવા માટેની પ્રક્રિયાઓ અને આધારોનો બંધારણમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ તેઓ રાષ્ટ્રપતિની ઈચ્છા સુધી પદ પર રહી શકે છે (કોઈપણ સમયે રાષ્ટ્રપતિ તેમને દૂર કરી શકે છે).

એટર્ની જનરલની ફરજો અને કાર્યો

- રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા મોકલવામાં આવતી કાનૂની બાબતો પર ભારત સરકારને સલાહ આપવી.

- રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સોંપવામાં આવતી અન્ય કાનૂની ફરજો નિભાવવી.
- સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અથવા કોઈપણ હાઈકોર્ટમાં ભારત સરકાર સંબંધિત હોય તેવા કોઈપણ કેસમાં ભારત સરકાર વતી હાજર રહેવું.
- બંધારણના અનુચ્છેદ-143 (સર્વોચ્ચ અદાલતની સલાહ લેવાની રાષ્ટ્રપતિની સત્તા) હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સર્વોચ્ચ અદાલતમાં કરવામાં આવેલા કોઈપણ રજૂઆત સંદર્ભમાં ભારત સરકારનું પ્રતિનિધિત્વ કરવું.
- બંધારણ અથવા અન્ય કોઈ કાયદા દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલા કાર્યોને નિભાવવા.

એટર્ની જનરલના અધિકારો અને મર્યાદાઓ

- સંસદનાં બંને ગૃહો અથવા તેમની સંયુક્ત બેઠક અને સંસદની કોઈપણ સમિતિની કાર્યવાહીમાં બોલવાનો તેમજ (મત આપવાના અધિકાર વિના) ભાગ લેવાનો અધિકાર છે.
- એટર્ની જનરલને સંસદના સભ્યને પ્રાપ્ત થતા તમામ વિશેષાધિકારો અને પ્રતિરક્ષાઓનો લાભ મળવા પાત્ર છે.
- તેઓ સરકારી કર્મચારી ગણાતા ન હોવાથી મંજૂરી સાથે ખાનગી કાનૂની પ્રેક્ટીસ કરી શકે છે.
- તેઓ ભારત સરકાર વિરુદ્ધ સલાહ આપી શકતા નથી.
- ભારતના સોલિસિટર જનરલ અને ભારતનાં અધિક સોલિસિટર જનરલ સત્તાવાર જવાબદારીઓની પરિપૂર્ણતા હેતુ એટર્ની જનરલને મદદ કરે છે.

તાજમહેલ અને સર્વોચ્ચ અદાલતનાં દિશા-નિર્દેશ

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આગ્રા ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટીને તાજમહેલની 500 મીટરની ત્રિજ્યામાં તમામ વ્યાપારી પ્રવૃત્તિઓ (કોમર્શિયલ ગતિવિધિઓ)ને રોકવાનો નિર્દેશ આપ્યો છે.

મુખ્ય તારણરૂપ મુદ્દા

- તાજમહેલની નજીકના ઉદ્યોગો દ્વારા પ્રદૂષિત વાયુ ઉત્સર્જનના કારણે તાજમહેલની ચમકતી સફેદ આરસની સપાટીને ગંભીર રીતે પ્રતિકૂળ અસરો વર્તાઈ રહી છે, કેટલીક જગ્યાએ સપાટી પીળી અને કાળી થઈ રહી છે. સ્મારકને પ્રદૂષણથી બચાવવા માટે, કેન્દ્ર સરકારે તાજની આસપાસ 10,400 ચો.કિ.મી.ના વિસ્તારને 'તાજ ટ્રેપેઝિયમ ઝોન (TTZ)' તરીકે ઓળખાવેલ છે.
- TTZ આગ્રા, ફિરોઝાબાદ, મથુરા, હાથરસ અને એટાહ જિલ્લા અને રાજસ્થાનના ભરતપુર જિલ્લામાં ફેલાયેલું છે. જેમાં ત્રણ વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટ્સ તાજમહેલ, આગ્રાનો કિલ્લો અને ફતેહપુર સિકરીનો સમાવેશ થાય છે.

કોલેજિયમ વ્યવસ્થા

ચર્ચામાં કેમ ?

- તાજેતરમાં દેશના મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા સર્વોચ્ચ અદાલતમાં ચાર નવા જજોની નિમણૂક માટેનું સૂચન/સલાહ લેવા માટે કોલેજિયમની બેઠક બોલાવ્યા વિના જ એક પરિપત્ર જાહેર કરીને કોલેજિયમનાં સભ્ય ન્યાયાધીશોની સહમતી માંગવામાં આવી હતી.
- આ પ્રક્રિયાનો બે ન્યાયાધીશો દ્વારા વિરોધ કરવામાં આવ્યો હતો. તેઓએ આ પ્રક્રિયાને કોલેજિયમ પ્રક્રિયાની સંરચના વિરુદ્ધ હોવાથી કોલેજિયમની રૂબરૂ મિટિંગમાં નિર્ણય લેવા માંગ કરી હતી. પરંપરાગત રીતે ન્યાયાધીશોની નિમણૂક માટે કોલેજિયમની બેઠકમાં ચર્ચા કર્યા બાદ જ નિર્ણય લેવામાં આવતો હોય છે

કોલેજિયમ પ્રણાલી

- કોલેજિયમ શબ્દનો બંધારણમાં ક્યાંય ઉલ્લેખ નથી. તેની પાછળ કોઈ કાયદાકીય બળ પણ નથી. તે વિવિધ ન્યાયિક ચુકાદાઓ દ્વારા અસ્તિત્વમાં આવી છે.
- આ સર્વોચ્ચ અદાલતની કોલેજિયમ વ્યવસ્થામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ (CJI) ઉપરાંત અન્ય ચાર સૌથી વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશોનો સમાવેશ થાય છે.
- જ્યારે વડી અદાલત માટેની કોલેજિયમનું નેતૃત્વ તે અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને અન્ય બે સૌથી વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશો કરે છે. વડી અદાલતની કોલેજિયમની ભલામણ CJI અને સર્વોચ્ચ અદાલતની કોલેજિયમ દ્વારા મંજૂર કરાયા બાદ જ સરકાર જે તે વડી અદાલતના ન્યાયાધીશની નિમણૂક માટે મંજૂરીની મહોર મારે છે.

બંધારણીય જોગવાઈઓ

- અનુચ્છેદ 124(2) અને 217 હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ સર્વોચ્ચ અદાલત અને રાજ્યોની વડી અદાલતના ન્યાયાધીશો સાથે વિચાર વિનિમય કર્યા પછી પોતાના સહી સિક્કાવાળા આદેશપત્રથી સર્વોચ્ચ અદાલતના દરેક ન્યાયાધીશની નિમણૂક કરશે.
- મુખ્ય ન્યાયાધીશ સિવાય અન્ય ન્યાયાધીશોની નિમણૂકના સંદર્ભમાં રાષ્ટ્રપતિએ ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશની સલાહ લેવી જરૂરી છે.

કોલેજિયમ પ્રણાલી સાથે સંબંધિત કેસો

(i) પ્રથમ ન્યાયાધીશ કેસ (First Judges Case – 1981)

- સર્વોચ્ચ અદાલતે ‘એસ.પી. ગુપ્તા વિરુદ્ધ ભારત સરકાર કેસ’ (First judge case)માં ચુકાદો આપ્યો કે અનુચ્છેદ 124માં

ઉલ્લેખિત શબ્દ ‘સલાહ’નો અર્થ સહમતી નહીં, પરંતુ ચર્ચા-વિચારણા થાય છે.

- રાષ્ટ્રપતિ ન્યાયાધીશોની નિમણૂક બાબતે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અપાતી સલાહને માનવા બંધાયેલા નથી.
- આ ઉપરાંત, સર્વોચ્ચ અદાલતે આ કેસમાં એવો નિર્ણય પણ આપ્યો કે, વડી અદાલતના ન્યાયાધીશોની (તેની ઈચ્છા ન હોય તો પણ) અન્ય વડી અદાલતમાં બદલી કરી શકાય છે.

(ii) દ્વિતીય ન્યાયાધીશ કેસ (Second Judges Case – 1993)

- સર્વોચ્ચ અદાલતે ‘એડવોકેટ ઓન રેકોર્ડ એસોસિએશન વિરુદ્ધ ભારત સરકાર કેસ’ (Second Judges Case – 1993)માં પ્રથમ ન્યાયાધીશ કેસમાં આપેલા ચુકાદાને બદલીને કહ્યું કે સલાહ શબ્દનો અર્થ ‘સહમતી’ એવો થાય છે.
- સર્વોચ્ચ અદાલતનાં મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા રાષ્ટ્રપતિને આપવામાં આવતી સલાહ (ન્યાયાધીશની નિમણૂક સંબંધિત) રાષ્ટ્રપતિ માટે બાધકારી રહેશે. પરંતુ, આ સલાહ મુખ્ય ન્યાયાધીશ સર્વોચ્ચ અદાલતનાં બે અન્ય વરિષ્ઠતમ ન્યાયાધીશો સાથે વિચાર વિમર્શ કર્યા બાદ જ આપી શકશે. આમ ત્રણ ન્યાયાધીશોની આ પેનલને કોલેજિયમ તરીકે ઓળખવામાં આવી.

(iii) તૃતીય ન્યાયાધીશ કેસ (Third Judges case – 1998)

- આ કેસના ચુકાદા અંતર્ગત સર્વોચ્ચ અદાલતે જણાવ્યું કે, ‘સલાહ/પરમર્શ’ની પ્રક્રિયામાં માત્ર એક મુખ્ય ન્યાયાધીશની સલાહ માનવામાં આવે નહિ, પરંતુ અન્ય 4 વરિષ્ઠતમ ન્યાયાધીશોની સલાહ પણ આવશ્યક છે.
- આ પ્રકારની સલાહ લેખિતમાં હોવી જરૂરી છે. ઉપરાંત જો બે ન્યાયાધીશોનો મત સલાહની વિરુદ્ધમાં હોય તો CJI રાષ્ટ્રપતિને ન્યાયાધીશની નિમણૂક બાબતે સલાહ ન આપી શકે.

(iv) ચતુર્થ ન્યાયાધીશ કેસ (Fourth Judges Case)

- આ કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સંસદ દ્વારા 99મા બંધારણીય સુધારા દ્વારા ઊભી કરાયેલી રાષ્ટ્રીય ન્યાયિક નિયુક્તિ આયોગ વ્યવસ્થાને (NJAC) અને 99મા બંધારણીય સુધારાને બંધારણનાં મૂળભૂત માળખામાં ફેરફાર ગણી ગેરબંધારણીય ઠેરવ્યાં હતાં.
- 99માં બંધારણીય સુધારા અંતર્ગત સંસદે ‘રાષ્ટ્રીય ન્યાયિક નિયુક્તિ આયોગ (NJAC)ની રચના કરી હતી, જે કોલેજિયમ વ્યવસ્થાના બદલે ન્યાયાધીશોની નિમણૂક માટે કાર્ય કરે, પરંતુ સર્વોચ્ચ અદાલતે ન્યાયપાલિકાની સ્વતંત્રતાનો ભંગ કરતી હોવાનું કહી, NJAC અને 99મા બંધારણીય સુધારાને ગેરબંધારણીય ઠેરવ્યો.

પોપ્યુલર ફ્રન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા (PFI) સંગઠન પર પ્રતિબંધ

- તાજેતરમાં ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા જાહેરનામું બહાર પાડીને આતંકવાદી ફંડિંગ અને ગેરકાયદે પ્રવૃત્તિમાં સામેલ કટ્ટરપંથી ઈસ્લામી સંગઠન પોપ્યુલર ફ્રન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા (PFI) અને તેની આનુષંગિક સંસ્થાઓ પર ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (પ્રિવેન્શન) એક્ટ, 1967 (UAPA, Act) હેઠળ પાંચ વર્ષ માટે પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે.
- ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા જાણ કરવામાં આવી છે કે, PFI અને તેના સાથી સંગઠનો ISIS જેવાં આતંકવાદી જૂથો સાથે જોડાયેલા છે અને સમાજના ચોક્કસ વર્ગને કટ્ટરપંથી બનાવે છે, જે દેશની આંતરિક સુરક્ષા સામે જોખમ ઊભું કરે છે.

પોપ્યુલર ફ્રન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા શું છે?

- PFIની રચના 2007 માં દક્ષિણ ભારતમાં ત્રણ મુસ્લિમ સંગઠનોના વિલીનીકરણ સાથે થઈ હતી. તેમાં કેરળના નેશનલ ડેમોક્રેટિક ફ્રન્ટ, કર્ણાટક ફોરમ ફોર ડિગ્રિટી અને તમિલનાડુના મનિથા મીતિ પસરાઈ જેવા સંગઠનોનો સમાવેશ થાય છે. 16 ફેબ્રુઆરી, 2007ના રોજ ‘એમ્માવર ઈન્ડિયા કોન્ફરન્સ’ તરીકે ઓળખાતી એક રેલીમાં PFIની રચનાની ઔપચારિક જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.

પ્રતિબંધ વિશે

- ગૃહ મંત્રાલયે PFIને તેના સહયોગીઓ સાથે ગેરકાયદેસર સંગઠન જાહેર કરીને UAPA Act, 1967ની કલમ 3 હેઠળ તેમના પર પ્રતિબંધ મૂક્યો છે. જેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે;
- રિહેબ ઈન્ડિયા ફાઉન્ડેશન, કેમ્પસ ફ્રન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા, ઓલ ઈન્ડિયા ઈમામ્સ કાઉન્સિલ, નેશનલ કોન્ફેડરેશન ઓફ લ્યુમન રાઈટ્સ ઓર્ગેનાઈઝેશન, નેશનલ વિમેન્સ ફ્રન્ટ, જુનિયર ફ્રન્ટ, એમ્માવર ઈન્ડિયા ફાઉન્ડેશન અને રિહેબ ફાઉન્ડેશન.

સંગઠનને ગેરકાયદેસર જાહેર કરવાની પ્રક્રિયા

- ભારતીય દંડ સંહિતા (IPC)ની કલમ 153A/153Bમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ, UAPA હેઠળ કોઈપણ એવા સંગઠનને ‘ગેરકાયદેસર સંગઠન’ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય કે, જે વિવિધ જૂથો વચ્ચે દુશ્મનાવટને પ્રોત્સાહન આપતું હોય, રાષ્ટ્રની સુરક્ષા સામે ખતરો પેદા કરતું હોય, લોકોને ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિમાં જોડાવા માટે પ્રોત્સાહિત કે મદદ કરતું હોય અથવા એ સંગઠનના સભ્યો આવી દેશવિરોધી પ્રવૃત્તિઓમાં સામેલ હોય.
- ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા એકવાર કોઈ સંગઠનને ગેરકાયદેસર સંગઠન જાહેર કરાયા બાદ 30 દિવસની અંદર સરકારે “ગેરકાનૂની પ્રવૃત્તિઓ નિવારણ (UAPA) ટ્રિબ્યુનલને” આ બાબતની પૃષ્ઠિ કરતી સૂચના મોકલવી જરૂરી છે.
- દાખલા તરીકે, આપેલા કેસમાં, ગૃહ મંત્રાલયે NIA, ED અને રાજ્ય પોલીસ દળો દ્વારા PFI અને તેના કેડર સામે દેશભરમાં દાખલ કરાયેલા કેસોની વિગતો સાથેનો અહેવાલ ગેરકાનૂની પ્રવૃત્તિ

નિવારણ ટ્રિબ્યુનલ(UAPA)ને સોંપવો પડશે.

- ત્યારબાદ ટ્રિબ્યુનલ જે તે ગેરકાયદેસર જાહેર કરાયેલી સંસ્થાને તેના પર શા માટે પ્રતિબંધ ન મૂકવો જોઈએ તેના કારણો જણાવવાનો અને તેને લેખિતમાં જવાબ આપવાનો આદેશ આપે છે. બંને પક્ષોની દલીલો પછી, ટ્રિબ્યુનલ સંસ્થાને ‘ગેરકાયદેસર સંગઠન’ જાહેર કરવા માટે પૂરતા પુરાવા છે કે કેમ તે નક્કી કરવા હેતુ છ મહિનાની અંદર તપાસ કરી પોતાનો નિર્ણય આપશે.
- ઉદાહરણ તરીકે, 2019માં તત્કાલીન દિલ્હી હાઈકોર્ટનાં ન્યાયાધીશે શું સ્ટુડન્ટ્સ ઈસ્લામિક મૂવમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા (SIMI) પર પ્રતિબંધ મૂકવા માટે પૂરતા પુરાવા છે કે કેમ ? તે નક્કી કરવા માટે ઔરંગાબાદ, પુણે વગેરે જેવા સ્થળોએ જાહેર સુનાવણી યોજી હતી. એકવાર ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા મંજૂર થયા પછી પ્રતિબંધ પાંચ વર્ષ માટે અમલમાં રહેશે.

જ્યારે કોઈ સંગઠનને ગેરકાયદેસર જાહેર કરવામાં આવે ત્યારે શું થાય છે?

- સંગઠનની સંપત્તિને જપ્ત કરવામાં આવે છે તેમજ UAPAની કલમ 7 અને 8 હેઠળ ગેરકાનૂની સંગઠનના ભંડોળના ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવે છે.
- વધુમાં જે વ્યક્તિ આવા ગેરકાયદેસર સંગઠનની મીટિંગમાં હાજરી આપે છે અથવા આવા સંગઠનની ગતિવિધિઓમાં સામેલ છે, તેને બે વર્ષ સુધીની કેદ અને દંડ ફટકારવામાં આવશે.

ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ 1967 (UAPA ACT)

- ભારતીય સંસદ દ્વારા 1967ના વર્ષમાં UAPA Act પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેનો હેતુ ભારતમાં દેશવિરોધી ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ સાથે સંકળાયેલ સંગઠનોની ઓળખ કરવાનો અને તેની ગતિવિધિઓને રોકવાનો હતો.
- તેમાં સજા તરીકે મૃત્યુદંડ કે આજીવન કેદ પણ થઈ શકે છે.
- UAPA હેઠળ, ભારતીય અને વિદેશી બંને નાગરિકો પર ચાર્જ લગાવી શકાય છે. અપરાધ વિદેશી ભૂમિ પર ભારત વિરુદ્ધ કરવામાં આવ્યો હોય તો પણ ચાર્જ લગાવી શકાય છે.
- UAPA હેઠળ તપાસ એજન્સી ધરપકડ પછી મહત્તમ 180 દિવસમાં ચાર્જશીટ ફાઈલ કરી શકે છે અને કોર્ટને જાણ કર્યા પછી સમયગાળો વધુ લંબાવી શકાય છે.
- વર્ષ 2004, 2008, 2012 અને 2019માં આ કાયદામાં વિવિધ સુધારા કરવામાં આવ્યા છે. વર્ષ 2019માં ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) સુધારા બિલ, 2019 દ્વારા કોઈ વ્યક્તિને પણ આતંકવાદી જાહેર કરવાની જોગવાઈ ઉમેરવામાં આવી.

રાજકીય પક્ષનાં પ્રતિક અને ચૂંટણી ચિહ્ન

- તાજેતરમાં ભારતીય ચૂંટણી પંચ (ECI) દ્વારા વચગાળાનાં આદેશ હેઠળ આગામી વિધાનસભાની ચૂંટણીઓ માટે મહારાષ્ટ્રનાં મુખ્યમંત્રી એકનાથ શિંદેનાં જૂથની પાર્ટીનું નામ બાલાસાહેબ આંચી શિવસેના અને ઉદ્ધવ ઠાકરે જૂથની પાર્ટીનું નામ શિવસેના ઉદ્ધવ બાલાસાહેબ ઠાકરે રહેશે તેમ જણાવવામાં આવ્યું છે. ઉપરાંત ઉદ્ધવ ઠાકરે જૂથને મશાલનું અને એકનાથ શિંદે જૂથને ઢાલ-તલવારનું ચૂંટણી ચિહ્ન ફાળવવામાં આવ્યું છે.
- નોંધીએ કે આ બંને જૂથોમાં ચાલી રહેલા વિવાદના કારણે ચૂંટણી પંચે 8 ઓક્ટોબરનાં રોજ શિવસેનાનાં ધનુષ અને તીરનાં પ્રતીકને સીલ (Seal) કરી દીધું હતું અને 3 નવેમ્બરે યોજનારી અંધેરી (પૂર્વ) વિધાનસભા બેઠકની આગામી પેટાચૂંટણીમાં શિવસેના પક્ષનાં નામ અને ચૂંટણી ચિહ્ન 'તીર-કમાન'નો ઉપયોગ કરવા પર આ બંને જૂથો પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો.

ચૂંટણી પ્રતીક શું છે?

- ચૂંટણી ચિહ્ન એ રાજકીય પક્ષને ફાળવેલ પ્રમાણભૂત પ્રતીક છે. પક્ષો દ્વારા તેમના પ્રચાર દરમિયાન તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે અને ઇલેક્ટ્રોનિક વોટિંગ મશીન (EVM) પર દર્શાવવામાં આવે છે. ભારતીય ચૂંટણી પંચ દ્વારા આ સુવિધા ખાસ કરીને એવા લોકો માટે વિકસાવવામાં આવી હતી કે જેઓ મત આપતી વખતે પક્ષનું નામ વાંચી શકતા નથી.
- ચૂંટણી પ્રતીકો (આરક્ષણ અને ફાળવણી) ઓર્ડર, 1968ની જોગવાઈઓ મુજબ રાજકીય પક્ષોની માન્યતાનાં ધારાધોરણ નક્કી થાય છે અને ચૂંટણી પ્રતીકોની ફાળવણી પણ થાય છે.

આવા વિવાદોમાં ECIની સત્તા શું છે?

- ચૂંટણી પ્રતીકો (આરક્ષણ અને ફાળવણી) ઓર્ડર, 1968 ECIને રાજકીય પક્ષોને માન્યતા આપવા અને પ્રતીકોની ફાળવણી કરવાની સત્તા આપે છે. ઓર્ડરના પેરા-15 હેઠળ, તે માન્યતાપ્રાપ્ત રાજકીય પક્ષનાં નામ અને પ્રતીક અંગેના વિવાદોનો નિર્ણય કરી શકે છે તથા કમિશનનો નિર્ણય તમામ જૂથો માટે બંધનકર્તા રહેશે.
- સર્વોચ્ચ અદાલતે 1971માં સાદિક અલી અને અન્ય વિરુદ્ધ ECIમાં ચૂંટણી પક્ષની સત્તાને માન્યતા આપી હતી. આ માન્યતા પ્રાપ્ત રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય પક્ષો વચ્ચેના વિવાદોને લાગુ પડે છે. નોંધાયેલ પરંતુ માન્યતા પ્રાપ્ત ન હોય તેવા રાજકીય પક્ષોના વિવાદોમાં ECI તેમના મતભેદોને આંતરિક રીતે ઉકેલવા અથવા કોર્ટનો સંપર્ક કરવા સલાહ આપે છે.
- જો છૂટા પડેલાં જૂથો ભવિષ્યમાં ભેગા થઈ જાય અને મૂળ પક્ષનાં નામ અને પ્રતીકની માંગ કરે તો ECI આ માંગ માન્ય રાખી શકે છે.

કે.જી. બાલકૃષ્ણન સમિતિ

- કેન્દ્ર સરકારે ભારતનાં ભૂતપૂર્વ મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને રાષ્ટ્રીય માનવ અધિકાર આયોગ (NHRC)નાં ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષ કે.જી. બાલકૃષ્ણનની અધ્યક્ષતા હેઠળ એક કમિશનની ભલામણ કરી છે, જે એવા સમુદાયોના અનુસૂચિત જાતિના દરજ્જાની તપાસ કરશે, જેઓ ભૂતકાળમાં અનુસૂચિત જાતિના હોવાનો દાવો કરે છે, પરંતુ બંધારણના અનુચ્છેદ 341 હેઠળ સમયાંતરે જારી કરાયેલા રાષ્ટ્રપતિના આદેશમાં ઉલ્લેખિત ધર્મો સિવાયના ધર્મોમાં પરિવર્તિત થયા છે.
- હાલમાં, અનામતનો લાભ માત્ર હિન્દુ, બૌદ્ધ કે શીખ ધર્મનું પાલન કરતા દલિતોને જ મળે છે. ખ્રિસ્તી અથવા ઇસ્લામ ધર્મ અપનાવનારા દલિતો માટે અનામતનો લાભ મેળવવા માટે સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ ઘણી અરજીઓ પેટિંગ છે.

અરજી વિશે

- દલિત ખ્રિસ્તીઓ અને મુસ્લિમોના બંધારણના અનુચ્છેદ 341માં સમાવેશ માટેની અરજીઓ ઘણા સ્વતંત્ર કમિશનના અહેવાલમાં જોવા મળી છે.
- અરજીમાં ટાંકવામાં આવ્યું છે કે ધર્મ પરિવર્તન પછી પણ જે સભ્યો મૂળ અનુસૂચિત જાતિમાંથી આવતા હતા તેઓની સામાજિક પરિસ્થિતિમાં સુધાર થયો નથી.
- અરજીમાં નોંધવામાં આવ્યું છે કે શીખ ધર્મ અને બૌદ્ધ ધર્મમાં જ્ઞાતિવાદ હાજર નથી અને તેમ છતાં તેમને અનુસૂચિત જાતિ તરીકે સામેલ કરવામાં આવ્યા છે.
- અરજી એવી દલીલ કરે છે કે ધર્માતરણ પછી પણ જાતિ આધારિત ભેદભાવ ચાલુ રહે છે, તેથી આ સમુદાયોને અનુસૂચિત જાતિના દરજ્જા માટે હકદાર બનાવવા જોઈએ.

1950ના બંધારણીય આદેશમાં કોનો સમાવેશ થાય છે?

- બંધારણ (અનુસૂચિત જાતિ) ઓર્ડર, 1950 શરૂઆતમાં ફક્ત હિંદુઓને જ અનુસૂચિત જાતિ તરીકે માન્યતા આપવા માટે લાવવામાં આવ્યો હતો.
- વર્ષ 1956માં શીખ ધર્મમાં પરિવર્તિત થયેલા દલિતો અને 1990માં બૌદ્ધ ધર્મમાં પરિવર્તિત થયેલા દલિતોને સમાવવા માટે આ આદેશમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.
- બંને સુધારાઓને 1955માં કાકા કાલેલકર કમિશન અને 1983માં લઘુમતી, અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ પરની હાઈ પાવર્ડ પેનલ (HPP) દ્વારા સહાય કરવામાં આવી હતી.
- કેન્દ્ર સરકારે 2019માં દલિત ખ્રિસ્તીઓને અનુસૂચિત જાતિના સભ્યો તરીકે સમાવવાની શક્યતાને નકારી કાઢી હતી.

આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટના

નેન્સેન રેફ્યુજી એવોર્ડ

- યુનાઈટેડ નેશન્સ હાઈ કમિશનર ફોર રેફ્યુજીસ (UNHCR) દ્વારા ભૂતપૂર્વ જર્મન ચાન્સેલર એન્જેલા મર્કેલને પોતાના કાર્યકાળ દરમિયાન (વર્ષ 2015-2016) શરણાર્થીઓને આશ્રય આપવા બદલ તાજેતરમાં નેન્સેન રેફ્યુજી એવોર્ડથી સન્માનિત કરવામાં આવ્યાં છે.
- ચાર પ્રાદેશિક વિજેતાઓને પણ નેન્સેન રેફ્યુજી એવોર્ડ આપવામાં આવ્યો હતો.
 1. આફ્રિકા પ્રાદેશિક વિજેતા : Mbera ફાયર બ્રિગેડ (અગ્નિશામક જૂથ)
 2. અમેરિકા પ્રાદેશિક વિજેતા : વિસેન્ટા ગોન્ઝાલેઝ (શરણાર્થી મહિલાઓને ટેકો આપવા કોકો સહકારી નામે સંસ્થાની સથાપના કરી હતી)
 3. એશિયા પ્રાદેશિક વિજેતા : મીક્સવે મ્યાનમાર (માનવતાવાદી સંગઠન)
 4. મિડલ ઈસ્ટ એન્ડ નોર્થ આફ્રિકા (MENA)

પ્રાદેશિક વિજેતા : ડૉ. નાગમ હસન (ઈરાકી સ્ત્રીરોગ ચિકિત્સક)

નેન્સેન રેફ્યુજી એવોર્ડ વિશે

- આ એવોર્ડ શરણાર્થીઓ માટેના યુએનના પ્રથમ હાઈકમિશનર Fridtjof Nansen (1954) માનમાં આપવામાં આવે છે, જેઓને 1922માં નોબેલ શાંતિ પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થયો હતો.
- શરણાર્થીઓ, રાજ્યવિહોણા અથવા વિસ્થાપિત લોકોની સહાયતામાં તેમના યોગદાનને માન્યતા આપવા માટે દર વર્ષે યુનાઈટેડ નેશન્સ હાઈ કમિશનર ફોર રેફ્યુજીસ (UNHCR) દ્વારા નેન્સેન એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવે છે.
 - આ એવોર્ડ સૌપ્રથમ માનવતાવાદી પ્રવૃત્તિઓ માટે તેમના યોગદાનને બિરદાવવા એલેનોર રૂઝવેલ્ટને એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો.
 - વર્ષ 2017થી પ્રાદેશિક પુરસ્કારો પણ એનાયત કરવામાં આવી રહ્યા છે.

ઈઝરાયેલ - લેબનોન વચ્ચે ઐતિહાસિક કરાર

- તાજેતરમાં ઈઝરાયેલ અને લેબનોન વચ્ચે ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં લાંબા સમયથી ચલતા દરિયાઈ સીમા વિવાદને સમાપ્ત કરવા માટે ઐતિહાસિક કરાર કરવામાં આવ્યો છે.
- ઈઝરાયેલ અને લેબનોન વચ્ચે 1948થી ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં સીમા વિવાદને કારણે ગંભીર / યુદ્ધ જેવા સંબંધો છે.
- બંને દેશો વચ્ચે ઔપચારિક રાજદૂત સંબંધો પણ નથી.

કરારનું મહત્વ

- બંને દેશો વચ્ચેના કરાર ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં ઓફશોર ગેસ ફીલ્ડના વિવાદોને સમાપ્ત કરશે. બંને દેશો એકબીજાના સુરક્ષા હિતો અને આર્થિક હિતોનું રક્ષણ કરશે, જેથી બંને દેશો વચ્ચે સંબંધો સુધારી શકે.
- આ કરાર મુખ્યત્વે ભૂમધ્ય સમુદ્રના પાણીની નજીક ગેસ માટે અન્વેષણનો દાવો ધરાવે છે.
- આ કરાર હેઠળ ઈઝરાયેલ અને લેબનોન વચ્ચે ગૂંચવણ ધરાવતી ગેસ ફીલ્ડ વચ્ચે પ્રથમવાર સરહદ નક્કી કરવામાં આવશે, જેથી બંને દેશોને તેની રોયલ્ટી પ્રાપ્ત થાય.
- કરાર બંને દેશો વચ્ચેના ખરાબ સંબંધોને શાંત કરવામાં મદદરૂપ થશે. કરાર બંને દેશો વચ્ચે આર્થિક સંબંધો અને ઊર્જા સંબંધોને બહેતર બનાવવામાં મદદરૂપ થશે.

કરારમાં અસ્પર્શિત મુદ્દાઓ

- આ કરાર ઈઝરાયેલ અને લેબનોન જમીન સરહદ સ્પર્શતા નથી. જેને 'બ્લૂ લાઈન' કહેવાય છે. ઈઝરાયેલ અને લેબનોન વચ્ચેની જમીન સરહદ પર સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દળો દ્વારા પટ્રોલિંગ કરવામાં આવે છે. બંને દેશો વચ્ચે સરહદના વિવાદને હલ કરવા માટે કોઈ પ્રતિબદ્ધતા દેખાતી નથી.

ભારતીય અર્થતંત્ર અને આયોજન

એશિયન પામ ઓઇલ એલાયન્સ

- તાજેતરમાં ટેફલા દ્વારા ઉત્તર પ્રદેશનાં આગ્રા ખાતે આયોજિત 25મી ગ્લોબઓઇલ (Globoil) સમિટ 2022 દરમિયાન ગ્લોબલ સસ્ટેનેબલ એગ્રિકલ્ચર સ્પેશિયાલિસ્ટ 'સોલિડરિટીઝ નેટવર્ક' પહેલની તર્જ પર 'એશિયન પામ ઓઇલ એલાયન્સ'ની રચનાની જાહેરાત કરવામાં આવી.
- આગામી બેઠકનું આયોજન ઈન્ડોનેશિયામાં થાય તેવી અપેક્ષા છે.
- આ સમિટમાં સ્થાનિક અને વૈશ્વિક ખાદ્ય તેલના વેપાર અને ઉદ્યોગના અગ્રણીઓ સાથે સંકળાયેલ બાબતો વિશે ચર્ચા-વિમર્શ કરવામાં આવે છે.
- આ સમિટ દરમિયાન એશિયામાંથી પામ ઓઇલની આયાત કરતા પાંચ મુખ્ય દેશોનાં સર્વોચ્ચ ખાદ્ય ઉદ્યોગ સંગઠનોએ 'એશિયન પામ ઓઇલ એલાયન્સ' (APOA) ની રચના કરી છે. આ પાંચ દેશોમાં ભારત, પાકિસ્તાન, શ્રીલંકા, બાંગ્લાદેશ અને નેપાળનો સમાવેશ થાય છે.

એશિયન પામ ઓઇલ એલાયન્સ (APOA) વિશે

- APOAનો ઉદ્દેશ પામ ઓઇલ વપરાશ કરતા દેશોનાં આર્થિક અને વ્યાપારી હિતોનું રક્ષણ કરવાનો છે અને સભ્ય દેશોમાં પામ ઓઇલનો વપરાશ વધારવા માટે કામ કરવાનો છે.
- આ જોડાણ એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કામ કરશે કે પામ ઓઇલને ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા, આર્થિક અને આરોગ્યપ્રદ વનસ્પતિ તેલ તરીકે ઓળખવામાં આવે અને તે પામ તેલની નકારાત્મક છબી બદલવાની દિશામાં કામ કરશે.
- સમગ્ર એશિયામાં પામ ઓઇલનાં ઉત્પાદન અથવા રિફાઇનિંગ સાથે સંકળાયેલી કંપનીઓ અથવા ઉદ્યોગ સંસ્થાઓનો સમાવેશ કરવા APOAની સદસ્યતા વધુ વિસ્તૃત કરવામાં આવશે.

APOAના અધ્યક્ષ અને વડુંમથક

- સચિવાલય :** APOA સચિવાલયનું સંચાલન શરૂઆતમાં ધ સોલ્વન્ટ એક્સટ્રેક્ટર્સ એસોસિએશન (SEA) ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા કરવામાં આવશે.
- અધ્યક્ષ :** અતુલ ચતુર્વેદી

પામ ઓઇલ

- તે એક ખાદ્ય વનસ્પતિ તેલ છે, જે પામ ઓઇલના ફળમાંથી મળી આવે છે, જેનું વૈજ્ઞાનિક નામ - 'એલાઇસ ગાર્નેન્સિસ' છે. પામ ઓઇલ હાલમાં વિશ્વમાં સૌથી વધુ વપરાતું વનસ્પતિ તેલ છે. તેનો ઉપયોગ ડીટર્જન્ટ, પ્લાસ્ટિક, સૌંદર્ય પ્રસાધનો અને બાયોફ્યુઅલના ઉત્પાદનમાં વ્યાપકપણે થાય છે.

- ઈન્ડોનેશિયા અને મલેશિયા મળીને વૈશ્વિક પામ ઓઇલના ઉત્પાદનમાં લગભગ 90% હિસ્સો ધરાવે છે. જેમાં ઈન્ડોનેશિયાએ વર્ષ 2021માં 45 મિલિયન ટનથી વધુનું ઉત્પાદન કર્યું છે.

- વૈશ્વિક પામ ઓઇલનાં વપરાશમાં એશિયાનો હિસ્સો લગભગ 40% છે, જ્યારે પામ તેલના વેપારમાં યુરોપનો હિસ્સો 12% છે. પામ ઓઇલના ટોચના

ગ્રાહકો ભારત, ચીન અને યુરોપિયન યુનિયન (EU) છે.

- ભારત વાર્ષિક આશરે 13-13.5 મિલિયન ટન ખાદ્ય તેલની આયાત કરે છે, જેમાંથી લગભગ 8-8.5 મિલિયન ટન પામ તેલ છે. લગભગ 8MT પામ ઓઇલ ઈન્ડોનેશિયા અને મલેશિયામાંથી આયાત કરવામાં આવે છે, જેમાં અન્ય તેલ જેમ કે સોયા અને સૂર્યમુખી આર્જન્ટિના, બ્રાઝિલ, યુક્રેન અને રશિયાથી આયાત કરવામાં આવે છે.
- ભારત એશિયામાં પામ તેલનો સૌથી મોટો આયાતકાર દેશ છે, જે વૈશ્વિક આયાતમાં લગભગ 15% જેટલો હિસ્સો ધરાવે છે. ત્યારબાદનાં ક્રમે ચીન (9%), પાકિસ્તાન (4%) અને બાંગ્લાદેશ (2%)નો સમાવેશ થાય છે.

ટોકનાઈઝેશન સિસ્ટમ

ચર્ચામાં કેમ?

- ઓનલાઈન કાર્ડ થકી થતા વ્યવહારોને વધુ સુરક્ષિત બનાવવા માટે રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI) ગ્રાહકોને તેમના કાર્ડને ટોકનાઈઝ કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરી રહી છે. RBI એ પેમેન્ટ એગ્રીગેટર્સ, વોલેટ્સ અને ઓનલાઈન વેપારીઓને તેમના કાર્ડ સંબંધિત કોઈ પણ સંવેદનશીલ માહિતીને સંગ્રહિત ન કરવા માટે નિર્દેશ આપ્યા છે. આદેશ મુજબ, કાર્ડધારકો તેમના કાર્ડની વિગતો દાખલ કરવાને બદલે 'ટોકન્સ' અથવા 'અનન્ય વૈકલ્પિક કોડ' બનાવી શકે છે.

ટોકનાઈઝેશન શું છે?

- ટોકનાઈઝેશનનો અર્થ છે 'ટોકન' તરીકે ડબ કરાયેલા વૈકલ્પિક કોડ સાથે વાસ્તવિક ડેબિટ/ક્રેડિટકાર્ડની વ્યક્તિગત વિગતો બદલવી. કાર્ડ ટોકનાઈઝેશન એ કાર્ડધારકના સંવેદનશીલ ડેટાને 'ટોકન' તરીકે ઓળખાતા થયેલા નંબરોની સ્ટ્રિંગમાં રૂપાંતરિત કરવાની પ્રક્રિયા છે.
- આમ, ટોકનાઈઝેશન એ એક અવેજી પ્રક્રિયા છે. તે સંવેદનશીલ ડેટાને અનન્ય ઓળખ નંબરો સાથે બદલે છે. જે ડેટાની સુરક્ષા સાથે કોઈપણ સમાધાન કર્યા વિના તમામ પ્રકારની સંવેદનશીલ માહિતીને સુરક્ષિત રાખે છે. 'ટોકન' એ વિનંતીકર્તા અને ઉપકરણનાં અનન્ય સંયોજન ધરાવતું કાર્ડનું એક વૈકલ્પિક સ્વરૂપ છે. આ ટોકનનો ઉપયોગ પોઈન્ટ ઓફ સેલ ટર્મિનલ્સ, કાર્ડ પેમેન્ટ્સ અને કોન્ટેક્ટલેસ મોડમાં કાર્ડના વ્યવહારો કરવા માટે કરવામાં આવે છે.

વર્તનમાં ચાલી રહેલ સિસ્ટમ

- હાલમાં, ઘણા વ્યવસાયો અને વેપારીઓ કે જેઓ ઓનલાઈન કાર્ડ ટ્રાન્ઝેક્શન ચેઈન સાથે સંકળાયેલા છે, તેઓ ભવિષ્યમાં સરળ વ્યવહારોને સક્ષમ બનાવવા કાર્ડ ઓન ફાઈલ (COF) તરીકે ઓળખાતી સંવેદનશીલ કાર્ડની માહિતી જેમ કે કાર્ડ નંબર, એક્સપાયરી ડેટ વગેરે સંગ્રહ કરે છે.
- જ્યારે ટોકનાઈઝેશન સિસ્ટમ એ આ પ્રકારની સંવેદનશીલ માહિતી જેમ કે કાર્ડ નંબર, નામ, એક્સપાયરી ડેટ અને કોડ નંબર વગેરેને અનન્ય વૈકલ્પિક કાર્ડ નંબર અથવા 'ટોકન'માં બદલી નાખશે.

ટોકનાઈઝેશનની કાર્ય પદ્ધતિ

- ઈ-કોમર્સને ચૂકવણી કરતી વખતે ઈ-કોમર્સ દ્વારા ગ્રાહકને કાર્ડ ટોકનાઈઝ કરવા પૂછવામાં આવે છે. ગ્રાહક દ્વારા ટોકનાઈઝેશનની મંજૂરી આપ્યા બાદ ક્રેડિટ/ડેબિટ કાર્ડ ઈશ્યુ કરનાર કરનાર કંપનીને (વિઝા/ માસ્ટરકાર્ડ) ઈ-કોમર્સ દ્વારા ટોકનાઈઝ કરવા કહેવામાં આવે છે. કાર્ડ કંપની ગ્રાહકની વિગતોનો એક યુનિક ટોકન નંબર જનરેટ કરીને ઈ-કોમર્સને મોકલે છે. ઈ-કોમર્સ આ જ ટોકનનો લેવડ-દેવડ માટે ઉપયોગ કરે છે અને ગ્રાહકોની કાર્ડની વિગતો સંગ્રહિત કરી શકતી નથી. આમ કાર્ડની વિગતો ઈ-કોમર્સને (થર્ડ પાર્ટી) મળતી નથી. જેટલી વાર ઓનલાઈન ટ્રાન્ઝેક્શન કરવું હોય તેટલીવાર નવેસરથી કાર્ડ ટોકનાઈઝ કરવું પડે છે.

કાર્ડ-ઓન-ફાઈલ(COF) શું છે?

- COF એ ટ્રાન્ઝેક્શનમાં કાર્ડધારક દ્વારા વેપારીને કાર્ડ ડિટેઈલ્સ અને ચૂકવણી માટે જરૂરી વિગતો સંગ્રહિત કરવા માટે અધિકૃત કરે છે. કાર્ડધારક પછીથી તે જ વેપારીને સંગ્રહિત માહિતીના આધારે નવાં ચુકવણાં કરવા અધિકૃત કરે છે (પહેલી સંગ્રહિત માહિતીના આધારે).

ટોકનાઈઝેશનના ફાયદા

- ટોકનાઈઝેશન વપરાશકર્તા માટે ચૂકવણીના વ્યવહારના અનુભવને વધુ સુરક્ષિત બનાવવામાં મદદ કરે છે.
- ઝડપ અને સુરક્ષાની સાથે ઉચ્ચ ટ્રાન્ઝેક્શન મંજૂરી દર દ્વારા વેપારીઓને અને વપરાશકર્તાને સાતત્યપૂર્ણ અનુભવ અપાવે છે.
- વ્યવહારની પ્રક્રિયા દરમિયાન વાસ્તવિક કાર્ડનો ડેટા વેપારીને આપવામાં આવતો ન હોવાથી ટોકનાઈઝેશન કાર્ડ દ્વારા વ્યવહારો વધુ સુરક્ષિત માનવામાં આવે છે.
- સાયબર હુમલા કે કોઈ વાચરસથી ડેટા ચોરીની સંભાવનાઓ ખૂબ ઘટી જવાથી ઈ-કોમર્સને વેગ મળશે.

GPSC દ્વારા
લેવાતી પરીક્ષાના
અભ્યાસક્રમ મુજબ
તૈયાર કરેલ પુસ્તકો

77779 91348

SIDBI - D&B SpeX

- તાજેતરમાં કોઈમ્બતુર (તમિલનાડુ) ખાતે આયોજિત એક ઇવેન્ટ દરમિયાન સ્મોલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ડેવલપમેન્ટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (SIDBI) અને Dun & Bradstreet (મુંબઈ સ્થિત સંસ્થા) દ્વારા SIDBI - D&B સસ્ટેનેબિલિટી પર્સેપ્શન ઈન્ડેક્સ (SIDBI - D&B SpeX) બનાવવા તેમજ આ ઈન્ડેક્સના વિકાસ અને અમલીકરણ માટે બંને સંસ્થાઓ વચ્ચે એમઓયુ કરવામાં આવ્યા છે.
- Dun & Bradstreet એ વૈશ્વિક સ્તરે બિઝનેસ ડિસિઝનિંગ ડેટા અને એનાલિટિક્સનું વિશ્લેષણ કરતી અગ્રણી પ્રદાતા કંપની છે.

SIDBI - D&B SpeX ઈન્ડેક્સ વિશે

- SIDBI - D&B SpeX ઈન્ડેક્સ એ ભારતનો MSMEs માટેનો ટકાઉપણા અંગેનો પ્રથમ સૂચકાંક છે, જેનો મુખ્ય ધ્યેય ભારતીય અર્થતંત્ર અને બજારોને ટકાઉ મૂડી અને રોકાણ માટે વધુ સારી તકો પૂરી પાડવાનો છે.
- દર ત્રણ માસે (ત્રિમાસિક) વિવિધ પરિમાણો પર વ્યવસાયોના દૃષ્ટિકોણનું મૂલ્યાંકન કરીને ESG (પર્યાવરણ, સામાજિક અને શાસન) માળખાને અપનાવવા પર રિપોર્ટ પ્રકાશિત કરાશે.
- આ ઈન્ડેક્સ ભારતીય અર્થતંત્ર અને બજારો (ખાસ કરીને મધ્ય-બજાર સેગમેન્ટ)નું ટકાઉ ભાવિ સ્થાપિત કરવા, ટકાઉ મૂડી અને

રોકાણને આકર્ષિત કરવાની આકાંક્ષાને ફળીભૂત કરશે. તેમજ કાર્બન તટસ્થતા પર રાષ્ટ્રીય પ્રતિબદ્ધતાનાં ભાગરૂપે MSMEsને ટકાઉ પર્યાવરણીય પદ્ધતિઓને અપનાવવા પ્રોત્સાહિત કરવામાં સહાયરૂપ થશે.

સ્મોલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ડેવલપમેન્ટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (SIDBI)

- ભારતીય સંસદ દ્વારા કાયદો પસાર કરીને 1990ના વર્ષમાં નાણા મંત્રાલયના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ સ્મોલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ડેવલપમેન્ટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (SIDBI)ની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી, જે સમગ્ર ભારતમાં 'માઈક્રો, સ્મોલ અને મીડિયમ એન્ટરપ્રાઇઝ ફાઇનાન્સ કંપનીઓને લાઈસન્સ આપવાનું કાર્ય કરે છે. આમ, તે MSME ક્ષેત્રમાં મુખ્ય નાણાકીય સંસ્થા તરીકે વર્તે છે. SIDBIનું મુખ્યાલય લખનૌ (ઉત્તર પ્રદેશ) ખાતે આવેલ છે.
- SIDBI દ્વારા CRISIL સાથે મળીને ભારતનો સૌપ્રથમ MSME સેન્ટિમેન્ટ સૂચકાંક CrisidEx જાહેર કરવામાં આવે છે. આ સૂચકાંક MSME ઉદ્યોગની પરિસ્થિતિ અને તે ક્ષેત્રે થઈ રહેલા બદલાવો અંગે નિર્દેશ કરે છે.

herSTART સ્ટાર્ટ-અપ પ્લેટફોર્મ

- તાજેતરમાં ભારતના રાષ્ટ્રપતિ (દ્રૌપદી મૂર્મુ)શ્રી દ્વારા ગુજરાત યુનિવર્સિટી ખાતે મહિલા સાહસિકો માટે 'herSTART' નામે સ્ટાર્ટ-અપ પ્લેટફોર્મ લોન્ચ કરવામાં આવ્યું છે. નોંધીએ કે ડીપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રમોશન ઓફ ઈન્ડસ્ટ્રી એન્ડ ઈન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT) દ્વારા આ વર્ષે જ બહાર પાડવામાં આવેલ 'State Ranking Framework Report'માં પણ ગુજરાતમાં સ્ટાર્ટ-અપ ઈકોસિસ્ટમને ગતિ આપવામાં આ પહેલને મુખ્ય પરિબળ માનવામાં આવી હતી.
- ગુજરાત યુનિવર્સિટીના કેમ્પસમાં 450 થી વધુ સ્ટાર્ટ-અપ્સ કાર્યરત છે, જ્યાં
- 125 જેટલા સ્ટાર્ટ-અપ્સનું મહિલાઓ દ્વારા નેતૃત્વ કરવામાં આવે છે.

herSTART સ્ટાર્ટ-અપ પ્લેટફોર્મ વિશે

- આ પહેલ માટે રાજ્ય અને કેન્દ્ર સરકાર તેમજ યુનિસેફ દ્વારા નાણાકીય સહાય પૂરી પાડવામાં આવશે, જેનું અમલીકરણ ગુજરાત યુનિવર્સિટી સ્ટાર્ટઅપ્સ એન્ડ એન્ટરપ્રેન્યોરશિપ કાઉન્સિલ (GUJSEC) દ્વારા કરવામાં આવશે.

- herSTART પ્લેટફોર્મ મહિલા સાહસિકોના ઈનોવેશન અને સ્ટાર્ટ-અપ પ્રયાસોને વેગ આપવા ઉપરાંત મહિલા સાહસિકોને વિવિધ સરકારી અને ખાનગી સાહસો સાથે જોડવામાં સહાયરૂપ થશે. ઉપરાંત, આ પ્લેટફોર્મ મહત્વાકાંક્ષી મહિલા ઉદ્યોગ સાહસિકોને મફત ઓનલાઇન ટ્રેઇનિંગ મોક્યુલ પુરાં પાડશે, જે તેમને ઉદ્યોગ સંબંધિત જ્ઞાન પૂરું પાડશે.

- આ પ્લેટફોર્મમાં બે બાબતોનો સમાવેશ કરાશે :

I. herSMART ઈન્ક્યુબેટર :

મહિલા ઉદ્યોગસાહસિકો અને ઈનોવેટર્સ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતું વિશેષ ઈન્ક્યુબેટર છે.

II. herSMART એક્સલરેટર :

પ્રભાવશાળી વિશેષ-મહિલા સ્ટાર્ટઅપને હંમેશા સહાયતા પૂરી પાડવાનો કાર્યક્રમ છે.

નેશનલ SC-ST Hub કોન્કલેવ

- સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ સાહસો (MSME)ના મંત્રાલય દ્વારા તાજેતરમાં ગુજરાતમાં અમદાવાદ ખાતે 'National SC-ST Hub (NSSH)' કોન્કલેવનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ કોન્કલેવનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય રાષ્ટ્રીય SC-ST હબ (NSSH) યોજના અને મંત્રાલયની અન્ય યોજનાઓ વિશે જાગૃતિ ફેલાવવાનો હતો.
- આ કોન્કલેવમાં નેશનલ થર્મલ પાવર કોર્પોરેશન લિ., ફૂડ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા, ઓઈલ એન્ડ નેચરલ ગેસ કોર્પોરેશન અને ઈન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ જેવાં કેન્દ્રીય જાહેર ક્ષેત્રનાં સાહસો તેમજ અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિનાં 300 થી વધુ ઉદ્યોગ સાહસિકો દ્વારા ભાગ લેવામાં આવ્યો હતો. કોન્કલેવમાં UDYAM નોંધણી અને GeM નોંધણી માટે સુવિધા ડેસ્ક પ્રદાન કરવામાં આવ્યાં હતાં.

NSSH યોજના વિશે

- MSME મંત્રાલય દ્વારા SC/ST સમુદાયમાં સમાવેશી અર્થતંત્ર અને ઉદ્યોગસાહસિકતાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે રાષ્ટ્રીય અનુસૂચિત જાતિ અનુસૂચિત જનજાતિ હબ (NSSH) યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી. તેનો અમલ MSME મંત્રાલય હેઠળની જાહેર ક્ષેત્રની ઉપક્રમ, નેશનલ સ્મોલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ કોર્પોરેશન (NSIC) દ્વારા કરવામાં આવે છે
- તેનો હેતુ SC-ST વસ્તીમાં ક્ષમતા વૃદ્ધિ અને ઉદ્યોગસાહસિકતાની સંસ્કૃતિને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે. જેથી તેઓ જાહેર ખરીદીમાં તેમની ભાગીદારી વધારી શકે. આ યોજના હેઠળ પસંદ કરેલાં ઉદ્યોગસાહસિકોને ઉદ્યોગ નિષ્ણાતો, કેન્દ્રીય જાહેર ક્ષેત્રનાં સાહસો અને ઈન્ક્યુબેટર્સ દ્વારા સમર્થન અને માર્ગદર્શન આપવામાં આવશે. તેના અન્ય ફોકસ ક્ષેત્રોમાં વિકેતા વિકાસ, વિશ્વસનીય ડેટાબેઝનું નિર્માણ, ક્રેડિટ સુવિધા, ક્ષમતા નિર્માણ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
- રાષ્ટ્રની આર્થિક સુખાકારી માટે MSME ક્ષેત્રનું પોષણ અતિ મહત્વનું છે. સરકાર MSMEsને ટકાઉ વૃદ્ધિ માટે સશક્ત કરવા અને વૈશ્વિક મૂલ્ય શૃંખલામાં તેમને સુસંગત બનાવવા માટે સતત કામ કરી રહી છે. રાજ્ય સ્તરીય કોન્કલેવ SC-ST MSMEsને ભારત સરકારની વિવિધ યોજનાઓ વિશે માહિતગાર થતાં નવા વિચારોનો સમાવેશ કરીને તેમની ક્ષિતિજને વિસ્તારવામાં મદદ કરે છે.
- NSSH યોજના અંતર્ગત ચાર યોજનાના વિશેષ સબસિડી લાભ પ્રદાન કરવામાં આવશે;
 1. એકલ પોઈન્ટ નોંધણી યોજના
 2. વિશેષ માર્કેટિંગ સહાયતા યોજના
 3. ક્રેડિટ રેટિંગ યોજના
 4. સ્પેશિયલ ક્રેડિટ લિંકડ કેપિટલ સબસિડી યોજના

Quality Council of India

- તાજેતરમાં, ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા (QCI)ની સ્થાપનાનાં 25 વર્ષ પૂર્ણ થયાં છે.
- QCI એ 1860ના સોસાયટી રજિસ્ટ્રેશન એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલ એક બિન-લાભકારી સંસ્થા છે.

ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા વિશે

- દેશના તમામ સામાજિક અને આર્થિક ક્ષેત્રોમાં ગુણવત્તાના ધોરણોની ખાતરી કરવાના હેતુથી 1997ના વર્ષમાં જાહેર-ખાનગી ભાગીદારી મોડેલ તરીકે QCIની રચના કરવામાં આવી હતી.
- વૈશ્વિક સ્વીકૃતિ સાથે પ્રમાણભૂત ગુણવત્તાના મૂલ્યાંકન હેતુથી ભારત માટે એક માન્ય સંસ્થાની જરૂરિયાત વર્તાતાં 1992ના વર્ષમાં એક સમિતિનું ગઠન કરવામાં આવ્યું હતું અને આ સમિતિની ભલામણોને આધારે જ વર્ષ 1997માં ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયાની રચના કરવામાં આવી હતી.
- QCIની રચના PPP મોડલ હેઠળ એક સ્વતંત્ર સ્વાયત્ત સંસ્થા તરીકે ભારત સરકાર અને એસોસિએટેડ ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રી ઓફ ઈન્ડિયા (ASSOCHAM), ભારતીય ઉદ્યોગ સંઘ(CII) અને ફેડરેશન ઓફ ઈન્ડિયન ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રી(FICCI) એમ ત્રણ અગ્રણી ઉદ્યોગ સંગઠનોના સમર્થન સાથે કરવામાં આવી હતી. QCIના ચેરમેનની નિમણૂક પ્રધાનમંત્રી દ્વારા કરવામાં આવે છે. QCIનું વડુંમથક નવી દિલ્હીમાં આવેલું છે.
- વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય હેઠળનો ઔદ્યોગિક નીતિ અને પ્રમોશન વિભાગ એ QCI માટે નોડલ એજન્સી તરીકે વર્તે છે. QCIમાં કુલ 38 સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે.
- QCIએ હાલમાં જ ગુણવત્તા સે આત્મનિર્ભરતા: India's Quality Movement નામનું અભિયાન શરૂ કર્યું છે.

ક્વોલિટી કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયાનો ઉદ્દેશ્ય

ઉત્પાદનો, સેવાઓ અને પ્રક્રિયાઓના સ્વતંત્ર તૃતીય-પક્ષ મૂલ્યાંકન માટે એક પદ્ધતિ બનાવવી.

રાષ્ટ્રીય સ્તરે શિક્ષણ, આરોગ્યસંભાળ, પર્યાવરણ સંરક્ષણ, શાસન, સામાજિક અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ક્ષેત્ર વગેરે જેવા તમામ મહત્વપૂર્ણ ક્ષેત્રોમાં ગુણવત્તાના ધોરણોના પ્રચાર અને તેનું પાલન કરાવવામાં મુખ્ય ભૂમિકા નિભાવવી.

India Tourism Statistics Report 2022

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં ભારતનાં ઉપરાષ્ટ્રપતિશ્રી (જગદીશ ધનખડ) દ્વારા વિશ્વ પર્યટન દિવસ (27 સપ્ટેમ્બર)ના અવસર નિમિત્તે પર્યટન આંકડા - 2022 પર અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. આ અહેવાલ કેન્દ્રિય પર્યટન મંત્રાલયે તૈયાર કર્યો છે.
- ઉપરાંત, કેન્દ્રિય પર્યટન મંત્રીશ્રી (જી.કિશન રેડ્ડી) દ્વારા National Conference of State Tourism Ministers દરમિયાન પર્યટન ક્ષેત્રના વિકાસ માટે ધર્મશાલા ઘોષણાપત્ર જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.

પર્યટન આંકડા - 2022 અહેવાલ

- ઓવરઓલ પર્યટન આંકડા :**
- ભારતમાં વિવિધ રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં સ્થાનિક પર્યટકો (Domestic Tourists)નો વર્ષ 2021માં આંકડો 677.3 મિલિયન હતો, જેમાં 11%નો વધારો નોંધાયો છે. જે પાછલા વર્ષ 2020માં 610.22 મિલિયન હતો.
- ભારતમાં વર્ષ 2021માં વિદેશી પ્રવાસીઓનો આંકડો 1.52 મિલિયન હતો, જ્યારે આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવાસીઓનો (વિદેશી પ્રવાસી+ NRI) આંકડો 7 મિલિયન હતો. કોરોના મહામારીને કારણે વિદેશી પ્રવાસીઓમાં -44.5% નો ઘટાડો થયો હતો, જ્યારે આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવાસીઓમાં 10.6%ની વૃદ્ધિ જોવા મળી હતી.
- પ્રવાસી ભારતીયો (NRI)નો આંકડો 5.48 મિલિયન હતો, જેમાં 52.6% વૃદ્ધિ જોવા મળી હતી.
- ક્ષેત્ર-આધારિત પર્યટન :**
- ક્ષેત્ર-આધારિત પર્યટનમાં ઈન્ડિયન ડાયસ્પોરા, મેડિકલ-પર્યટન, વ્યાપાર-ધંધા, વેકેશન સંબંધિત પર્યટન વગેરેને ગણવામાં આવે છે.
- ભારતમાં વર્ષ 2021માં કુલ પ્રવાસન આંકડા સંદર્ભે ટકાવારી;
- ઈન્ડિયન ડાયસ્પોરા : 37.7%
- અન્ય : 21.0%
- મેડિકલ : 19.9%
- વ્યવસાય-બિઝનેસ : 12.4%
- રજા, વેકેશન : 8.1%
- દેશ-આધારિત પર્યટન :**
- ભારતમાં સૌથી વધારે વિદેશી પર્યટકો અમેરિકામાંથી આવે છે. જેનું પ્રમાણ 28.15% છે. ત્યારબાદ બાંગ્લાદેશ, યુ.કે, કેનેડા, નેપાળ અને અફઘાનિસ્તાનનો ક્રમ આવે છે.
- સૌથી વધારે ભારતીય લોકો યુ.એ.ઈ.માં જાય છે, ત્યારબાદ અમેરિકા, કતાર, ઓમાન, યુ.કે, માલદીવ વગેરે દેશોમાં જાય છે.

શ્રેષ્ઠ પર્યટન સ્થળ :

- વર્ષ 2021 સ્થાનિક પર્યટકો (Domestic Tourist) માટે શ્રેષ્ઠ જોવાલાયક સ્થળોમાં સૌથી વધારે તાજમહેલમાં (ઉત્તર પ્રદેશ) 3.29 મિલિયન પર્યટકો આવ્યા હતા, ત્યારબાદ લાલ કિલ્લો (દિલ્હી), કુતુબ મિનાર (દિલ્હી), મામલ્લપુરમ સ્થાપત્ય (તમિલનાડુ) સ્થળો પર પર્યટકોનો ઘસારો રહ્યો હતો.
- વર્ષ 2021 વિદેશી પર્યટકો (Foreign Tourist) માટે શ્રેષ્ઠ જોવાલાયક સ્થળોમાં સૌથી વધારે મામલ્લપુરમ સ્થાપત્ય(તમિલનાડુ)માં 0.14 મિલિયન પર્યટકો આવ્યા હતા, ત્યારબાદ તાજમહેલ (ઉત્તર પ્રદેશ), ટાઈગર રોક કટ સ્થાપત્ય (સાલુવાનકુખ્મ), આગ્રાના કિલ્લા પર વધારે ઘસારો રહ્યો હતો.
- સૌથી વધુ ઘરેલુ પ્રવાસીઓની સંખ્યા ધરાવતાં રાજ્ય :**
(1) તમિલનાડુ (2)ઉત્તરપ્રદેશ (9)ગુજરાત
- સૌથી વધુ વિદેશી પ્રવાસીઓની સંખ્યા ધરાવતાં રાજ્ય :**
(1) પંજાબ (2)મહારાષ્ટ્ર (14) ગુજરાત

ધર્મશાલા ઘોષણાપત્ર

- National Conference of State Tourism Ministers દરમિયાન પર્યટન ક્ષેત્રના વિકાસ માટે ધર્મશાલા ઘોષણાપત્ર જાહેર કરવામાં આવ્યું. જેની મદદથી ભારત ભવિષ્યમાં પર્યટન ક્ષેત્રના વિકાસ માર્ગને મોકળો બનાવી શકશે.

મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ભારતના પર્યટન ક્ષેત્રને વર્ષ 2047 સુધીમાં 1 ટ્રિલિયન ડોલર સુધી પહોંચાડવા માટે આગામી સમયમાં વ્યૂહાત્મક રાષ્ટ્રીય પર્યટન નીતિ જાહેર કરવામાં આવશે.
- ઘોષણાપત્રના માધ્યમથી ભારત G-20 (2023)ની આગામી સમિતિમાં શ્રેષ્ઠ પર્યટન દેશ બનવાના પથ પર મક્કમતાથી ચાલશે.
- આગામી દશક સુધી ભારત પર્યટન ક્ષેત્રમાં 7-9%નો વાર્ષિક વૃદ્ધિ દર હાંસલ કરવા માટે પ્રતિબદ્ધ બનશે.

ભારતમાં પર્યટન ક્ષેત્ર

- પર્યટન અને આતિથ્ય ઉદ્યોગ એ ભારતના સૌથી મોટા સેવા ઉદ્યોગોમાંનો એક છે.
- WTTC (World Travel & Tourism Council) અનુસાર GDPમાં પર્યટનના યોગદાનની દૃષ્ટિએ ભારત 7મા ક્રમે છે.
- વર્લ્ડ ઈકોનોમિક ફોરમના ટ્રાવેલ એન્ડ ટુરીઝમ ડેવલપમેન્ટ ઈન્ડેક્સ (2021)માં ભારત હાલમાં 54મા ક્રમે છે.
- પર્યટન ક્ષેત્ર સૌથી વધુ રોજગાર આપનાર ક્ષેત્રમાંનું એક છે, પર્યટન ક્ષેત્રે 2018-19માં રોજગારીનીં હિસ્સામાં લગભગ 12.75%

(પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રોજગાર સહિત) રોજગારી આપી હતી.

- પર્યટન ઉદ્યોગમાં 100% વિદેશી પ્રત્યક્ષ રોકાણ(FDI) ઓટોમેટિક રૂટ હેઠળ માન્ય છે. હોટેલ્સ, રિસોર્ટ્સ અને મનોરંજન સુવિધાઓના વિકાસ સહિત પ્રવાસન બાંધકામ પ્રોજેક્ટ્સમાં 100% FDIની મંજૂરી છે.

પર્યટન ક્ષેત્ર માટેની યોજનાઓ

1. સ્વદેશ દર્શન યોજના

- પ્રવાસન મંત્રાલય દ્વારા વર્ષ 2014માં શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- કેન્દ્રીય ક્ષેત્રની યોજના (100% ભાગીદારી કેન્દ્ર સરકારની)
- ઉદ્દેશ્ય : દેશમાં થીમ-આધારિત પ્રવાસી સર્કિટનો સંકલિત વિકાસ કરવો.

2. Pilgrimage Rejuvenation And Spiritual Augmentation Drive (PRASAD) યોજના

- વર્ષ 2015માં લોન્ચ કરવામાં આવી.
- ધાર્મિક પ્રવાસનને પ્રોત્સાહન આપવા માટે દેશભરમાં તીર્થસ્થળોની ઓળખ અને વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું.

3. 'એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત'

- સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલની 140મી જન્મજયંતિ નિમિત્તે વર્ષ 2015માં જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- ધ્યેય : રાજ્યો વચ્ચેના આંતર-જોડાણને વધારવું અને ભારતની

એકતા અને અખંડિતતાને મજબૂત કરવી.

- રાજ્યોનો સમૃદ્ધ વારસો, સંસ્કૃતિ, રિવાજો અને પરંપરાઓનું પ્રદર્શન કરવું.
- વિદ્યાર્થી વિનિમય કાર્યક્રમો દ્વારા લોકોમાં રાષ્ટ્રીય વિવિધતાને સારી રીતે સમજવા જાગૃતિ ફેલાવવી.

4. દેખો અપના દેશ પહેલ

- લોકોને પર્યટન સાથે જોડાયેલા રાખવા અને ભારતીયોને દેશની અંદર પ્રવાસન વધારવા પ્રોત્સાહન આપવા વેબિનાર, પ્રશ્નોત્તરી, પ્રતિજ્ઞા, ચર્ચાઓનું આયોજન કરવું.

5. હેરિટેજ અપનાવો પ્રોજેક્ટ

- વર્ષ 2017માં પ્રવાસન મંત્રાલય, સંસ્કૃતિ મંત્રાલય, પુરાતત્ત્વ સર્વેક્ષણ મંત્રાલય, રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સરકારોના સહયોગી પ્રયાસ તરીકે શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- તે હેરિટેજ સ્થળો પર પ્રવાસી સુવિધાઓના વિકાસ અને જાળવણી, તેમજ હેરિટેજ સ્થળોને પર્યટન-મૈત્રી બનાવવાની કલ્પના કરે છે.

6. ડેસ્ટિનેશન નોર્થ ઈસ્ટ-2020

- તે ઉત્તર પૂર્વીય ક્ષેત્ર વિકાસ મંત્રાલયની પહેલ છે.
- ઈકો-ટૂરિઝમ, સંસ્કૃતિ, વારસો અને ક્ષેત્રના ઉત્તર પૂર્વીય બિઝનેસ જેવી વિવિધ સંભાવનાઓને હાઈલાઈટ કરે છે.

ભારતની પ્રથમ સ્વદેશી એલ્યુમિનિયમ માલસામાન ટ્રેન રેક

- તાજેતરમાં ભારતીય રેલ્વે મંત્રી અશ્વિની વૈષ્ણવજી દ્વારા ભુવનેશ્વર રેલ્વે સ્ટેશન ખાતેથી ભારતની સૌપ્રથમ સ્વદેશી નિર્મિત એવી એલ્યુમિનિયમ ફ્રેઈટ માલસામાન રેક ટ્રેન શરૂ કરવામાં આવી છે.
- આ ટ્રેનનું નામ '61 BOBRNALHSM1' રાખવામાં આવ્યું છે, જે ભુવનેશ્વર રેલ્વે સ્ટેશન (ઓડિશા)થી બિલાસપુર રેલ્વે સ્ટેશન (છત્તીસગઢ) સુધીની યાત્રા કરશે.

મુખ્ય બાબતો

- એલ્યુમિનિયમ માલસામાન ટ્રેન રેકને બેસ્કો લિમિટેડ વેગન ડિવિઝન અને એલ્યુમિનિયમની અગ્રણી હિન્દાલ્કો દ્વારા સંયુક્ત રીતે વિકસાવવામાં આવી છે.
- તેને રિસર્ચ ડિઝાઈન્સ એન્ડ સ્ટાન્ડર્ડ ઓર્ગનાઈઝેશન (RDSO) દ્વારા મંજૂર કરાયેલ ડિઝાઈનના આધારે વિકસાવવામાં આવી છે.
- આ ટ્રેન રેકને હિન્દાલ્કોની હિરાકુડ (ઓડિશા) ફેસિલિટી દ્વારા સ્વદેશી રીતે વિકસાવવામાં આવી છે. તેને મજબૂત એલ્યુમિનિયમ એલોય પ્લેટ્સ અને એક્સટ્રુઝનનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવી છે.

- એલ્યુમિનિયમ રેક હાલ વપરાતા સ્ટીલ રેક કરતાં 180 ટન વજનમાં હળવા છે. આનાથી મુસાફરીની ઝડપ વધી છે અને સમાન અંતર માટે વીજળીનો વપરાશ ઓછો કરે છે અને 5-10% વધારાનો પેલોડ વહન કરી શકે છે. જે ભારતીય રેલ્વેની લોજિસ્ટિક્સ અને ઓપરેશનલ કાર્યક્ષમતામાં નોંધપાત્ર સુધારો કરશે.
- એલ્યુમિનિયમ ટ્રેન રેક દરેક 100 કિલો વજન ઘટાડવા માટે 8 થી 10 ટન કાર્બન ફૂટપ્રિન્ટ બચાવી શકે છે. આનો અર્થ એ છે કે એક એલ્યુમિનિયમ રેક 14,500 ટનથી વધુ કાર્બન બચાવી શકે છે. આનાથી ભારતને તેના જળવાયુ સુરક્ષા લક્ષ્યો હાંસલ કરવામાં નોંધપાત્ર મદદ મળશે.
- તે કાટ-પ્રતિરોધક અને 100 ટકા રિસાયકલેબલ હોવાથી 30 વર્ષ પછી પણ એલ્યુમિનિયમ રેક નવાં હોય તેમ કાર્ય કરી શકે છે.
- ભારત સરકારે નજીકનાં ભવિષ્યમાં 1 લાખથી વધુ એલ્યુમિનિયમ રેક તૈનાત કરવાની યોજના ઘડી છે.
- જેનો હિસ્સો કુલ વેગનની સંખ્યામાં 15 થી 25 ટકા હશે. આનાથી વાર્ષિક કાર્બન ફૂટપ્રિન્ટમાં 25 લાખ ટનથી વધારે ઘટાડો કરી શકાશે તથા સતત વિકાસનો માર્ગ મોકળો કરશે.

e-Invoice

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ઈ-ઈનવોઇસ માટેના નવા નિયમો હેઠળ 1 ઓક્ટોબર, 2022થી વ્યવસાયમાં 10 કરોડ કરતાં વધારે ટર્નઓવર પર ઈ-ઈનવોઇસ ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું છે.
- આ નિર્ણયથી કર આવકમાં લીકેજને ઘટાડીને વ્યવસાયો તરફથી વધુ સારા કર અનુપાલનને સુનિશ્ચિત કરી શકાશે.

ઈ-ઈનવોઇસ વિશે

- ઈ-ઈનવોઇસ એ એવી સિસ્ટમ છે, જ્યાં GST રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ/વ્યાપારી માટે તમામ B2B Invoiceને ઈ-ઈનવોઇસ રજિસ્ટ્રેશન પોર્ટલ (IRP) પર અપલોડ કરવાની સુવિધા મળે છે.
- ઈ-ઈનવોઇસ સિસ્ટમ હેઠળ, GST નેટવર્ક (GSTN) દ્વારા સંચાલિત ઈ-ઈનવોઇસ રજિસ્ટ્રેશન પોર્ટલ (IRP) દ્વારા દરેક Invoice સામે એક વિભિન્ન ઓળખ નંબર જારી કરવામાં આવશે.
- તમામ ઈ-ઈનવોઇસને લગતી માહિતી einvoice1.gst.gov.in પોર્ટલ પરથી GST પોર્ટલ અને ઈ-વે બિલ પોર્ટલ એમ બંને પર રીઅલ-ટાઇમમાં હસ્તાંતર કરવામાં આવે છે. તેથી, GSTAR-1 રિટર્ન ફાઇલ કરતી વખતે મેન્યુઅલ ડેટા એન્ટ્રીની જરૂરિયાતને દૂર કરે છે.

ઈ-ઈનવોઇસના ફાયદા

- ઈ-ઈનવોઇસ એ GST હેઠળ ડેટા એકત્રીકરણને વ્યવસ્થિત કરશે અને ભૂલોને ઘટાડવા મદદરૂપ થશે.
- ઈ-ઈનવોઇસ અલગ-અલગ સિસ્ટમ વચ્ચે ઈન્ટરઓપરેબિલિટીને સુનિશ્ચિત કરે છે. જે ડેટા એન્ટ્રીની ભૂલોને ઘટાડવા મદદ કરે છે.

PM - DevINE

- તાજેતરમાં કેબિનેટ દ્વારા ઉત્તર-પૂર્વનાં વિકાસ માટેની નવી યોજના PM - DevINEને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

PM - DevINE વિશે

- PM-DevINE** : Prime Minister's Development Initiative for North-East Region)ને 2022-23 થી 2025-26 સુધીના 15મા નાણાપંચનાં બાકીનાં ચાર વર્ષ માટે મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- PM - DevINE એ 100% કેન્દ્રીય ભંડોળ સાથે કેન્દ્રીય ક્ષેત્રની યોજના (Central Sector Scheme) છે. આ યોજના માટે ચાર વર્ષના સમયગાળા માટે કુલ રૂ.6,600 કરોડનો અંદાજિત ખર્ચ થશે. PM-DevINE યોજના અંતર્ગત કોઈ પ્રોજેક્ટમાં મહત્તમ રૂ. 500 કરોડ અને ન્યૂનતમ રૂ. 20 કરોડ ફાળવી શકાય છે.
- આ યોજનાનો અમલ ઉત્તર-પૂર્વીય ક્ષેત્ર વિકાસ મંત્રાલય (DoNER) દ્વારા નોર્થ ઈસ્ટર્ન કાઉન્સિલ અથવા કેન્દ્રીય મંત્રાલયો/એજન્સીઓ મારફતે કરવામાં આવશે.

- ઈ-ઈનવોઇસ એ સપ્લાયર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલા Invoiceનું રીઅલ-ટાઇમ ટ્રેકિંગ શક્ય બનાવે છે.
- પેપરલેસ સુસાધન અને વાસ્તવિક ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટની ઝડપી ઉપલબ્ધતા.

- ઈ-ઈનવોઇસ ના માધ્યમથી જરૂરી માહિતી વ્યવહાર સ્તરે ઉપલબ્ધ થવાને કારણે કર અધિકારીઓને ઓડિટ/સર્વેની જરૂરિયાત નહિવત રહે છે.

ઈ-ઈનવોઇસની સફર

- સૌપ્રથમવાર ઈ-ઈનવોઇસને 1લી ઓક્ટોબર 2020ના રોજ 500 કરોડથી વધારે ટર્નઓવર માટે લાગુ કરવામાં આવ્યું હતું.
- ત્યારબાદ બીજા તબક્કામાં ઈ-ઈનવોઇસને 1 જાન્યુઆરી, 2021 થી 100 કરોડ કરતાં વધારે ટર્નઓવર માટે ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું હતું.
- ત્રીજા તબક્કામાં ઈ-ઈનવોઇસને 1 એપ્રિલ, 2021થી 50 કરોડ કરતાં વધારે ટર્નઓવર માટે નક્કી કરવામાં આવ્યું.
- ચોથા તબક્કામાં ઈ-ઈનવોઇસને 1 એપ્રિલ, 2022 થી 20 કરોડથી વધારે ટર્નઓવર માટે ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું.
- તાજેતરનાં નિર્ણય બાદ ઈ-ઈનવોઇસને 1 ઓક્ટોબર, 2022 થી 10 કરોડ કરતાં વધારે ટર્નઓવર પર ફરજિયાત બનાવ્યું છે. નજીકનાં ભવિષ્યમાં 5 કરોડ કરતાં વધારે ટર્નઓવર માટે ઈ-ઈનવોઇસ ફરજિયાત કરશે.

- ઉત્તર-પૂર્વીય ક્ષેત્ર વિકાસ મંત્રાલયના સચિવની અધ્યક્ષતામાં એમ્માવર્ડ સમિતિનું ગઠન કરવામાં આવશે.

- આ સમિતિ જ વિવિધ પ્રોજેક્ટની ઓળખ કરશે અને મૂલ્યાંકન કરીને અમલ કરનાર એજન્સીને પ્રોજેક્ટની ભલામણ કરશે.

➤ એમ્માવર્ડ સમિતિના સભ્યો : DoNERના સચિવ(અધ્યક્ષ), નીતિ આયોગના CEO, જે તે રાજ્યના મુખ્યમંત્રી અને મુખ્ય સચિવ, પ્રોજેક્ટ સાથે જોડાયેલ મંત્રાલયના સચિવ અને નાણાકીય સલાહકાર, નોર્થ ઈસ્ટર્ન કાઉન્સિલના સચિવ, DoNERના નાણાકીય અને આર્થિક સલાહકાર

- ઉદ્દેશ્ય : પૂર્વોત્તર ક્ષેત્રની જરૂરિયાતોને આધારે સામાજિક વિકાસના પ્રોજેક્ટને સમર્થન આપવું, યુવાનો અને મહિલાઓ માટે આજીવિકાલક્ષી પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન આપવું, PM ગતીશક્તિની ભાવનાને સાર્થક કરવું આંતરમાળખું વિકસાવવું અને વિવિધ ક્ષેત્રોમાં રહેલી વિકાસની ખામીઓ ભરવી.

Tele-MANAS

- કેન્દ્રીય આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલય દ્વારા વિશ્વ માનસિક સ્વાસ્થ્ય દિવસ (10 ઓક્ટોબર)ના અવસર પર 'Tele Mental Health Assistance and Networking Across States (Tele-MANAS)' લોન્ચ કરવામાં આવ્યું.

Tele-MANAS સંબંધિત મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ટેલી-માનસનો હેતુ સમગ્ર દેશમાં ચોવીસ કલાક મફત ટેલી-માનસિક આરોગ્ય સેવાઓ પ્રદાન કરવાનો છે. તેનો ઉદ્દેશ્ય ખાસ કરીને દૂરસ્થ અથવા ઓછી સ્વાસ્થ્ય સેવા ધરાવતા વિસ્તારોમાં લોકોને સ્વાસ્થ્ય સુવિધા પૂરી પાડવાનો છે.
- આ કાર્યક્રમમાં 23 ટેલી-મેન્ટલ હેલ્થ સેન્ટર્સનું નેટવર્ક સામેલ છે, જેમાં નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ મેન્ટલ હેલ્થ એન્ડ ન્યુરો-સાયન્સ (NIMHANS) નોડલ એજન્સી તરીકેની ભૂમિકા નિભાવશે તેમજ ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ ટેકનોલોજી બેંગ્લોર અને નેશનલ હેલ્થ સિસ્ટમ રિસોર્સિસ સેન્ટર (NHRSC) દ્વારા ટેકનિકલ સપોર્ટ પૂરો પાડવામાં આવશે.
- કેન્દ્ર સરકાર દરેક રાજ્ય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં ઓછામાં ઓછો એક ટેલી માનસ સેલ ખોલવાનો લક્ષ્યાંક ધરાવે છે. સમગ્ર દેશમાં એક ટોલ-ફ્રી નંબર (14416) સેટ કરવામાં આવ્યો છે, જે કોલર સેવાઓનો લાભ લેવા માટે પસંદગીની ભાષા પસંદ કરી શકે છે.
- ટેલી માનસનું આયોજન દ્વિ-સ્તરીય પ્રણાલીમાં કરવામાં આવશે, ટિયર-1માં રાજ્યના ટેલી-માનસ સેલનો સમાવેશ કરાશે, જેમાં પ્રશિક્ષિત કાઉન્સેલર્સ અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય નિષ્ણાતોનો સમાવેશ થાય છે. હાલમાં પાંચ ક્ષેત્રીય સંકલન કેંદ્રોની સાથે જ કુલ 51 Tele-MANAS સેલ કાર્યરત છે.
- ટિયર-2માં શારીરિક પરામર્શ માટે ડિસ્ટ્રિક્ટ મેન્ટલ હેલ્થ પ્રોગ્રામ (DMHP)ના નિષ્ણાતો અને ઓડિયો-વિઝ્યુઅલ પરામર્શ માટે ઇ-સંજોવનીનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.
- Tele-MANAS અંતર્ગત અન્ય માનસિક સ્વાસ્થ્ય પહેલો જેવી કે ઇ-સંજોવની, આપાતકાલીન માનસિક સ્વાસ્થ્ય સુવિધાઓનું સંકલન કરવામાં આવશે.
- ઇ-સંજોવની : આયુષ્યમાન ભારત હેલ્થ & વેલનેસ અંતર્ગત સંચાલિત ટેલિમેડિસિન વ્યવસ્થા છે. આ વ્યવસ્થાનો ઉદ્દેશ્ય છેવાડાના માનવી સુધી પ્રાથમિક સ્વાસ્થ્ય સુવિધાઓ પહોંચાડવાનો છે. જેમાં પ્રાથમિક સ્વાસ્થ્ય કેંદ્રોમાં કામ કરતા સ્વાસ્થ્ય કાર્યકર્તા દ્વારા વિશેષજ્ઞ ડોક્ટરની સલાહ મેળવી દર્દીના રોગનું ચોક્કસ નિદાન કરવામાં આવે છે.
- ઇ-સંજોવનીનો અન્ય ભાગ ઇ-સંજોવની OPD છે. આ વ્યવસ્થામાં દર્દી ઘરે બેઠા નિષ્ણાત ડોક્ટરોની સલાહ મેળવી શકે છે.

ડિજિટલ બેન્કિંગ યુનિટ

ચર્ચામાં શા માટે ?

- તાજેતરમાં પ્રધાનમંત્રીશ્રી દ્વારા દેશના 75 જિલ્લામાં 75 ડિજિટલ બેન્કિંગ યુનિટ (DBU) અર્પણ કરવામાં આવ્યાં છે. નાણામંત્રીશ્રી દ્વારા બજેટ 2022-23માં 75 વર્ષના અમૃત મહોત્સવ હેઠળ 75 જિલ્લામાં 75 DBU સ્થાપિત કરવાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- DBUની સ્થાપના અનુસૂચિત વાણિજ્ય બેન્ક (પેમેન્ટ બેન્ક, ક્ષેત્રીય ગ્રામીણ બેન્ક, સ્થાનિક એરિયા બેન્ક સિવાય) કરી શકે છે. જેને ડિજિટલ બેન્કિંગનો અનુભવ હોય તે Tier-1 થી Tier-6માં રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયાની પરવાનગી વગર DBUની રચના કરી શકે છે.

ડિજિટલ બેન્કિંગ યુનિટ વિશે

- DBUએ એક વિશિષ્ટ ફિક્સ પોઈન્ટ બિઝનેસ યુનિટ અથવા હબ છે, જે ડિજિટલ બેન્કિંગ સેવાઓ અને સુવિધાઓ પહોંચાડવા તેમજ ચાલુ નાણાકીય સેવાઓ અને સુવિધાઓને કોઈપણ સમયે ડિજિટલ માધ્યમ હેઠળ સ્વ-રીતે (self-Service) પૂર્ણ કરવાનું ચોક્કસ લઘુત્તમ ડિજિટલ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ધરાવે છે.
- ઉદ્દેશ્ય : દેશના તમામ રાજ્યો/સંઘપ્રદેશોને આવરી લઈ, દેશના તમામ ખૂણે ડિજિટલ બેન્કિંગના લાભોને સુનિશ્ચિત કરવા.
- DBUની સેવાઓ : બચત ખાતું ખોલાવવું, બેલેન્સ-ચેક, પાસબુક પ્રિન્ટ કરવી, ફંડ ટ્રાન્સફર, થાપણો, લોન અરજીઓ, ચેકની ચૂકવણી અટકાવવાની સૂચના, ક્રેડિટ/ડેબિટ કાર્ડ માટેની અરજી, BHIM/UPI, બિલ/ટેક્સ ચૂકવણી, નામાંકન વગેરે.
- ડિજિટલ બેન્કિંગ યુનિટ (DBU) જન સમર્થન પોર્ટલ દ્વારા સરકાર ક્રેડિટ યોજનાઓમાં MSME, રિટેલ લોનની ડિજિટલ કાર્યવાહીની સુવિધા પણ આપે છે.
- DBUના ફાયદા : DBU એવા લોકોને ડિજિટલ બેન્કિંગ સેવાનો ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે, જે ઈન્ટરનેટ અને ICT આંતરમાળખાથી વંચિત હોય.

DBU પારંપારિક બેન્ક અને ડિજિટલ બેન્કથી કઈ રીતે ભિન્ન છે?

- ડિજિટલ બેન્કિંગ યુનિટ (DBU) 24x7 રોકડ જમા અને ઉપાડ સહિત બેન્કિંગ સેવાઓ પ્રદાન કરે છે. DBUની સેવાઓ ડિજિટલી પણ ઉપલબ્ધ થાય છે.
- ઈન્ટરનેટ અથવા કોમ્પ્યુટર ડિવાઈસથી જોડાણ ન ધરાવતાં લોકો પણ 'પેપરલેસ' બેન્કિંગ સુવિધાઓ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.
- ડિજિટલ બેન્કની જેમ DBU એ બેન્કિંગ નિયમન અધિનિયમ-1949 હેઠળ લાઈસન્સ ધરાવતા નથી. DBU વાણિજ્ય બેન્કની સૂચનાઓ હેઠળ નિયંત્રિત થાય છે.

Poverty and Shared Prosperity Report 2022

- વિશ્વ બેંક દ્વારા તાજેતરમાં 'Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course' નામે અહેવાલ બહાર પાડવામાં આવ્યો.
- આ અહેવાલમાં કોવિડ-19 રોગચાળાથી વિકાસશીલ દેશોની ગરીબી પર થયેલી અસરોનું વ્યાપક મૂલ્યાંકન રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

અહેવાલની મુખ્ય તારણરૂપ બાબતો

- ગરીબી**
 - પાછલા ત્રણ દશકમાં એટલે કે 1990 બાદ ગરીબીનાં આંકડામાં સૌથી વધારે વૃદ્ધિ વર્ષ 2020માં થઈ છે, જે પાછળનું કારણ 'કોરોના મહામારી' છે.
 - વર્ષ 2020માં 'અત્યંત ગરીબી (Extreme Poverty)' માં રહેતાં લોકોનાં આંકડામાં 11% નો વધારો થયો છે. જે 70 મિલિયનનાં વધારા સાથે 648 મિલિયન થી 719 મિલિયન થયો છે.
 - સૌથી વધારે 'અત્યંત ગરીબ' લોકો આફ્રિકામાં છે. 'અત્યંત ગરીબ' એ છે જે પ્રતિદિન \$2.15 ડોલર કરતાં ઓછામાં જીવનનિર્વાહ કરે છે.
 - વર્ષ 1990માં ત્રણ માંથી એક વ્યક્તિ (એટલે કે 38% વૈશ્વિક જનસંખ્યા) ગરીબ હતી, જ્યારે વૈશ્વિક ગરીબીમાં ઘટાડો થઈ વર્ષ 2019માં દશમાંથી એક વ્યક્તિ ગરીબ રહી ગઈ (એટલે કે વૈશ્વિક જનસંખ્યાનાં 8.4%) છે. જો કે વર્ષ 2020માં વૈશ્વિક ગરીબી દરમાં વૃદ્ધિ થઈને તે 8.4% થી 9.3% પહોંચી ગઈ છે.
 - ગરીબીમાં ઝડપી વધારો થવા પાછળનાં કારણોમાં કોરોના મહામારી, જળવાયુ પરિવર્તન, ખાદ્ય સુરક્ષામાં તંગી, રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધ, ઊર્જા સુરક્ષાનું સંકટ, મોંઘવારીમાં સતત વધારાનો સમાવેશ થાય છે.
 - 'અત્યંત ગરીબી (Extreme Poverty) લાઈનની સીમા પ્રતિદિન \$1.90 (2011 PPP) થી વધારીને \$2.15 (2017 PPP) કરવામાં આવી છે, તેમાં છતાં વિશ્વની 7% જનસંખ્યા એટલે કે 574 મિલિયન લોકો ન્યૂનતમ દર 2.15 ડોલર અથવા 177 રૂપિયાથી ઓછામાં નિર્વાહ કરે છે.
 - વૈશ્વિક ગરીબીમાં વર્ષ 2015 થી ઘટાડો ધીમો પડી રહ્યો છે, પરંતુ કોરોના મહામારી અને રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધે વૈશ્વિક ગરીબીનાં આંકડાને સંપૂર્ણ ઉલટાવી દીધા છે.
- અસમાનતા**
 - વૈશ્વિક અસમાનતામાં વૃદ્ધિ થતાં વર્ષ 2020માં વિશ્વની સૌથી ગરીબ 40 ટકા વસ્તીની આવકમાં 4 ટકાનો ઘટાડો થયો છે. જેના કારણે પાછલા દશકમાં પ્રથમવાર વૈશ્વિક અસમાનતામાં વૃદ્ધિ જોવા મળી છે. કોરોના મહામારીને કારણે વિશ્વનાં સૌથી ગરીબ લોકોને ઘણી તકલીફો વેઠવી પડી છે.
 - વર્ષ 2019-2020 વચ્ચે 'વૈશ્વિક ગિની ગુણાંક' 0.5નાં દરે વધ્યો છે (62.0 થી 62.6 % જેટલો થયો છે.) જે વૈશ્વિક ગરીબી અને અસમાનતામાં વૃદ્ધિ જણાવે છે.

ભારતનું પરિદૃશ્ય

- વર્લ્ડ બેન્કના રિપોર્ટ મુજબ ભારત સરકારે વર્ષ 2011 બાદ ગરીબીના કોઈ પ્રકારના ડેટા પ્રકાશિત કર્યા નથી. તેથી વિશ્વ બેન્કનાં અહેવાલમાં ભારતની ગરીબી પર ડેટા રજૂ કરવા માટે 'કન્ઝ્યુમર પીરામિડ હાઉસહોલ્ડ સર્વે (CPHS)નાં તારણોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.
- CPHSનાં તારણો મુજબ, ભારતમાં વર્ષ 2020માં 5.6 કરોડ લોકો ગરીબીમાં સપડાઈ ગયાં છે, જે છેલ્લાં વિશ્વ બેન્કનાં અહેવાલ કરતાં 2.3 કરોડ જેટલી વધારે છે.

ભારતમાં ગરીબીનો અંદાજ કાઢવાનું કાર્ય કોના દ્વારા કરવામાં આવે છે?

- NITI આયોગની ટાસ્ક ફોર્સ દ્વારા આંકડાકીય અને કાર્યક્રમ અમલીકરણ મંત્રાલય (MOSPI) હેઠળના નેશનલ સેમ્પલ સર્વે ઓફિસ પાસેથી મેળવવા ડેટાના આધારે ભારતમાં ગરીબીનો અંદાજ રજૂ કરવામાં આવે છે.
- ખાસ નોંધીએ કે ભારતમાં ગરીબી રેખાનો અંદાજએ આવકનાં સ્તર પર નહીં, પરંતુ વપરાશનાં ખર્ચ પર આધારિત છે.

ગરીબી શું છે?

- ગરીબી એક બહુપરીમાણીય ખ્યાલ છે, તેને એક એવી સ્થિતિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય કે જેમાં કોઈ વ્યક્તિ અથવા પરિવાર પાસે પોતાના મૂળભૂત લઘુત્તમ જીવનધોરણને ટેકો આપી શકે તેવા નાણાકીય સંસાધનોનો અભાવ હોય છે.
- અર્થશાસ્ત્રીઓ અને નીતિ નિર્માતાઓ 'ગરીબી રેખા' તરીકે ઓળખાતા શ્રેણીલેખનો ઉપયોગ કરીને 'સંપૂર્ણ' ગરીબીનો અંદાજ કાઢે છે.
- ખાસ નોંધીએ કે ભારત સરકાર દ્વારા રંગરાજન સમિતિનાં અહેવાલ પર કોઈ નિર્ણય લેવામાં ન આવતાં હાલમાં તેંડુલકર સમિતિ મુજબ ગરીબીની માપણી કરવામાં આવે છે.

ભારતમાં ગરીબી રેખા નક્કી કરવા માટે સમયાંતરે રચાયેલી મહત્વની સમિતિઓ

વર્ષ	સમિતિનું નામ
1962	કાર્યકારી જૂથ
1971	વી. એન. દાંડેકર અને એન. રથ
1979	વાય.કે. અલ્લઘ
1993	ડી.ટી. લાકડાવાલા
2009	સુરેશ તેંડુલકર
2014	સી. રંગરાજન

PM ગતિ શક્તિ ઇન્ટીગ્રેટેડ માસ્ટર પ્લાન પોર્ટલ

- ગુજરાતના મુખ્યમંત્રીશ્રી દ્વારા તાજેતરમાં ગિફ્ટ સિટી, ગાંધીનગર ખાતેથી 'PM ગતિ શક્તિ ઇન્ટીગ્રેટેડ માસ્ટર પ્લાન પોર્ટલ' લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું. આવા પ્રકારનું પોર્ટલ લોન્ચ કરવાવાળું ગુજરાત દેશમાં સૌપ્રથમ રાજ્ય બન્યું છે.
- વર્ષ 2021માં ભારત સરકાર દ્વારા લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચમાં ઘટાડો કરવાના હેતુથી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સનાં સંકલિત આયોજન અને અમલીકરણના ઉદ્દેશ્ય સાથે શરૂ કરાયેલ ગતિ શક્તિ યોજના સાથે સંકલન સાધવા માટે ગુજરાત સરકાર દ્વારા આ પોર્ટલ લોન્ચ કરવામાં આવ્યું છે.

PM ગતિ શક્તિ ઇન્ટીગ્રેટેડ માસ્ટર પ્લાન પોર્ટલ વિશે

- આ પોર્ટલ ગુજરાત ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ બોર્ડ દ્વારા ભાસ્કરાચાર્ય નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર સ્પેસ એપ્લિકેશન્સ એન્ડ જીઓ-ઈન્ફોર્મેટિક્સના (BISAG) સહયોગથી વિકસાવવામાં આવ્યું છે. આ પોર્ટલ રાજ્યમાં ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સના ઝડપી અમલીકરણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.
- આ પોર્ટલ ગવર્નન્સમાં વધુ પારદર્શિતા લાવીને રોકાણકારોને બિઝનેસ કરવાની સરળતા પૂરી પાડશે. આનાથી સમય, નાણાં અને લોજિસ્ટિક ખર્ચની બચત થશે.
- તે રાજ્ય સરકારના 21 વિભાગો અને 52 ઉપ-વિભાગોના ડેટાના 500થી વધુ સ્તરોને એકીકૃત કરશે, જેથી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સને વેગ મળશે.

- ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા PM ગતિશક્તિ યોજના અંતર્ગત પ્રગતી પથ અને વિકાસ પથ તૈયાર કરવામાં આવશે. પ્રગતી પથ અંતર્ગત રાજ્યનાં છેવાડાનાં સ્થળોને જોડતા 9 કોરિડોર તૈયાર કરવામાં આવશે. વિકાસ પથ અંતર્ગત મોટાં શહેરો, મ્યુનિસિપાલિટીમાંથી પસાર થતા રાજ્યમાર્ગોનું આધુનિકીકરણ કરવામાં આવશે.

પીએમ ગતિશક્તિ યોજના

- ગતિશક્તિ યોજના અથવા 'રાષ્ટ્રીય માસ્ટર પ્લાન ફોર મલ્ટિ-મોડલ કનેક્ટિવિટી પ્લાન' 13 ઓક્ટોબર 2021ના રોજ લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચ ઘટાડવા માટે ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સના સંકલન અને અમલ માટે શરૂ કરવામાં આવી હતી.

- આ પ્લેટફોર્મનો ઉદ્દેશ્ય સરકારી વિભાગો સાથે મળીને કામ કરવાના મુદ્દાને સંબોધીને કામોના ઓવરલેપિંગને અટકાવવાનો છે.
- તે અંતર્ગત એક ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ શરૂ કરાશે, જે ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર કનેક્ટિવિટી પ્રોજેક્ટ્સનાં આયોજન અને અમલીકરણમાં સંકલન સાધવા માટે રેલવે અને રોડવેઝ સહિત 16 મંત્રાલયોને એકસાથે લાવશે. આનાથી અકુશળ આયોજન, માનકીકરણનો અભાવ, મંજૂરીમાં વિલંબ સંબંધિત સમસ્યાઓ અને સમયસર બાંધકામ અને ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ક્ષમતાઓના ઉપયોગ જેવા લાંબા સમયથી ચાલતી સમસ્યાઓને દૂર કરવામાં મદદ મળશે.
- તે 11 ઔદ્યોગિક કોરિડોર અને 2 નવાં સંરક્ષણ કોરિડોર - એક તમિલનાડુમાં અને બીજો ઉત્તર પ્રદેશમાં શરૂ કરવાનું પણ લક્ષ્ય રાખે છે.

વૈશ્વિક બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક (MPI)

- તાજેતરમાં જ યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ (UNDP) અને ઓક્સફર્ડ પોવર્ટી એન્ડ હ્યુમન ડેવલપમેન્ટ ઇનિશિએટિવ (OPHI) દ્વારા 'Unpacking Deprivation Bundles to Reduce Multidimensional Poverty' શીર્ષક હેઠળ બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક (MPI) બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.
- આ સૂચકાંક અનુસાર સમગ્ર વિશ્વમાં લગભગ 1.2 અબજ લોકો ગરીબી હેઠળ જીવે છે, જેમાં બહુપરિમાણીય ગરીબી હેઠળ જીવતાં લોકોની સૌથી વધુ સંખ્યા ભારતમાં અને ત્યારબાદ નાઈજીરિયામાં જોવા મળે છે.

સૂચકાંક વિશે

- વર્ષ 2030 સુધીમાં ગરીબીનો અંત લાવવા સંદર્ભે રજૂ કરવામાં

આવેલા સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલ-1 તરફની પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે વર્ષ 2010માં ઓક્સફર્ડ પોવર્ટી એન્ડ હ્યુમન ડેવલપમેન્ટ ઇનિશિએટિવ અને યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ દ્વારા સૌપ્રથમ બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.

- દર વર્ષે રજૂ કરાતો વૈશ્વિક બહુપરિમાણીય ગરીબી સૂચકાંક 111 વિકાસશીલ દેશોને આવરી લેતી તીવ્ર બહુપરિમાણીય ગરીબીનું આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણ રજૂ કરે છે.
- સૂચકાંકમાં સ્વાસ્થ્ય, શિક્ષણ અને જીવન ધોરણ એમ મુખ્ય ત્રણ પરિમાણો હેઠળ નીચે મુજબનાં દસ સૂચકોને માપદંડ તરીકે સૂચિત કરવામાં આવ્યા છે.

ક્રમ	પરિણામો	સૂચકો
1	સ્વાસ્થ્ય	પોષણ
		બાળ મૃત્યુ
2	શિક્ષણ	શાળામાં હાજરી
		શિક્ષણનાં વર્ષો
3	જીવન ધોરણ	સ્વચ્છતા
		પીવાનું પાણી
		વીજળી
		રાંધવાનું બળતણ
		આવાસ (Housing) મિલકત (Assets)

- વૈશ્વિક બહુપરિમાણવીય ગરીબી સૂચકાંક એ 0 થી 1 સુધીનું માપન રજૂ કરે છે, અહીં જેમ ઊંચું મૂલ્ય તેમ ગરીબીનું પ્રમાણ વધુ હોય છે.
- વૈશ્વિક બહુપરિમાણવીય ગરીબી સૂચકાંક 2022 એવો ગરીબી માપદંડ છે, જે કોઈ વ્યક્તિને શિક્ષણ, આરોગ્ય અને જીવનધોરણ સંબંધિત વિવિધ સૂચકો (Indicators) પૈકી ત્રીજા ભાગના સૂચકોથી વંચિત હોય તેને બહુપરિમાણવીય ગરીબી અને જેઓ અડધાથી પણ વધુ સૂચકોથી વંચિત હોય તેવા લોકોને અત્યંત બહુપરિમાણવીય ગરીબી ઠેઠળ હોવાનું રજૂ કરે છે.

રિપોર્ટનાં મુખ્ય તારણો (વૈશ્વિક સંદર્ભમાં)

- સૂચકાંક અનુસાર વૈશ્વિક સ્તરે 111 દેશોમાં આશરે 1.2 અબજ લોકો તીવ્ર બહુપરિમાણવીય ગરીબીમાં જીવે છે, તેમાંથી નીચે મુજબનાં સાત દેશોમાં સંયુક્ત રીતે 500 મિલિયન કરતાં વધુ ગરીબ વ્યક્તિઓ વસવાટ કરે છે;
 - ભારત (227 મિલિયન), પાકિસ્તાન (71 મિલિયન), ઇથોપિયા (59 મિલિયન), નાઈજીરીયા (54 મિલિયન), ચીન (32 મિલિયન), બાંગ્લાદેશ (30 મિલિયન), અને ડેમોક્રેટિક રિપબ્લિક ઓફ કોંગો (27 મિલિયન).
- લગભગ 593 મિલિયન લોકો 18 વર્ષથી ઓછી ઉંમરનાં તથા કુલ સંખ્યાનાં લગભગ 8.1 ટકા લોકો 60 કે તેથી વધુ વયનાં છે, ઉપરાંત બે તૃતીયાંશ (836 મિલિયન) લોકો એવાં ઘરોમાં રહે છે, જેમાં કોઈ મહિલા સભ્યએ ઓછામાં ઓછા છ વર્ષનું શાળાકીય શિક્ષણ પૂર્ણ કર્યું નથી.
- વિશ્વભરના તમામ વિકાસશીલ દેશો પૈકી લગભગ 579 મિલિયન લોકો સાથે સબ-સહારાના આફ્રિકામાં બહુપરિમાણવીય ગરીબીનો

સૌથી વધુ વ્યાપ હોવાનું સામે આવ્યું હતું, ત્યારબાદ 385 મિલિયન લોકો સાથે દક્ષિણ એશિયાનો ક્રમ આવે છે.

- કોવિડ મહામારીએ જે તે દેશો દ્વારા અગાઉનાં 3 થી 10 વર્ષ દરમિયાન બહુપરિમાણવીય ગરીબી ક્ષેત્રે કરાયેલી પ્રગતિની અસરોને પલટાવી દીધી છે, વળી નિયમિત ઘરેલુ સર્વેક્ષણનાં અભાવને કારણે આ રોગચાળાની ગરીબી પર થયેલી સાચી અસરનું મૂલ્યાંકન કરવું મુશ્કેલ છે.
- વૈશ્વિક સ્તરે લગભગ 45.5 મિલિયન ગરીબ લોકો રસોઈ માટે સ્વચ્છ ઈંધણ, આવાસ, સ્વચ્છતા અને પોષણની સુવિધાઓથી વંચિત રહેલાં છે, જેમાં મોટા ભાગનાં લોકો ભારતમાં અને બાકીનાં બાંગ્લાદેશ અને પાકિસ્તાનમાં છે.

રિપોર્ટમાં ભારત સંબંધિત બાબતો

- બહુપરિમાણવીય ગરીબી સૂચકાંક 2022માં સૌપ્રથમ વખત ભારતમાં ગરીબીનાં 15 વર્ષનાં સમયગાળા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતો એક સમર્પિત ભાગ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- રાષ્ટ્રીય સ્તરે વર્ષ 2005-06 અને વર્ષ 2015-16 વચ્ચેના સમયગાળા દરમિયાન ગરીબી ઘટવાનો દર 8.1% હતો, જ્યારે વર્ષ 2015-16 અને વર્ષ 2019-21 વચ્ચેના સમયગાળા દરમિયાન દર વર્ષે 11.9%ના દરે ગરીબીમાં સાપેક્ષ ઘટાડો નોંધાયો હતો.
- છેલ્લા 15 વર્ષમાં ભારતમાં ગરીબોની સંખ્યામાં 415 મિલિયનનો ઘટાડો થયો છે, જેમાં MPIનું મૂલ્ય 2005-06માં 0.283થી ઘટીને 2015-16માં 0.122 થયું તથા 2019-21માં આ આંકડો ફરીથી ઘટીને 0.069 થયો હતો. આમ છેલ્લાં 15 વર્ષમાં ભારતમાં ગરીબીનું પ્રમાણ 55.1 ટકાથી ઘટીને 16.4 ટકા થયું છે.
- જો કે, વિશ્વમાં સૌથી વધુ 22.8 કરોડ ગરીબ લોકોની સંખ્યા ભારતમાં છે, ત્યારબાદ 9.6 કરોડ ગરીબ લોકો સાથે નાઈજીરિયામાં સૌથી વધુ ગરીબ લોકો રહે છે. આમાંથી બે તૃતીયાંશ લોકો એવા પરિવારમાં રહે છે, જેમાં ઓછામાં ઓછી એક વ્યક્તિ પોષણથી વંચિત હોય છે.
- ભારતનાં સંદર્ભે બાળકોમાં ગરીબી ઝડપી દરે ઘટી છે, તેમ છતાં દેશમાં 97 મિલિયન બાળકો (કુલ ભારતીય બાળકોની સંખ્યાના 21.8%) ગરીબ છે, જે સંખ્યા વિશ્વમાં સૌથી વધુ છે. ભારતમાં દર ત્રણમાંથી એક બાળક અને દર સાતમાંથી એક પુખ્ત વ્યક્તિ ગરીબીમાં જીવે છે.
- 60 વર્ષથી વધુ ઉંમરનાં લગભગ 94 મિલિયન લોકો (8.1 ટકા) ગરીબ છે.
- વર્ષ 2019-2021નાં આંકડા દર્શાવે છે કે ભારતમાં લગભગ 16.4 ટકા વસ્તી ગરીબ છે, તેમાંથી 4.2 ટકા અત્યંત ગરીબીમાં જીવે છે.
- લગભગ 18.7 ટકા વસ્તી સંવેદનશીલ છે, જેની અત્યંત ગરીબીમાં ધકેલાઈ જવાની શક્યતા છે.
- દક્ષિણ એશિયામાં ભારત એકમાત્ર એવો દેશ છે કે જ્યાં સ્ત્રી

પ્રધાન પરિવારો (Female-headed households-19.7%) એ પુરુષ પ્રધાન પરિવારો (Male-headed households-15.9%) કરતાં નોંધપાત્ર રીતે વધુ ગરીબીમાં જીવે છે.

- વર્ષ 2015-16માં સૌથી ગરીબ રાજ્ય એવા બિહારના MPI મૂલ્યમાં સૌથી ઝડપી ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો, એટલે કે ત્યાં ગરીબી ઘટવાનો દર સૌથી વધુ હતો.
- બિહારમાં ગરીબોની ટકાવારી વર્ષ 2005-06માં 77.4% થી ઘટીને 2015-16માં 52.4% અને 2019-21માં 34.7% થઈ હતી.
- હાલમાં ગોવા, જમ્મુ અને કાશ્મીર, આંધ્ર પ્રદેશ, છત્તીસગઢ અને રાજસ્થાન રાજ્યોમાં સૌથી ઝડપી ગરીબીમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો છે.
- વર્ષ 2015-16 દરમિયાન દેશનાં 10 સૌથી ગરીબ રાજ્યોમાં પશ્ચિમ બંગાળ, બિહાર, ઝારખંડ, મેઘાલય, મધ્યપ્રદેશ, ઉત્તર પ્રદેશ,

આસામ, ઓડિશા, છત્તીસગઢ અને રાજસ્થાનનો સમાવેશ થતો હતો, જેમાં પશ્ચિમ બંગાળ સિવાયનાં બાકીનાં 9 રાજ્યો હાલમાં પણ દેશનાં સૌથી ગરીબ રાજ્યોની યાદીમાં રહેલાં છે.

યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ(UNDP)

- યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ (UNDP)એ યુ.એન.નું અગત્યનું વૈશ્વિક વિકાસ નેટવર્ક છે. તેની સ્થાપના વર્ષ 1965માં યુનાઈટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલી દ્વારા કરવામાં આવી હતી, જે વિકાસશીલ અને અલ્પવિકસિત દેશોને વિવિધ ક્ષેત્રોમાં તાલીમ અને સહાય આપે છે.
- UNDPનું સંપૂર્ણ ભંડોળ યુ.એન.ના સભ્ય રાષ્ટ્રોના સ્વૈચ્છિક યોગદાન પર નિર્ભર રહેલું છે. નોંધીએ કે UNDP દ્વારા જ હ્યુમન ડેવલપમેન્ટ રિપોર્ટ (HDI) પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે.

વન નેશન, વન ફર્ટિલાઈઝર

- તાજેતરમાં પ્રધાનમંત્રીશ્રી દ્વારા ‘વન નેશન, વન ફર્ટિલાઈઝર’ (પ્રધાનમંત્રી ભારતીય જનુવારક પરિયોજના(PMBJP) તરીકે પણ ઓળખાય છે) યોજના અને સાથે જ 600 ‘PM-કિસાન સમૃદ્ધિ કેન્દ્રો (PM-KSK)’નું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું. તદુપરાંત ‘Indian Edge’નામે ખાતર અંગેનું સાપ્તાહિક ઈ-મેગેઝીન લોન્ચ કરવામાં આવ્યું છે.
- નોંધીએ કે ખાતર ઉદ્યોગ એ ભારતનાં 8 મુખ્ય (Core) ઉદ્યોગોમાંનો એક છે અને યુરિયા ખાતરના વપરાશમાં વૈશ્વિક સ્તરે ભારતનો ચીન પછી બીજો ક્રમાંક છે.

યોજના વિશે મહત્વનાં તથ્યો

- આ યોજના અંતર્ગત યુરિયા, DAP, MOP, NPK વગેરે ખાતરો માટે એક જ બ્રાન્ડ નામ ‘ભારત’ આપવામાં આવશે. જેમ કે ભારત યુરિયા, ભારત DAP, ભારત MOP, ભારત NPK વગેરે.
- ખાતરના મુખ્ય બે ભાગ પડે છે, જેમાં;
 1. N:P:K જેવાં પોષક તત્ત્વોના આધારે વર્ગીકૃત કરવામાં આવતાં ખાતરોને પ્રાથમિક ખાતરો કહેવામાં આવે છે. ભારતમાં N:P:Kનું સૂચિત મૂલ્ય 4:2:1 છે
 2. કેલ્શિયમ, મેગ્નેશિયમ અને સલ્ફરનો સમાવેશ કરતાં ખાતરોને ગૌણ ખાતરો કહેવામાં આવે છે. જેમાં સૂક્ષ્મ પોષકતત્ત્વો રૂપે આયર્ન, ઝિંક, બોરોન, ક્લોરાઈડ વગેરેનું પણ મિશ્રણ કરવામાં આવે છે.
- તમામ ખાતર ઉત્પાદક કંપનીઓ, રાજ્ય વેપાર સંસ્થાઓ (STE) અને ફર્ટિલાઈઝર માર્કેટિંગ એન્ટિટીઝ (FMES) દ્વારા ખાતરની સબસિડી યોજના દર્શાવતો લોગો એટલે કે પ્રધાનમંત્રી ભારતીય જનુવારક યોજનાનો ઉપયોગ ખાતરની થેલીઓ પર કરવામાં આવશે.

- ‘વન નેશન વન ફર્ટિલાઈઝર’ યોજના હેઠળ કંપનીઓને તેમનાં નામ, બ્રાન્ડ લોગો અને અન્ય સંબંધિત પ્રોડક્ટની માહિતી તેમની બેગની માત્ર એક તૃતીયાંશ જગ્યા પર જ પ્રદર્શિત કરવાની છૂટ છે. બાકીની બે-તૃતીયાંશ જગ્યા પર ભારત બ્રાન્ડ અને પ્રધાનમંત્રી ભારતીય જનુવારક પરિયોજનાનો લોગો બતાવવાનો રહેશે.
- કંપનીઓ કયા ભાવે વેચાણ કરી શકે, ક્યાં વેચી શકે અને કેટલી સબસિડી આપવી વગેરે સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે, જે ફર્ટિલાઈઝર (મુવમેન્ટ) કંટ્રોલ ઓર્ડર - 1973 અંતર્ગત કરવામાં આવે છે.
- આ હેઠળ રસાયણ અને ખાતર વિભાગ ઉત્પાદકો અને આયાતકારો સાથે પરામર્શ કરીને તમામ સબસિડીવાળા ખાતરો પર એક સંમત માસિક સપ્લાય પ્લાન બનાવે છે. સરકાર દ્વારા ખાતર સબસિડી પર 2022-23માં અંદાજે 2 લાખ કરોડ રૂ. જેટલો ખર્ચ કરવામાં આવશે તેવો અનુમાન છે.

PM કિસાન સમૃદ્ધિ કેન્દ્રો (PM-KSK) વિશે

- વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા ખેડૂતોને બહુવિધ સેવાઓ પ્રદાન કરવાના હેતુથી વન સ્ટોપ-શોપ તરીકે 600 ‘PM-કિસાન સમૃદ્ધિ કેન્દ્રો (PM-KSK)’નું પણ ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું.
- PM-KSK માત્ર બિયારણ, ખાતર અને ખેત ઓજારો જેવાં કૃષિ-ઈનપુટ પ્રદાન કરવાની સેવાથી વિસ્તાર પામી સરકારી યોજનાઓની માહિતી ઉપરાંત માટી, બિયારણ અને ખાતર માટે પરીક્ષણની સુવિધા પણ પૂરી પાડશે.
- હાલમાં, દેશમાં ખાતર સહકારી દુકાનો, ખાનગી ડીલરો કે છૂટક દુકાનોમાં વેચવામાં આવે છે. આ બધા હવે PM-KSKમાં તબક્કાવાર રૂપાંતરિત થશે.

મિશન સ્કૂલ્સ ઓફ એક્સેલન્સ

- પ્રધાનમંત્રી દ્વારા તાજેતરમાં ત્રિમંદિર, અડાલજ, ગુજરાત ખાતે મિશન સ્કૂલ ઓફ એક્સેલન્સનું લોકાર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. આ મિશનની કલ્પના કુલ રૂ.10,000 કરોડના ખર્ચ સાથે કરવામાં આવી છે. ત્રિમંદિર ખાતે આયોજિત કાર્યક્રમ દરમિયાન વડાપ્રધાને લગભગ રૂ.4260 કરોડના પ્રોજેક્ટ્સનું લોકાર્પણ કર્યું હતું. આ મિશન ગુજરાતમાં નવા વર્ગખંડો, સ્માર્ટ ક્લાસરૂમ્સ, કોમ્પ્યુટર લેબની સ્થાપના કરીને અને રાજ્યમાં શાળાઓના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને એકંદરે અપગ્રેડ કરીને શિક્ષણના માળખાને મજબૂત બનાવવામાં મદદ કરશે.

મિશન સ્કૂલ્સ ઓફ એક્સેલન્સની મુખ્ય વિશેષતાઓ

- દ્વિભાષી શિક્ષણ પદ્ધતિને મહત્વ આપવામાં આવશે.
- તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓને ભારત સરકાર તરફથી અનુદાન આપવામાં આવશે. આ શાળાઓમાં અપનાવવામાં આવેલ શિક્ષણ વધુ પ્રાયોગિક, સંકલિત અને રમકડા આધારિત હશે.
- વિદ્યાર્થીઓનું મૂલ્યાંકન વર્ગ અને અન્ય અભ્યાસક્રમ પ્રવૃત્તિઓમાં તેમની ઉપલબ્ધતા અને યોગ્યતાના આધારે કરવામાં આવશે.
- શાળાઓ સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ સેકન્ડરી એજ્યુકેશન (CBSE) સાથે સંલગ્ન હશે.
- વિદ્યાર્થીઓના પ્રદર્શનનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે શાળા ગુણવત્તા મૂલ્યાંકન ફ્રેમવર્ક (SQAF) વિકસાવવામાં આવશે.

આદેશ અને નિયંત્રણ કેન્દ્ર

- એક કમાન્ડ એન્ડ કંટ્રોલ સેન્ટર શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જે એક ઈન્ટેરક્ટિવ પ્લેટફોર્મ છે જેનો ઉપયોગ રાજ્યના શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા શિક્ષણની ગુણવત્તા અને શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓની હાજરી પર નજર રાખવા માટે કરવામાં આવે છે. આ કેન્દ્ર દ્વારા શાળાઓને ઈ-લર્નિંગ પ્રોજેક્ટ પણ પૂરા પાડવામાં આવે છે.

મિશન સ્કૂલ્સ ઓફ એક્સેલન્સ : જાહેર-ખાનગી ભાગીદારી (PPP)

- પબ્લિક-પ્રાઇવેટ પાર્ટનરશિપ (PPP) એ જાહેર ક્ષેત્ર અને ખાનગી ક્ષેત્ર વચ્ચે સમયસર અને બજેટની અંદર કામ પૂર્ણ કરવાના હેતુથી કરેલી ભાગીદારી છે.
- ગુજરાત સરકારે ખાનગી ભાગીદારો પાસેથી મૂડી ખર્ચના યોગદાન દ્વારા મોટી સંખ્યામાં શાળાઓની સ્થાપના કરવા માટે જાહેર-ખાનગી ભાગીદારી (PPP) મોડ અપનાવ્યું છે.

કારણો

- ખાનગી સંસ્થાઓની કાર્યાત્મક વિશ્વસનીયતા ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણને સુનિશ્ચિત કરે છે.
- ખાનગી ક્ષેત્ર શાળાઓના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને સુધારવા માટે વિશ્વસનીય છે.

વધુ માહિતી

- મિશન સ્કૂલ્સ ઓફ એક્સેલન્સ પ્રોજેક્ટને વિશ્વ બેંક દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવેલ છે.
- છ વર્ષના સમયગાળામાં 25,000 નવા વર્ગખંડો (દર વર્ષે 4,000 વર્ગખંડો), પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળાઓમાં 25,000 કોમ્પ્યુટર લેબ સાથે 1.5 લાખ સ્માર્ટ ક્લાસરૂમ અને 5,000 અટલ ટિકરિંગ લેબની સ્થાપના કરવામાં આવશે.
- આ પ્રોજેક્ટને રેસિડેન્શિયલ સ્કૂલ ઓફ એક્સેલન્સ, ઈમર્જિંગ સ્કૂલ ઓફ એક્સેલન્સ અને એસ્પાયરિંગ સ્કૂલ ઓફ એક્સેલન્સ એમ ત્રણ તબક્કામાં વહેંચવામાં આવ્યો છે.
- આ દ્વારા પ્રોજેક્ટનો હેતુ સિવિલ અને ડિજિટલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સહિત ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર મજબૂતીકરણ અને શાળા પરિવર્તન, શ્રેષ્ઠ શિક્ષણ-અધ્યયન પદ્ધતિઓ અપનાવવા અને શિક્ષકોની ક્ષમતા નિર્માણ બંને પર કામ કરવાનો છે.

Multi-State Co-operatives Societies (Amendment) Bill-2022

ચર્ચામાં કેમ ?

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય કેબિનેટે કેન્દ્રીય સહકાર મંત્રીની જાહેરાત બાદ બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળીઓ (સુધારા) બિલ, 2022ને મંજૂરી આપી છે.
- સરકારી મંડળીઓના શાસનમાં સુધારો કરવા ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં સુધારો કરવા, મોનિટરિંગ મિકેનિઝમને મજબૂત કરવા અને પારદર્શિતા અને જવાબદારી વધારવા માટે આ સુધારા રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

સુધારા બિલ-2022 ની મુખ્ય જોગવાઈઓ

- મંડળીઓનું લોકશાહી શાસન : બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળીઓના

શાસનને વધુ લોકતાંત્રિક, પારદર્શક અને જવાબદાર બનાવવા માટે સહકારી ચૂંટણી સત્તાધિકારી, સહકારી માહિતી અધિકારી, સહકારી લોકપાલ વગેરેની સ્થાપના અંગેની બિલમાં જોગવાઈઓ છે.

- ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં સુધારા : સહકારી ચૂંટણી સત્તા નિષ્પક્ષ, મુક્ત અને સમયસર ચૂંટણી સુનિશ્ચિત કરશે ચૂંટણીની ફરિયાદો અને ગેરરીતિઓ ઘટાડશે. આ બિલમાં અપરાધીને ત્રણ વર્ષ પ્રતિબંધિત કરવાની પણ જોગવાઈ છે, જે ચૂંટણી શિસ્તમાં વધારો કરશે.
- ફરિયાદ નિવારણ માટે સહકારી લોકપાલ : એક સુવ્યવસ્થિત અને સરળ માળખાનું નિર્માણ કરી સહકારી મંડળીઓના સભ્યોની ફરિયાદ નિવારણને ઝડપી બનશે.
- પારદર્શિતા અને જવાબદારી વધારશે : આ બિલ સહકારી માહિતી

- અધિકારીની નિમણૂક કરવાનો પણ પ્રસ્તાવ મૂકે છે. જે સભ્યોને સમયસર માહિતીની ઉપલબ્ધતા પ્રદાન કરીને કામગીરીમાં પારદર્શિતા વધારશે.
- મોનિટરિંગ મિકેનિઝમ્સને મજબૂત બનાવવું : બિલ કેન્દ્ર સરકારને છેતરપિંડી અથવા ભંડોળની ઉચાપત અથવા નિર્ધારિત સમયમાં ચૂંટણીઓ કરવામાં નિષ્ફળતા માટે MSCSના બોર્ડને સસ્યેન્ડ કરવાની વધુ સત્તા આપે છે.
 - બોર્ડની સુધારેલી રચના : બેકિંગ, મેનેજમેન્ટ, કો-ઓપરેટીવ મેનેજમેન્ટ અને ફાઈનાન્સના ક્ષેત્રમાં અનુભવ ધરાવતા કો-ઓપ્ટેડ ડિરેક્ટર્સને નિમણૂક આપવામાં આવશે. મલ્ટિ-સ્ટેટ કો-ઓપરેટીવ સોસાયટી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી કોઈપણ પ્રવૃત્તિઓ અથવા વસ્તુઓને લગતા કોઈપણ ક્ષેત્રમાં વિશેષતા ધરાવતા સભ્યોનો સમાવેશ કરવાનો વિકલ્પ.
 - સમાનતા અને સર્વસમાવેશીકરણની પ્રોત્સાહન : બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળીઓના બોર્ડમાં મહિલાઓ અને અનુસૂચિત

જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્યોના પ્રતિનિધિત્વને લગતી જોગવાઈઓ.

- વ્યવસાયમાં સરળતા : ઇલેક્ટ્રોનિક સબમિશન અને દસ્તાવેજો જારી કરવા માટે એક વ્યાપક ડિજિટલ ઇકોસિસ્ટમ્સનું નિર્માણ કરવું, આ ઉપરાંત નોંધણીની અવધિ ઘટાડવા માટે અરજદારોને ભૂલો સુધારવા બે મહિનાનો વધારાનો સમય માંગવાની જોગવાઈઓ.
- નાણાકીય શિસ્તમાં વધારો : આ બિલમાં નબળી સહકારી સંસ્થાઓના પુનરુત્થાન માટે પુનર્વસન ભંડોળની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આ સિવાય આ પગલાથી બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળીઓમાં ભંડોળ એકત્ર કરવા વધુ સક્ષમ બનશે.
- નિયમન : સહકારી બેંકોના કાર્યોને બેકિંગ નિયમન અધિનિયમ દ્વારા સંચાલિત કરવામાં આવશે. આ સિવાયના તમામ ઓપરેશનલ મુદ્દાઓ MSCS એક્ટ અને તેના નવાય સુધારા અનુસાર નિયંત્રિત કરવામાં આવશે.

UNCTADનો વાર્ષિક વેપાર અને વિકાસ અહેવાલ 2022

- યુનાઈટેડ નેશન્સ કોન્ફરન્સ ઓન ટ્રેડ એન્ડ ડેવલોપમેન્ટ (UNCTAD) દ્વારા તાજેતરમાં વાર્ષિક વેપાર અને વિકાસ અહેવાલ 2022 બહાર પાડવામાં આવ્યો.
- આ વખતની આવૃત્તિમાં UNCTADએ ભારતનો આર્થિક વિકાસ વર્ષ 2022-23માં 8.2 ટકાથી ઘટીને આ વર્ષે 5.7 ટકા થવાની ધારણા રજૂ કરી છે.
- વૈશ્વિક ચિંતાનાં મુખ્ય આર્થિક વલણો અને નીતિ વિષયક મુદ્દાઓનું વિશ્લેષણ પ્રદાન કરવા માટે વર્ષ 1981થી UNCTAD દ્વારા આ અહેવાલ બહાર પાડવામાં આવે છે.

રિપોર્ટનાં મુખ્ય તારણરૂપ મુદ્દા

- યુએનના આ અહેવાલમાં વર્ષ 2022 દરમિયાન વૈશ્વિક અર્થવ્યવસ્થા 2.6% વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવી છે. આ અપેક્ષિત વૃદ્ધિદર આ ગયા વર્ષના અંદાજિત દર કરતાં લગભગ 0.9 ટકા નીચો છે, વળી વર્ષ 2023માં તેમાં વધુ ઘટાડો થઈને 2.2% થવાની ધારણા છે. આથી વર્ષ 2023નાં અંત સુધીમાં પણ વાસ્તવિક જી.ડી.પી કોવિડ મહામારીના અગાઉના સ્તરથી નીચે રહેશે.
- રિપોર્ટમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, વ્યાજદરમાં વધારો કરીને ફુગાવાને કાબૂમાં લેવાનો પ્રયાસ એક અવિવેકી નિર્ણય સાબિત થઈ શકે છે, જે વૈશ્વિક મહામંદી તરફ દોરી જશે.
- અતિશય સખત નાણાકીય નીતિઓ, ઘટતા જતાં વાસ્તવિક વેતન, નાણાકીય અશાંતિ (Financial turbulence) અને બહુપક્ષીય ફોરમ તરફથી અપૂરતી સહાય અને સંકલનની વર્તમાન પરિસ્થિતિને જોતાં, ઘણી વિકાસશીલ અર્થવ્યવસ્થાઓ તેમજ કેટલાક વિકસિત દેશોની સ્થિતિ અસ્થિરતા તરફ જઈ શકે છે.

ભારત સંબંધિત બાબતો

- ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા વર્ષ 2022માં 5.7% અને 2023માં 4.7% ના દરે વૃદ્ધિ કરશે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવી છે. નાણાકીય વર્ષ 2022માં દેશનો GDP 8.7% વધ્યો હતો.
- વર્ષ 2022ના અહેવાલ મુજબ નબળા જાહેર ખર્ચ અને ઉચ્ચ ધિરાણ ખર્ચને કારણે દેશની આર્થિક પ્રવૃત્તિને અસર થઈ રહી છે.

યુનાઈટેડ નેશન્સ કોન્ફરન્સ ઓન ટ્રેડ એન્ડ ડેવલોપમેન્ટ

- યુનાઈટેડ નેશન્સ કોન્ફરન્સ ઓન ટ્રેડ એન્ડ ડેવલોપમેન્ટ (UNCTAD)એ યુનાઈટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલીના નેજા હેઠળ કાર્યરત સંયુક્ત રાષ્ટ્રની એક કાયમી સંસ્થા છે.
- તેની સ્થાપના વર્ષ 1964માં કરવામાં આવી હતી. તેનું મુખ્યમથક જીનિવા (સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ) ખાતે આવેલ છે.
- UNCTADની કોન્ફરન્સ દર ચાર વર્ષે એકવાર યોજવામાં આવે છે.
- આ સંસ્થા વેપારના મુદ્દાઓ, રોકાણો અને વિકાસને લગતી અન્ય બાબતો સાથે સંબંધિત છે, જે વિકાસશીલ દેશોના વેપાર, વિકાસની તકો અને રોકાણને મહત્તમ બનાવવા તથા વૈશ્વિક અર્થતંત્રમાં સમાન ધોરણે એકીકૃત થવાના વિકાસશીલ દેશોના પ્રયાસોને મદદ કરે છે.
- UNCTAD દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવતાં અહેવાલ : વેપાર અને વિકાસ અહેવાલ, વિશ્વ રોકાણ અહેવાલ, સૌથી ઓછા વિકસિત દેશોનો અહેવાલ, આફ્રિકામાં આર્થિક વિકાસનો અહેવાલ, માહિતી અર્થતંત્ર અહેવાલ, ટેકનોલોજી અને ઈનોવેશન અહેવાલ, દરિયાઈ પરિવહનની સમીક્ષા

ગ્લોબલ હંગર ઇન્ડેક્સ 2022

ચર્ચામાં કેમ?

- દર વર્ષે ઓક્ટોબર માસમાં ફર્નિસ વર્લ્ડવાઈડ (આયર્લેન્ડ) અને વેલ્થહંગરહિલ્ડ (જર્મની) નામે બે યુરોપિયન NGOs દ્વારા વૈશ્વિક, પ્રાદેશિક અને રાષ્ટ્રીય સ્તરે વ્યાપકપણે ભૂખમરાની માપણી કરીને પ્રકાશિત કરવામાં આવતા 'વૈશ્વિક ભૂખમરા ઇન્ડેક્સ (GHI)' મુજબ આ વર્ષે (2022) સર્વે કરાયેલા 121 દેશોમાંથી ભારતે 107મો ક્રમ પ્રાપ્ત કર્યો છે.
- GHI 2021માં ભારત 116 દેશોમાંથી 101માં ક્રમે રહ્યું હતું.
- GHI 2022માં બેલારુસ, બોસ્નિયા, ચીન, ચિલી, કોએશિયા દ્વારા અનુક્રમે ટોચના પાંચ ક્રમાંકે છે.
- વૈશ્વિક ભૂખમરા ઇન્ડેક્સ 2022માં ભારતનું તેના પડોશી દેશો કરતાં પણ ખરાબ પ્રદર્શન રહ્યું છે.
 - ▶ જેમ કે આ ઇન્ડેક્સમાં શ્રીલંકા (64), નેપાળ (81) અને બાંગ્લાદેશ (84) અને પાકિસ્તાન (99) મો ક્રમાંક ધરાવે છે. ઇન્ડેક્સમાં ભારત કરતાં પણ ખરાબ પ્રદર્શન કરનાર દક્ષિણ એશિયાનો એકમાત્ર દેશ અફઘાનિસ્તાન (109મા ક્રમે) છે.
- GHI 2022માં ચાડ, ડેમોક્રેટિક રિપબ્લિક ઓફ કોંગો, મેડાગાસ્કર, સેન્ટ્રલ આફ્રિકન રિપબ્લિક અને યમને સૌથી ખરાબ (ઇન્ડેક્સમાં સૌથી તળિયાના દેશ) પ્રદર્શન કર્યું છે.

છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં વૈશ્વિક ભૂખમરા ઇન્ડેક્સમાં ભારતનું પ્રદર્શન

વર્ષ	કુલ દેશ અને ભારતનો ક્રમ
2018	119 માંથી 103
2019	117 માંથી 102
2020	107 માંથી 94
2021	116 માંથી 101

Global Hunger Index વિશે

- GHI દર વર્ષે (વાર્ષિક ધોરણે) છેલ્લા પાંચ વર્ષના આંકડાના અભ્યાસના આધારે તૈયાર કરવામાં આવે છે. જેમ કે 2022નાં વર્ષ માટેનો GHI સ્કોર્સ એ 2017 થી 2021 સુધીના ડેટાનો ઉપયોગ કરીને ગણવામાં આવ્યો છે. GHI સ્કોર્સ ચાર ઘટક સૂચકાંકોનાં મૂલ્યો પર આધાર રાખીને બનાવવામાં આવે છે, જે નીચે મુજબ છે;
 - કુપોષણ
 - ફૂંઠિત બાળકો (Child Stunting - ઉંમરનાં પ્રમાણમાં ઓછી ઊંચાઈ)
 - બાળ વેસ્ટિંગ (Child Wasting - ઊંચાઈનાં પ્રમાણમાં ઓછું વજન)
 - બાળ મૃત્યુદર
- GHIની ગણતરી 100 પોઈન્ટ સ્કેલનાં આધાર પર તૈયાર કરવામાં આવે છે. જેમાં શૂન્ય એ શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન છે.

GHI-2022માં ભારતનું પ્રદર્શન

- ભારતનો સ્કોર 29.1 છે, જે તેને 'ગંભીર' (Serious)ની શ્રેણીમાં સ્થાન અપાવે છે.
- ભારતનું સ્થાન 121 દેશોમાં 107મા સ્થાને છે, જે તેના પડોશી રાષ્ટ્રોની સરખામણીએ ચિંતાજનક સ્થિતિ દર્શાવે છે.
- ભારતમાં ચાઈલ્ડ વેસ્ટિંગનો દર (ઊંચાઈની સરખામણીમાં ઓછું વજન) 19.3% છે, જે 2014 (15.1%)ની સરખામણીએ વધુ ખરાબ છે.
- કુપોષણ દેશમાં 2018-2020 માં 14.6% થી વધીને 2019-2021 માં 16.3% પર પહોંચી ગયું છે. વિશ્વસ્તરે 828 મિલિયન કુપોષિત લોકો છે.
- 2014 થી 2022 ની વચ્ચે ચાઈલ્ડ સ્ટિંગ અને બાળ મૃત્યુ દરમાં સુધારો.
- ચાઈલ્ડ સ્ટિંગ 38.7% થી ઘટીને 35.5% થયું છે.
- બાળમૃત્યુદર 4.6% થી ઘટીને 3.3% પર આવી ગયો છે.

Logistics Ease Across Different States (LEADS) Survey 2022

- વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત ડિપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રમોશન ઓફ ઇન્ડસ્ટ્રી એન્ડ ઇન્ટરનલ ટ્રેડના લોજિસ્ટિક્સ વિભાગ દ્વારા તાજેતરમાં Logistics Ease Across Different States (LEADS) Survey 2022 બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.
- નોંધીએ કે LEADS સર્વે વર્ષ 2018થી બહાર પાડવામાં આવે છે. આ વર્ષનાં રિપોર્ટની મુખ્ય વિશેષતા એ છે કે અગાઉનાં સંસ્કરણોમાં તમામ રાજ્યોને રેન્કિંગ વ્યવસ્થા મુજબ વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે આ વર્ષનાં રિપોર્ટમાં વર્ગીકરણ આધારિત ગ્રેડિંગ વ્યવસ્થા અપનાવવામાં આવી છે.

- LEADS Survey 2022એ PM ગતિ શક્તિ નેશનલ માસ્ટર પ્લાન (PMGS-NMP) અને નેશનલ લોજિસ્ટિક્સ પોલિસી (NLP) ના અમલીકરણમાં હાલની લોજિસ્ટિક્સ સેવાઓ, ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને નિયમન ક્ષેત્રે રહેલી ખામીઓને ઓળખવામાં મદદ કરશે.

શું છે LEADS સર્વે?

- LEADS સર્વે એ તમામ 28 રાજ્યો અને 8 કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં લોજિસ્ટિક્સ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર, સેવાઓ અને માનવ સંસાધનોનું મૂલ્યાંકન કરવા માટેનો એક સ્વદેશી ડેટા-આધારિત સૂચકાંક છે.

Logistics Ease Across Different States (LEADS) Survey 2022નાં મુખ્ય તારણો

- આ રિપોર્ટમાં ચોક્કસ ક્લસ્ટરમાં ટોચનાં રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સરખામણીમાં રાજ્ય અથવા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ કેટલું સારું પ્રદર્શન કર્યું છે, તેના મૂલ્યાંકન માટે રાજ્ય/કે.શા.પ્ર.ને દરિયાકાંઠાનાં રાજ્યો, અંતરિયાળ/લેન્ડલોક રાજ્યો, ઉત્તર-પૂર્વીય રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો એમ ચાર શ્રેણીઓમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યાં છે.
- આ રિપોર્ટમાં અચીવર્સ, ફાસ્ટ મૂવર્સ અને એસ્પાયર્સ જેવી ત્રણ પ્રદર્શન શ્રેણીઓ દર્શાવવામાં આવી છે.
- અચીવર્સ : 90% અથવા વધુ ટકાવારી હાંસલ કરતાં રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો.
 - આ શ્રેણીમાં આંધ્ર પ્રદેશ, અસમ, ચંદીગઢ, દિલ્હી, હરિયાણા, હિમાચલ પ્રદેશ, કર્ણાટક, મહારાષ્ટ્ર, ઓડિશા, પંજાબ, તમિલનાડુ, તેલંગાણા, ઉત્તર પ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ અને ગુજરાતનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. જેમાં સૌથી ટોચ પર મહારાષ્ટ્ર છે.

- ફાસ્ટ મૂવર્સ : 80-90%ની વચ્ચે ટકાવારી હાંસલ કરતાં રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો.
 - આ શ્રેણીમાં કેરળ, મધ્ય પ્રદેશ, રાજસ્થાન, પુડુચેરી, સિક્કિમ અને ત્રિપુરાનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- એસ્પાયર્સ : 80%થી ઓછી ટકાવારી હાંસલ કરતાં રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો.
 - આ શ્રેણીમાં બિહાર, છત્તીસગઢ, ગોવા, મિઝોરમ, અંદમાન અને નિકોબાર ટાપુઓ, લક્ષદ્વીપ, લદાખ, નાગાલેન્ડ, જમ્મુ અને કાશ્મીર તેમજ અરુણાચલ પ્રદેશનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

LEADS 2022ના આધાર સ્તંભો

- આંતરમાળખું (4 સૂચકાંકો)
- સેવાઓ (7 સૂચકાંકો)
- સંચાલન અને નિયમનકારી પરિસ્થિતિ (4 સૂચકાંકો)

Commitment Index to Reduce Inequality Report 2022

- ડેવલપમેન્ટ ફાઇનાન્સ ઈન્ટરનેશનલ અને ઓક્સફામ ઈન્ટરનેશનલ દ્વારા સંયુક્ત રીતે તાજેતરમાં અસમાનતા ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક-2022 (Commitment Index to Reduce Inequality)ની ચોથી આવૃત્તિની રજૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- આ સૂચકાંક અનુસાર ભારત અસમાનતા ઘટાડવા માટે 161 દેશોમાંથી 6 સ્થાનનો સુધારો કરીને 123માં સ્થાને રહ્યું છે, પરંતુ આરોગ્ય ખર્ચમાં હજુ પણ ભારતનું નબળું પ્રદર્શન છે.
- અસમાનતા ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક- 2022માં નોર્વે પ્રથમ ક્રમાંકે, જ્યારે જર્મની અને ઓસ્ટ્રેલિયા અનુક્રમે દ્વિતીય અને તૃતીય ક્રમાંક પર છે.

આ સૂચકાંકમાં વિશ્વનાં દેશોનો ક્રમ

દેશ/પ્રદેશ	જાહેર સેવાઓમાં ક્રમ	કર ક્રમ	ગ્રમ ક્રમ	સૂચકાંક રેન્કિંગ
નોર્વે	12	15	3	1
જર્મની	7	10	11	2
ઓસ્ટ્રેલિયા	24	1	40	3
ભારત	129	16	151	123

સૂચકાંક સંબંધિત મહત્વની બાબતો

- અસમાનતા ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક-2022ની આ ચોથી આવૃત્તિમાં વર્ષ 2020 થી 2022 દરમિયાન અસમાનતા સામે લડવા માટે વિશ્વની 161 સરકારોની નીતિઓ અને પગલાંઓની સમીક્ષા કરીને કરવામાં આવેલું આ વ્યાપક વિશ્લેષણ છે, જે Covid-19 રોગચાળા બાદના બે વર્ષના સમયગાળાનું પરિદૃશ્ય રજૂ કરે છે.
- આ સૂચકાંક નીચે મુજબનાં 3 ક્ષેત્રોમાં સરકારી નીતિઓ અને ક્રિયાઓનું મૂલ્યાંકન કરે છે;
 - જાહેર સેવાઓ (આરોગ્ય, શિક્ષણ અને સામાજિક સુરક્ષા)
 - કર
 - કામદારોના અધિકારો

અસમાનતા ઘટાડવા માટે પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક - 2022: ભારતનું પ્રદર્શન

- આ સૂચકાંક અનુસાર ભારતનું એકંદરે રેન્કિંગ વર્ષ 2020માં 129 થી 6 ક્રમનો સુધારો થઈને વર્ષ 2022માં 123માં ક્રમાંક પર રહ્યું હતું. જાહેર ખર્ચ દ્વારા અસમાનતા ઘટાડવાના સંદર્ભમાં ભારત 12 સ્થાનનો સુધારો કરીને 129માં સ્થાને રહ્યું હતું.
- પ્રગતિશીલ કરવેરા રેન્કિંગમાં 3 સ્થાનનો સુધારો થઈને ભારત 16માં ક્રમે રહ્યું છે.
- ‘અસમાનતા ઘટાડવા પર જાહેર ખર્ચની અસર’ અંગે ભારતના ક્રમાંકમાં 27 સ્થાનનો સુધારો થયો છે. ‘અસમાનતા ઘટાડવા પર કરની અસર’ની બાબતમાં ભારતના ક્રમાંકમાં 33 સ્થાનનો સુધારો થયો છે.

- ભારત ફરી એક વખત આરોગ્ય ખર્ચનાં સંદર્ભમાં સૌથી નબળું પ્રદર્શન કરનારા દેશોમાંનો એક છે.
- આ રેન્કિંગમાં ભારત 2 સ્થાન ગુમાવીને 157મા અથવા વિશ્વમાં 5મું સૌથી નબળું પ્રદર્શન કરનારા દેશોમાંનો એક છે. આ સૂચકાંક મુજબ, ભારત આરોગ્ય પર 3.64% જેટલો ખર્ચ કરે છે.
- જ્યારે બ્રિક્સ (બ્રાઝિલ, રશિયા, ભારત, ચીન અને દક્ષિણ આફ્રિકા – BRICS) અને પડોશી દેશોમાં ચીન અને રશિયા આરોગ્ય ખર્ચમાં GDPનાં 10% ખર્ચ કરે છે, તેમજ બ્રાઝિલ 7.7% અને દક્ષિણ આફ્રિકા 12.9% (સૌથી વધુ) ખર્ચ કરે છે.

Education 4.0 India Report

- વિશ્વ આર્થિક મંચ (World Economic Forum - WEF) દ્વારા તાજેતરમાં 'શિક્ષણ 4.0 ભારત રિપોર્ટ-2022' જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો.
 - શિક્ષણ 4.0 ભારત રિપોર્ટ એ ડિજિટલ અને અન્ય ટેકનોલોજી શીખવા વચ્ચેના અંતરને દૂર કરીને દરેક માટે શિક્ષણ સુલભ બની શકે તે રૂપરેખા પણ આપે છે.
- આ અહેવાલ મુજબ ભારતમાં શાળાથી કાર્ય (School to Work – S2W) પ્રક્રિયા હજુ પણ ગંભીર પડકારોનો સામનો કરી રહી છે. તેનો અર્થ એમ થાય છે કે શાળાકીય શિક્ષણ બજારની માંગ મુજબ કૌશલ્ય પૂરું પાડી શક્યું નથી.

વિશ્વ આર્થિક મંચ: શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ

- વિશ્વ આર્થિક મંચ દ્વારા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર ચિલ્ડ્રન્સ ફંડ (UNICEF) અને YuWaah (જનરેશન અનલિમિટેડ ઇન્ડિયા) સાથે ભાગીદારીમાં મે 2020માં શિક્ષણ, ટેકનોલોજી, સરકાર, શૈક્ષણિક અને સ્ટાર્ટઅપ સમુદાયોના 40 થી વધુ ભાગીદારો સાથે 'શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ'ની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલનો મુખ્ય ઉદ્દેશ કેવી રીતે ચોથી ઔદ્યોગિક ક્રાંતિ ટેકનોલોજી શીખવામાં સુધારો કરી અને ભારતીય બાળકોમાં શિક્ષણની પહોંચમાં અસમાનતા દૂર કરી શકે છે તેનું અવલોકન કરવાનો છે.
- શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ અહેવાલ વિવિધ અસમાનતાઓ નાબૂદ કરવા હેતુ નીચેની બાબતોમાં કાર્ય કરવા સૂચવે છે;
 - (a) પાયાની સાક્ષરતા અને ગાણિતિક જ્ઞાન
 - (b) શિક્ષકનો પ્રોફેશનલ વિકાસ
 - (c) શિક્ષણથી કાર્ય વિસ્તરણ
 - (d) શિક્ષણ દ્વારા વંચિતોને જોડવાં

શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ અહેવાલનાં મુખ્ય તારણરૂપ મુદ્દા

- ભારતમાં 60 મિલિયનથી વધુ માધ્યમિક અને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓ છે, છતાં માત્ર 85% શાળાઓએ જ તેમના અભ્યાસક્રમમાં વ્યવસાયિક અભ્યાસક્રમોનો સમાવેશ કર્યો છે.
- શાળાથી કાર્ય (School to Work) સંક્રમણ પ્રક્રિયાના કામમાં શાળા માટેના મુખ્ય અવરોધો જેવા કે પ્રશિક્ષકોનો અભાવ, અપૂરતું ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને સંસાધનો, મુખ્ય પ્રવાહના શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમ સાથે નબળું એકીકરણ તેમજ સ્થાનિક કૌશલ જરૂરિયાતો અને વ્યવસાયિક અભ્યાસક્રમો વચ્ચે નબળા જોડાણો વગેરે જેવી બાબતોનો સમાવેશ થાય છે.
- અહીં શાળાથી કાર્ય શબ્દ એ ઝડપથી બદલાતા શ્રમ બજારમાં વિદ્યાર્થીઓને નોકરી માટે તૈયાર કરવાની પ્રક્રિયાનો સંદર્ભ આપે છે.
- શિક્ષણ 4.0 ભારત પહેલ અહેવાલ ભારતની રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ-2020 અને 2021નાં રાષ્ટ્રીય ડિજિટલ શિક્ષણ આર્કિટેક્ચર વચ્ચે સંકલન સાધે છે.

વર્લ્ડ ઇકોનોમિક આઉટલુક રિપોર્ટ

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં ઇન્ટરનેશનલ મોનેટરી ફંડ (IMF) દ્વારા 'Countering the cost of living crisis' થીમ હેઠળ વર્ષ 2022નો બીજો અર્ધવાર્ષિક અહેવાલ (ઓક્ટોબર-2022) 'વર્લ્ડ ઇકોનોમિક આઉટલુક રિપોર્ટ-2022' પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે.

રિપોર્ટની મુખ્ય બાબતો

- વર્લ્ડ ઇકોનોમિક આઉટલુક એ વૈશ્વિક વિકાસનું પૂર્વાનુમાન કરવા

માટે જાણીતો છે. ઉપરાંત વૈશ્વિક અર્થતંત્રની સ્થિતિનો સારાંશ અને વર્તમાનમાં ચાલી રહેલા આર્થિક વિકાસ અને પડકારો પર પ્રકાશ પાડે છે.

વૈશ્વિક પરિદૃશ્ય

- વૃદ્ધિનો અંદાજ : વર્ષ 2022માં વૈશ્વિક વૃદ્ધિદર 2.7% રહેવાનો અંદાજ છે. આ વૃદ્ધિદર એ 2001 પછીનો (કોરોના અને 2008 આર્થિક સંકટ સમય સિવાય) સૌથી નબળો છે.

- મોંઘવારી : વૈશ્વિક મોંઘવારી વર્ષ 2021માં 4.7% થી વધીને વર્ષ 2022માં 8.8% થવાની સંભાવના છે, જે વર્ષ 2023માં ઘટીને 6.5% અને વર્ષ 2024 સુધીમાં 4.1% થવાનો અંદાજ છે.

વૈશ્વિક અર્થતંત્ર સામે પડકારો

- ત્રિપુટી સમસ્યા : રશિયા અને યુક્રેન વચ્ચે યુદ્ધ, સતત અને વ્યાપક કુગાવાના કારણે જીવન ખર્ચની કટોકટી અને ચીનમાં ગહેરાતી મંદી.
- વૈશ્વિક અર્થતંત્રોમાં મંદી : વિશ્વની મોટી અર્થવ્યવસ્થાઓ નોંધપાત્ર મંદીનો સામનો કરી રહી છે. વર્ષ 2022નાં પ્રથમ અર્ધવાર્ષિકમાં અમેરિકાની જીડીપીનું સંકોચન, બીજા અર્ધવાર્ષિકમાં યુરોપની અર્થવ્યવસ્થાનું સંકોચન તેમજ કોરોના મહામારી, લોકડાઉનને કારણે અર્થતંત્રોને અસર.

ભારતનું પરિડ્રીશ્ય

- IMFનાં રિપોર્ટ મુજબ ભારતના વૃદ્ધિ દરનું અનુમાન નાણાકીય વર્ષ 2023 માટે 7.4% થી ઘટાડીને 6.8% કરવામાં આવ્યું છે, જે અમેરિકા બાદ કોઈપણ મોટી અર્થવ્યવસ્થા માટે સૌથી મોટો કાપ છે.

- IMFએ જણાવ્યું કે આ પગલા પાછળ જૂન ક્વાર્ટરમાં 'અપેક્ષિત કરતાં નબળું આઉટટર્ન' અને 'દબાયેલ બાહ્ય માંગ' જવાબદાર છે, જેથી ભારતની નિકાસને ફટકો પડશે.

ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા સામે ચાર મોટા પડકારો

- ફૂડ ઓઈલ અને ખાતરના ઊંચા ભાવ
 - વૈશ્વિક મંદીથી નિકાસને અસર
 - મજબૂત ડોલરથી ભારતીય રૂપિયાના વિનિમય દર પર દબાણ, જેથી ભારતનાં 'ફોરેક્સ રિઝર્વ' પર અસર
 - સ્થાનિક માંગમાં કમીથી સરકારના નાણાકીય સ્વાસ્થ્યને અસર
- વર્લ્ડ ઇકોનોમિક આઉટલુક રિપોર્ટ વર્ષમાં બે વાર પ્રકાશિત થાય છે - એપ્રિલ અને ઓક્ટોબર
 - વર્લ્ડ ઇકોનોમિક આઉટલુકમાં વાર્ષિક બે સુધારા (Update) આવે છે - જાન્યુઆરી અને જુલાઈ માસમાં.

યુરોપિયન દેશોમાં યુનિફાઇડ પેમેન્ટ્સ ઇન્ટરફેસ ચૂકવણીની સુવિધા

- NPCI ઇન્ટરનેશનલ પેમેન્ટ્સ લિમિટેડ (NIPL) દ્વારા તાજેતરમાં યુરોપમાં મુસાફરી કરતા ભારતીયો માટે યુનિફાઇડ પેમેન્ટ્સ ઇન્ટરફેસ (UPI) ચૂકવણીની સુવિધા આપવા માટે યુરોપિયન પેમેન્ટ સર્વિસ ફેસિલિટેટર વર્લ્ડલાઇન સાથે ભાગીદારી કરવામાં આવી છે.
- UPIએ નેશનલ પેમેન્ટ્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા (NPCI) દ્વારા વિકસિત તાત્કાલિક રીઅલ-ટાઇમ પેમેન્ટ સિસ્ટમ છે. તે 24x7 અને 365 દિવસ મોબાઇલ ઉપકરણ દ્વારા તાત્કાલિક નાણાં ટ્રાન્સફરની સુવિધા પૂરી પાડે છે.
- સૌપ્રથમ BENELUX-બેલ્જિયમ, નેધરલેન્ડ અને લક્ઝમબર્ગ અને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ જેવા દેશોમાં આ પદ્ધતિને તબક્કાવાર અમલી બનાવવામાં આવશે.

પેમેન્ટ કરવા માટે એક એપ (જેમ કે BHIM એપ) ફરજિયાત છે. UPIનો ઉપયોગ કરીને ગ્રાહકો દ્વારા કરવામાં આવેલી ચૂકવણીઓ રૂપિયામાં નહીં પરંતુ સ્થાનિક ચલણમાં વસૂલવામાં આવશે.

UPIને સ્વીકૃતિ આપી હોય તેવા અન્ય દેશો

- જુલાઈ 2021 : BHIM એપ દ્વારા UPI ટ્રાન્ઝેક્શનને મંજૂરી આપનારો ભૂતાન પહેલો દેશ હતો.
- સપ્ટેમ્બર 2021 : NIPLએ ઉત્તર અને દક્ષિણપૂર્વ એશિયાના 10 દેશોમાં UPI આધારિત ચૂકવણી સેવાઓને સક્ષમ કરવા માટે સિંગાપોર સ્થિત લિક્વિડ ગ્રુપ સાથે કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા.
- માર્ચ 2022 : નેપાળે ડિજિટલ વ્યવહારો માટે યુનિફાઇડ પેમેન્ટ્સ ઇન્ટરફેસ (UPI) અપનાવ્યું.

કેવી રીતે UPIનો ઉપયોગ કરીને યુઝર્સ યુરોપમાં પેમેન્ટ કરી શકશે?

- યુરોપિયન પેમેન્ટ સર્વિસ ફેસિલિટેટર વર્લ્ડલાઇન દ્વારા વિકસિત QR કોડ આધારિત વ્યવસ્થાએ યુરોપમાં વેપારીઓની પોઈન્ટ-ઓફ-સેલ (PoS) સિસ્ટમને તેમના મોબાઇલ ફોનનો ઉપયોગ કરીને ભારતીયો પાસેથી UPI ચૂકવણી સ્વીકારવાની મંજૂરી આપશે.
- યુઝર્સ માટે UPI એક્ટિવેશન સાથેનું ભારતીય બેંક ખાતું અને UPI

- એપ્રિલ 2022 : NPCI અને UAE સ્થિત Mashreq બેંકની NEOPAY વચ્ચેની ભાગીદારીને કારણે યુનાઈટેડ આરબ અમીરાત (UAE)માં જનાર ભારતીય પ્રવાસીઓ અને માઈગ્રન્ટ કરનારાઓ UPI મારફતે વ્યવહારો માટે ચૂકવણી કરી શકે છે.
- ઓગસ્ટ 2022 : NIPL એ યુનાઈટેડ કિંગડમમાં ભારતીય વિદ્યાર્થીઓ અને નાગરિકો માટે UPI સેવાઓનો વિસ્તાર કરવાં પેમેન્ટ સોલ્યુશન્સ પ્રદાતા PayXpert સાથે ભાગીદારી કરી હતી.

ભૂગોળ અને પર્યાવરણ

માધવ નેશનલ પાર્કમાં વાઘ

- તાજેતરમાં નેશનલ ટાઈગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટી (NTCA) દ્વારા મધ્ય પ્રદેશનાં ત્રણ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો (પત્તા, બાંધવગઢ અને સતપુરા)માંથી પાંચ વાઘને માધવ નેશનલ પાર્કમાં સ્થાનાંતરિત કરવા માટેની મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- આમ, મધ્ય પ્રદેશનાં માધવ નેશનલ પાર્કમાં છ દાયકા બાદ અહીં વાઘ જોવા મળશે. છેલ્લે 1970ના વર્ષના અંતમાં અહીં વાઘ જોવા મળ્યો હતો.

માધવ નેશનલ પાર્ક વિશે

- એક સમયે મુઘલ સમ્રાટો અને મરાઠા રાજવીઓનું પ્રખ્યાત શિકાર સ્થળ, માધવ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન એ ભારતના મધ્ય પ્રદેશ રાજ્યના હાલના ગ્વાલિયર વિભાગના શિવપુરી જિલ્લામાં સ્થિત છે, જે 354 ચો.કિ.મી. વિસ્તારમાં ફેલાયેલ છે.
- ઈ.સ.1956માં 167 ચો.કિ.મી. વિસ્તારને શિવપુરી નેશનલ પાર્ક નામ આપવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ, ઈ.સ. 1958માં, મરાઠાઓના સિંધિયા વંશના ગ્વાલિયરના મહારાજા માધો રાવ સિંધિયાના નામ પરથી તેનું 'માધવ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન' નામકરણ કરવામાં આવ્યું.
- આ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનની અંદર જૈવવિવિધતાની દૃષ્ટિએ સમૃદ્ધ 'સાંખ્ય સાગર' (માનવસર્જિત જળાશય) આવેલ છે, જેને આ વર્ષે જ રામસર સ્થળ તરીકેનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે.
- આ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન એ શુષ્ક પાનખર જંગલોના (જેમ કે આપણો ગીર પ્રદેશ) પર્યાવરણીય પ્રદેશમાં સ્થિત છે.
- અહીં ચિંકારા, ભારતીય ઝરખ અને ચિતલ, નીલગાય, સાંભર, ચૌસિંગા અથવા ચાર શિંગડાવાળાં કાળિયાર, રીંછ વગેરે જેવાં પ્રાણીઓ તેમજ વિવિધ પ્રકારની વનસ્પતિ અને પક્ષીસૃષ્ટિ જોવા મળે છે.

વાઘ વિશે કેટલીક મૂળભૂત વિગતો

- IUCN ની લુપ્તપ્રાય વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિના Red List હેઠળ વાઘની ઓળખ લુપ્તપ્રાય પ્રજાતિ તરીકે કરાઈ છે, તેમજ વન્યજીવ સંરક્ષણ અધિનિયમ, 1972 ની સૂચિ 1 માં તેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- વૈશ્વિક વાઘની લગભગ 70% વસ્તી ભારતમાં છે. નાગપુરને ભારતની વાઘની રાજધાની તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ભારતનાં વિદર્ભ પ્રદેશ કે જેમાં નાગપુર વિભાગનો પણ સમાવેશ થાય છે, તે એકલા પરદેશમાં જ 13 વાઘ અનામત વિસ્તારો છે . વિદર્ભ પ્રદેશમાં અને તેની આસપાસ સ્થિત વન આવરણ અને આબોહવાની પરિસ્થિતિઓ વાઘ માટે ખૂબ જ યોગ્ય છે.

વાઘના વિસ્તરણની સ્થિતિ (વૈશ્વિક અને ભારતના સંદર્ભમાં)

- કુલ 13 વાઘ શ્રેણીના દેશો (Tiger range countries)માં ભારત, ભૂટાન, ચીન, કંબોડિયા, બાંગ્લાદેશ, ઈન્ડોનેશિયા, મ્યાનમાર, મલેશિયા, વિયેતનામ, નેપાળ, રશિયા, લાઓસ (PDR), અને થાઈલેન્ડનો સમાવેશ થાય છે.
- ભારતમાં આંધ્ર પ્રદેશ, અરુણાચલ પ્રદેશ, બિહાર, છત્તીસગઢ, ઝારખંડ, કર્ણાટક, કેરળ, મધ્ય પ્રદેશ, મહારાષ્ટ્ર, મિઝોરમ, ઓડિશા, રાજસ્થાન, તમિલનાડુ, તેલંગાણા, ઉત્તર પ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ અને પશ્ચિમ બંગાળ વગેરે રાજ્યોમાં વાઘની વસ્તી જોવા મળે છે.
- ભારતમાં 53 ટાઈગર રિઝર્વ છે, જે ભારતના મધ્ય અને પૂર્વીય ભાગોમાં સ્થિત છે. (છેલ્લે ઉમેરવામાં આવેલ ટાઈગર રિઝર્વ ગુરુ ઘાસીદાસ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, છત્તીસગઢ)
- 2019નાં વર્ષમાં, છેલ્લી વાઘ વસ્તી ગણતરીના આંકડા 'અખિલ ભારતીય વાઘ અંદાજ 2018' શીર્ષક હેઠળ બહાર પાડવામાં આવ્યા હતા. આ મુજબ ભારતમાં વાઘની કુલ સંખ્યા 2967 નોંધવામાં આવી હતી (વર્ષ 2014ની વાઘની વસતી ગણતરી મુજબ આ આંકડો 2226 હતો). વાઘની વસ્તી 4 વર્ષમાં એકવાર હાથ ધરવામાં આવે છે.
- વાઘની વસ્તી ગણતરીના આંકડા મુજબ મધ્ય પ્રદેશમાં સૌથી વધુ વાઘની સંખ્યા (526) નોંધાઈ હતી, ત્યારબાદ અનુક્રમે કર્ણાટક (524) અને ઉત્તરાખંડ (442)નો ક્રમ આવે છે.

- નોંધીએ કે મધ્યપ્રદેશમાં દેશનાં સૌપ્રથમ એવા સફેદ વાઘ અભયારણ્યનું ઉદ્ધાટન કરવામાં આવ્યું હતું. (વર્ષ 2016)

નેશનલ ટાઈગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટી

- દેશમાં વાઘના સંરક્ષણ પ્રયાસોને મજબૂત કરવા તેમજ પ્રોજેક્ટ ટાઈગર પહેલ અને ટાઈગર રિઝર્વનું સંચાલન કરવા માટે ડિસેમ્બર 2005માં (ટાઈગર ટાસ્ક ફોર્સની ભલામણના આધારે) વાઈલ્ડલાઈફ (પ્રોટેક્શન) એક્ટ, 1972 હેઠળ નેશનલ ટાઈગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટી (NTCA)ની રચના કરવામાં આવી છે.

સુકાપાઇકા નદી

- તાજેતરમાં રાષ્ટ્રીય હરિત પ્રાધિકરણ (NGT) દ્વારા ઓડિશા રાજ્ય સરકારને સુકાપાઇકા નદીને છ મહિનાની અંદર પુનર્જીવિત કરવાના દિશાનિર્દેશ આપવામાં આવ્યા છે.
- NGT દ્વારા ઓડિશા સરકારને 13 માર્ચ, 2023 સુધીમાં સમગ્ર નદીના પુનરુત્થાન પ્રોજેક્ટને પૂર્ણ કરવાનો નિર્દેશ પણ આપ્યો છે. તદુપરાંત, સુકાપાઇકા નદીના પુનરુત્થાન માટે સમર્પિત ફંડ બનાવવાનો નિર્દેશ આપ્યો છે.
- નદીએ તેની પાણી ગ્રહણ કરવાની ક્ષમતા ગુમાવી દીધી હોવાથી, તે લગભગ આખું વર્ષ સૂકી રહે છે. તેમજ સમગ્ર નદીના પટમાં ઘન અને પ્રવાહી કચરો ઠલવાતાં તે ડમ્પિંગ ગ્રાઉન્ડમાં ફેરવાઈ ગઈ છે.

સુકાપાઇકા નદી વિશે

- તે મહાનદીની ઉપનદી છે. તે મુખ્યત્વે ઓડિશાનાં કટક જિલ્લામાં વહે છે તથા અંતમાં કટકના તારાપુર ખાતે મહાનદીમાં ભળે છે. આ નદી મહાનદીમાં આવતાં પૂરનાં પાણીનું નિયંત્રણ કરવામાં ચાવીરૂપ ભાગ ભજવે છે.

રાષ્ટ્રીય હરિત પ્રાધિકરણ (NGT) વિશે

- NGT એ એક વિશિષ્ટ સંસ્થા છે, જેની રચના NGT એક્ટ, 2010 હેઠળ પર્યાવરણ, જંગલો અને અન્ય કુદરતી સંસાધનોના સંરક્ષણ અને તેની સાથે સંકળાયેલ સંબંધિત કેસોના અસરકારક અને ઝડપી નિકાલ માટે કરવામાં આવી હતી.
- NGTની રચના બાદ ભારત વિશ્વનો ત્રીજો એવો દેશ બન્યો છે કે જેણે પર્યાવરણીય સંરક્ષણ હેતુથી વિશિષ્ટ પર્યાવરણીય ટ્રિબ્યુનલની રચના કરી હોય. (પર્યાવરણીય ટ્રિબ્યુનલની રચના કરનાર પ્રથમ અને દ્વિતીય દેશ અનુક્રમે ઓસ્ટ્રેલિયા અને ન્યુઝીલેન્ડ છે)
- NGT એ ભારતમાં કુલ પાંચ સ્થળોએ બેઠકો ધરાવે છે : ભોપાલ, પુણે, નવી દિલ્હી, કોલકાતા અને ચેન્નઈ, જેમાંથી નવી દિલ્હી એ બેઠકનું મુખ્ય સ્થળ છે.

નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ

ચર્ચામાં કેમ?

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા 2026 સુધીમાં નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ (NCAP) હેઠળ આવરી લેવાયેલા શહેરોમાં રજકણની સાંદ્રતામાં (Particulate Matter PM) 40% ઘટાડાનો નવો લક્ષ્યાંક નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે.
- અગાઉ નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ (NCAP) હેઠળ આવરી લેવાયેલા શહેરોમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષ 2024 સુધીમાં રજકણની સાંદ્રતામાં 20% થી 30% ઘટાડાનું લક્ષ્ય રાખવામાં આવ્યું હતું.

- NCAP હેઠળ આવરી લેવામાં આવેલા 131 નોનઅટેઇનમેન્ટ (nonattainment city) શહેરોમાંથી 95 શહેરોમાં 2017ના વર્ષની સરખામણીમાં 2021માં PM10ના સ્તરમાં એકંદર સુધારો જોવા મળ્યો છે. ચેન્નઈ, મદુરાઈ અને નાસિક સહિત 20 શહેરોએ વાર્ષિક સરેરાશ PM10 સાંદ્રતા (60 માઈક્રોગ્રામ પ્રતિ ઘન મીટર) માટેના રાષ્ટ્રીય ધોરણોને પૂર્ણ કર્યા છે.

નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ (NCAP) શું છે?

- NCAP એ 2019માં પર્યાવરણ વન અને જળવાયુ પરિવર્તન મંત્રાલય (MoEF & CC) દ્વારા શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- હેતુ : લાંબાગાળાની, સમયબદ્ધ, રાષ્ટ્રીય સ્તરની વ્યૂહરચના બનાવવી તથા સમગ્ર દેશમાં વાયુ પ્રદૂષણની સમસ્યાને વ્યાપક રીતે ઉકેલવા માટે નિર્ધારિત પ્રયાસો કરવા.
- NCAP હેઠળ દેશનાં 132 શહેરોને આવરી લેવામાં આવ્યાં છે. NCAP લાગુ કરવા હેતુ પર્યાવરણ મંત્રાલયની સાથે અન્ય મંત્રાલયો, નીતિ આયોગ અને કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ (CPCB) વચ્ચે સહયોગ સાધવામાં આવી રહ્યો છે.

PM10 એટલે શું?

- PM10 એ 10 માઈક્રોમીટરના વ્યાસવાળા કણો છે, તેને 'સૂક્ષ્મ કણો' તેમજ 'શ્વસનક્ષમ પાર્ટિક્યુલેટ મેટર' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. આવાં રજકણો સૂટ (soot), ધૂમાડો, ઘાતુઓ, નાઈટ્રોક્સ, સલ્ફેટ, ધૂળવાળું પાણી, રબર વગેરેનાં સૂક્ષ્મ કણોનું જટિલ મિશ્રણ હોય છે.

પાર્ટિક્યુલેટ મેટરના સ્ત્રોતો

- પાર્ટિક્યુલેટ મેટર વિવિધ કદનાં હોઈ શકે છે. તે માનવ અને કુદરતી બંને પ્રકારના સ્ત્રોતોના કારણે હોઈ શકે. આ પ્રકારના સ્ત્રોતોના બે ભાગ પડે છે પ્રાથમિક સ્ત્રોત અને ગૌણ સ્ત્રોત.
- પ્રાથમિક સ્ત્રોતમાં ઓટોમોબાઈલ દ્વારા ઉત્સર્જન, ધૂળ અને રસોઈનો ધૂમાડો વગેરે સામેલ છે, જ્યારે ગૌણ સ્ત્રોતમાં સલ્ફર ડાયોક્સાઈડ અને નાઈટ્રોજન ઓક્સાઈડ જેવા રસાયણોનું જટિલ મિશ્રણ હોઈ શકે છે. આ ઉપરાંત જંગલોમાં લાગેલી આગ, લાકડા સળગાવવાના ચૂલા, કૃષિ કચરો સળગાવવાથી ઉત્પન્ન ધૂમાડો, ઉદ્યોગોનો ધૂમાડો, વિવિધ બાંધકામની જગ્યાઓમાંથી નીકળતી ધૂળ વગેરે પણ વાયુ પ્રદૂષણનું કારણ બને છે.

PM2.5 એટલે શું?

- PM2.5 એ અતિ સૂક્ષ્મ કણો છે. જેનો વ્યાસ 2.5 માઈક્રોમીટરથી ઓછો છે, જે માનવ વાળના વ્યાસના 3% જેટલો છે.
- PM 2.5 કેટેગરીનાં કણો એટલાં નાના છે, કે તેમને માત્ર ઈલેક્ટ્રોન માઈક્રોસ્કોપની મદદથી જ જોઈ શકાય છે.

રોટરડેમ કન્વેન્શન

ચર્ચામાં કેમ?

- તાજેતરમાં ઈટાલીના રોમ ખાતે રોટરડેમ કન્વેન્શનની કેમિકલ રિવ્યૂ કમિટીની 18મી બેઠકમાં 'Iprodione' અને 'Terbufos' જંતુનાશક કેમિકલ્સ માટે 'Prior Informed Consent (PIC)'ની જોગવાઈને લાગુ કરવા ભલામણ કરવામાં આવી હતી.

બેઠકનાં મુખ્ય તારણો

- રોટરડેમ કન્વેન્શનની 'Prior Informed Consent (PIC)' પ્રક્રિયા હેઠળ બે નવા જોખમી જંતુનાશકો Iprodione અને Terbufosને સમાવવાની ભલામણ કરવામાં આવી છે. તે રસાયણો મનુષ્યો અને જળચર પ્રાણીઓ માટે જોખમી છે.
- PIC પ્રક્રિયા એ જોખમી રસાયણોનાં શિપમેન્ટના આયાત કરનાર પક્ષોના નિર્ણયોને ઔપચારિક રીતે નિયમન અને નિયંત્રણ કરવાની એક પદ્ધતિ છે. Iprodione ને કેન્સરજનક અને પ્રજનન ક્ષમતા ઘટાડતા જોખમી ઝેરી રસાયણ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યું છે.
- Terbufos એ જંતુનાશક તરીકે વપરાય છે. સામાન્ય રીતે જુવાર, મકાઈ અને બટાકા જેવા પાક માટે તેનો મહત્તમ ઉપયોગ થાય છે. તે જળચર જીવો માટે ખૂબ હાનિકારક અને જોખમી છે.

ભારતમાં આ રસાયણોના ઉપયોગ સંદર્ભે

- ભારતમાં 2015માં અનુપમ વર્મા સમિતિનાં અહેવાલ દ્વારા આ રસાયણોના ઉપયોગની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.
- ભારત Terbufosના સૌથી મોટા નિકાસકારોમાંનો એક છે.

રોટરડેમ કન્વેન્શન 1998

- રોટરડેમ કન્વેન્શનને 1998ના વર્ષમાં નેધરલેન્ડના રોટરડેમ ખાતે મળેલ કોન્ફરન્સ ઓફ પાર્ટીની દસમી બેઠકમાં અપનાવવામાં આવ્યું હતું. જેનો હેતુ જોખમી રસાયણોના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારના સંબંધમાં સહિયારી જવાબદારીઓને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

ઉદ્દેશ્યો

- રોટરડેમ કન્વેન્શનનાં પક્ષોએ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ચોક્કસ જોખમી રસાયણોનો વેપાર કરતી વખતે સહિયારી જવાબદારીઓ અને પ્રયાસોની ખાતરી કરવી. માનવ અને પર્યાવરણ માટે જોખમકારક રસાયણોના વેપાર પર નિયંત્રણ અને નિયમન કરવું.
- જોખમી રસાયણોના જોખમોને ઘટાડવા અને વધુ પારદર્શક ઉપયોગ માટે સંમેલનના પક્ષકારો વચ્ચે રસાયણોના વ્યાપાર વિશેની માહિતીની આપલે કરવી.

પર્યાવરણ અંગેનાં BRS સંમેલન

- I. બાસેલ સંમેલન જોખમકારક કચરાની આંતરરાષ્ટ્રીય હેરફેરને નિયંત્રિત કરવા માટેનું સંમેલન.
- II. રોટરડેમ સંમેલન જોખમી રસાયણો અને કીટનાશકોના આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપાર માટે પૂર્વ મંજૂરી લેવાનું (PIC) સંમેલન.
- III. સ્ટોકહોમ સંમેલન જોખમકારક રસાયણોનું ઉત્પાદન, ઉપયોગ, સંગ્રહ અને વ્યાપારને નિયંત્રિત કરીને માનવ સ્વાસ્થ્ય અને પર્યાવરણને સુરક્ષિત કરવા માટેનું સંમેલન.

LIFE : Lifestyle for the Environment

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં પ્રધાનમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા સંયુક્ત રાષ્ટ્રના મહાસચિવ શ્રી એન્ટોનિયો ગુટેરેસ સાથે સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી, એકતા નગર, કેવડિયા, ગુજરાત ખાતેથી LIFE મિશનની શરૂઆત કરવામાં આવી છે.

LIFE મિશન વિશે

- વડાપ્રધાનશ્રી નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા COP-26 ની ગ્લાસગો સમિટ વખતે LIFE મિશનનો મંત્ર વિશ્વ સમક્ષ ઉચ્ચારવામાં આવ્યો હતો.
- વિઝન:- LIFE મિશન એવી જીવનશૈલી જીવવાની પ્રેરણા આપે છે, જે આપણી અમૂલ્ય પૃથ્વીને સુસંગત હોય અને પૃથ્વીને નુકસાન ન પહોંચાડે. મિશન લાઈફ 'પ્રો-પ્લેનેટ પીપલ'ની અવધારણાને પ્રોત્સાહન આપે છે. લાઈફ મિશન એ 'લાઈફસ્ટાઈલ ઓફ ધ પ્લેનેટ, ફોર ધ પ્લેનેટ, બાય ધ પ્લેનેટ'ના મંત્ર પર આધારિત છે.
- લાઈફનો વિચાર પર્યાવરણ પ્રત્યે સભાન જીવનશૈલીને પ્રોત્સાહન આપે છે, જે વિવેકહીન અને વિનાશક વપરાશને બદલે સચેત અને ઈરાદાપૂર્વક વપરાશ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

- લાઈફ મિશન એ માનવીની ટકાઉ જીવનશૈલી સુનિશ્ચિત કરવા અને પૃથ્વીની સુરક્ષા માટે વૈશ્વિક પહેલ છે.
- LIFEનો સિદ્ધાંત ભૂતકાળ-વર્તમાન-ભવિષ્યને જોડતી કડી છે. લાઈફ ભૂતકાળમાંથી ઉદ્ધાર લઈ, વર્તમાનમાં કાર્ય કરે છે અને ભવિષ્ય પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. LIFE એ રિડ્યુસ, રિયુઝ અને રિસાયકલ (3R)ની વિભાવનાનો ઉપયોગ કરી ટકાઉ વિકાસને પ્રાધાન્યતા પ્રદાન કરે છે.
- ભારતે LIFEના સિદ્ધાંતને સમર્થન આપવા માટે ઉજાલા, FAME ઈન્ડિયા, આંતરરાષ્ટ્રીય સૌર સંગઠન, પંચામૃત(પેરિસ સંધિ), CDRI(Coalition for Disaster Resilient Infrastructure), નેશનલ હાઈડ્રોજન મિશન, ઝીરો કાર્બન-ફૂટપ્રિન્ટ વગેરે પહેલોની શરૂઆત કરી છે, જેથી જળવાયુ પરિવર્તનને અટકાવી શકાય અને સતત વિકાસને આગળ વધારી શકાય.
- ગુજરાતમાં મિશન લાઈફની શરૂઆત મહત્વપૂર્ણ છે, કારણ કે તે નવીનીકરણીય ઊર્જા અને પર્યાવરણ સંરક્ષણની દિશામાં પગલાં શરૂ કરનાર દેશનું પ્રથમ રાજ્ય હતું.

ગ્લોબલ ફોરેસ્ટ સેક્ટર આઉટલુક 2050

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર (United Nations) હેઠળ કાર્યરત ખાદ્ય અને કૃષિ સંગઠન (FAO) દ્વારા વનસંવર્ધન અંગેની ખાદ્ય અને કૃષિ સંગઠન સમિતિના રોમ ખાતેના સત્રમાં 'ગ્લોબલ ફોરેસ્ટ સેક્ટર આઉટલુક-2050: Assessing future demand and sources of timber for a sustainable economy' શીર્ષક હેઠળનો અહેવાલ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે.

અહેવાલની મુખ્ય તારણરૂપ બાબતો

- અહેવાલમાં એવું અનુમાન કરવામાં આવ્યું છે કે વર્ષ 2050 સુધી પ્રાથમિક પ્રોસેસ લાકડાનાં ઉત્પાદો (સોનપુડ, વેનીર/પ્લાયવુડ, ફાઇબર બોર્ડ, લાકડાનો વક્કલ) વપરાશ 3.1 બિલિયન ક્યુબિક મીટર થશે.
- અહેવાલ મુજબ, ઈન્ડસ્ટ્રીઅલ રાઉન્ડ વૂડ (IRW) કુદરતી રીતે પુનર્જીવત, ઉત્પાદન જંગલો અને વાવેતર કરાયેલ જંગલોના વિસ્તારોમાં જળવાયુ-પરિવર્તનને કારણે અનિશ્ચિતતામાં વધારો થયો છે.
- 2020 માં 44% IRW ઉત્પાદન પુનર્જીવિત સમશીતોષ્ણ અને બોરિયલ જંગલો દ્વારા મેળવવામાં આવ્યું છે. સમાન સમયગાળામાં વાવેતર જંગલો IRWના પુરવઠામાં લગભગ 46 ટકા યોગદાન આપે છે.

- ભવિષ્યમાં જો કુદરતી રીતેના IRW જંગલોનો વિસ્તાર વધશે નહીં તો વર્ષ 2050માં વધતી માંગને પહોંચી વળવા માટે વધારાના 33 બિલિયન હેક્ટર 'ઉચ્ચ ઉત્પાદક પ્લાન્ટેશન જંગલ'ની જરૂર પડશે.
- વર્ષ 2050 સુધીમાં IRW ઉત્પાદનની જાળવવા અને તેનું વિસ્તરણ કરવા માટે કુલ વાર્ષિક 40 બિલિયન ડોલરના રોકાણની જરૂર પડશે.

ખાદ્ય અને કૃષિ સંગઠન (FAO) વિશે

- આ 1945માં સ્થાપિત સંયુક્ત રાષ્ટ્રની વિશેષ સંસ્થા છે. તેનું મુખ્યાલય રોમ (ઈટાલી)માં આવેલું છે. તેનું લક્ષ્ય વિશ્વભરનાં લોકોની ખાદ્યાન્ન સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવાનું છે.
- FAO દ્વારા નીચેના અહેવાલો જાહેર કરવામાં અને મહત્વના કાર્યક્રમો ચલાવવામાં આવે છે;
 - ખાદ્યાન્ન સંકટ વિશે વૈશ્વિક અહેવાલ
 - સ્ટેટ ઓફ ધ વર્લ્ડ ફોરેસ્ટ અહેવાલ
 - વર્લ્ડ ફૂડ સમિટનું આયોજન
 - આંતરરાષ્ટ્રીય વનસ્પતી સુરક્ષા સંમેલન
 - GIAHS (Globally Important Agricultural Heritage Systems) ભાગીદારી પહેલ

ભારતનું પ્રથમ ડુગોંગ કન્ઝર્વેશન રિઝર્વ

- તમિલનાડુ રાજ્ય સરકાર દ્વારા તાજેતરમાં 448 ચો.કિ.મી.ના વિસ્તાર સાથે તંજાવુર અને પુદુકોટ્ટાઈ જિલ્લાના દરિયાકાંઠાનાં પાણીને આવરી લેતા પાલ્કની ખાડીના વિસ્તારને દેશનાં પ્રથમ 'ડુગોંગ સંરક્ષણ અનામત' તરીકે સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- સપ્ટેમ્બર 2021માં તમિલનાડુ સરકારે તમિલનાડુમાં લુપ્ત થઈ રહેલી ડુગોંગ પ્રજાતિઓ અને તેના દરિયાઈ વસવાટોને સુરક્ષિત કરવા માટે પાલ્ક ખાડી પ્રદેશમાં 'ડુગોંગ કન્ઝર્વેશન રિઝર્વ' સ્થાપિત કરવાનો વિચાર રજૂ કર્યો હતો. હાલમાં ભારતમાં લગભગ 240 ડુગોંગ છે અને તેમાંથી મોટાભાગનાં તમિલનાડુ દરિયાકાંઠે (પાલ્કની ખાડી વિસ્તાર) જોવા મળે છે.

ડુગોંગ : દરિયાઈ ગાય

- તે એક શાકાહારી સસ્તન પ્રાણી છે. તે લગભગ 3 મીટર લંબાઈ, આશરે 300 કિલોગ્રામ વજન ધરાવે છે અને

આશરે 65 થી 70 વર્ષ સુધી જીવી શકે છે. તે મુખ્યત્વે દરિયાઈ ઘાસ પર નિર્ભર હોય છે અને શ્વાસ લેવા માટે સપાટી પર આવે છે.

- ભારતમાં તે મન્નારનો અખાત, કચ્છનો અખાત, પાલ્કની ખાડી અને આંદામાન અને નિકોબાર ટાપુઓમાં જોવા મળે છે. તે આંદામાન અને નિકોબાર ટાપુઓનું રાજ્યપ્રાણી છે.

સંરક્ષણ સ્થિતિ

- ડુગોંગને જોખમી પ્રજાતિઓની IUCN રેડ લિસ્ટમાં 'સંવેદનશીલ'(Vulnerable) તરીકે સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવેલ છે.
- કન્વેન્શન ઓન ઇન્ટરનેશનલ ટ્રેડ ઇન એન્ડેન્જર્ડ સ્પીસીઝ વાઈલ્ડ ફાઉના એન્ડ ફ્લોરા (CITES) અંતર્ગત તેનો સમાવેશ - 'પરિશિષ્ટ - I' માં કરવામાં આવ્યો છે, જે પ્રજાતિઓ અને તેના શારીરિક અંગોનાં વેપારને પ્રતિબંધિત કરે છે.
- ભારતીય વન્યજીવ અધિનિયમ, 1972ની અનુસૂચિ 1 હેઠળ ડુગોંગને ભારતમાં સંરક્ષિત કરવામાં આવ્યાં છે, જે ડુગોંગનો શિકાર અને તેના માંસની ખરીદી પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.

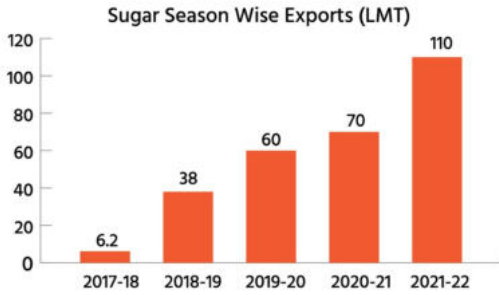
ભારત ખાંડ ઉત્પાદનમાં પ્રથમ

ચર્ચામાં શા માટે ?

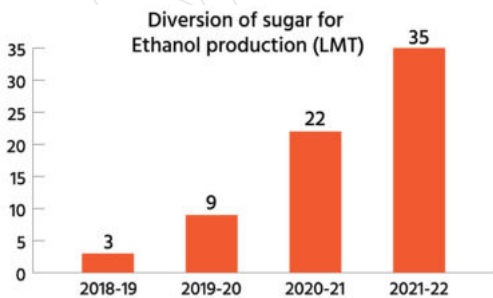
- તાજેતરમાં ગ્રાહક બાબતો, ખાદ્ય અને જાહેર વિતરણ મંત્રાલયના નિવેદન મુજબ વર્ષ 2021-22 (ઓક્ટો-સપ્ટે) સિઝનમાં શેરડીના ઉત્પાદન, ખાંડ ઉત્પાદન, ખાંડ ઉપભોક્તા, ખાંડ નિકાસ, શેરડીની ખરીદી, ઈથેનોલના ઉત્પાદન અને શેરડીની ચુકવણીના તમામ રેકોર્ડ ભારતે તોડી નાખ્યા છે.

મંત્રાલયના આંકડા

- ભારત વિશ્વના સૌથી મોટા ખાંડ ઉત્પાદક અને ખાંડ ઉપભોક્તા દેશ તરીકે ઉભરી આવ્યું છે. તેમજ વિશ્વના બીજા નંબરના સૌથી મોટા ખાંડ નિકાસકાર દેશ તરીકે ઉભરી આવ્યું છે.
- ખાંડની સિઝન (ઓક્ટો 2021 – સપ્ટે 2022) વચ્ચે 5,000 લાખ મેટ્રિક ટન (LMT) શેરડીનું ઉત્પાદન થવાનો વિક્રમ રેકોર્ડ બન્યો છે; જેમાંથી 3574 LMT શેરડીનો ઉપયોગ સુગર મિલ દ્વારા 394 LMT ખાંડના ઉત્પાદન માટે કરવામાં આવ્યું છે, 35 LMT શેરડીને ઈથેનોલ ઉત્પાદન અને 359 LMT ખાંડનું ઉત્પાદન કરવામાં આવ્યું છે.
- આ સિઝનમાં ખાંડની નિકાસ સૌથી વધારે 109.8 LMT રહી છે, જે કોઈ પણ નાણાકીય સહાય વગર ઉત્કૃષ્ટ સ્તરે પહોંચી છે. ભારતને ખાંડની નિકાસમાંથી 40000 કરોડની આવક થઈ છે.

- ભારતે આ સિઝનમાં લગભગ 35 LMT ઈથેનોલનું ઉત્પાદન સફળતાપૂર્વક કર્યું છે. સરકાર સુગર મિલોને શેરડીમાંથી ઈથેનોલના ઉત્પાદન માટે પ્રોત્સાહન આપી રહી છે, જેથી સુગર મિલોની નાણાકીય સ્થિતિ સુધારી શકાય.

શેરડીના પાક વિશે

- શેરડી (સેકરસ ઓફિસિનેરમ)નું ભારતમાં વ્યાપકપણે વાવેતર કરવામાં આવે છે.
- શેરડીના વાવેતર કરતા દેશો વિષુવવૃત્તના 36.7 ઉત્તર અને 31.0 દક્ષિણ અક્ષાંશ વચ્ચે ઉષ્ણકટિબંધિય ઝોનમાં વધારે આવેલા છે. જેમાં ભારતનો પણ સમાવેશ થાય છે. જેથી શેરડી ભારતમાં પ્રચલિત પાક છે. શેરડીનો પાક ઉષ્ણકટિબંધીય પાક છે.
- ભારતમાં શેરડીની કૃષિના બે અલગ-અલગ એગ્રો-ક્લાઈમેટિક ઝોન છે. જેમ કે ઉષ્ણકટિબંધીય અને ઉપ- ઉષ્ણકટિબંધીય પ્રદેશ, જેને વિશેષ રીતે (i) ઉત્તર-પશ્ચિમ ઝોન (ii) ઉત્તર મધ્ય ઝોન (iii) ઉત્તર-પૂર્વીય ઝોન (iv) દ્વીપકલ્પીય ઝોન (v) દરિયાકાંઠાનો વિસ્તાર
- ઉષ્ણકટિબંધીય વિસ્તાર શેરડી વાવેતરમાં 45% અને ઉપ-ઉષ્ણકટિબંધીય વિસ્તારમાં 55% યોગદાન આપે છે. ઉષ્ણકટિબંધીય વિસ્તારમાંથી મુખ્ય રાજ્યો મહારાષ્ટ્ર, આંધ્રપ્રદેશ, તમિલનાડુ, ગુજરાત, કર્ણાટક, મધ્યપ્રદેશ, ગોવા; જ્યારે ઉપ-ઉષ્ણકટિબંધીય વિસ્તારમાં ઉત્તરપ્રદેશ બિહાર, હરિયાણા, પંજાબ
- શેરડીના પાકને યોગ્ય આબોહવાકીય પરિબલો નીચે મુજબ છે;
 - 200c થી 260c તાપમાન
 - ઓછો ભેજ અને શુષ્ક વાતાવરણ
 - 75-150 સે.મી જેટલો વરસાદ

શેરડીના સૌથી વધારે ઉત્પાદન રાજ્યો

રેન્ક	રાજ્ય / સંઘ પ્રદેશ	ઉત્પાદન LMT
1	ઉત્તર પ્રદેશ	177
2	મહારાષ્ટ્ર	101
3	કર્ણાટક	42.09
4	તમિલનાડુ	12.80
5	બિહાર	15.85
6	ગુજરાત	15.85

- ગુજરાત દેશના કુલ શેરડી ઉત્પાદનમાંથી 3% જેટલું યોગદાન આવે છે. જેમાંથી મોટાભાગનું યોગદાન નવસારી, વલસાડ, સુરત, ભરૂચ જિલ્લામાંથી આવે છે. તેમજ સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છનું પણ શેરડી ઉત્પાદન યોગદાન છે.

લાઇફ મિશન અને અગ્નિતત્વ ઝુંબેશ

- હાલમાં પાવર ફાઉન્ડેશન ઓફ ઈન્ડિયા વિજ્ઞાન ભારતી (VIBHA) સાથે મળીને LiFE લાઇફસ્ટાઇલ ફોર એન્વાયરમેન્ટ હેઠળ અગ્નિતત્વ પર જાગૃતિ લાવવાની એક ઝુંબેશ ચલાવી રહ્યું છે. જેના ભાગરૂપે તાજેતરમાં લેહમાં 'સસ્ટેનેબિલિટી એન્ડ કલ્ચર' વિષય સાથે અગ્નિતત્વ અભિયાન માટેના સૌપ્રથમ સેમિનારનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- પાવર ફાઉન્ડેશન ઓફ ઈન્ડિયા એ ભારત સરકારના ઊર્જા મંત્રાલયના નેજા હેઠળ રચાયેલી અને અગ્રણી કેન્દ્રિય જાહેર ક્ષેત્રનાં એકમો (CPSE) દ્વારા સમર્થિત એક સોસાયટી છે.
- 21 સપ્ટેમ્બર 2022ના રોજ નવી દિલ્હીમાં કેન્દ્રીય ઊર્જા અને નવીનીકરણીય ઊર્જા મંત્રીશ્રી દ્વારા અગ્નિતત્વ અભિયાન એનર્જી ફોર લાઇફની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.

સેમિનારના મુખ્ય તારણરૂપ મુદ્દા

- અગ્નિતત્વ એ પંચમહાભૂતમાનું એક તત્ત્વ અને ઊર્જાનું પ્રતીક છે. અગ્નિતત્વ અભિયાનનો ધ્યેય સમગ્ર લદ્દાખમાં વિકેન્દ્રિત નવીનીકરણીય સૌર વીજળી પ્રદાન કરીને ગ્રીડ પરની નિર્ભરતા ઘટાડવાનો છે, કારણ કે લદ્દાખ ક્ષેત્રમાં સૌર ઊર્જાની અપાર સંભાવનાઓ છે જેનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર છે.
- ઊર્જા, સંસ્કૃતિ અને ટકાઉપણાનાં ક્ષેત્રો સાથે સંકળાયેલા લોકો તેમજ નીતિ નિર્માતાઓ, શિક્ષણવિદો અને સ્ટાર્ટઅપ્સ સહિત વિવિધ વ્યવસાયોમાંથી પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓએ આ સેમિનારમાં ભાગ લીધો હતો.

અગ્નિતત્વ અભિયાન

- વીજળી અને નવીનીકરણ ઊર્જા મંત્રાલયે સુમંગલમ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત અગ્નિતત્વ અભિયાન શરૂ કર્યું હતું. અભિયાનનો હેતુ સેમિનાર, કાર્યક્રમો અને પ્રદર્શનોનું આયોજન કરીને સૂર્ય ઊર્જા પ્રત્યે જાગૃતિ વધારીને તેનો ઉપયોગ વધારવા પ્રોત્સાહન આપવાનો હતો.

LIFE મૂવમેન્ટ વિશે

- વડાપ્રધાનશ્રી નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા COP26ની ગ્લાસગો સમિટ વખતે LIFE મૂવમેન્ટનો મંત્ર વિશ્વ સમક્ષ ઉચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો.
- LIFEનો પુરો અર્થ 'Lifestyle for the Environment' એવો થાય છે.
- વિઝન : LIFE મૂવમેન્ટ એવી જીવનશૈલી જીવવાની પ્રેરણા આપે છે, જે આપણી અમૂલ્ય પૃથ્વીને સુસંગત હોય અને પૃથ્વીને નુકસાન ન પહોંચાડે. જેઓ આવી જીવનશૈલી જીવે છે તેમને 'પ્રોવ્લેનેટ પીપલ' કહેવાય છે.
- લાઇફનો વિચાર પર્યાવરણ પ્રત્યે સભાન જીવનશૈલીને પ્રોત્સાહન આપે છે. જે વિવેકહીન અને વિનાશક વપરાશને બદલે સચેત અને ઈરાદાપૂર્વક વપરાશ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. લાઇફ મૂવમેન્ટ એ

માનવીની ટકાઉ જીવનશૈલી સુનિશ્ચિત કરવા અને પૃથ્વીની સુરક્ષા માટે વૈશ્વિક પહેલ છે.

- LIFEનો સિદ્ધાંત ભૂતકાળ - વર્તમાન - ભવિષ્યને જોડતી કડી છે, લાઇફ ભૂતકાળમાંથી ઉદાર લઈ, વર્તમાનમાં કાર્ય કરે છે અને ભવિષ્ય પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. LIFE એ રિડયુસ, રિયુઝ અને રિસાયકલ (3R) ની વિભાવનાનો ઉપયોગ કરી ટકાઉ વિકાસને પ્રાધાન્યતા અર્પણ કરે છે.

Sample Registration System Statistical Report 2020

- ભારતના ગૃહ મંત્રાલયના કાર્યાલય એવા રજિસ્ટ્રાર જનરલ અને સેન્સસ કમિશનર દ્વારા તાજેતરમાં 'સેમ્પલ રજિસ્ટ્રેશન સિસ્ટમ - સ્ટેટિસ્ટિકલ રિપોર્ટ 2020'ની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધિ તરીકે રિપોર્ટમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે દેશમાં પુરૂષ અને સ્ત્રી બાળ મૃત્યુદર (Infant Mortality Rate IMR) આખરે વર્ષ 2020 થી સમાન થઈ ગયો છે.
- 16 રાજ્યોમાં સ્ત્રી બાળકોનો બાળ મૃત્યુ દર પુરૂષ બાળકો કરતાં વધારે છે, પરંતુ વર્ષ 2011થી આ તફાવતમાં ઘટાડો થયો છે. બાળ મૃત્યુ દર એ દરેક 1,000 જીવંત બાળકના જન્મો માટે શિશુ મૃત્યુની સંખ્યા દર્શાવે છે.

રાષ્ટ્રીય સ્તરે બાળ મૃત્યુ દર તેમજ શહેરી અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં બાળ મૃત્યુ દરની સરખામણી

- રાષ્ટ્રીય સ્તરે બાળ મૃત્યુ દર વર્ષ 2015માં 37 હતો, જે ઘટીને વર્ષ 2019માં 30 અને વર્ષ 2020માં 28 થઈ ગયો છે. સમગ્ર દેશમાં 43 બાળ મૃત્યુ સાથે મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય સૌથી વધુ બાળ મૃત્યુ દર ધરાવે છે, જ્યારે 6 બાળ મૃત્યુ સાથે કેરળ સૌથી ઓછો બાળ મૃત્યુ દર ધરાવે છે.
- વર્ષ 2015 થી 2020ની વચ્ચે, સ્ત્રી અને પુરૂષ એમ બંને જાતિઓનાં બાળ મૃત્યુ દરમાં ઘટાડો નોંધાયો છે. ગ્રામીણ બાળ મૃત્યુ દર વર્ષ 2015માં 41 થી ઘટીને વર્ષ 2020માં 31 થઈ ગયો છે, જ્યારે શહેરી બાળમૃત્યુદરવર્ષ2015માં25થીઘટીનેવર્ષ2020માં19થઈગયો છે.
- વર્ષ 2020 માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રનાં ડેટા અનુસાર 20 થી વધુ બાળ મૃત્યુદર ધરાવતા દેશોમાં લગભગ સમાન પુરૂષ અને સ્ત્રી બાળ મૃત્યુ દર ધરાવતો હોય તેવો ભારત એકમાત્ર દેશ હતો. 2030 સુધી નવજાત મૃત્યુદરને 12 (1000 જન્મ પર) સુધી લાવવાનું લક્ષ્ય કેરળ, દિલ્હી, તમિલનાડુ, મહારાષ્ટ્ર, જમ્મુ & કાશ્મીર અને પંજાબ મેળવી લીધું છે.
- 2030 સુધી 5 વર્ષથી નીચેનાં બાળકોનાં મૃત્યુદરને 25 (1000 જન્મ પર) સુધી લાવવાનું લક્ષ્ય ગુજરાત (24), કેરળ (8), તમિલનાડુ (13), દિલ્હી (14), મહારાષ્ટ્ર (18), જમ્મુ & કાશ્મીર (17), કર્ણાટક (21), પંજાબ (22), પશ્ચિમ બંગાળ (22), તેલંગાણા (23), હિમાચલ પ્રદેશ (24) મેળવી લીધું છે.

લિવિંગ પ્લેનેટ રિપોર્ટ 2022

- તાજેતરમાં જ વર્લ્ડ વાઈડ ફંડ ફોર નેચર (WWF) અને ઝૂઓલોજીકલ સોસાયટી ઓફ લંડન દ્વારા લિવિંગ પ્લેનેટ રિપોર્ટ-2022 પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો. આ રિપોર્ટમાં જુદી જુદી 5,230 પ્રજાતિઓની 32,000 વસ્તી દર્શાવવામાં આવી છે.
- રિપોર્ટમાં દર્શાવવામાં આવેલ પ્રજાતિઓ (Species) અને વસ્તી (Population) શબ્દો પરિસ્થિતિ-વિજ્ઞાન (Ecology)માં જીવોનાં વર્ગીકરણનાં બે સ્તર દર્શાવે છે. એકબીજા સાથે સંવર્ધન (Interbreed) કરે તે સજીવોને એક પ્રજાતિ તરીકે અને સમાન ભૌગોલિક વિસ્તારમાં રહેવાસ કરતી પ્રજાતિને એક વસ્તીના વર્ગીકરણમાં મૂકવામાં આવે છે.
- રિપોર્ટ અનુસાર છેલ્લાં 50 વર્ષોમાં સસ્તન પ્રાણીઓ, પક્ષીઓ, ઉભયજીવીઓ, સરિસૃપો અને માછલીઓ સહિત સમગ્ર વન્યજીવોની 'વૈશ્વિક વસ્તી'માં 69% ઘટાડો થયો છે. આ ઘટાડાનો અર્થ સમગ્ર વિશ્વમાંથી પ્રાણીઓની સંખ્યામાં 69% ઘટાડો થયો એવો નથી.

રિપોર્ટ વિશે

- વર્ષ 1998થી પ્રકાશિત કરવામાં આવતો લિવિંગ પ્લેનેટ રિપોર્ટ એ વર્લ્ડ વાઈડ ફંડ ફોર નેચરનાં ફ્લેગશિપ રિપોર્ટ પૈકીનો એક છે. મુખ્યત્વે લિવિંગ પ્લેનેટ ઇન્ડેક્સ અને ઇકોલોજિકલ ફૂટપ્રિંટ ગણતરીઓના આધારે તૈયાર કરવામાં આવતો આ રિપોર્ટ દર બે વર્ષે બહાર પાડવામાં આવે છે.
- રિપોર્ટમાં વૈશ્વિક જૈવવિવિધતા, વન્યપ્રજાતિઓની વસ્તી સંબંધિત બાબતોમાં થતા ફેરફારો અને આપણા ગ્રહના સ્વાસ્થ્ય સંબંધિત વલણોનો વ્યાપક અભ્યાસ રજૂ કરવામાં આવે છે.
- વૈશ્વિક જૈવવિવિધતા સંબંધિત બદલાવો અનુસાર આ રિપોર્ટનો ડેટાબેઝ સમયાંતરે અપડેટ થતો રહે છે, જેમ કે વર્ષ 2020ની રિપોર્ટની આવૃત્તિ બાદ અત્યાર સુધીમાં આ ડેટાબેઝમાં 838 નવી પ્રજાતિઓ અને 11,011 નવી વસ્તી સંખ્યા ઉમેરવામાં આવી હતી.
- રિપોર્ટ અંતર્ગત WWFએ કૃષિ, શિકાર, લાકડાં માટે વૃક્ષછેદન (Logging), પ્રદૂષણ, આક્રમક પ્રજાતિઓ (Invasive Species) અને જળવાયુ પરિવર્તનને જૈવવિવિધતા પરનાં છ મુખ્ય જોખમો તરીકે દર્શાવ્યાં છે.
- વળી રિપોર્ટમાં એ બાબત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે કે, જ્યાં સુધી જૈવવિવિધતાની ખોટ (Biodiversity loss) અને જળવાયુ સંકટને બે અલગ-અલગ સમસ્યાઓને બદલે એકબીજા સાથે જોડાયેલી મોટી સમસ્યા તરીકે સંબોધિત કરવામાં નહીં આવે, ત્યાં સુધી કોઈપણ સમસ્યાનું અસરકારક નિવારણ લાવી શકાશે નહીં.

મુખ્ય તારણો

- વસ્તીમાં ઘટાડો** : અહેવાલ અનુસાર છેલ્લાં 50 વર્ષોમાં સમગ્ર વિશ્વમાં સસ્તન પ્રાણીઓ, પક્ષીઓ, ઉભયજીવી, સરિસૃપ અને માછલીઓની વન્યજીવ વસ્તીમાં 69 ટકાનો ઘટાડો થયો છે.
 - વર્ષ 1970 અને વર્ષ 2018ની વચ્ચે સરેરાશ 83% ઘટાડા સાથે તાજા પાણીનાં સજીવોની વસ્તીમાં સૌથી વધુ ઘટાડો નોંધાયો હતો, જેમાં આવાસ (Habitat)માં ઘટાડો અને સ્થળાંતર માર્ગો (Migration routes) પરના અવરોધો જેવાં કારણો સ્થળાંતરણ કરતી માછલીની પ્રજાતિઓ પરનાં લગભગ અડધા જોખમો માટે જવાબદાર હોવાનું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.
 - પ્રાદેશિક મૂલ્યાંકન** : અહેવાલમાં રજૂ કરાયેલાં પ્રાદેશિક મૂલ્યાંકન અનુસાર લેટિન અમેરિકા અને કેરેબિયન પ્રદેશ, જ્યાં એમેઝોન વર્ષાવન આવેલાં છે, ત્યાં વર્ષ 1970 થી 2018 વચ્ચે વન્યપ્રાણીઓની વસ્તીમાં સૌથી વધુ 94% ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.
 - આ જ સમયગાળા દરમિયાન આફ્રિકામાં 66%નો ઘટાડો અને એશિયા-પેસિફિકમાં 55%નો ઘટાડો નોંધાયો હતો.
 - ઉપરાંત ધ્રુવીય પ્રદેશો, ઓસ્ટ્રેલિયા અને દક્ષિણ આફ્રિકાના પૂર્વ કિનારે જળવાયુ પરિવર્તનની સૌથી વધુ અસરની સંભાવનાઓ રજૂ કરવામાં આવી હતી.
 - રિપોર્ટમાં આવરી લેવાયેલાં તમામ પ્રદેશો માટે વન્યપ્રાણી વસ્તીના ઘટાડાની ટકાવારી નીચે મુજબ છે;

પ્રદેશ	ઘટાડાની ટકાવારી
લેટિન અમેરિકા અને કેરેબિયન પ્રદેશ	94%
આફ્રિકા	66%
એશિયા અને પેસિફિક પ્રદેશ	55%
ઉત્તર અમેરિકા	20%
યુરોપ અને મધ્ય એશિયા	18%

- મેન્યુવ** : અહેવાલમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે તે અનુસાર જળચર ઉછેર (Aquaculture), કૃષિ અને દરિયાકાંઠાના વિકાસમાં દર વર્ષે 0.13 ટકાના દરે મેન્યુવનો નાશ થતો રહે છે.
- પરવાળા** : લગભગ 50% ઠૂંકાળા પાણીનાં પરવાળાઓ પહેલાથી જ નાશ પામ્યાં છે. હવે આ શતાબ્દીના અંત સુધીમાં વૈશ્વિક તાપ વૃદ્ધિના કારણે 1.5 ડિગ્રી સેલ્સિયસ તાપમાન વધવાની સંભાવના રજૂ કરવામાં આવે છે, ત્યારે 70-90% ગરમ પાણીનાં કોરલનું

નુકસાન થશે.

- શાર્ક : છેલ્લા 50 વર્ષોમાં 31 માંથી 18 મહાસાગરીય શાર્કની વૈશ્વિક વિપુલતામાં 71% ઘટાડો થયો છે.

રિપોર્ટ અંતર્ગત ભારત સંબંધિત બાબતો

- હિમાલય ક્ષેત્ર અને પશ્ચિમ ઘાટ જૈવવિવિધતાના નુકસાનની દૃષ્ટિએ દેશના સૌથી સંવેદનશીલ પ્રદેશો છે, જ્યાં તાપમાનમાં વધારો થાય તો ભવિષ્યમાં જૈવવિવિધતામાં ઘટાડો થવાની ધારણા રજૂ કરવામાં આવી છે.
- આપેલ 50 વર્ષનાં સમયગાળામાં ભારતમાં મધમાખીઓ અને

તાજા પાણીના કાયબાની 17 જેટલી પ્રજાતિઓની વસ્તીમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો છે.

વર્લ્ડ વાઈડ ફંડ ફોર નેચર(WWF)

- વર્લ્ડ વાઈડ ફંડ ફોર નેચર એ વૈશ્વિક સ્તરે એક અગ્રણી સંરક્ષણ સંસ્થા છે, જે પ્રકૃતિ સંરક્ષણ અને જૈવ વિવિધતા પરનાં જોખમોને ઘટાડવા માટે 100થી પણ વધુ દેશોમાં કાર્ય કરે છે.
- સ્થાપના વર્ષ : 1961
- મુખ્ય મથક : ગ્લેન્ડ, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ
- WWF ચલાવતાં અભિયાન : અર્થ અવર, ડેટ ફોર નેચર સ્વેપ

મિશન ઈન્ટિગ્રેટેડ બાયોરીફાઈનરી

- પીટ્સબર્ગ, યુ.એસ.એ. ખાતે આયોજિત ગ્લોબલ ક્લીન એનર્જી એક્શન ફોરમ 2022 દરમિયાન ભારત સરકાર દ્વારા મિશન ઈન્ટિગ્રેટેડ બાયોરીફાઈનરીનો ઈનોવેશન રોડમેપ લોન્ચ કરવાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- આ રોડમેપનો ઉદ્દેશ્ય આવનારા પાંચ વર્ષ દરમિયાન ઊર્જા સંશોધન, વિકાસ અને પ્રદર્શન (R&D) માટે વૈશ્વિક સહયોગ અને ભંડોળ વધારવાનો છે.
- નોંધીએ કે એપ્રિલ, 2022માં ભારત સરકારે નેધરલેન્ડની સહ-આગેવાનીમાં ઈન્ટિગ્રેટેડ બાયોરીફાઈનરી મિશન શરૂ કર્યું હતું.

મુખ્ય તારણરૂપ મુદ્દા

- સંયુક્ત રીતે બ્રાઝિલ, કેનેડા, યુરોપિયન કમિશન અને યુ.કેના નિષ્ણાતો દ્વારા આપેલ ઈનપુટનો ઉપયોગ કરીને મિશન ઈન્ટિગ્રેટેડ બાયોરીફાઈનરીનો ઈનોવેશન રોડમેપ વિકસાવવામાં આવ્યો છે.
- તે બાયો-આધારિત ટકાઉ ઈંધણ, રસાયણો અને સામગ્રીના વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે, જે ગ્રીનહાઉસ ગેસનું ઉત્સર્જન ઘટાડવા, સપ્લાય ચેઇનને મજબૂત અને વૈવિધ્યીકરણ કરવા તેમજ શૂન્ય-કાર્બન પ્રતિબદ્ધતા અને ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યો હાંસલ કરવા માટે મહત્વપૂર્ણ છે.
- રોડમેપ વર્તમાન બાયોરીફાઈનિંગ વેલ્યુ ચેઇનમાં અંતર અને પડકારોને ઓળખવામાં મદદ કરશે અને મિશનનાં લક્ષ્યોને સમર્થન આપવા માટે જરૂરી પગલાં લેશે.

છે, જેમાં બ્રાઝિલ અને કેનેડાને મુખ્ય સભ્યો તરીકે, જ્યારે યુ.કે અને યુરોપિયન કમિશનને સહાયક સભ્યો તરીકે સામેલ કરવામાં આવ્યા છે.

- તેનો હેતુ સંકલિત બાયોરીફાઈનરીના વ્યાપારીકરણને વેગ આપવા માટે નવીન ઉકેલો વિકસાવવાનો છે.
- તે આ દાયકાના અંત સુધીમાં 10 ટકા અશ્મિભૂત ઈંધણ આધારિત રસાયણો અને સામગ્રીને બાયો-આધારિત સામગ્રી સાથે બદલવાનું લક્ષ્ય રાખે છે.
- આ મિશન કેન્દ્રિય વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી મંત્રાલય દ્વારા ચલાવવામાં આવ્યું છે.

મિશન ઈનોવેશન વિશે

- મિશન ઈનોવેશન એ એક આંતર-સરકારી પ્લેટફોર્મ છે, જે વર્તમાન દાયકામાં સ્વચ્છ ઊર્જાને સસ્તી, સ્પર્ધાત્મક અને સુલભ બનાવવા માટે ઊર્જા સંશોધન, વિકાસ અને પ્રદર્શનને સમર્થન આપે છે.
- તેને 2015માં પેરિસ કરારની સાથે લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું. તેનો ઉદ્દેશ એક્શન-ઓરિએન્ટેડ સહકાર દ્વારા સ્વચ્છ ઊર્જા નવીનતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.
- તેના 23 સભ્યો છે, જેમાં ભારત, નેધરલેન્ડ, ઓસ્ટ્રેલિયા, ઓસ્ટ્રિયા, બ્રાઝિલ, કેનેડા, ચિલી, ફ્રાન્સ, ડેનમાર્ક, યુ.કે, યુ.એસ, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
- આ દેશો મળીને સ્વચ્છ ઊર્જા ઈનોવેશનમાં વૈશ્વિક જાહેર રોકાણના લગભગ 90 ટકા પ્રદાન કરે છે.

ઈન્ટિગ્રેટેડ બાયોરીફાઈનરી મિશન શું છે?

- ઈન્ટિગ્રેટેડ બાયોરીફાઈનરી મિશન એ ભારત અને નેધરલેન્ડની સંયુક્ત પહેલ

**INTEGRATED
BIOREFINERIES**
MISSION

- તેઓએ 2015થી તેમના વાર્ષિક રોકાણમાં 5.8 અબજ ડોલરનો વધારો કર્યો છે.

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી

DART મિશન

ચર્ચામાં કેમ?

- તાજેતરમાં અમેરિકન સ્પેસ એજન્સી NASA દ્વારા Dimorphous નામના એસ્ટેરોઇડનો માર્ગ પરિવર્તન કરવા માટે પ્રાયોગિક મિશન અંતર્ગત એક સેટેલાઇટને આ એસ્ટેરોઇડ સાથે અથડાવીને આ મિશન સફળતાપૂર્વક પાર પાડવામાં આવ્યું.

DART મિશન વિશે મહત્વની બાબતો

- મિશનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ નવી વિકસિત ટેકનોલોજીના પરીક્ષણ દ્વારા અવકાશયાનને એસ્ટેરોઇડ સાથે અથડાવીને તેનો માર્ગ બદલવા પ્રયાસ કરવો.
- DARTનું પૂરું નામ 'Double Asteroid Redirection Test' છે.
- DART એ ઓછી કિંમતનું અને આ પ્રકારનું પ્રથમ મિશન છે, જેનું લોન્ચિંગ સમયે વજન 610 કિ.ગ્રા. અને અસર દરમિયાન 550 કિ.ગ્રા. જેટલું છે.
- DART મિશન 24 નવેમ્બર, 2021 ના રોજ સ્પેસ એક્સના ફાલ્કન-9 રોકેટ દ્વારા લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- Dimorphous (ડિમોફોર્સ) નાનો મુનલેટ (એસ્ટેરોઇડ) છે. તેનો વ્યાસ અંદાજે 160 મીટર છે, જે પૃથ્વીથી 11 મિલિયન કિલોમીટર દૂર (સૂર્યની નજીક) હતું ત્યારે આ DART અવકાશયાન તેની સાથે ટકરાવવામાં આવ્યું.
- ડિમોફોર્સ એ ડિડીમોસ નામના એક મોટા લઘુગ્રહની પરિક્રમા કરે છે, જેનો વ્યાસ 780 મીટર છે.
- DART એ LICIA CUBE અથવા CubeSat નામનો એક નાનો ઉપગ્રહ પણ લઈ ગયું છે. તે એસ્ટેરોઇડના ઈમેજિંગ માટે લાઇટ ઈટાલિયન ક્યુબસેટ છે. આ CubeSat અથડામણના પરિણામે રચાયેલી અસર અને તેના કારણે થયેલા ખાડાની છબીઓ મેળવવા માટે છે.

મિશનનો ઉદ્દેશ્ય

- આ મિશન ભવિષ્યમાં કોઈ એસ્ટેરોઇડ પૃથ્વી તરફ આવે તો તેનો માર્ગ પરિવર્તન કરવ સક્ષમ બનવા તરફનો આ પ્રથમ પ્રયાસ છે.
- આ એક આત્મઘાતી મિશન છે, જેમાં અવકાશયાન સંપૂર્ણપણે નાશ પામશે.

- ડિમોફોર્સ એસ્ટેરોઇડ એ પૃથ્વીથી 11 મિલિયન કિલોમીટર દૂરના અંતરે આવેલું હોવાથી પૃથ્વી સાથે અથડાવવાની કોઈ સંભાવનાઓ ન હતી, પરંતુ આ એક પ્રાયોગિક મિશન હતું જે ભવિષ્યનાં જોખમો સામે તૈયાર રહેવા મદદ કરશે.
- ડાયનાસોરના નાશ પાછળ અંદાજે 10 કિ.મી. મોટા એસ્ટ્રોઇડની પૃથ્વી સાથેની ટક્કરને જવાબદાર માનવામાં આવે છે. તેથી માનવ સભ્યતાના રક્ષણ માટેની આ પૂર્વ તૈયારીરૂપે ખૂબ અગત્યનું છે.

SASTRA રામાનુજન પુરસ્કાર

- તાજેતરમાં કેલિફોર્નિયા યુનિવર્સિટીમાં સહાયક પ્રોફેસર તરીકે ફરજ બજાવતા યુનિકિંગ તાંગને વર્ષ 2022 માટેનો 'SASTRA રામાનુજન પુરસ્કાર' એનાયત કરવામાં આવ્યો છે. Geometry of Modular Curves and Shimura Varieties ક્ષેત્રે આપેલા તેમના નોંધપાત્ર યોગદાન બદલ આ પુરસ્કાર માટે તેમની પસંદગી કરવામાં આવી છે.

SASTRA રામાનુજન પુરસ્કાર વિશે

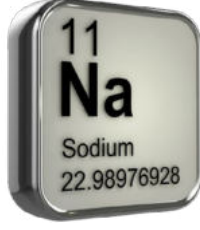
- આ પ્રતિષ્ઠિત પુરસ્કારની શરૂઆત વર્ષ 2005માં શનમુઘા આર્ટ્સ, સાયન્સ, ટેકનોલોજી એન્ડ રિસર્ચ એકેડમી થંજાવુર, તમિલનાડુ (SASTRA) દ્વારા કરવામાં આવી હતી. વિજેતાને 10,000 ડોલરનો રોકડ પુરસ્કાર આપવામાં આવે છે.
- આ પુરસ્કાર 32 અને તેનાથી ઓછી વયની વ્યક્તિઓ કે જેમણે ગણિતના ક્ષેત્રમાં નોંધપાત્ર યોગદાન આપ્યું છે, તેમને આપવામાં આવે છે. આ એવોર્ડ મેળવનાર સૌપ્રથમ વ્યક્તિઓ મંજુલ ભાગવ અને કન્નન સૌંદરરાજન હતા.

શ્રીનિવાસ રામાનુજન વિશે

- શ્રીનિવાસ રામાનુજન એક ભારતીય ગણિતશાસ્ત્રી હતા, જેમણે અગાઉ વણઉકેલાયેલી ગાણિતિક સમસ્યાઓ હલ કરીને ગાણિતિક વિશ્લેષણ, અનંત શ્રેણી, સંખ્યા સિદ્ધાંત અને સતત અપૂર્ણાંકમાં નોંધપાત્ર યોગદાન આપ્યું હતું. રામાનુજનનો જન્મ 22 ડિસેમ્બર, 1887ના રોજ થયો હતો અને 26 એપ્રિલ, 1920ના રોજ 32 વર્ષની ખૂબ જ ઓછી વયે તેમનું અવસાન થયું હતું.
- તેમની કેટલીક નોંધપાત્ર સિદ્ધિઓમાં રામાનુજન પ્રાઇમ, રામાનુજન થીટા ફંક્શન, ડાયવર્જન્ટ સિરીઝનો સિદ્ધાંત, મોક થીટા ફંક્શન અને પાર્ટિશન ફોર્મ્યુલા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. 1729 રામાનુજન નંબર તરીકે ઓળખાય છે.
- દર વર્ષે, 22 ડિસેમ્બરે શ્રીનિવાસ રામાનુજનની જન્મ જયંતિ રાષ્ટ્રીય ગણિત દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

ચંદ્ર પર સોડિયમની પુષ્ટિ

- તાજેતરમાં ઈસરો દ્વારા પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે કે, ચંદ્રયાન 2 પરના એક્સરે ફ્લોરોસેન્સ સ્પેક્ટ્રોમીટર (C1XS) ક્લાસે પ્રથમ વખત ચંદ્રની સપાટી પર વિપુલ પ્રમાણમાં સોડિયમ શોધી કાઢ્યું છે.
- ચંદ્રના જે વિસ્તારમાંથી આ સોડિયમની હાજરી શોધવામાં આવી છે, તે વિસ્તારને 'એક્સોસ્ફિયર' નામ આપવામાં આવ્યું છે. આ નવાં તારણોની મદદથી વૈજ્ઞાનિકો સૌરમંડળ વિશે વધુ માહિતી પ્રાપ્ત કરી શકશે.

ચંદ્રયાન 2 મિશન વિશે

- 22 જુલાઈ, 2019ના રોજ ઈસરો દ્વારા સતીશ ધવન સ્પેસ સેન્ટર, શ્રીહરિકોટા (આંધ્ર પ્રદેશ) ખાતેથી ચંદ્રયાન 2 મિશન લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું, જે ચંદ્રની સપાટી પર પહોંચતી વખતે હાર્ડ લેન્ડિંગનો ભોગ બન્યું હતું.
- ચંદ્રયાન 2 એ ભારતનું પ્રથમ લેન્ડર મિશન હતું. તે ચંદ્રનો અભ્યાસ કરવા માટે ઓર્બિટર, લેન્ડર અને રોવર જેવાં વૈજ્ઞાનિક ઉપકરણોથી સજ્જ હતું. લેન્ડર અને રોવરને માત્ર 14 દિવસ (1 ચંદ્ર દિવસ) માટે કામ કરવા માટે, જ્યારે ઓર્બિટરને એક વર્ષ સુધી ચંદ્રની સપાટીથી 100 કિ.મી. ઉપર ભ્રમણકક્ષામાં ભ્રમણ કરવાના હેતુથી મોકલવામાં આવ્યું હતું.
- તે ચંદ્રની સપાટીનાં ઉચ્ચરિઝોલ્યુશનયુક્ત ત્રિપરિમાણવીચ નકશા લેવા માટે વિવિધ પ્રકારના કેમેરાથી સજ્જ છે. ઉપરાંત તેમાં ચંદ્ર અને ચંદ્રના વાતાવરણ પરની ખનિજ રચનાનો અભ્યાસ કરવા અને પાણીની વિપુલતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટેના સાધનો પણ લગાવવામાં આવ્યા છે. ઓર્બિટર ચંદ્રની સપાટીનું અવલોકન કરશે અને પૃથ્વી અને લેન્ડર વચ્ચેના સંચારને રિલે કરશે.
- ભારતનાં અવકાશ કાર્યક્રમનાં પ્રણેતા વિક્રમ સારાભાઈના નામ પરથી ઈસરોએ લેન્ડર મોડ્યુલનું નામ વિક્રમ રાખ્યું છે. જે મુખ્યત્વે ચંદ્રનાં વાતાવરણનો અભ્યાસ અને ચંદ્રની સપાટી પર ધરતીકંપની ગતિવિધિઓ પર ધ્યાન રાખવા સંબંધિત કામગીરી માટે મોકલવામાં આવ્યું હતું.

ચંદ્રયાન 1 વિશે

- PSLV C 11નાં માધ્યમથી 22 ઓક્ટોબર, 2008ના રોજ પૃથ્વીની ભૂસ્થિર કક્ષામાં પ્રસ્થાપિત કરાયા બાદ આ મિશન શરૂ થયું હતું, જે 8 નવેમ્બર, 2008ના રોજ ચંદ્રની કક્ષામાં પહોંચ્યું હતું. પરંતુ ચંદ્રયાન 1માં ખામી સર્જતાં 29 ઓગસ્ટ, 2009નાં રોજ ઈસરોએ તેને બંધ જાહેર કર્યું હતું.
- ચંદ્રયાન 1માં સંપૂર્ણપણે ભારતમાં માનવરહિત સ્પેસક્રાફ્ટ 'મૂન ઇમ્પેક્ટર'ને સફળતાપૂર્વક ચંદ્રનાં દક્ષિણ ધ્રુવનાં 'શેલ્ટન કેટર' ખાડામાં ઉતારવામાં આવ્યું હતું.

રોહિણી RH200 રોકેટ

ચર્ચામાં કેમ?

- તાજેતરમાં ઈન્ડિયન સ્પેસ રિસર્ચ ઓર્ગેનાઈઝેશન (ISRO) એક નોંધપાત્ર સિદ્ધિ હાંસલ કરવા આગળ વધી રહ્યું છે. ISRO દ્વારા રોહિણી RH200 સાઉન્ડિંગ રોકેટનું સળંગ 200મું પ્રક્ષેપણ કરવામાં આવશે.

RH200 વિશે જાણવા જેવું

- RH200 એ બે સ્ટેજ ધરાવતું રોકેટ છે, જે પેલોડને 70 કિ.મી.ની ઊંચાઈ સુધી લઈ જવા સક્ષમ છે. આ રોકેટ 3.5 મીટરની ઊંચાઈ ધરાવે છે અને તેનો ઉપયોગ વાતાવરણીય અભ્યાસ માટે કરવામાં આવે છે. RH200માં 200 એ રોકેટનો વ્યાસ mm માં દર્શાવે છે.
- રોહિણી RH200 એ સતત 198 સફળ ઉડાન પૂરી કરેલ છે. 199મું પ્રક્ષેપણ 7 ઓક્ટોબરના રોજ વર્લ્ડ સ્પેસ વીક દરમિયાન કરવામાં આવ્યું અને 200મું પ્રક્ષેપણ નવેમ્બર સુધીમાં કરવામાં આવશે.
- ઈસરોએ અત્યાર સુધીમાં 1600 થી વધુ RH200 રોકેટ લોન્ચ કર્યાં છે. અન્ય ઓપરેશનલ રોહિણી વેરિઅન્ટ્સ RH300 mkII અને RH560 mkIII રોકેટ છે.

સાઉન્ડિંગ રોકેટ્સ શું છે?

- સાઉન્ડિંગ રોકેટ જેને 'રિસર્ચ' અથવા 'સબઓર્બિટલ રોકેટ' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, તે વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે વિવિધ સાધનનું વહન કરતું રોકેટ છે. તેની પેટાઓર્બિટલ ફ્લાઈટ દરમિયાન 'માપ લેવા' અને વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગો કરવા માટે રચાયેલ છે. આ રોકેટનો ઉપયોગ પૃથ્વીની સપાટીથી 48 થી 145 કિ.મી. સુધી વિવિધ સાધનોને લોન્ચ કરવા માટે થાય છે. સાઉન્ડિંગ રોકેટ એ 1 અથવા 2 સ્ટેજનાં ઘન ઈંધણવાળું રોકેટ છે.
- 21 નવેમ્બર, 1963ના રોજ થુમ્બાથી લોન્ચ કરવામાં આવેલ પ્રથમ સાઉન્ડિંગ રોકેટ અમેરિકન નાઈકીઅપાયે હતું. ત્યારબાદ રશિયાથી 'm100' અને ફ્રાન્સથી 'Centaur' આયાત કરાયેલા બે સ્ટેજવાળા રોકેટ લોન્ચ કરાયાં હતાં. ISRO એ 1967માં તેનું પોતાનું સંસ્કરણ રોહિણી RH75 લોન્ચ કર્યું હતું.

ભારતની રોહિણી રોકેટ પ્રણાલી

- ISRO દ્વારા હવામાનશાસ્ત્ર અને વાતાવરણીય અભ્યાસ માટે રોહિણી સાઉન્ડિંગ રોકેટ વિકસાવવામાં આવેલ છે.
- આ સાઉન્ડિંગ રોકેટ 100 થી 500 કિ.મી.ની ઊંચાઈ સુધી 2 થી 200 કિ.ગ્રા.ના પેલોડને વહન કરવામાં સક્ષમ છે.
- ISRO દ્વારા હાલમાં RH200, RH300, RH560 અને RH560 રોકેટનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, જે થુમ્બા ઈક્વેટોરિયલ રોકેટ લોન્ચિંગ અને સતીશ ધવન સ્પેસ સેન્ટર, શ્રી હરિકોટા ખાતેથી લોન્ચ કરવામાં આવે છે.

ભારતમાં 5G લોન્ચિંગ

ચર્ચામાં કેમ?

- તાજેતરમાં આયોજિત ઈન્ડિયા મોબાઇલ કોંગ્રેસ (IMC) 2022ની છઠ્ઠી આવૃત્તિ દરમિયાન વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા દેશમાં 5G સેવાઓનું લોન્ચિંગ કરવામાં આવ્યું.
- એરટેલ, રિલાયન્સ જિયો, વોડાફોન-આઇડિયા જેવા દેશના ત્રણ મોટા ટેલિકોમ ઓપરેટરોએ ભારતમાં 5G ટેકનોલોજીની સંભાવના દર્શાવવા માટે વડાપ્રધાન સમક્ષ 5G ટેકનોલોજીના ઉપયોગના પ્રાયોગી દષ્ટાંતો રજૂ કર્યા હતાં. આ સાથે જ શરૂઆતમાં દેશના અંદાજે 13 મોટાં શહેરોમાં 5G સેવાનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો છે.

5G સેવા પ્રારંભિક ધોરણે કયા વિસ્તારોમાં શરૂ કરાશે?

- દિલ્હીનું ઈન્દિરા ગાંધી ઈન્ટરનેશનલ એરપોર્ટ (IGI) એ 5G લોન્ચ થયા પહેલા 5G ક્ષમતાઓનો લાભ મેળવનાર પ્રથમ સ્થળ છે.
- દિવાળી સુધીમાં દિલ્હી, કોલકાતા, મુંબઈ અને ચેન્નઈ એમ મુખ્ય ચાર શહેરોના મર્યાદિત વિસ્તારોમાં 5G સેવા કાર્યરત થઈ જશે.
- પ્રારંભિક રોલઆઉટ તબક્કામાં 5G સેવા પ્રાપ્ત કરનાર શહેરોની યાદીમાં અમદાવાદ, બેંગલુરુ, ચેન્નઈ, વારાણસી, ચંદીગઢ, દિલ્હી, જામનગર, ગાંધીનગર, મુંબઈ, પુણે, લખનૌ, કોલકાતા, સિલીગુડી, ગુરુગ્રામ અને હૈદરાબાદનો સમાવેશ થાય છે.
- એરટેલના જણાવ્યા અનુસાર માર્ચ 2023 સુધીમાં તે દેશભરના કેટલાક શહેરોમાં અને માર્ચ 2024 સુધીમાં સમગ્ર ભારતમાં 5G સેવાઓ શરૂ કરશે.
- રિલાયન્સ જિયો અને વોડાફોનઆઇડિયા પણ આ વર્ષના અંત સુધીમાં પસંદગીના શહેરોમાં 5G સેવા શરૂ કરશે. જો કે અલ્ટ્રા હાઈ સ્પીડ ઈન્ટરનેટ સેવાઓના લોન્ચ અથવા કવરેજ માટે કોઈ ચોક્કસ સમયરેખા નિર્ધારિત કરાઈ નથી.

5G ટેકનોલોજીના કારણે શું બદલાવ આવશે?

- 4Gની તુલનામાં 5G વપરાશકર્તાને વધુ તકનીકી સેવાઓ મળશે.
- 5Gમાં ડાઉનલોડ સ્પીડ 10 GB પ્રતિ સેકન્ડ હશે, જે 4Gમાં 150 MB પ્રતિ સેકન્ડ છે.
- 5Gમાં પ્રતિ ચો.કિ.મી. 10 લાખ ડિવાઈસ કવર થઈ શકશે.

5G ટેકનોલોજી સેવાનું ભારત માટે મહત્વ

- ભારત પર 5Gની સંચિત આર્થિક અસર 2035 સુધીમાં USD 450 બિલિયન સુધી પહોંચવાનો અંદાજ છે. અલ્ટ્રા હાઈસ્પીડ ઈન્ટરનેટવાળી 5G સેવા નવી આર્થિક તકો અને સામાજિક લાભો માટે મહત્વપૂર્ણ પરિવર્તનશીલ બળ તરીકેની ભૂમિકા ભજવશે.
- 5G ટેકનોલોજીથી IT ક્ષેત્રે, ભારતની નવી સ્ટાર્ટઅપ ઈકોસિસ્ટમ,

નાના વેપારી, ઈકોમર્સ, ટેલિમેડિસિન, કૃષિક્ષેત્ર વગેરે ક્ષેત્રોમાં સુધારાત્મક ક્રાંતિ આવશે. જે ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાને વૈશ્વિક સ્તરે મજબૂત સ્થાન પ્રદાન કરશે.

- વડાપ્રધાને ટેલિકોમ ઉદ્યોગને હાર્ડવેર મેન્યુફેક્ચરિંગનાં ખર્ચમાં ઘટાડો કરવા અને મજબૂત ઉત્પાદન નેટવર્ક સ્થાપિત કરવાં MSME સેક્ટર સાથે કામ કરવા ભલામણ કરી છે. જેથી નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગો માટે નવી નોકરીઓ અને તકોનું સર્જન કરવામાં મદદ મળે.
- 5G એ પાયારૂપ ટેકનોલોજી છે. તે આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ (AI), ઈન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ, રોબોટિક્સ, બ્લોકચેન અને મેટાવર્સ જેવી 21મી સદીની મહત્વની ટેકનોલોજીનાં વિકાસનો માર્ગ વિસ્તૃત કરશે.

5G શું છે?

- 5Gએ 5મી પેઢીનું મોબાઇલ નેટવર્ક છે, જે લોંગ ટર્મ ઈવોલ્યુશન (LTE) મોબાઇલ બ્રોડબેન્ડ નેટવર્ક્સમાં અત્યાર સુધીની નવીનતમ અપગ્રેડ ટેકનોલોજી સુવિધા છે.

5G બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમના પ્રકારો

- નિમ્ન બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમ** : આ 5G નેટવર્ક 1GHz કરતાં ઓછી ફ્રીક્વન્સીના સ્પેક્ટ્રમ પર કાર્ય કરે છે. ઓછી જનસંખ્યાવાળા વિસ્તારોમાં તીવ્ર ગતિની (100 Mbpsની) 5G નેટવર્ક સુવિધા આપવા નિમ્ન બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમ સક્ષમ છે.
- મધ્યમ બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમ** : આ 5G નેટવર્ક 1 થી 6 GHz વચ્ચેની ફ્રીક્વન્સીના સ્પેક્ટ્રમ પર કાર્ય કરે છે. આ બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમ દ્વારા શહેરોમાં અસરકારક 5G સુવિધા પૂરી પાડી શકવાને લીધે મહદઅંશે મધ્યમ બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમવાળા 5Gનો જ ઉપયોગ થાય છે.
- ઉચ્ચ બેન્ડ સ્પેક્ટ્રમ** : આ 5G નેટવર્ક 24 થી 40 GHz વચ્ચેની ફ્રીક્વન્સીના સ્પેક્ટ્રમ પર કાર્ય કરે છે. તીવ્ર ગતિ અને નિમ્ન લેટન્સીવાળી સુવિધાઓ આપે છે, પરંતુ નાના વિસ્તારો કે બિલ્ડિંગમાં જ અસરકારક રીતે કાર્ય કરી શકે છે.

5G નેટવર્કના પ્રકારો

- mmwave 5G** : આ ખૂબ જ ઝડપી અને નિમ્ન લેટન્સી ધરાવતું નેટવર્ક છે, પરંતુ નાના વિસ્તારોમાં જ સુવિધા આપી શકે છે. તેથી શ્રેષ્ઠ સુવિધા મેળવવા 5G ટાવરની નજીક રહેવું જરૂરી બની જાય છે.
- Sub 6 GHz** : લાંબા અંતર સુધી અને સરળતાપૂર્વક 5G સુવિધા આ નેટવર્ક દ્વારા પૂરી પાડી શકાય છે તથા ઓછી સંખ્યામાં ટાવર ઊભા કરીને 5G સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાવી શકાય છે.

5G	4G
5Gમાં 28 ગીગાહર્ટ્ઝ (GHz) ઉચ્ચ રેડિયો ફ્રીક્વન્સીનો ઉપયોગ થાય છે.	4G એ 700 MHz થી 2500 MHzની વચ્ચેની અથવા મધ્યમ રેડિયો ફ્રીક્વન્સીનો ઉપયોગ કરે છે.
5Gમાં ડેટા ટ્રાન્સફરની ઝડપ ખૂબ વધુ હોય છે અને એક સાથે વધુ ડેટા ટ્રાન્સફર થઈ શકે છે.	4G માં ડેટા ટ્રાન્સફરની ઝડપ અને ડેટાની સંખ્યા ઓછી હોય છે.
5Gની લેટન્સી ઓછી છે (એટલે કે સૂચનાને અનુસરીને ડેટા ટ્રાન્સફર શરૂ થાય તે પહેલાનો વિલંબ ઓછો હોય છે). 5Gમાં લેટન્સી રેટ 10 મિલિ સેકન્ડથી ઓછો અને સારી ગુણવત્તામાં 1 મિલિ સેકન્ડ જેટલો હોય છે.	5Gની સરખામણીએ 4G માં લેટન્સી રેટ થોડો વધુ હોય છે. જે લગભગ 20 થી 30 મિલિસેકન્ડ જેટલો હોય છે.
5G મિલિમીટર વેવ સ્પેક્ટ્રમનો ઉપયોગ કરે છે, જે એક જ ભૌગોલિક વિસ્તારની અંદર લગભગ 10 લાખ પ્રતિ ચો.કિ.મી.માં આવતાં ઉપકરણોનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવે છે.	4G ટેકનોલોજી અંદાજે પ્રતિ ચો.કિ.મી.માં 4000 જેટલાં ઉપકરણોની સંખ્યાને સપોર્ટ આપવા સક્ષમ છે.
5G ની નવી ટેકનોલોજીની મદદથી કવરેજ, ઝડપ અને ક્ષમતામાં સુધારો થશે.	5Gની સરખામણીએ 4G માં વધુ ગીચ અને ઓછું કવરેજ થયું છે.

નોનસ્ટેન્ડઅલોન 5Gનું લોચિંગ

- વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા CDOT દ્વારા સ્વદેશી રીતે ડિઝાઇન કરાયેલ અને વિકસાવવામાં આવેલ 5G NonStandalone (NSA) Coreનું પણ અનાવરણ કરવામાં આવ્યું હતું. 5G NSA સિસ્ટમ અને ઈહેલ્થ સોલ્યુશન્સનો ઉપયોગ કરીને હરિયાણાના ભોરાકલાન ગામ અને હિમાચલ પ્રદેશના મટિયાના ગામમાં પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રોને વિડીયો કૉલ કરીને નાગરિકોને દૂરસ્થ તબીબી સહાય આપવાનો એક નવીન ઉપયોગકેસ પણ વડાપ્રધાન સમક્ષ દર્શાવવામાં આવ્યો હતો.

સ્ટેન્ડ અલોન 5G અને નોનસ્ટેન્ડ અલોન 5G વચ્ચે શું તફાવત છે?

- SA (સ્ટેન્ડ અલોન) વિકલ્પોમાં રેડિયો એક્સેસ ટેકનોલોજીની માત્ર એક જ પેઢીનો સમાવેશ થાય છે અને NSA (નોનસ્ટેન્ડઅલોન)માં રેડિયો એક્સેસ ટેકનોલોજીની બે પેઢીઓ (4G LTE અને 5G)નો સમાવેશ થાય છે. સ્ટેન્ડઅલોન 5G ઓપરેટ કરવા માટે LTE એ 5G રેડિયોને ક્લાઉડનેટિવ 5G કોર નેટવર્ક સાથે જોડે છે.
- NSA (નોનસ્ટેન્ડઅલોન આર્કિટેક્ચર) અને SA (સ્ટેન્ડઅલોન આર્કિટેક્ચર) વચ્ચેનો મુખ્ય તફાવત એ છે, કે NSA 5G રેડિયો નેટવર્કના નિયંત્રણ સિગ્નલિંગને 4G કોર સાથે જોડે છે, જ્યારે SA એ 5G રેડિયો નેટવર્કને સીધા 5G કોર નેટવર્ક સાથે જોડે છે.

Knowledge Popups

- કેન્દ્ર સરકારે 5G સુવિધા ભારતમાં વિકસાવવાનો રોડમેપ આપવા વર્ષ 2017માં એ.જે. પોલરાજ સમિતિનું ગઠન કર્યું હતું.

INS અજય

- પશ્ચિમી નૌકા કમાન્ડનાં દ્વિતીય અભય વર્ગ એન્ટિસબમરિન 'INS અજય' યુદ્ધ જહાજને તાજેતરમાં દેશની 32 વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ સેવા બાદ મહારાષ્ટ્રના નેવલ ડોકયાર્ડ ખાતે સેવા નિવૃત્ત કરવામાં આવ્યું હતું.

INS અજય (P34) વિશે

- INS અજય 24 જાન્યુઆરી, 1990ના રોજ જ્યોર્જિયામાં કાર્યરત થયું હતું. આ યુદ્ધ જહાજ લાંબા અંતરની ટોર્પિડો મિસાઇલ અને એન્ટિસબમરિન રોકેટથી સજજ હતું તેમજ તેનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે એન્ટિસબમરિન યુદ્ધમાં થતો હતો. સેવા નિવૃત્તિ સમયે INS અજય ભારતીય નૌકાદળનાં 23મા પેટ્રોલ વેસલ સ્કવોડ્રનનું એક ભાગ

હતું, જે મહારાષ્ટ્ર નેવલ એરિયાના કમાન્ડિંગ ફ્લેગ ઓફિસરના ઓપરેશનલ કમાન્ડ હેઠળ છે.

- આ જહાજનું નામ અજય ક્લાસ પેટ્રોલિંગ જહાજ પરથી INS અજય રાખવામાં આવ્યું હતું.
- INS અજયસ્વતંત્રભારતમાં સૌપ્રથમસ્વદેશી બનાવટનું જહાજ હતું.
- INS અજયે તેની 32 વર્ષની નૌકા સેવા દરમિયાન વર્ષ 1999માં પાકિસ્તાન સાથેનાં કારગિલ યુદ્ધ દરમિયાન ઓપરેશન તલવાર, વર્ષ 2001માં ઓપરેશન પરાક્રમ, ભારતપાકિસ્તાન સ્ટેન્ડ ઓફ અને વર્ષ 2017માં થયેલ ઉરી હુમલા જેવી અનેક ઘટનાઓમાં પ્રશંસનીય કામગીરી નિભાવી હતી.

લાઇટ કોમ્બેટ હેલિકોપ્ટર : પ્રચંડ

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં રક્ષા મંત્રીશ્રી રાજનાથ સિંહજી દ્વારા ભારતીય વાયુસેનામાં સૌપ્રથમ સ્વદેશી રીતે વિકસિત લાઇટ કોમ્બેટ હેલિકોપ્ટર (LCH)ને રાજસ્થાનના જોધપુર એરફોર્સ સ્ટેશન ખાતે આયોજિત સમારોહમાં ઔપચારિક રીતે સામેલ કરવામાં આવ્યું છે. LCHને 143 નંબરના હેલિકોપ્ટર યુનિટમાં સામેલ કરવામાં આવશે.

લાઇટ કોમ્બેટ હેલિકોપ્ટર (LCH) વિશે

- રક્ષા મંત્રી દ્વારા LCHનું 'પ્રચંડ' નામે નામકરણ કરવામાં આવ્યું છે.
- LCHને હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યું છે.

વિશેષતાઓ

- LCH એક અત્યાધુનિક લડાકુ હેલિકોપ્ટર છે, જે મુખ્યત્વે ઊંચાઈવાળા પ્રદેશોમાં ઉમદા લડાકુ પ્રદર્શન માટે બનાવાયું છે.
- LCH એ વિશ્વનું એકમાત્ર લડાકુ હેલિકોપ્ટર છે, જે 5,000 મીટરની ઊંચાઈએ શસ્ત્રો અને ઈંધણનાં ભાર સાથે ઉતરી અને ઉડાન ભરી શકે છે.
- એન્જિન : 2 શક્તિ એન્જિન
- રેન્જ : 550 કિ.મી.
- ઝડપ : 268 કિ.મી./કલાક
- ઓપરેશનલ સિલિંગ : 6,500 મીટર
- LCH એ સ્ટીલ્થ ફીચર્સ, ઓલવેધર કોમ્બેટ ક્ષમતા, આર્મર

પ્રોટેક્શન, નાઈટ એટેક ક્ષમતા અને કેશ લેન્ડિંગ ગિયરથી સજ્જ છે.

- ઉપરાંત, ટેન્ડમ કોકપિટ

કન્ડિગરેશન (જે હેલિકોપ્ટરને પાતળું અને બહેતર એરોડાયનેમિક્સ પૂરું પાડે) સાથેનો સાંકડો ફ્યુઝલેજ LCHને અત્યંત સ્ફૂર્તિવાન અને ઝડપી બનાવે છે.

- નીચા રડાર ક્રોસ સેક્શન અને ન્યૂનતમ ઈન્ફ્રારેડ જેવી સ્ટીલ્થ વિશેષતાઓ તેને દુશ્મનની પાછળ જવાની અને ચોકસાઈ સાથે હુમલો કરવાની વિશેષતા આપે છે.
- તે એરટુઅર અને એરટુગ્રાઉન્ડ મિસાઈલો, 70 mm રોકેટ અને 20 mm બંદૂકથી સજ્જ છે.
- તે ફ્લાઈંગ ફૂ માટે સંપૂર્ણ કાયની કોકપિટ, ઈલેક્ટ્રોનિક વોરફેર સ્યુટ અને હેલ્મેટમાઉન્ટેડ ડિસ્લે ધરાવે છે.
- ભૂમિકા : લાઇટ કોમ્બેટ હેલિકોપ્ટર (LCH) એ લડાઈ, શોધ, બચાવ, દુશ્મન હવાઈ સુરક્ષા પ્રણાલીનો નાશ અને જંગલ તેમજ શહેરી વિસ્તારોમાં બળવાખોરી વિરોધી કામગીરી સહિતની શ્રેણીબદ્ધ ભૂમિકાઓ ભજવી શકે છે.

અન્ય સ્વદેશી હેલિકોપ્ટર

- ALH ધ્રુવ આ એડવાન્સ લાઇટ હેલિકોપ્ટર છે. તે હિંદુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિ.(HAL) દ્વારા તૈયાર કરાયું છે. આ હેલિકોપ્ટરનો ઉપયોગ શોધબચાવ, તટીય દેખરેખ માટે કરવામાં આવે છે.
- ALH રુદ્ર આ ALH ધ્રુવની હથિયારબંધ આવૃત્તિ છે.

Hybrid Propulsion System

- ઈન્ડિયન સ્પેસ રિસર્ચ ઓર્ગેનાઈઝેશન (ISRO) દ્વારા તાજેતરમાં તમિલનાડુમાં મહેન્દ્રગિરિ ખાતે આવેલા ISRO પ્રોપલ્શન કોમ્પલેક્સ (IPRC) ખાતે 30KN હાઇબ્રિડ મોટરનું સફળતાપૂર્વક પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું. જે આગામી સમયના પ્રક્ષેપણ વાહનો માટે નવી પ્રોપલ્શન સિસ્ટમ છે.

વિશેષતા

- હાઇબ્રિડ સિસ્ટમ એ હાઇડ્રોક્સિલ-ટર્મિનેટેડ પોલિબ્યુટાડીન (HTPB)નો બળતણ તરીકે અને પ્રવાહી ઓક્સિજન (LOX) નો ઓક્સિડાઈઝર તરીકે ઉપયોગ કરે છે. જ્યારે પરંપરાગત સોલિડ મોટર એ ઓક્સિડાઈઝર તરીકે એમોનિયમ પર્સોલેટનો ઉપયોગ કરતી હતી. ઘન અથવા પ્રવાહી સંયોજનોથી વિપરિત, હાઇબ્રિડ મોટર એ ઘન ઈંધણ અને પ્રવાહી ઓક્સિડાઈઝરનો ઉપયોગ કરે છે.

હાઇબ્રિડ મોટર પરીક્ષણ વિશે

- આ પરીક્ષણ ઈસરોના લિક્વિડ પ્રોપલ્શન સિસ્ટમ્સ સેન્ટર (LPSC)ના સહયોગથી સાથે વિક્રમ સારાભાઈ સ્પેસ સેન્ટર (VSSC) દ્વારા હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું. VSSC ના વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા વિકસિત ઉડાન પરીક્ષણ સમક્ષ 30KN હાઇબ્રિડ મોટરે
- આ પરીક્ષણ આગામી લોન્ચ વાહનો માટે નવી પ્રોપલ્શન સિસ્ટમ માટે માર્ગ મોકળો કરે છે. HTPB અને LOX બંને પર્યાવરણ અનુકૂળ છે, તેમજ LOXનો ઉપયોગ એ વધુ સુરક્ષિત છે.

Knowledge Popups

- ISORENE** : ઈસરોએ રોકેટ માટે કેરોસીન જેવું આ ઈંધણ તૈયાર કર્યું છે. આ ઈંધણ પરંપરાગત હાઇડ્રાઝિન રોકેટ બળતણનું સ્થાન લેશે.

મંગળયાન મિશનનો અંત

- તાજેતરમાં ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંસ્થા (ISRO) દ્વારા પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે કે મંગળયાન અવકાશ મિશનનું ઈંધણ અને બેટરી સમાપ્ત થઈ ગઈ છે. હવે ભારતના મંગળયાનથી કોઈપણ પ્રકારની માહિતી/સમાચાર આવશે નહીં. આથી મિશન હવે સમાપ્ત થયું છે.

મંગળ મિશન વિશે

- આ એક માર્સ ઓર્બિટર મિશન (MOM) સ્વરૂપનું મિશન છે, જેને મંગળની કક્ષામાં ભ્રમણ કરીને મંગળ ગ્રહના સંદર્ભે વિવિધ અભ્યાસો હાથ ધરવા અને પૃથ્વી પર તેની જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા હેતુથી PSLV C25 દ્વારા લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- 12મી પંચવર્ષીય યોજના (2012-17) દરમિયાન આ મિશન માટે મંજૂરી મળી હતી. ભારતે 5 નવેમ્બર, 2013ના રોજ સ્વદેશી ધ્રુવીય પ્રક્ષેપણયાન PSLV C25 દ્વારા સફળતાપૂર્વક મંગળયાનને પ્રક્ષેપિત કર્યું હતું. 68 કરોડ કિ.મી.ની મુસાફરી બાદ આ યાન 24 સપ્ટેમ્બર, 2014ના રોજ મંગળની કક્ષાઓમાં પહોંચ્યું.
- મંગળયાનની સફળતા બાદ ભારત વિશ્વમાં ચોથો દેશ (અમેરિકા, રશિયા અને EU બાદ) બન્યો કે, જેને મંગળની કક્ષા સુધી પહોંચવામાં સફળતા મેળવી.
- આ પ્રકારની સફળતા મેળવનારો ભારત એશિયાનો પ્રથમ દેશ પણ બન્યો તથા પ્રથમ પ્રયાસમાં જ મંગળ પર જનાર વિશ્વનો પ્રથમ દેશ બન્યો.

મંગળયાનની લાક્ષણિકતાઓ

- મંગળયાનનો મૂળ ઉદ્દેશ : ભારત દેશની મંગળ ગ્રહ સુધી પહોંચવાની ક્ષમતા સ્થાપિત કરવી તથા મંગળ પર મિથેન (CH4) ની હાજરી તપાસીને જીવનની શોધ કરવી. આ માર્સ ઓર્બિટરનું વજન 1350 કિ.ગ્રા. છે અને તે કુલ 5 પેલોડ ધરાવે છે. આ 5 પેલોડ નીચે મુજબ છે:
- લીમન આલ્ટ્રા ફોટોમીટર (LAP) : મંગળના વાતાવરણમાં

ડ્યુટેરિયમ (H2) તથા હાઈડ્રોજન કણોની કોઈપણ સ્વરૂપમાં અથવા તેમની કોઈપણ ક્રિયા તપાસવામાં મદદ અર્થે.

- મિથેન સેન્સર ફોર માર્સ (MSM) : મંગળ પર મિથેન ગેસની ઉપલબ્ધતાની તપાસ કરવા આ ઉપકરણ મોકલવામાં આવ્યું હતું. મિથેન ગેસની જાણકારીથી એ સિદ્ધ કરી શકાશે કે ભૂતકાળમાં અથવા વર્તમાનમાં મંગળની સપાટી પર કોઈ પ્રકારનું જૈવિક તંત્ર વિદ્યમાન હતું/છે. મિથેન વાયુની હાજરી જૈવિક તંત્રના થનારા વિઘટનથી શક્ય બને છે, તેથી ભૂતકાળ કે વર્તમાનમાં ત્યાં જો કોઈ પ્રકારના કાર્બનિક બંધારણ ધરાવતા સજીવ અસ્તિત્વમાં હોય તો જ મિથેન વાયુ ત્યાં હાજર હોય.
- માર્સ એક્સોફેરિક કોમ્પોઝિશન ન્યુટ્રલ એનલાઈઝર (MENCA): મંગળના બહિર્મંડળમાં ઉપસ્થિત કણો તથા નિષ્ક્રિય સંયોજનોનો અભ્યાસ કરવા.
- માર્સ કલર કેમેરા (MCC) : સપાટી પરની વિવિધ ભૌગોલિક રચનાઓ, ખાડાઓ, ટેકરીઓ તેમજ ખીણોના ફોટા લઈને પૃથ્વી પર પરત મોકલવા.
- Thermal Infrared imaging Spectrometer (TIS): મંગળની સપાટી અને તેની પરના ખનીજોનો અભ્યાસ કરવો જેથી સપાટીના તાપ માનનો ખ્યાલ મેળવી શકાય.

મંગળયાન મિશનની ઉપલબ્ધિઓ

- મંગળનો એટલાસ તૈયાર કરવાની સાથે જ મંગળનાં બે ચંદ્ર ફોબોસ અને ડેમોસના નજીકથી ફોટો લઈને મોકલવા ઉપરાંત મંગળ પર હજારો kmની વિશાળ ધૂળની આંધીઓ શોધી છે.

અન્ય દેશોનાં મંગળ મિશન

- I. ચીન : ટેનવાન અને જુરોંગ
- II. UAE : હોપ ઓર્બિટર
- III. US : માર્સ પર્સિવરન્સ રોવર 2020, માર્સ ઓડીસી, માર્સ પાથ ફાઈન્ડર
- IV. યુરોપીયન સ્પેસ એજન્સી : માર્સ એક્સપ્રેસ, એક્ષોમાર્સ

દેશનું પ્રથમ સંપૂર્ણ સૂર્ય ઊર્જા આધારિત ગામ

- ગુજરાતના મહેસાણા જિલ્લાના બહુચરાજી તાલુકામાં આવેલ મોઢેરા ગામને 'મોઢેરા સૂર્યમંદિર અને નગરનું સૌરીકરણ' યોજના અંતર્ગત તાજેતરમાં સોલાર પાવર્ડ વિલેજ એટલે કે 'સૌર ઊર્જા સંચાલિત ગામ' તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યું છે.
- કેન્દ્ર તેમજ ગુજરાત રાજ્ય સરકારે બેટરી એનર્જી સ્ટોરેજ સિસ્ટમ (BESS) સાથે સંકલિત સોલાર પાવર પ્રોજેક્ટ દ્વારા મોઢેરાને 24X7 સૌર ઊર્જા પ્રદાન કરવા માટે મોઢેરાના સૂર્યમંદિરથી લગભગ 6 કિ.મી.ના અંતરે આવેલા મહેસાણાના સજ્જનપુરા ખાતે 'મોઢેરા સૂર્યમંદિર અને નગરનું સોલાર ઈઝેશન' શરૂ કર્યું હતું.

- ગુજરાત સરકાર દ્વારા આ પ્રોજેક્ટના વિકાસ માટે 12 હેક્ટર જમીનની ફાળવણી કરવામાં આવી હતી. ભારત અને ગુજરાત સરકાર દ્વારા બે તબક્કામાં 50-50%ના ધોરણે નાણાંની ફાળવણી કરવામાં આવી છે.
- 1 KWની 1300થી વધુ રૂફટોપ સોલાર સિસ્ટમ ઘરો પર સ્થાપિત કરવામાં આવી છે. સોલાર પેનલ દ્વારા દિવસ દરમિયાન પાવર સપ્લાય કરવામાં આવે છે અને સાંજે BESS દ્વારા ઘરોને વીજ પુરવઠો પૂરો પાડવામાં આવે છે.
- આ પ્રોજેક્ટ દ્વારા મોઢેરા દેશનું એવું પ્રથમ ગામ બન્યું છે, જે નેટ રિન્યુએબલ એનર્જી ઉત્પન્ન કરતું હોય, ઉપરાંત તે સૌર ઊર્જા આધારિત અલ્ટ્રા-મોર્ડન ઇલેક્ટ્રીક વ્હીકલ ચાર્જિંગ સ્ટેશન ધરાવતું પ્રથમ આધુનિક ગામ પણ છે.
- સૂર્યમંદિર ખાતે હેરિટેજ લાઈટિંગ્સ અને 3-D પ્રોજેક્શન થકી

મુલાકાતીઓને મોઢેરાના ભવ્ય ઇતિહાસથી માહિતગાર કરવામાં આવશે.

- આ પ્રોજેક્ટ રાજ્ય સરકારની નોડલ એજન્સી ગુજરાત પાવર કોર્પોરેશન લિમિટેડ દ્વારા અમલીકૃત મહિન્દ્રા સસ્ટેન લિમિટેડ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવ્યો છે, જે દક્ષિણ કોરિયાથી ટેકનોલોજી આયાત કરે છે. જેમાં ખાસ વિશેષતા એ છે કે ઉત્પાદિત સોલાર એનર્જીનો ઉપયોગ રાત્રે પણ કરી શકાય છે.

બેટરી એનર્જી સ્ટોરેજ સિસ્ટમ (BESS)

- BESSએ ઊર્જા સંગ્રહિત કરવા માટેની બેટરી ટેકનોલોજી છે. આ વીજળીનો ઉપયોગ રાત્રે કે અન્ય કોઈ કામ માટે કરી શકાય છે. BESSમાં ઊર્જાનો સંગ્રહ થર્મલ, ઇલેક્ટ્રો-કેમિકલ અને ઇલેક્ટ્રો-મિકેનિકલ સોલ્યુશનની મદદથી કરવામાં આવશે.

ICG શિપ : સમર્થ

- ભારતીય કોસ્ટગાર્ડ (ICG) દ્વારા તાજેતરમાં દરિયાકાંઠાની સુરક્ષા વ્યવસ્થાને વધુ મજબૂત કરવા માટે 'ICGS સમર્થ'ને સામેલ કરવામાં આવ્યું છે. કોચી ખાતે ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડ માટે આ નવું જહાજ દરિયામાં ભારતીય કોસ્ટગાર્ડની ઓપરેશનલ ક્ષમતાને શ્રેષ્ઠ બનાવશે.

ICGS સમર્થ

- આ ઓફશોર પેટ્રોલ વેસલ (OPV)નું ગોવા શિપયાર્ડ લિમિટેડ (GSL) દ્વારા સ્વદેશી રીતે ડિઝાઇન અને નિર્માણ કાર્ય કરવામાં આવેલ છે.
- આ જહાજ એક્સક્લુઝિવ ઇકોનોમિક ઝોન (EEZ) અને લક્ષદ્વીપ અને મિનિકોય આઈસલેન્ડ્સમાં કોસ્ટગાર્ડ મેરિટાઇમ ડોમેન ઓપરેશનલ અસરકારકતામાં વધારો કરશે.
- ICGS સમર્થએ 105 મીટર લાંબુ જહાજ છે, જે મહત્તમ 23 નોટ (અંદાજે 43 kmph)ની ઝડપ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આ શિપ ઇન્ટીગ્રેટેડ બ્રિજ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ (IBMS), ઇન્ટીગ્રેટેડ પ્લેટફોર્મ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ (IPMS), પાવર મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ (PMS) અને હાઈપાવર એક્સટર્નલ ફાયર ફાઈટિંગ (EFF) સિસ્ટમથી સજ્જ છે.

ક્ષમતા

- આ જહાજ એક દિન એન્જિન હેલિકોપ્ટર અને ચાર હાઈસ્પીડ બોટનું વહન કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે, જેમાં બોર્ડિંગ સંચાલન, શોધ અને બચાવ, કાયદાનો અમલ અને દરિયાઈ પેટ્રોલિંગ માટે બે ઇન્ફલેટેબલ બોટનો સમાવેશ થાય છે.
- તેમાં આધુનિક સર્વેલન્સ સિસ્ટમ અને તે સમુદ્રમાં તેલના પ્રસારને ટાળવાની ક્ષમતા પણ ધરાવે છે.

કોસ્ટગાર્ડનાં ઓફશોર પેટ્રોલ વેસલ્સ

- I. વિક્રમ ક્લાસ : ICGS વિગ્રહ, ICGS વિક્રમ, ICGS વિજયા
- II. સમર્થ ક્લાસ : ICGS શૂર, ICGS સમર્થ, ICGS સારથી, ICGS સૌનાક, ICGS શૌર્ય, ICGS સુજય
- III. સમર ક્લાસ : ICGS સંગ્રામ, ICGS સારંગ, ICGS સાગર, ICGS સમર
- IV. સંકલ્પ ક્લાસ : ICGS સંકલ્પ, ICGS સમ્રાટ
- V. વિશ્વાશ્વત ક્લાસ : ICGS વિજિત, ICGS વૈભવ, ICGS વિશ્વાશ્વત

ભારતનું પ્રથમ હિમપ્રપાત નિરીક્ષણ રડાર

- ભારતીય સેના અને DRDOની એક પાંખ એવી ડિફેન્સ જીઓઈન્ફોર્મેટિક્સ એન્ડ રિસર્ચ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (DGRE) દ્વારા સંયુક્ત રીતે તાજેતરમાં ઉત્તર સિક્કિમમાં 15,000 ફૂટની ઉંચાઈ પર તેનાત ભારતીય સેનાની એક ફોરવર્ડ પોસ્ટ પર ભારતનું સૌપ્રથમ 'હિમપ્રપાત મોનિટરિંગ રડાર' સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું.
- વિશેષતા : ભારતમાં આ પ્રકારનું સૌપ્રથમ રડાર છે, જે હિમપ્રપાત ટ્રિગર થયાની ત્રણ સેકન્ડમાં હિમપ્રપાતને શોધી કાઢવાની ક્ષમતા ધરાવે છે. આ રડાર ટૂંકા માઈક્રોવેવ સ્પંદનો (Short microwave pulses) દ્વારા હિમપ્રપાત સંભવિત વિસ્તારોમાં આવેલાં લક્ષ્યાંકિત ઢોળાવોને કાયમી ધોરણે સ્કેન કરી શકે છે.

હિમપ્રપાત મોનિટરિંગ રડાર વિશે

- હિમાલય પ્રદેશમાં ભારતીય સેના દ્વારા સામનો કરવામાં આવતાં હિમપ્રપાતનાં જોખમોની આગાહી કરવા અને તેનાથી થતું નુકસાન ઘટાડવા માટે આ રડાર સ્થાપિત કરાયું છે.
- આશરે 2 ચો.કિ.મી. વિસ્તારમાં બરફવર્ષા, ધુમ્મસ તેમજ રાત્રિના સમયે પણ આ રડાર ટ્રેકિંગ અને મોનિટરિંગનું કાર્ય કરી શકે છે. આમ હિમપ્રપાતનાં કિસ્સામાં તે સર્વ-હવામાન આગાહી ઉપલબ્ધ કરાવે છે. રડાર એલાઈમ સિસ્ટમ સાથે પણ જોડાયેલું છે, જે હિમપ્રપાત થયાની સ્થિતિમાં સ્વચાલિત થઈ અને ચેતવણી આપશે.
- ઉપરાંત, રડાર સાથે સંકળાયેલા અન્ય ઉપકરણો હિમપ્રપાતના ફોટા અને વિડીયો રેકોર્ડ કરવા સક્ષમ છે, જેથી નિષ્ણાતો દ્વારા

ભાવિ વિશ્લેષણ માટે ડેટા એકઠો કરી શકાય છે.

- હિમપ્રપાતની તપાસ કરવા ઉપરાંત, આ રડારને ભૂસ્ખલન સંબંધિત સંશોધન માટે પણ ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.

રડાર

- RADAR એટલે રેડિયો ડિટેક્શન અને રેન્જિંગ. આ એક એવું ઉપકરણ છે જે માઈક્રોવેવ્સ વર્ણપટમાં આવતા ઇલેક્ટ્રોમેગ્નેટિક તરંગોનો ઉપયોગ કરીને સ્થિર અને અસ્થિર ચીજવસ્તુઓનાં સ્થાન (રેન્જ અને દિશા), ઊંચાઈ તથા હલન-ચલનની તીવ્રતાનું માપન કરી શકે છે.

ડિફેન્સ જીઓઈન્ફોર્મેટિક્સ એન્ડ રિસર્ચ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (DGRE) વિશે

- ડિફેન્સ જીઓઈન્ફોર્મેટિક્સ રિસર્ચ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (DGRE) એ સશસ્ત્ર દળોને ભૂપ્રદેશો સંબંધિત ઉકેલો પ્રદાન કરવા માટે કાર્યરત હોય તેવી DRDOની એકમાત્ર પાંખ છે.
- તેની સ્થાપના બે પ્રીમિયર DRDO લેબ-સ્નો એન્ડ એવલાન્ય સ્ટડી એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (SASE), ચંદીગઢ અને ડિફેન્સ ટેરેન રિસર્ચ લેબોરેટરી (DTRL), દિલ્હીના વિલીનીકરણ સાથે કરવામાં આવી હતી. હાલમાં DGREએ DRDOના આર્મમેન્ટ એન્ડ કોમ્બેટ એન્જિનિયરિંગ કલસ્ટરનાં વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ છે. તેનું મુખ્ય મથક ચંદીગઢ ખાતે છે.

રાષ્ટ્રીય બૌદ્ધિક સંપત્તિ પુરસ્કાર 2021-22

- તાજેતરમાં આઈઆઈટી મદ્રાસને ડિપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રોમોશન ઓફ ઇન્ડસ્ટ્રી એન્ડ ઇન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT) દ્વારા ભારતમાં પેટન્ટનું ફાઈલિંગ/અરજીઓ, અનુદાન અને તેના વ્યાપારીકરણમાં સર્વોચ્ચ પ્રદર્શન કરવા બદલ 'નેશનલ ઇન્ટેલેક્ચ્યુઅલ પ્રોપર્ટી એવોર્ડ્સ 2021 અને 2022' પ્રાપ્ત થયો છે.
- DPIITએ વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલયના નેજા હેઠળ કાર્ય કરે છે.
- દેશમાં IP ઇકોસિસ્ટમને મજબૂત કરવા અને સર્જનાત્મકતા અને નવીનતાને પ્રોત્સાહિત કરવામાં યોગદાન આપનાર વ્યક્તિઓ, સંસ્થાઓ અને ઉદ્યોગ સાહસોને તેમની બૌદ્ધિક સંપત્તિ (IP)ની રચના અને વ્યાપારીકરણ માટે ઉત્તમ પ્રદર્શન કરવા બદલ તેમને બિરદાવવા માટે આ પુરસ્કારો વાર્ષિક ધોરણે આપવામાં આવે છે.

ઇન્ટેલેક્ચ્યુઅલ પ્રોપર્ટી રાઇટ્સ (IPR)

- સમસ્યાનું નવીન તકનીકી સમાધાન કે કોઈ કાર્ય કરવાની નવી પદ્ધતિ પૂરી પાડતી પ્રક્રિયા કે વસ્તુના નિર્માતાને તેના નવાચાર માટે અપાતાં અધિકાર એટલે જ IPR.
- બૌદ્ધિક સંપત્તિને સામાન્ય રીતે બિન-ભૌતિક સંપત્તિ તરીકે

દર્શાવવામાં આવે છે, જે મૂળ વિચારનું સર્જન કરે છે. આ બૌદ્ધિક સંપત્તિએ ભૌતિક અભિવ્યક્તિ અને વિચારોની અભિવ્યક્તિનાં નિયંત્રણ સાથે સંબંધિત છે.

- બૌદ્ધિક સંપદાનો અધિકાર એ માનવાધિકારના સાર્વત્રિક ઘોષણાપત્રનો ભાગ છે. સૌપ્રથમ પેરિસ સંમેલન (1983)માં બૌદ્ધિક સંપદાના અધિકારનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ બર્ન સંમેલન (જે વ્યાપક રીતે સાહિત્યિક અને કલાત્મક કાર્યોની સુરક્ષા માટેનું સંમેલન તરીકે ઓળખાય છે)માં IPR સુરક્ષાનો ફરી એકવાર સ્વીકાર થયો.

બૌદ્ધિક સંપત્તિના અધિકારનાં મુખ્ય બે ભાગ

- કોપીરાઇટ સંબંધિત અધિકાર : સાહિત્યિક અને કલાત્મક કાર્ય બાબતના સર્જકના અધિકારોને કોપીરાઇટ મારફતે સુરક્ષિત કરવામાં આવ્યા છે. આ અધિકાર સર્જકના મૃત્યુ પછી 50 વર્ષ માટે સુરક્ષિત રખાયા છે.
- ઔદ્યોગિક સંપત્તિનો અધિકાર: ટ્રેડમાર્ક, ઔદ્યોગિક ડિઝાઇન, વ્યાપાર સિક્રેટ અને જીઓગ્રાફિકલ ઇન્ડિકેટર(GI)નો સમાવેશ થાય છે.

સબમરિન લોન્ચ બેલેસ્ટિક મિસાઈલ

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં રક્ષા મંત્રાલયના નિર્દેશ હેઠળ દેશની પ્રથમ બેલેસ્ટિક મિસાઈલ ન્યુક્લિયર સબમરિન INS અરિહંત દ્વારા બંગાળની ખાડીમાં પરમાણુ-સક્ષમ 'સબમરિન લોન્ચ બેલેસ્ટિક મિસાઈલ'નું સફળતાપૂર્વક લોન્ચ કરવામાં આવ્યું.

મહત્વપૂર્ણ બાબતો

- તાજેતરમાં કરાયેલ મિસાઈલ પરીક્ષણ એ ભારતના ન્યુક્લિયર બેલેસ્ટિક સબમરિન (SSBN) પ્રોગ્રામનો મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે, જે ભારતની 'ન્યુક્લિયર પ્રતિરોધક ક્ષમતા (nuclear deterrence capability)ને સુનિશ્ચિત કરવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે.
- ન્યુક્લિયર હથિયાર આધારિત સબમરિન પ્લેટફોર્મ ભારત સરકારની 'No First Use' નીતિમાં ભારતને બીજી સ્ટ્રાઈક ક્ષમતા આપે છે, જેથી ભારત વિશ્વસનીય ન્યુક્લિયર પ્રતિકારક બની શકે છે.
- સબમરિન લોન્ચ બેલેસ્ટિક મિસાઈલ (SLBM) 'ટ્રાયડ' (Triad) - જમીન, હવાઈ અને જળ આધારિત ન્યુક્લિયર મિસાઈલ લોન્ચનું ત્રિ-પાંખીય લશ્કરી દળ - બનાવવા મહત્વપૂર્ણ છે તથા ભારતને બે ન્યુક્લિયર હથિયારધારી પાડોશી પાકિસ્તાન અને ચીન સામે મજબૂત રીતે ઊભા રહેવા સક્ષમ બનાવે છે.

સબમરિન લોન્ચ બેલેસ્ટિક મિસાઈલ (SLBM) વિશે

- સબમરિન લોન્ચ બેલેસ્ટિક મિસાઈલ (SLBM) એ ન્યુક્લિયર સબમરિન મિસાઈલ 'K-Family'નો ભાગ છે, જેનું નામકરણ ભારતનાં મિસાઈલ મેન અને પૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. એ.પી.જે. અબ્દુલ કલામ પરથી કરવામાં આવ્યું છે. મૂળભૂત રીતે, K Family મિસાઈલ એ સબમરિન લોન્ચ બેલેસ્ટિક મિસાઈલ હોય છે.
- SLBMને સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન (DRDO) દ્વારા સ્વદેશી રીતે વિકસાવવામાં આવી છે.

- ભારતના ન્યુક્લિયર 'ટ્રાયડ (Triad)' ને પૂર્ણ કરવા માટે 1990ના દાયકામાં આ પ્રકારની મિસાઈલોના વિકાસને વેગ આપવામાં આવ્યો હતો.
- SLBMને સબમરિનમાંથી લોન્ચ કરવાની હોવાથી તેઓ જમીન આધારિત મિસાઈલો કરતાં વજનમાં હળવી, કદમાં નાની અને વધુ ક્ષમતાવાળી મિસાઈલો હોય છે.
- SLBM હેઠળની મુખ્ય મિસાઈલો :
 - K-4 : મારક ક્ષમતા 3500 કિ.મી
 - K-5 : મારક ક્ષમતા 5000 કિ.મી
 - K-6 : મારક ક્ષમતા 6000 કિ.મી
 - K-15 (સાગરિકા) : મારક ક્ષમતા 750 કિ.મી

INS અરિહંત વિશે

- INS અરિહંત એ ભારત દ્વારા સ્વદેશી રીતે વિકસાવવામાં આવેલી ન્યુક્લિયર સંચાલિત બેલેસ્ટિક મિસાઈલ-સક્ષમ સબમરિન છે.
- INS અરિહંતને એડવાન્સ ટેકનોલોજી વેસલ (ATV) પ્રોજેક્ટ હેઠળ વિકસાવવામાં આવી છે.
- આ પ્રોજેક્ટની શરૂઆત 1990નાં દાયકામાં થઈ હતી.
- INS અરિહંતને વર્ષ 2009માં લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું, જેને વર્ષ 2016માં સેવાભરતી (Commissioned) કરાયું હતું.
- INS અરિહંતએ 6000 ટનનું વિસ્થાપન ધરાવે છે. તે એનરિચ્ડ યુરેનિયમ સાથે 83 મેગાવોટના દબાણયુક્ત લાઈટ-વોટર રિએક્ટર દ્વારા સંચાલિત છે.
- INS અરિહંત અને તેની સબમરિન વર્ગને SSBN (સ્ટ્રેટેજિક સ્ટ્રાઈક ન્યુક્લિયર સબમરિન) તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે.

ડૉ. દિલીપ મહાલનાબીસ : ORSના પ્રણેતા

- અતિસારના રોગોની સારવાર માટે ઓરલ રીહાઈડ્રેશન સોલ્યુશન (ORS)ને લોકપ્રિય બનાવનાર પશ્ચિમ બંગાળના બાળરોગ નિષ્ણાત ડૉ. દિલીપ મહાલનાબીસનું તાજેતરમાં નિધન થયું છે.
- જ્યારે વર્ષ 1971માં બાંગ્લાદેશ યુદ્ધ થયું હતું ત્યારે પૂર્વ પાકિસ્તાનનાં લાખો લોકોએ ભારતમાં શરણાર્થી શિબિરોમાં આશરો લીધો હતો.

- આ શરણાર્થી શિબિરોમાં પીવાનું શુદ્ધ પાણી અને સ્વચ્છતાના અભાવે કોલેરા ફાટી નીકળતાં ડૉ. મહાલનાબીસ અને તેમની ટીમને સારવાર રૂપે ઓરલ રિહાઈડ્રેશન સોલ્યુશનના પ્રયોગ થકી રોગચાળાને નાથવામાં સફળતા સાંપડી હતી.

- પ્રયોગમાં ORSમાં ચાર ચમચી મીઠું, ત્રણ ચમચી ખાવાનો સોડા અને 20 ચમચી ગ્લુકોઝનું મિશ્રણ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું, જેની રોગીઓ પર તાત્કાલિક અસર થઈ હતી અને તેમની દેખરેખ હેઠળની શિબિરોમાં મૃત્યુદર બે અઠવાડિયામાં 30 ટકાથી ઘટીને 3.6 ટકા થયો હતો.
- પાછળથી 1990નાં દાયકામાં, તેમણે ઈન્ટરનેશનલ સેન્ટર ફોર ડાયરિયલ ડિસીઝ રિસર્ચ (ICDDR), બાંગ્લાદેશમાં ક્લિનિકલ રિસર્ચના ડિરેક્ટર તરીકે સેવા આપી હતી.
- વર્ષ 1994માં તેઓ રોયલ સ્વીડિશ એકેડેમી ઓફ સાયન્સના વિદેશી સભ્ય તરીકે ચૂંટાયા હતા. વિશ્વભરમાં, 29 જુલાઈને ORS દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

LVM3-M2 મિશન

ચર્ચામાં શા માટે ?

- તાજેતરમાં ઈસરો (ISRO)ના સૌથી ભારે રોકેટ લોન્ચ વ્હીકલ માર્ક 3 (LVM3 અથવા GSLV માર્ક 3) દ્વારા OneWeb India-1 Mission/ LVM3-M2 મિશનને સતીશ ધવન સ્પેસ સેન્ટર, શ્રીહરિકોટા, આંધ્રપ્રદેશથી સફળતાપૂર્વક પ્રક્ષેપિત કરવામાં આવ્યું છે.
- આ મિશનને ઈસરોની વ્યાપારી સંસ્થા ન્યૂ સ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ (NSIL) દ્વારા પ્રક્ષેપિત કરવામાં આવ્યું છે.
- મિશન હેઠળ યુ.કે સ્થિત 'OneWeb' કંપનીના 36 સેટેલાઈટો લોન્ચ કરવામાં આવ્યા છે.

LVM3-M2 વિશે

- LVM3-M2 એ કેન્દ્રીય જાહેર ક્ષેત્રિય સંસ્થા (CPSE); ન્યૂ સ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ (NSIL) દ્વારા વિદેશી કંપની 'OneWeb' માટેનું એક વ્યાપારી મિશન છે.
- LVM3 એ ત્રણ-તબક્કાનું લોન્ચ વ્હીકલ છે;
 - પ્રથમ સ્ટેજ : બાજુમાં બે ઘન પ્રોપેલન્ટ S200 સ્ટ્રેપ-ઓનનો સમાવેશ.
 - દ્વિતીય સ્ટેજ : કોર સ્ટેજમાં L110 લિક્વિડ સ્ટેજનો સમાવેશ.
 - ત્રીતીય સ્ટેજ : ઉપરની બાજુમાં C25 કાયોજેનિક સ્ટેજનો સમાવેશ.
- LVM3-M2 એ 36 OneWeb Gen-1 ઉપગ્રહો સાથેનું LEO (Low Earth Orbit) માટે પ્રથમ મલ્ટિ-સેટેલાઈટ મિશન છે, જે અત્યાર સુધીના LVM3 મિશન પૈકી સૌથી વધારે (5,796 કિગ્રા) પેલોડ વજન ધરાવે છે.
- આ મિશન લોન્ચ વ્હીકલ માર્ક-3 (LMV3) નું પાંચમું મિશન છે. જ્યારે ન્યૂ સ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ (NSIL) હેઠળ LVM3નું પ્રથમ સમર્પિત વ્યાપારી પ્રક્ષેપણ મિશન છે. જેના માધ્યમથી ન્યૂ સ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ (NSIL) વૈશ્વિક કોમર્શિયલ લોન્ચ સર્વિસ માર્કેટમાં પ્રવેશ કરશે.

OneWeb Gen-1 સેટેલાઈટ

- OneWeb Gen-1 સેટેલાઈટ એ LEO ધ્રુવીય ભ્રમણકક્ષામાં કાર્ય કરે છે. OneWeb Gen-1 સેટેલાઈટ 150 કિ.ગ્રા વજન ધરાવતો ક્લાસ સેટેલાઈટ છે.

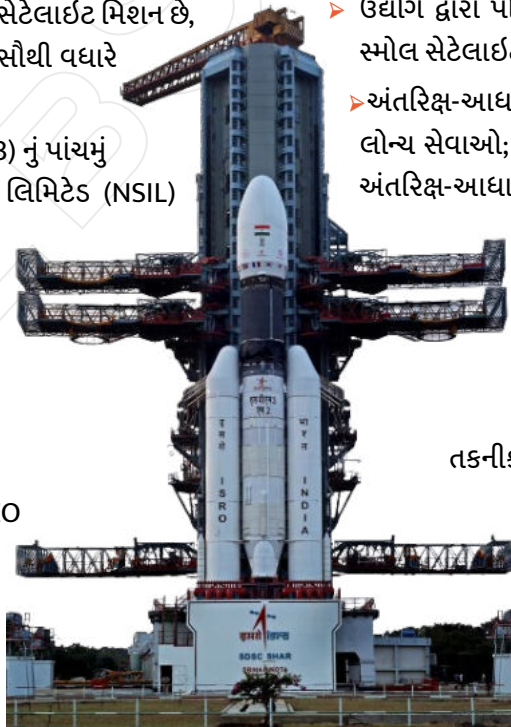
- OneWeb Gen-1 સેટેલાઈટ ગ્રુપ ka-બેન્ડ અને ku-બેન્ડમાં સંચાર પ્રદાન કરવા માટે બેન્ડ-પાઈપ ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરે છે.
- OneWeb Gen-1 સેટેલાઈટ ગ્રુપ 1200 કિમીના અંતરે દરેક પ્લેનમાં 49 ઉપગ્રહોની જેમ 12 ઓર્બિટલ પ્લેનમાં ગોઠવાયેલ છે. જેમાં કુલ સેટેલાઈટો 648 છે.
- OneWeb Gen-1 સેટેલાઈટ સરકાર, બિઝનેસ અને સમુદાયને અવકાશીય સંચારની સુવિધા પ્રદાન કરતું નેટવર્ક છે.

ન્યૂ સ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ વિશે

- ન્યૂ સ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ (NSIL) એ સંપૂર્ણ ભારત સરકારની માલિકી હેઠળની કંપની છે, જેની સ્થાપના 6 માર્ચ, 2019 (કંપની અધિનિયમ, 2013 હેઠળ) ના રોજ કરવામાં આવી હતી.
- તે અંતરિક્ષ વિભાગના નિયંત્રણ હેઠળ કાર્ય કરે છે.
- NSIL એ ઈન્ડિયન સ્પેસ રિસર્ચ ઓર્ગનાઈઝેશન (ISRO)ની વ્યાપારી શાખા છે.
- તેની પ્રાથમિક જવાબદારી ભારતીય ઉદ્યોગોને ઉચ્ચ અવકાશ તકનીક સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા સક્ષમ બનાવવાની છે. ભારતીય અવકાશ કાર્યક્રમમાંથી દ્વારા તૈયાર થતાં ઉત્પાદો અને સેવાઓને પ્રોત્સાહન, વ્યાવસાયિક વૃદ્ધિ અને ગ્રાહકોની જરૂરિયાતોને સંતોષવા માટે પણ જવાબદાર છે.
- NSILનાં મુખ્ય વ્યવસાયિક કાર્યો નીચે પ્રમાણે છે;
 - ઉદ્યોગ દ્વારા પોલર સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ (PSLV) અને સ્મોલ સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ (SSLV) નું ઉત્પાદન.
 - અંતરિક્ષ-આધારિત સેવાઓનું ઉત્પાદન અને માર્કેટિંગ, જેમાં લોન્ચ સેવાઓ; ટ્રાન્સપોન્ડરનું વેચાણ, રિમોટ સેન્સિંગ જેવી અંતરિક્ષ-આધારિત સેવાઓનો સમાવેશ થાય છે.

- ઉપગ્રહોનું નિર્માણ (સંચાર અને પૃથ્વી અવલોકન બંને) વપરાશકર્તાની જરૂરિયાતો અનુસાર.
- ISRO કેન્દ્રો/એકમો અને અવકાશ વિભાગની ગૌણ સંસ્થાઓ દ્વારા વિકસિત તકનીકનું હસ્તાંતરણ.

- માર્ગદર્શક સેવાઓ (consultancy services).

વેરી શોર્ટ રેન્જ એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ મિસાઇલ

- ભારતીય સૈન્ય જવાનોને હવાઈ હુમલાઓથી રક્ષણ પૂરું પાડવા તેમજ ઓછી ઉંચાઈ પરના હવાઈ ખતરાઓને બેઅસર કરવાના વિશેષ હેતુથી તાજેતરમાં રક્ષા અનુસંધાન અને વિકાસ સંગઠન (DRDO) દ્વારા ઇન્ટિગ્રેટેડ ટેસ્ટ રેન્જ ચાંદીપુર, ઓડિશા ખાતેથી જમીન આધારીત પોર્ટેબલ લોન્ચરની મદદથી બે વાર અત્યંત ટૂંકા રેન્જની એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ મિસાઇલ (VSHORADS)નું સફળ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે.
- આ મિસાઇલ DRDOના રિસર્ચ સેન્ટર ઇમારત (RCI-હૈદરાબાદ) તથા DRDOની અન્ય લેબોરેટરીઓ અને ઉદ્યોગોની સંયુક્ત ભાગીદારી દ્વારા સ્વદેશી રીતે ડિઝાઇન અને વિકસિત કરવામાં આવી છે.

વેરી શોર્ટ રેન્જ એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ મિસાઇલ વિશે

- VSHORADS એ મેન પોર્ટેબલ એર ડિફેન્સ સિસ્ટમ (MANPAS) છે.
- તેની મહત્તમ રેન્જ 8 કિ.મી. અને જમીન સપાટીથી 4.5 કિ.મી.ની ઊંચાઈને ઉડતા એરક્રાફ્ટનો નાશ કરવા સક્ષમ છે. VSHORADS મિસાઇલમાં ઘણી નવીન તકનીકોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે; જેમ કે Miniaturized Reaction Control system અને ઇન્ટિગ્રેટેડ એવિઓનિક્સ (Integrated Avionics).

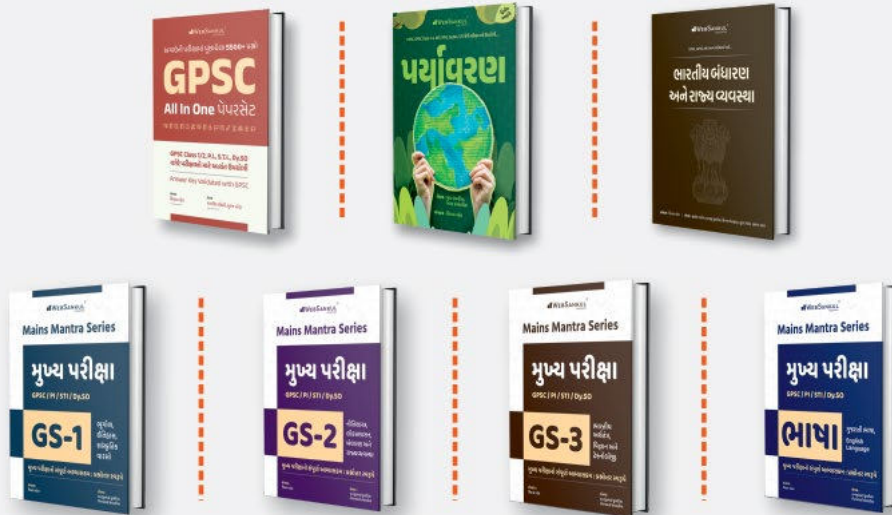
- Miniaturized Reaction Control System : એવી મિસાઇલ સિસ્ટમ છે, જે મિસાઇલના પ્રતિભાવના આધારે થસ્ટર્સની ઊર્જાને નિયંત્રિત કરે છે.
- આ મિસાઇલ ટૂંકી રેન્જમાં નીચી ઊંચાઈવાળા હવાઈ જોખમોને નિષ્ક્રિય કરવા માટે ખૂબ જ ઉપયોગી સાબિત થશે.

Knowledge Popups

- MANPADS એ ટૂંકા અંતરની, હળવા વજનની મિસાઇલ છે જેને સૈનિકોને ઓછી ઊંચાઈને ઉડતા દુશ્મન દેશના ફાઇટર જેટ, હેલિકોપ્ટર, ડ્રોન વગેરે જેવા હવાઈ હુમલાઓથી રક્ષણ પૂરું પાડવા વિકસિત કરવામાં આવી છે.
- તેની વિશેષ બાબત એ છે કે કોઈ વ્યક્તિના ખભા કે ટિપોઈ પરથી પણ તેને સરળ રીતે ટાર્ગેટ વિરુદ્ધ દાગી શકાય છે.
- સૌપ્રથમવાર 1950ના દાયકામાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ અને યુનિયન ઓફ સોવિયેત સોશિઆલિસ્ટ રિપબ્લિક્સ (USSR) દ્વારા પોતાના સૈનિકોને એરક્રાફ્ટ દ્વારા થતા હુમલાઓથી બચાવવા માટે આ પ્રકારના શસ્ત્રો તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા.

GPSC દ્વારા લેવાતી પરીક્ષાના અભ્યાસક્રમ મુજબ તૈયાર કરેલ પુસ્તકો

77779 91348

અન્ય

જલદૂત એપ્લિકેશન

ચર્ચામાં કેમ?

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય ગ્રામીણ વિકાસ અને સ્ટીલ રાજ્ય મંત્રીશ્રી દ્વારા 'જલદૂત એપ્લિકેશન લોન્ચ કરવામાં આવી છે.
- હેતુ: સમગ્ર દેશમાં ભૂગર્ભ જળસ્તરની દેખરેખને સક્ષમ કરવા અને તેના ડેટાનો પાયારૂપ કામો માટે કાર્યક્ષમ ઉપયોગ કરવા તેમજ ઘટતા ભૂગર્ભજળ સ્તરના યોગ્ય મૂલ્યાંકન માટે દેશભરમાંથી અપડેટેડ ડેટા એકત્ર કરવા.

જલદૂત એપ્લિકેશનને લગતી મહત્વની બાબતો

- જલદૂત (JALDOT) એપ ગ્રામીણ વિકાસ મંત્રાલય અને પંચાયતી રાજ દ્વારા સંયુક્ત રીતે વિકસાવવામાં આવી છે.
- આ એપનો ઉપયોગ કરીને દેશભરનાં ગામડાઓમાં પસંદગીનાં કૂવાઓમાં વર્ષમાં બે વાર પાણીનાં સ્તરનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવશે.
- પાણીના સ્તરને માપવા માટે નિયુક્ત અધિકારીઓએ માપનના દરેક તબક્કે આ એપ દ્વારા જિયો ટેગ કરેલા ફોટોગ્રાફ્સ પણ અપલોડ કરવાના રહેશે.
- આ મોબાઈલ એપ ઓનલાઈન અને ઓફલાઈન બંને મોડમાં કામ કરશે, જેથી કનેક્ટિવિટી વિના પણ વોટર લેવલ કેપ્ચર કરી શકાય.
- જલદૂત એપ દ્વારા ઈનપુટ કરવામાં આવતો ડેટા નિયમિત રીતે નેશનલ વોટર ઈન્ફોર્મેટિક્સ સેન્ટર (NWIC)નાં ડેટાબેઝ સાથે સંકલિત કરવામાં આવશે.
- જળસ્તરનો અહેવાલ, ચોમાસાનો અહેવાલ અને રજિસ્ટર્ડ વપરાશકર્તાને લગતો અહેવાલ જલદૂત વેબ પોર્ટલ પર ઉપલબ્ધ થશે.

- આ એપ સમગ્ર દેશમાં પાણીનાં કોષ્ટકનું અવલોકન કરવામાં મદદ કરશે અને તેના પરિણામી ડેટાનો ગ્રામ પંચાયત વિકાસ યોજના અને મનરેગા જેવી વિવિધ યોજનાઓ માટે ઉપયોગ કરી યોજનાઓને વધુ સફળ બનાવી શકાશે.

ભારતમાં ભૂગર્ભજળની પરિસ્થિતિ

- ભારત અંદાજે વિશ્વની 17% વસતી ધરાવે છે, જ્યારે તેની સામે માત્ર 4% જ તાજા પાણીનાં સંશાધનો ભારત પાસે છે. ભારત વિશ્વમાં ભૂગર્ભજળનો સૌથી મોટો વપરાશકાર દેશ છે, જે વૈશ્વિક જળ વપરાશનો 25% હિસ્સો ધરાવે છે. ભારતનાં શહેરોમાં પાણીનો અંદાજે 45% પુરવઠો ભૂગર્ભજળમાંથી મેળવવામાં આવે છે. સેન્ટ્રલ ગ્રાઉન્ડ વોટર બોર્ડ (CGWB)નો અંદાજ છે કે દેશભરમાં લગભગ 17% ભૂગર્ભજળ બ્લોકસનું અતિશોષણ થાય છે. કૃષિ ક્ષેત્રે સિંચાઈ માટે 89% (દર વર્ષે 230 બિલિયન ક્યુબિક મિટર) ભૂગર્ભજળનો ઉપયોગ થાય છે, જ્યારે 11% સ્થાનિક અને ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાય છે.

ભૂગર્ભજળમાં સુધાર માટેની વિવિધ પહેલો

1. જલશક્તિ મંત્રાલયનું નિર્માણ
2. રાષ્ટ્રીય જળ નીતિ
3. જલ શક્તિ અભિયાન (Catch the rain, when it falls where it falls)
4. અટલ ભૂજલ યોજના
5. સુજલામ સુફલામ અભિયાન (ગુજરાત)
6. PM કૃષિ સિંચાઈ યોજના
7. Central Ground Water Board

અભ્યાસ કવાયત

- ભારતીય કોસ્ટગાર્ડ (Indian Coast Guard) અને યુ.એસ. કોસ્ટગાર્ડ (USCG) વચ્ચેની સંયુક્ત કવાયત 'અભ્યાસ'નું આયોજન તાજેતરમાં તમિલનાડુના ચેન્નઈ કિનારે કરવામાં આવ્યું હતું.
- અભ્યાસ દરમિયાન બંને પક્ષોએ એકબીજાને પોતાની ક્ષમતાઓનું પ્રદર્શન કર્યું હતું અને દરિયાઈ શોધ અને બચાવ (SAR), બોર્ડિંગ સંચાલન અને દરિયાઈ કાયદા અમલીકરણ ફરજોના ક્ષેત્રમાં આંતરકાર્યક્ષમતા વધારતા તેમના કાર્યકારી સંબંધોને મજબૂત બનાવ્યા હતા.

- આ કવાયત એ એક 'મુક્ત અને ખુલ્લા ઈન્ડોપેસિફિક'ને પ્રોત્સાહન આપે છે. અત્રે નોંધવું રહ્યું કે, આ કવાયતમાં યુએસ કોસ્ટગાર્ડ કટર મિડગેટ ભાગ લીધો હતો.

યુએસ કોસ્ટગાર્ડ કટર મિડગેટ

- મિડગેટ એ અમેરિકન કોસ્ટગાર્ડના નવા વર્ગના જહાજોનું સૌથી મોટું અને અદ્યતન તકનિક ધરાવતું જહાજ છે. તે માનવરહિત હવાઈ પ્રણાલી (UAS) સ્કેન ઈંગલ ડ્રોન, MH65 હેલિકોપ્ટર અને અન્ય અત્યાધુનિક ઉપકરણો ધરાવે છે.

સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ 2022

ચર્ચામાં કેમ?

- તાજેતરમાં આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા વર્ષ 2022 માટેની સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણની સાતમી યાદી બહાર પાડવામાં આવી છે. આ સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ 2022ની થીમ 'People First' છે.
- શરૂઆતમાં વર્ષ 2016ના પ્રથમ સર્વેમાં માત્ર 73 શહેરોની યાદી તૈયાર કરાઈ હતી, જ્યારે આ વર્ષે સર્વેમાં 4,354 શહેરોને આવરી લેવામાં આવ્યાં હતાં.
- ઈન્દોર સતત છઠ્ઠા વર્ષે સમગ્ર દેશમાં સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ યાદીમાં પ્રથમ ક્રમાંકે રહ્યું છે.

સર્વેક્ષણની મહત્વની બાબતો

- શહેરી સ્વચ્છતાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે વર્ષ 2016માં સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ યાદી શરૂ કરવામાં આવી હતી, જે વિશ્વનું સૌથી મોટું શહેરી સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ છે.
- શહેરોનું મૂલ્યાંકન 3 માપદંડોના આધારે કરવામાં આવે છે;
 1. સેવા સ્તરની પ્રગતિ
 2. પ્રમાણપત્રો
 3. નાગરિકોની ભાગીદારી
- 2022માં સતત છઠ્ઠી વખત ઈન્દોરને સૌથી સ્વચ્છ શહેર (1 લાખથી વધુ વસતીવાળા) તરીકે સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. સુરતે સતત બીજા વર્ષે બીજું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. જ્યારે નવી મુંબઈ ત્રીજા ક્રમે રહ્યું હતું.
- ઈન્દોર ભારતનું પ્રથમ 7 સ્ટાર ગાર્બેજ ફ્રી શહેર બન્યું છે. જ્યારે સુરત, ભોપાલ, મૈસૂર, વિશાખાપટ્ટનમ, નવી મુંબઈ અને તિરુપતિને 5 સ્ટાર ગાર્બેજ ફ્રી શહેરનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે.
- 1 લાખથી ઓછી વસતી ધરાવતા શહેરોની યાદીમાં મહારાષ્ટ્રનું પંચગીની ટોચ પર છે. ત્યારબાદ છત્તીસગઢનું પાટણ (NP) અને મહારાષ્ટ્રનું કરહાડનો ક્રમ આવે છે.
- 1 લાખથી વધુ વસતી ધરાવતા ગંગાનગર ક્ષેત્રોમાં ઉત્તરાખંડના હરિદ્વારને સૌથી સ્વચ્છ શહેર તરીકે જાહેર કરાયું છે. ત્યારબાદ વારાણસી અને ઋષિકેશનો ક્રમ આવે છે.
- 1 લાખથી ઓછી વસતી ધરાવતા ગંગાનગર ક્ષેત્રોમાં બિજનૌર (ઉત્તર પ્રદેશ) ટોચ પર છે, ત્યારબાદ કન્નોજ (ઉત્તર પ્રદેશ) અને ગઢમુક્તેશ્વર (ઉત્તર પ્રદેશ)નો નંબર આવે છે.
- 100 થી વધુ શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ ધરાવતા રાજ્યોની યાદીમાં મધ્યપ્રદેશ પ્રથમ ક્રમ પર છે. ત્યારબાદ અનુક્રમે છત્તીસગઢ અને મહારાષ્ટ્રનો સમાવેશ થાય છે.
- 100 કરતા ઓછી શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ ધરાવતા રાજ્યોમાં ત્રિપુરા ટોચ પર રહ્યું છે.

- ફાસ્ટ મૂવર સિટીનો એવોર્ડ કર્ણાટકના શિવમોગાને આપવામાં આવ્યું છે.
- સ્વચ્છ કન્ટેન્ટમેન્ટ બોર્ડમાં દેઓલી કેન્ટ અને અમદાવાદ કેન્ટ અનુક્રમે પ્રથમ અને દ્વિતીય ક્રમે છે.

1 લાખથી વધુ વસતીવાળાં શહેરો

ટોચનાં પાંચ શહેરો	છેલ્લાં પાંચ શહેરો
1. ઈન્દોર	96. ગોરખપુર (ઉ.પ્ર.)
2. સુરત	97. રેવા (મ.પ્ર.)
3. નવી મુંબઈ	98. ડામોહ (મ.પ્ર.)
4. વાયઝેગ (આંધ્રપ્રદેશ)	99. વાપી (ગુજરાત)
5. વિજયવાડા (આંધ્રપ્રદેશ)	100. આગરા (ઉ.પ્ર.)

1 લાખથી ઓછી વસતીવાળાં શહેરો

ટોચનાં પાંચ શહેરો	છેલ્લાં પાંચ શહેરો
1. પંચગીની (મહારાષ્ટ્ર)	96. વાઈ (મહારાષ્ટ્ર)
2. પાટણ (છત્તીસગઢ)	97. અદભાર (છત્તીસગઢ)
3. કરહાડ (મહારાષ્ટ્ર)	98. શાહડોલ (મ.પ્ર.)
4. લોનાવલા (મહારાષ્ટ્ર)	99. સનાવડ (મ.પ્ર.)
5. કરાટ (મહારાષ્ટ્ર)	100. ગદરવાડા (મ.પ્ર.)

સ્વચ્છ ભારત મિશન (અર્બન) 2.0 (SBMU2.0)

- SBMU2.0 એ તમામ શહેરોને 'ગાર્બેજ ફ્રી' બનાવવા અને AMRUT યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવેલા શહેરો સિવાયના તમામ શહેરોમાં ગ્રે અને બ્લેક વોટર મેનેજમેન્ટને સુનિશ્ચિત કરવાના લક્ષ્યથી કાર્ય કરે છે.
- તમામ શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓને ODF + (Open Defecation Free) તરીકે અને 1 લાખથી ઓછી વસતી ધરાવતા શહેરોમાં ODF++ તરીકે વ્યવસ્થામાં સુધાર કરવા પર ધ્યાન આપવામાં આવી રહ્યું છે.

- આ મિશન ઘન કચરાના સ્રોતને અલગ પાડવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે તથા 3R (Reduce, Reuse, Recycle)ને પ્રોત્સાહન આપવું.
- તમામ પ્રકારના મ્યુનિસિપલ ઘન કચરાની વૈજ્ઞાનિક પ્રક્રિયા અને અસરકારક વ્યવસ્થાપન માટે પરંપરાગત ડમ્પસાઈટ્સના સુધારા માટેના ઉપાયો અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ હાથ ધરવા પર ભાર આપવો.

સ્વચ્છતા સર્વેક્ષણ 2022માં ગુજરાત

- 10 લાખથી વધુ વસતીવાળાં શહેરો (રાષ્ટ્રીય ક્રમ)
 - સુરત
 - રાજકોટ
 - અમદાવાદ
 - વડોદરા
- 110 લાખ વસતીવાળાં શહેરો (રાષ્ટ્રીય ક્રમ)

- (23) ગાંધીનગર
- (47) ભાવનગર
- (54) જામનગર

100થી વધુ શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ ધરાવતા રાજ્યોનો સ્વચ્છતા ક્રમ

- મધ્ય પ્રદેશ > છત્તીસગઢ > મહારાષ્ટ્ર > ગુજરાત

પ્રેરક દૌર સન્માન

- સ્વચ્છતા અંગે પ્રદર્શનનાં આધારે શહેરોને પ્રેરક દૌર સન્માન આપવામાં આવે છે. આ પ્રેરક દૌર સન્માનની કુલ 5 શ્રેણીઓ છે:
 - પ્લેટિનમ (દિવ્ય) : ઈન્દોર, સુરત, નવી મુંબઈ
 - ગોલ્ડ (અનુપમ) : ગુજરાતનું એકપણ શહેર નહીં
 - સિલ્વર (ઉજ્જવળ) : બાલાસિનોર
 - બ્રોન્ઝ (ઉદિત) : ગુજરાતનું એકપણ શહેર નહીં
 - કોપર (આરોહી) : ગુજરાતનું એકપણ શહેર નહીં

સેમી હાઈ-સ્પીડ ટ્રેન 'વંદે ભારત એક્સપ્રેસ' અને 'મેટ્રો રેલ પ્રોજેક્ટ'

- તાજેતરમાં વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા ગાંધીનગરમુંબઈ વચ્ચે દોડનારી દેશની ત્રીજી 'વંદે ભારત એક્સપ્રેસ સેમીહાઈ સ્પીડ ટ્રેન' શરૂ કરવામાં આવી હતી. ઉપરાંત તેમણે અમદાવાદ મેટ્રો ફેઝ 1નું પણ લોકાર્પણ કર્યું હતું.

વંદે ભારત ટ્રેનની ખાસિયત

- આ ટ્રેનની સૌથી મોટી ખાસિયત એ છે કે, તે મેડ ઈન ઈન્ડિયા ટ્રેન છે. આ ટ્રેન મુસાફરોને એરક્રાફ્ટ જેવો મુસાફરીનો અનુભવ અને અદ્યતન સલામતી સુવિધાઓ પ્રદાન કરશે, જેમાં 'કવચ ટેકનોલોજી'નો સમાવેશ થાય છે, જે સ્વદેશી રીતે વિકસિત ટ્રેન અથડામણ ટાળવાની સિસ્ટમ છે.
- સેમી હાઈ સ્પીડ ટ્રેન ઝીરોથી 100 કિ.મી./કલાક સુધીની ઝડપ માત્ર 52 સેકન્ડમાં મેળવી લે છે. અમદાવાદ અને મુંબઈ વચ્ચેનો પ્રવાસ સમય આઠ કલાકથી

ઘટાડીને સાડા પાંચ કલાક થશે અને મુસાફરી વધુ આરામદાયક બનશે.

- આ ભારતની ત્રીજી વંદે ભારત એક્સપ્રેસ ટ્રેન છે, જે ગાંધીનગરથી મુંબઈ સેન્ટ્રલ સુધી દોડશે. અગાઉ બે ટ્રેનો નવી દિલ્હીવારાણસી અને નવી દિલ્હીશ્રી માતા વૈષ્ણોદેવી કટરા વચ્ચે ચલાવવામાં આવી રહી છે.

અમદાવાદ મેટ્રો રેલ પ્રોજેક્ટ વિશે

- આ પ્રોજેક્ટ ગુજરાત મેટ્રો રેલ કોર્પોરેશન દ્વારા તૈયાર કરાઈ રહ્યો છે. અમદાવાદ મેટ્રો ટ્રેન પ્રોજેક્ટના કુલ 2 ફેઝ છે;
 - ફેઝ 1 (કાર્યરત)
 - પૂર્વપશ્ચિમ કોરિડોર (20.91 Km):
થલતેજ થી વસ્ત્રાલ ગામ સુધી
અહીં 6.5 Kmનો અંડરગ્રાઉન્ડ રૂટ પણ છે
 - ઉત્તરદક્ષિણ કોરિડોર (19.12 Km):
APMC થી મોટેરા સુધી
 - ફેઝ 2 બાંધકામ હેઠળ છે, જે મોટેરા(અમદાવાદ)ને મહાત્મા મંદિર (ગાંધીનગર)ને જોડશે. આ કોરિડોર 2024 સુધી તૈયાર તૈયાર થવાની સંભાવના છે.
 - અમદાવાદ મેટ્રો ટ્રેન પ્રોજેક્ટ માટે JICA(જાપાન ઈન્ટરનેશનલ કોઓપરેશન એજન્સી) તરફથી લોન મળેલી છે.

આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર 2022

- તાજેતરમાં આયુષ્માન ભારત પ્રધાન મંત્રી – જન આરોગ્ય યોજના (AB PMJAY)નાં 4 વર્ષ પૂર્ણ થવા પર અને આયુષ્માન ભારત ડિજિટલ મિશનના એક વર્ષના અમલીકરણને ચિહ્નિત કરવાના ભાગરૂપે આયોજિત આરોગ્ય મંથન 2022ના અવસર પર AB PMJAYના અમલીકરણમાં સર્વોચ્ચ (ટોચનું) પ્રદર્શન દર્શાવનાર રાજ્યો, પ્રધાનમંત્રી આરોગ્ય મિત્ર તેમજ જાહેર હોસ્પિટલોને ‘આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર (આયુષ્માન શ્રેષ્ઠતા પુરસ્કાર)’ એનાયત કરવામાં આવ્યા.
- AB PMJAYની અમલીકરણ એજન્સી નેશનલ હેલ્થ ઓથોરિટી દ્વારા આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર (આયુષ્માન શ્રેષ્ઠતા પુરસ્કાર) અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા.

આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર 2022ના વિજેતા

- ટોપ પરફોર્મિંગ સ્ટેટ/UT : આંધ્ર પ્રદેશ
- ટોપ પરફોર્મિંગ ડિસ્ટ્રિક્ટ : પાર્વતીપુરમ મન્યમ જિલ્લો (આંધ્ર પ્રદેશ)
- ટોપ પરફોર્મિંગ સરકારી હોસ્પિટલ : કર્ણાટકમાં જિલ્લા હોસ્પિટલ ધારવાડ
- શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરતાં રાજ્યો : કેરળ, મેઘાલય, ગુજરાત, મણિપુર, ઝારખંડ, ઉત્તરાખંડ, છત્તીસગઢ અને મધ્ય પ્રદેશ
- શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરતા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો : ચંદીગઢ તથા જમ્મુ અને કાશ્મીર
- આયુષ્માન ભારત હેલ્થ એકાઉન્ટ (ABHA) સાથે સૌથી વધુ સંખ્યામાં આરોગ્ય રેકોર્ડ સાથે જોડાયેલ ટોચનાં સરકારી સંકલનકાર : નેશનલ ઇન્ફોર્મેટિક્સ સેન્ટર(NIC)
- આયુષ્માન ભારત હેલ્થ એકાઉન્ટ (ABHA) સાથે સૌથી વધુ સંખ્યામાં આરોગ્ય રેકોર્ડ સાથે જોડાયેલ ટોચનાં ખાનગી સંકલનકાર : Eka Care

ગુજરાત સંદર્ભે

- વર્ષ 202122 દરમ્યાન સૌથી વધુ આયુષ્માન કાર્ડ બનાવી શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરવા બદલ ગુજરાતને આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટતા પુરસ્કાર2022 એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો. ગુજરાતના અંદાજિત 80 લાખ કુટુંબો (અંદાજે ત્રણ કરોડ વ્યક્તિઓ)ને

આયુષ્માન કાર્ડથી લાભાન્વિત કરવા એક નવી પહેલ ‘આપ કે દ્વારઆયુષ્માન મહાઝુંબેશ’ પણ આરંભવામાં આવી છે.

AB PMJAY વિશે

- AB PMJAY 23 સપ્ટેમ્બર, 2018ના રોજ શરૂ કરવામાં આવી હતી. તે સૌથી મોટી સરકારી ભંડોળકૃત આરોગ્ય વીમા યોજના છે. આ સંપૂર્ણપણે કેશલેસ અને પેપરલેસ યોજના દ્વિતીય અને તૃતીય આરોગ્યસંભાળકૃત હોસ્પિટલમાં દાખલ થવા માટે પ્રતિ કુટુંબ દીઠ વાર્ષિક રૂ. 3.5 લાખ સુધીની સારવાર વિનામૂલ્યે પ્રદાન કરે છે. આ યોજના સમગ્ર ભારતમાં 10.74 કરોડ નબળાગરીબ પરિવારોને સહાય પૂરી પાડે છે.
- AB PMJAY હેઠળ લાભાર્થી પરિવારોની ઓળખ 2011ની સામાજિક આર્થિક જાતિ વસ્તી ગણતરી દ્વારા ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારોમાં વંચિતતા અને વ્યવસાયિક માપદંડોના આધારે કરવામાં આવે છે. આ યોજના ત્રિસ્તરીય મોડેલ દ્વારા સમગ્ર દેશમાં લાગુ કરવામાં આવી રહી છે. નેશનલ હેલ્થ ઓથોરિટી એ સમગ્ર દેશમાં ABPMJAY ને અમલમાં મૂકતી સર્વોચ્ચ સંસ્થા છે.
- રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના સ્તરે ABPMJAYના અસરકારક અમલીકરણ માટે રાજ્ય આરોગ્ય એજન્સીઓની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. જમીની સ્તરે સંકલન સુનિશ્ચિત કરવા અને સરળ અમલીકરણ માટે જિલ્લા અમલીકરણ એકમોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

આયુષ્માન ભારત હેલ્થ એકાઉન્ટ (ABHA) શું છે?

- ABHA એ નેશનલ હેલ્થ ઓથોરિટી દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલ એક અનોખું હેલ્થ આઈડી છે. તે 14 અંકના ઓળખ નંબરનો ઉપયોગ કરે છે, જે આધાર કાર્ડ અથવા મોબાઇલ નંબરનો ઉપયોગ કરીને જનરેટ થાય છે. તે વપરાશકર્તાઓને તેમના આરોગ્ય રેકોર્ડને હોસ્પિટલો, ક્લિનિક્સ, વીમા પ્રદાતાઓ અને અન્ય સંબંધિત હિતધારકો સાથે ડિજિટલ રીતે શેર કરવાની મંજૂરી આપે છે.

સ્વર્ણિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટી

- તાજેતરમાં 36મી નેશનલ ગેમ્સનાં લોકાર્પણ પ્રસંગે વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા ડેસર (વડોદરા) સ્થિત સ્વર્ણિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટીનું ઇ-લોકાર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. નોંધીએ કે હાલ સ્વર્ણિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટી ગાંધીનગર કેમ્પસ ખાતે કાર્યરત છે.

સ્વર્ણિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટી વિશે

- આ યુનિવર્સિટીની સ્થાપના સ્વર્ણિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટી અધિનિયમ, 2011 હેઠળ થઈ છે, તેનો ઉદ્દેશ્ય માત્ર શારીરિક

શિક્ષણ અને રમતગમતના ક્ષેત્રમાં વિશ્વકક્ષાના શિક્ષકો પૂરા પાડવાનો જ નથી, પરંતુ વિશ્વકક્ષાના ખેલાડીઓ, કોચ અને તકનીકી અધિકારીઓ તૈયાર કરવાનો પણ છે.

- સ્વર્ણિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટીનું નિર્માણ સાવલીના ડેસર ખાતે 130 એકર વિસ્તારમાં કરવામાં આવ્યું છે.
- રાજ્યની વિવિધ યુનિવર્સિટી સાથે સંકલન કરી સ્વર્ણિમ ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ યુનિવર્સિટીની ગુજરાતમાં ‘સૌની યુનિવર્સિટી’ તરીકેની ઓળખ ઊભી કરશે.

ભારતના બીજા ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ

ચર્ચામાં કેમ?

- ભારત સરકાર દ્વારા તાજેતરમાં રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા પરિષદ સચિવાલય (National Security Council Secretariat NSCS)ના લશ્કરી સલાહકાર અને ભૂતપૂર્વ આર્મી કમાન્ડર લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણને ભારતના ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ (Chief of Defence Staff CDS) તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા છે.
- તમિલનાડુમાં ડિસેમ્બર 2021માં હેલિકોપ્ટર દુર્ઘટનામાં મૃત્યુ પામેલા ભારતના પ્રથમ ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ જનરલ બિપિન રાવત બાદ ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફનું પદ સંભાળનાર લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણ બીજા વ્યક્તિ છે. આ ઉપરાંત તેઓ ભારત સરકારના સૈન્ય બાબતોના વિભાગના સચિવ તરીકે પણ કાર્ય કરશે.
- નોંધીએ કે જૂન 2022માં, સશસ્ત્ર દળોના સુધારેલા સેવા નિયમોએ તમામ સેવા આપતા અને તાજેતરમાં નિવૃત્ત થયેલા 3 સ્ટાર અધિકારીઓ, લેફ્ટનન્ટ જનરલ, એર માર્શલ અને વાઇસ એડમિરલ કે જેઓ 62 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના છે, તેઓને ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ પદ માટે લાયક ઠેરવ્યા હતા.

લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણ વિશે

- લેફ્ટનન્ટ જનરલ અનિલ ચૌહાણનો જન્મ 18 મે 1961ના રોજ ઉત્તરાખંડમાં થયો હતો અને વર્ષ 1981માં તેઓ 11 ગોરખા રાઇફલ્સમાં નિમણૂક પામ્યા હતા.
- તેમણે જમ્મુ અને કાશ્મીર તેમજ ઉત્તરપૂર્વમાં બળવાખોરી વિરોધી કામગીરીમાં વ્યાપક અનુભવ સાથે અનેક કમાન્ડ અને સ્ટાફ નિમણૂકો પણ સંભાળી હતી.
- તેમણે અંગોલામાં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર (UN)ના મિશનમાં પણ સેવા આપી હતી.
- તેઓ 31 મે 2022 ના રોજ સેવામાંથી નિવૃત્ત થયા બાદ રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા પરિષદ (National Security Council NSC)ના સલાહકાર તરીકે કાર્યરત હતા.
- તેમના દ્વારા લિખિત Aftermath of a Nuclear Attack પુસ્તક વર્ષ 2010માં પ્રકાશિત થયું હતું.

ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ

- ભારતમાં ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ (CDS) પદની રચનાનો ખ્યાલ કારગિલ યુદ્ધના અંત બાદ કારગિલ સમીક્ષા સમિતિની ભલામણ દ્વારા સત્તાવાર રીતે આ પદનો ખ્યાલ સૂચવવામાં આવ્યો હતો.
- વર્ષ 2012માં નરેશચંદ્ર ટાસ્ક ફોર્સ અને વર્ષ 2016માં લેફ્ટનન્ટ જનરલ ડી.બી. શેકાતકર સમિતિ જેવા અનુગામી આયોગ દ્વારા પણ ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ પદની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી.

- CDS એ ભારતીય સૈન્ય દળોનાં સર્વોચ્ચ અધિકારી છે. તે ચીફ ઓફ સ્ટાફ કમિટિનાં ચેરમેન હોવાની સાથે જ ત્રણેય સૈન્ય પાંખોની બાબતો અંગે કેન્દ્ર સરકારને સલાહ આપનાર મુખ્ય એકલ અધિકારી (Single Point Military Advisor) છે.
- CDS તરીકે સેવા કાર્યરત કે નિવૃત્ત એવાં 3 અથવા 4 સ્ટાર સૈન્ય અધિકારીની પસંદગી કરી શકાય છે તથા તેમની વય 62 વર્ષ કરતાં ઓછી અથવા સેવા નિવૃત્તિમાં 3 વર્ષ બાકી હોય તો જ CDS તરીકે લાયક ગણી શકાશે. CDS તરીકે 65 વર્ષની વય સુધી તેઓ સેવા આપી શકે છે.
- આમ, સશસ્ત્ર દળોની ત્રણેય પાંખને 'ઉચ્ચ સ્તરે અસરકાર નેતૃત્વ' પ્રદાન કરવા અને તેમની વચ્ચે સંકલન સુધારવામાં મદદ કરવા માટે ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફના પદની રચના કરવામાં આવી હતી. તેની સાથે, સંરક્ષણ મંત્રાલય અંતર્ગત પાંચમા વિભાગ તરીકે સૈન્ય બાબતોના વિભાગની પણ રચના કરવામાં આવી હતી.

ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફની ભૂમિકા

- ચીફ ઓફ ડીફેન્સ એ ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ સમિતિના કાયમી અધ્યક્ષ તરીકે કાર્ય કરે છે, જેમાં ત્રણ સર્વિસ ચીફ પણ સભ્યો તરીકે હશે.
- ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફનું મુખ્ય કાર્ય ભારતીય સૈન્યની ત્રણેય પાંખો (આર્મી, નેવી અને એરફોર્સ) વચ્ચે વધુ કાર્યક્રમ સુમેળ બનાવવાનું છે.
- હોદ્દાની રૂએ તેઓ સંરક્ષણ મંત્રાલય અંતર્ગત નવા રચાયેલા સૈન્ય બાબતોના વિભાગ (Department of Military Affairs DoMA)ના વડા તરીકે પણ સેવા આપશે.
- ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ ત્રણેય સેવાઓને લગતી બાબતોમાં સંરક્ષણ મંત્રીના એક માત્ર લશ્કરી સલાહકાર તરીકે વર્તશે.
- સૈન્ય બાબતોના વિભાગના વડા તરીકે ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફને સ્ટાફ સમિતિના કાયમી અધ્યક્ષ (Chairman of Staff Committee) તરીકે આંતરસેવા ખરીદીના નિર્ણયોને પ્રાધાન્ય આપવાની સત્તા સોંપવામાં આવી છે.
- ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફને ત્રણેય સેનાના વડાઓને નિર્દેશો આપવાનો અધિકાર પણ આપવામાં આવ્યો છે. જો કે તેઓને ત્રણેયમાંથી કોઈપણ સેનાના દળો પર કમાન્ડ સત્તા આપવામાં આવી નથી.
- ચીફ ઓફ ડીફેન્સ સ્ટાફ સંરક્ષણ વિભાગમાં સચિવનો હોદ્દો ભોગવે છે, પરંતુ તેમની આ સત્તા મહેસૂલ બજેટ સુધી મર્યાદિત હોય છે.
- તેઓ ન્યુક્લિયર કમાન્ડ ઓથોરિટી (NCA)માં સલાહકારની ભૂમિકા પણ નિભાવે છે.

PMYUVA 2.0 (Young, Upcoming and Versatile Authors)

- તાજેતરમાં શિક્ષણ મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત ઉચ્ચ શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા YUVA 2.0 (Young, Upcoming and Versatile Authors)નામેયુવાલેખકમાર્ગદર્શનયોજનાશરૂ કરવામાંઆવી છે.
- 22 વિવિધ ભારતીય ભાષાઓ તેમજ અંગ્રેજીમાં યુવા અને ઉભરતા લેખકો (30 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના)ની મોટા પાયે ભાગીદારી સાથે YUVAની પ્રથમ આવૃત્તિની નોંધપાત્ર અસરને ધ્યાનમાં રાખીને, YUVA 2.0 લોન્ચ કરવામાં આવી છે.
- નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા YUVA યોજનાનું તબક્કાવાર અમલીકરણ કરવામાં આવશે.
- www.mygov.in પોર્ટલ પર 2જી ઓક્ટોબરથી 30મી નવેમ્બર, 2022 સુધી આયોજિત થનારી અખિલ ભારતીય સ્પર્ધા દ્વારા કુલ 75 લેખકોની પસંદગી કરવામાં આવશે.
- યોજના હેઠળ પસંદગી પામેલ લેખકોને 6 મહિના સુધી પ્રતિમાસ 50000 રૂ. સ્કોલરશિપ આપવામાં આવશે. મેન્ટરશિપ કાર્યક્રમને અંતે લેખકોને પોતાના પ્રકાશિત પુસ્તકો માટે 10% રોયલ્ટી ચૂકવવામાં આવશે.
- વિજેતાઓની જાહેરાત આવતા વર્ષે 28 ફેબ્રુઆરીએ કરવામાં આવશે અને પસંદગી પામેલ યુવા લેખકોને 1લી માર્ચથી 31મી ઓગસ્ટ, 2023 સુધી જાણીતા લેખકો અને માર્ગદર્શકો દ્વારા તાલીમ આપવામાં આવશે.

PMYUVA 2.0 વિશે

- આ યોજનાનો હેતુ યુવા અને ઉભરતા Writersને દેશમાં વાંચવા, લખવા અને પુસ્તક સંસ્કૃતિને પ્રોત્સાહન આપવા માટે તાલીમ આપવાનો છે.
- આ યોજના લેખકોની એક સાંકળ બનાવવામાં મદદ કરશે, જે ભારતમાં લોકશાહીના વિવિધ પાસાઓ પર ભૂતકાળ, વર્તમાન અને ભવિષ્યને આવરી શકે.
- આ ઉપરાંત, આ યોજના યુવાનોને પોતાને અભિવ્યક્ત કરવા અને ભારતીય લોકતાંત્રિક મૂલ્યોનો સ્થાનિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય મંચ પર વ્યાપક દૃષ્ટિકોણ રજૂ કરવા માટે એક વિન્ડો પણ પ્રદાન કરશે. લેખક અંગ્રેજી ઉપરાંત બંધારણની 8મી અનુસૂચિ અંતર્ગત સમાવેલ 22 ભાષાઓમાં પુસ્તક લખી શકે છે.
- PM YUVA 2.0ની થીમ લોકશાહી (સંસ્થાઓ, ઘટનાઓ, લોકો અને બંધારણીય મૂલ્યો) છે. ભારતના નાગરિક, PIO તેમજ NRI જ આ યોજનામાં ભાગ લઈ શકે છે.

PMYUVA 1.0 વિશે

- 31 જાન્યુઆરી 2021નાં રોજ મન કી બાત દરમિયાન, વડાપ્રધાન શ્રી દ્વારા યુવા પેઢીને સ્વતંત્રતા સેનાનીઓ, સ્વતંત્રતા સાથે સંકળાયેલી ઘટનાઓ, સ્વતંત્રતા સંગ્રામના સમયગાળા દરમિયાન પોતપોતાના વિસ્તારોમાં બહાદુરીની ગાથા વિશે લખવાનું આહ્વાન કરવામાં આવ્યું હતું.
- YUVA 1.0 એ ઈન્ડિયા@75 પ્રોજેક્ટ (આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ)નો એક ભાગ છે, જે અનસંગ હીરોઝ, સ્વતંત્રતા સેનાનીઓ, અજાણ્યા અને ભૂલી ગયેલા સ્થળો વગેરે પર લેખકોની યુવા પેઢીને લખવા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે. તાજેતરમાં કૌશલ્ય વિકાસ અને સાહસિકતા મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત પ્રશિક્ષણ મહાનિર્દેશાલય (DGT) દ્વારા Bharatskills Learning Platformમાં 'Bharatskills Forum' નામનું એક નવું ફીચર ઉમેરવામાં આવ્યું છે.

Bharatskills Forum

Bharatskills Forum વિશે

- BharatSkills ફોરમ એ કૌશલ્ય સંબંધિત સામગ્રીને પુસ્તકો, વિડીયો, પ્રશ્ન બેંક, હસ્તલિખિત તાલીમાર્થીઓની નોંધો, PDF અને સ્કેન કરેલી નકલોને કોઈપણ ભાષામાં શેર કરવાની સુવિધા આપે છે. આમ કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાનાં કૌશલ્યને આ Forum મારફતે અન્ય લોકોને શીખવીને સમાજસેવા કરી શકે છે.

Bharatskills learning platform શું છે?

- 2019ના વર્ષમાં શરૂ થયેલ Bharatskills learning platform એક ઓનલાઈન તાલીમ માટેનું પ્લેટફોર્મ છે, જે ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓ (ITI) સંબંધિત કૌશલ્યો પ્રદાન કરે છે. તે કૌશલ્યો માટેના એક કેન્દ્રીય ડિજિટલ ભંડાર તરીકે વર્તે છે. ડિજિટલ અભ્યાસ સામગ્રી જેવી કે ઈ-પુસ્તકો, પ્રશ્ન બેંકો, લર્નિંગ વીડિયો વગેરેની સરળ એક્સેસ પ્રદાન કરે છે. આ પ્લેટફોર્મ થકી વિદ્યાર્થીઓ ઔદ્યોગિક ક્રાંતિ 4.0 થી સંબંધિત કૌશલ્યો શીખી શકે છે.

ડિરેક્ટોરેટ જનરલ ઓફ ટ્રેનિંગ (DGT) વિશે

- ડિરેક્ટોરેટ જનરલ ઓફ ટ્રેનિંગ (DGT) કેન્દ્રીય કૌશલ્ય વિકાસ અને સાહસિકતા મંત્રાલય (MSDE)ના નેજા હેઠળ કાર્ય કરે છે. તે કૌશલ્ય ભારત કાર્યક્રમ હેઠળ ભારતીય યુવાનોને વ્યાવસાયિક તાલીમ પૂરી પાડવા હેતુથી રચાયેલ એક સરકારી એજન્સી છે.
- તે લગભગ 15,000 ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓ (ITI), રાષ્ટ્રીય કૌશલ્ય તાલીમ સંસ્થાઓ, મહિલાઓ માટે રાષ્ટ્રીય કૌશલ્ય તાલીમ સંસ્થાઓ અને અન્ય કેન્દ્રીય તાલીમ સંસ્થાઓનું નેટવર્ક ધરાવે છે. આ સંસ્થાઓ દર વર્ષે 24 લાખથી વધુ વિદ્યાર્થીઓને તાલીમ આપીને કુશળ કર્મચારીઓની ઔદ્યોગિક માંગને પૂરી કરી, ભારતીય અર્થતંત્રનાં વિવિધ ક્ષેત્રો માટે કુશળ માનવબળ પ્રદાન કરવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે.

India Hypertension Control Initiative

- ભારત દ્વારા મોટા પાયે હાઈપર ટેન્સન નિયંત્રિત કરવાની મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધિ હાંસલ કરવા બદલ તાજેતરમાં પોતાના ઈન્ડિયા હાઈપરટેન્શન કંટ્રોલ ઈનિશિયેટિવ(IHCI) માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો '2022 યુએન ઈન્ટરએજન્સી ટાસ્ક ફોર્સ &WHO સ્પેશયલ પ્રોગ્રામ ઓન પ્રાઈમરી હેલ્થકેર એવોર્ડ' જીત્યો છે.

ભારત અને વિશ્વના સંદર્ભમાં હાઈપર ટેન્સન વિશે

- વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા(WHO)ના અહેવાલ મુજબ, ભારતમાં ચારમાંથી એક પુખ્ત વ્યક્તિને હાઈબ્લડ પ્રેશરની સમસ્યા છે, જે અચાનક હાર્ટ એટેક અથવા સ્ટ્રોકનું સામાન્ય કારણ બને છે.
- હાઈ બ્લડ પ્રેશરની પરિસ્થિતિમાં માથાનો અને ગરદનમાં દુખાવો, ધૂંધળું દેખાવું, ચક્કર આવવા, જીવ ગભરાવો, ઊલટી થવી, શ્વાસ ફૂલવા, અનિયમિત ઘબકારા, કિડનીનું ઓછું કામ કરવું વગેરે જેવાં લક્ષણો જોવા મળે છે.
- ભારતમાં હાઈપરટેન્શન એ ગંભીર અને વધતી જતી આરોગ્ય સમસ્યા છે. અંદાજિત 20 કરોડ પુખ્ત લોકો હાઈપરટેન્શનથી પીડિત છે, તેથી જ કેન્દ્ર સરકારે વર્ષ 2025 સુધીમાં નોનકમ્યુનિકેબલ ડિસીઝ (NCDs) ને કારણે થતાં અકાળ મૃત્યુદરમાં 25% ઘટાડો કરવા '25 by 25' નું લક્ષ્ય સ્વીકાર્યું છે.

ઈન્ડિયા હાઈપરટેન્શન કંટ્રોલ ઈનિશિયેટિવ (IHCI)

- આ પહેલ વર્ષ 2017માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. તબક્કાવાર 23 રાજ્યોના 130 થી વધારે જિલ્લાઓને તેમાં આવરી લેવામાં આવ્યા છે. આ પહેલ હેઠળ, આયુષ્યમાન ભારત હેલ્થ વેલનેસ સેન્ટર્સ (HWCs) સહિત સરકારી આરોગ્ય સુવિધાઓમાં 34 લાખથી વધુ હાઈપરટેન્શન ધરાવતા લોકો સારવાર લઈ રહ્યા છે.
- આ પહેલમાં સ્વાસ્થ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલય, ICMR, રાજ્ય સરકારો અને WHOનો સમાવેશ કરાયો છે.

IHCI પાંચ પ્રવૃત્તિઓ પર ધ્યાન આપે છે.

- હાઈપરટેન્શન વ્યવસ્થાપન માટે માનકીકૃત સારવાર પ્રોટોકોલનો સ્વીકાર
- જાહેર સ્વાસ્થ્ય કેન્દ્રોમાં દવાઓની ઉપલબ્ધિ
- બ્લડ પ્રેશર નિયંત્રણ માટે ANM કર્મચારી દ્વારા સારવાર
- મોનિટરિંગ વ્યવસ્થા દ્વારા સમગ્ર હાઈપરટેન્શન સ્વાસ્થ્ય વ્યવસ્થા પર દેખરેખ
- વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ કરી સારવારની ગુણવત્તા સતત વધારવી

પ્રોજેક્ટ મોસમ પર રાષ્ટ્રીય પરિષદ

- તાજેતરમાં ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ (ASI) દ્વારા ઈન્ડિયા હેરિટેજ સેન્ટર, નવી દિલ્હી ખાતે પ્રોજેક્ટ મોસમજલધિપુરચાત્રા પર બે દિવસીય રાષ્ટ્રીય પરિષદનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- પ્રોજેક્ટ મોસમનો મુખ્ય ધ્યેય હિંદ મહાસાગરનાં કિનારાના 39 દેશો સાથે આંતરસાંસ્કૃતિક જોડાણો સ્થાપિત કરવા અને ઐતિહાસિક દરિયાઈ સાંસ્કૃતિક તેમજ આર્થિક સંબંધોમાં સુધારો કરવાનો છે.

પ્રોજેક્ટ મોસમ વિશે

- વર્ષ 2014માં દોહા (કતાર) ખાતે આયોજિત 38મા વર્લ્ડ હેરિટેજ સત્રમાં ભારત દ્વારા આ પ્રોજેક્ટ લોન્ચ કરવામાં આવ્યો હતો.
- તે ભારત સરકારના સંસ્કૃતિ મંત્રાલયની એક પહેલ છે, જેનો અમલ ઈન્ડિરા ગાંધી નેશનલ સેન્ટર ફોર ઇન્ટરનેશનલ ગ્રુપ ઓફ નોડલ કોઓર્ડિનેટિંગ એજન્સી સ્વરૂપે ભારતીય પુરાતત્વ સર્વેક્ષણ અને રાષ્ટ્રીય સંગ્રહાલયના સમર્થન સાથે કરવામાં આવે છે.

- પ્રોજેક્ટ મોસમ અંતર્ગત ચોમાસાની પેટર્ન, સાંસ્કૃતિક માર્ગો અને દરિયાઈ લેન્ડસ્કેપ્સ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને મુખ્ય પ્રક્રિયાઓ અને ઘટનાઓની તપાસ કરી રહી છે. જેના દ્વારા હિંદ મહાસાગરના કિનારાના વિવિધ ભાગોને તેમજ દરિયાકાંઠાના કેન્દ્રોને તેમના અંતરિયાળ વિસ્તારો સાથે જોડવામાં આવે છે.
- પ્રોજેક્ટ મોસમ બે હેતુઓ ધરાવે છે: (1) હિંદ મહાસાગરના દેશો વચ્ચે પુનઃજોડાણ અને સંચાર સંસ્થાપિત કરવો અને (2) પ્રાદેશિક દરિયાઈ વાતાવરણમાં રાષ્ટ્રીય સંસ્કૃતિઓને સમજવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું.
- પ્રોજેક્ટ મોસમ હેઠળ ભારત સરકાર હિંદ મહાસાગરનાં કિનારાનાં 39 દેશો (જેમ કે બહેરીન, બાંગ્લાદેશ, કંબોડિયા, ચીન, ઈજિપ્ત, ઈરાક, મોરેશિયસ, સિંગાપોર, થાઈલેન્ડ, યમન, દક્ષિણ આફ્રિકા, ફિલિપાઈન્સ, પાકિસ્તાન વગેરે) સાથે ક્રોસ સાંસ્કૃતિક જોડાણો સ્થાપિત કરવા અને ઐતિહાસિક દરિયાઈ સાંસ્કૃતિક અને આર્થિક સંબંધોને પુનર્જીવિત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

SRESTHAG પ્રોજેક્ટ

- તાજેતરમાં વિશ્વ બેંક દ્વારા 'સિસ્ટમ રિફોર્મ એન્ડેવર્સ ફોર ટ્રાન્સફોર્મ હેલ્થ અચીવમેન્ટ ગુજરાત (SRESTHAG)' પ્રોજેક્ટ માટે ગુજરાત સરકારને 350 મિલિયન ડોલરની સહાય મંજૂર કરવામાં આવી છે. નોંધીએ કે વિશ્વ બેંકની શાખા ઈન્ટરનેશનલ બેંક ઓફ રિકન્સ્ટ્રક્શન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ (IBRD) દ્વારા આ ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવશે.
- આ પ્રોજેક્ટ ગુજરાત રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાજ્યનાં આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવશે.

SRESTHAG પ્રોજેક્ટ વિશે

- આ પ્રોજેક્ટનો હેતુ મુખ્યત્વે ગુજરાતમાં આરોગ્ય વિતરણ પ્રણાલીમાં પરિવર્તન લાવી જાહેર આરોગ્યસંભાળ સેવાઓની ગુણવત્તા અને તેની પહોંચમાં સુધારો કરવાનો છે. આ કાર્યક્રમ રાજ્યની તમામ કિશોરીઓ માટે પ્રાથમિક આરોગ્યસંભાળ સેવાઓની સમાનતા, ગુણવત્તા અને સર્વસમાવેશકતા સુધારવાનાં મુખ્ય ક્ષેત્રો પર અને રોગ સર્વેલન્સ સિસ્ટમ્સની ક્ષમતા પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. હાલમાં, ગુજરાતમાં નાગરિકોને પ્રજનન, માતૃત્વ, નવજાત, બાળક અને કિશોર આરોગ્ય, ચેપી અને બિનચેપી રોગો (NCDs) સહિત સાત આરોગ્ય સેવાઓ મળી રહી છે.
- રાજ્યમાં 69% કિશોર છોકરીઓ અને 36% કિશોરો એનિમિયાથી પીડાય છે. ઉપરાંત, ગુજરાતમાં 10% ગ્રામીણ અને 5% શહેરી રહેવાસીઓ માનસિક સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓથી પીડાય છે.

- આ કાર્યક્રમ કિશોરીઓ અને છોકરાઓના આરોગ્ય અને પોષણમાં સુધારો કરવા પર વિશેષ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. આને 14 જિલ્લાઓમાં પ્રાધાન્ય આપવામાં આવશે કે જ્યાં 70%થી વધુ કિશોરીઓ એનિમિયાથી પીડાય છે.
- આ પ્રોજેક્ટ હેઠળ, રાજ્ય સરકાર રાજ્યના શહેરી તેમજ ગ્રામીણ વસ્તી સુધી આરોગ્ય સેવાઓનો વિસ્તાર કરીને રાજ્યની આરોગ્ય પ્રણાલીની ગુણવત્તા સુધારવા માટે અનેક પહેલો હાથ ધરશે. રાજ્યની રોગચાળા નિવારણ પ્રણાલીને પણ મજબૂત બનાવવા પ્રયાસ કરવામાં આવશે.
- આ કાર્યક્રમ રોગ ફાટી નીકળવાની આગોતરી ભાળ મેળવી શકાય તે માટે સર્વેલન્સ સિસ્ટમ વિકસાવવામાં પણ મદદ કરશે.

આ પ્રોજેક્ટનો કુલ ખર્ચ કેટલો છે?

- આ પ્રોજેક્ટ માટે કુલ 500 મિલિયન ડોલરનો ખર્ચ કરવામાં આવશે, જેમાંથી 350 મિલિયન ડોલરની સહાય વિશ્વ બેંક દ્વારા આપવામાં આવી છે અને બાકીનો ખર્ચ રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવશે.

ગુજરાત માટે વિશ્વબેંક તરફથી અન્ય મદદ

- મિશન સ્કૂલ ઓફ એક્સિલન્સ માટે ૩.7500 કરોડનું ધિરાણ
- ગુજરાત રેઝિલીયન્ટ સિટી ડેવલપમેન્ટ કાર્યક્રમ હેઠળ અમદાવાદ શહેર માટે ૩.3000 કરોડનું ધિરાણ

સ્વચ્છ ટોયકેથોન સ્પર્ધા

- તાજેતરમાં આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા સ્વચ્છ અમૃત મહોત્સવ અંતર્ગત સ્વચ્છ ટોયકેથોન સ્પર્ધા શરૂ કરવામાં આવી.

સ્વચ્છ ટોયકેથોન સ્પર્ધા વિશે

- સ્વચ્છ ટોયકેથોન એ વ્યક્તિઓ અને જૂથો માટેની એક રાષ્ટ્રીય સ્પર્ધા છે. જેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય રમકડાંના નિર્માણ અથવા ઉત્પાદનમાં કચરાના ઉપયોગ માટેના ઉકેલો શોધવાનો છે. સેન્ટર ફોર ક્રિએટિવ લર્નિંગ, IIT ગાંધીનગર દ્વારા સ્વચ્છ ટોયકેથોન સ્પર્ધા માટેના નોલેજ પાર્ટનરની ભૂમિકા નિભાવવામાં આવી હતી. સ્પર્ધાની ટેગલાઈન 'PutWasteToPlay' છે.
- આ સ્પર્ધા રમકડાં માટે નેશનલ એક્શન પ્લાન (NAPT) અને સ્વચ્છ ભારત મિશન ફેઝ II ને એકીકૃત કરે છે, જેથી નકામી સામગ્રીનો ઉપયોગ કરીને રમકડા બનાવવા માટે ઉકેલો શોધી શકાય. આ સ્પર્ધા અંતર્ગત સૂકા કચરાનો ઉપયોગ કરીને રમકડાંની નવીન ડિઝાઈન પ્રદાન કરવામાં સક્ષમ જૂથો અને વ્યક્તિઓની પણ ઓળખ કરી તેમને પ્રોત્સાહિત કરવાનું લક્ષ્ય છે.

- આ સ્પર્ધાનો ઉદ્દેશ્ય રમતો અને રમકડાંની ડિઝાઈન અને પેકેજિંગમાં નવીનતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે જેથી જે રમકડા ઉદ્યોગમાં ક્રાંતિ લાવી શકાય.

નેશનલ એક્શન પ્લાન ફોર ટોયઝ (NAPT), 2020 વિશે

- ભારત સરકાર દ્વારા સ્થાનિક રમકડા ઉદ્યોગને પ્રોત્સાહન આપવા માટે નેશનલ એક્શન પ્લાન ફોર ટોયઝ (NAPT) 2020નું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં પરંપરાગત હસ્તકલા, હાથથી બનાવેલા રમકડાં અને અન્ય રમકડાંનો સમાવેશ થાય છે. તેનો અંતિમ ધ્યેય ભારતને રમકડાંના ઉત્પાદન માટે આંતરરાષ્ટ્રીય હબ બનાવવાનો છે. ડિપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રમોશન ઓફ ઈન્ડસ્ટ્રી એન્ડ ઈન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT) અને અન્ય 14 મંત્રાલયો આ એક્શન પ્લાનના વિવિધ પાસાઓના અમલીકરણમાં સામેલ છે. તે પ્રોત્સાહનો, ઉત્પાદન ક્લસ્ટરોની સ્થાપના, સંશોધન અને વિકાસ, સ્થાનિક રમકડાંને પ્રોત્સાહન, શિક્ષણ સાથે રમતોનું એકીકરણ, રમકડાંના ભંડાર કેન્દ્રો વગેરેને આવરી લે છે.

તમને સરકારી અધિકારી બનાવવા માટે આવી
રહી છે ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

GPSC CLASS 1/2

Date **31-01-2023**

Time **10:30 to 12:30**

Fees **50000** (~~65000~~)

(Offer Valid till 31 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

બેટીયાં બને કુશલ

- આંતરરાષ્ટ્રીય બાલિકા દિવસ (11 ઓક્ટોબર) નિમિત્તે મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા 'બેટીયાં બને કુશલ' બેનર હેઠળ છોકરીઓ માટે બિન પરંપરાગત આજીવિકા (NonTraditional Livelihood NTL) કૌશલ્ય પર રાષ્ટ્રીય પરિષદનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

મુખ્ય તારણરૂપ મુદ્દા

- ભારત સરકારની 'બેટી બચાવો બેટી પઢાવો' પહેલ અંતર્ગત આ રાષ્ટ્રીય પરિષદનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- બેટીયાં બને કુશલનો હેતુ ભારતમાં છોકરીઓના કૌશલ્ય વિકાસ માટે વિવિધ સરકારી વિભાગો અને મંત્રાલયો વચ્ચેના સહયોગના મહત્વને ઉજાગર કરવાનો છે.
- સંબંધિત વ્યવસાયો અને સંશોધનમાં છોકરીઓની ભાગીદારી વધારવા માટે STEM (વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી, એન્જિનિયરિંગ અને ગણિત) ક્ષેત્રમાં તેમની ક્ષમતા અને કૌશલ્ય વધારવા પર ભાર મૂકવો.
- કૌશલ્ય વિકાસ અને ઉદ્યોગસાહસિકતા મંત્રાલય તેમજ લઘુમતી બાબતોનાં કેન્દ્રીય મંત્રાલય દ્વારા યુવા છોકરીઓનાં કૌશલ્યને વધારવા માટે એક સમજૂતી કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા, જેથી તેઓ સમાનતાનાં ધોરણે સશક્ત રીતે કાર્યબળમાં ભાગ લઈ શકે. ઉપરાંત આ બંને મંત્રાલયો દ્વારા સાહસિકતા કૌશલ્ય, ડિજિટલ સાક્ષરતા, નાણાકીય સાક્ષરતા અને છોકરીઓ અને મહિલાઓની રોજગાર ક્ષમતાને વધારવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરાશે.
- પસંદગી કરાયેલ જિલ્લાઓ દ્વારા મહિલા અને બાળકીઓના કૌશલ્યવર્ધનની શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિઓ અંગે માહિતી આપવામાં આવી હતી.

મહિલા અને બાળકીઓના કૌશલ્યવર્ધન માટે અન્ય પ્રયાસો

- સમર્થ પહેલ:** મહિલાઓમાં વિશેષ ઉદ્યોગસાહસિકતાને પ્રોત્સાહન આપવા હેતુ સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ મંત્રાલય દ્વારા પહેલ શરૂ કરવામાં આવી છે. જેમાં
- કૌશલ્યવર્ધન અને બજાર સુધી તેમની પહોંચ સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે છે.
- બેટી બચાવો બેટી પઢાવો યોજના:** બાળકીઓના કલ્યાણ વિષે જાગૃતિ ફેલાવવા હેતુ આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી છે. જેમાં બાળકીઓનો મૃત્યુદર ઘટાડવા અને તેમનું શાળાકીય શિક્ષણ વધારવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે.
- મહિલા શક્તિ કેન્દ્ર:** ગ્રામીણ મહિલાઓમાં કૌશલ્યવર્ધન અને રોજગારની તકો વધારવા હેતુ આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી છે. આ કેન્દ્ર ગ્રામ્ય, તાલુકા, જિલ્લા અને રાજ્ય સ્તરે કામ કરે છે.

લતા મંગેશકર પુરસ્કાર 2022

- દિવંગત સુપ્રસિદ્ધ ગાયિકા લતા મંગેશકરની જન્મજયંતિ પર હાલમાં જ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય સરકાર દ્વારા લતા મંગેશકર પુરસ્કાર વિજેતાઓની ઘોષણા કરવામાં આવી હતી.

લતા મંગેશકર પુરસ્કાર 2022 પ્રાપ્ત વિજેતાઓ

- શૈલેન્દ્ર સિંહને વર્ષ 1970 થી 1980 દરમિયાન તેમના સંગીત પ્રદાન માટે વર્ષ 2019નો, 200 થી વધુ ફિલ્મો માટે સંગીત કંપોઝ કરવા બદલ આનંદમિલિંદ શ્રીવાસ્તવને વર્ષ 2020નો અને 1990ના દાયકામાં અસંખ્ય લોકપ્રિય ગીતોમાં તેમનો અવાજ આપવા માટે કુમાર સાનુને વર્ષ 2021નો લતા મંગેશકર પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.

લતા મંગેશકર પુરસ્કાર વિશે

- મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય સરકાર દ્વારા વર્ષ 1984માં સંગીત ક્ષેત્રે કાર્ય કરનારને સન્માનિત કરવા માટે આ રાષ્ટ્રીય કક્ષાનાં પુરસ્કારની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- લતા મંગેશકર પુરસ્કાર મધ્ય પ્રદેશ સરકારના સંસ્કૃતિ વિભાગ દ્વારા દર વર્ષે સુગમ સંગીતનાં ક્ષેત્રમાં શ્રેષ્ઠતા દર્શાવવા માટે એનાયત કરવામાં આવે છે. જેમાં યોગ્યતાનું પ્રમાણપત્ર અને રોકડ પુરસ્કારનો સમાવેશ થાય છે.

કન્વર્જન્સ પોર્ટલ

- કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રાલય (MoAFW) અને ખાદ્ય પ્રસંસ્કરણ ઉદ્યોગ મંત્રાલય (MoFPI) દ્વારા સંયુક્ત રીતે તાજેતરમાં કૃષિભવન (નવી દિલ્હી) ખાતે કેન્દ્ર સરકારની નીચે દર્શાવેલ ત્રણ મુખ્ય યોજનાઓ માટે 'કન્વર્જન્સ પોર્ટલ'નું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું હતું:
 - ▶ એગ્રિકલ્ચર ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફંડ (AIF)
 - ▶ પ્રધાનમંત્રી ફોર્મલાઇઝેશન ઓફ માઇક્રો ફૂડ પ્રોસેસિંગ એન્ટરપ્રાઇઝિસ(PMFME) યોજના અને
 - ▶ પ્રધાનમંત્રી કિસાન સંપદા યોજના (PMKSY)

કન્વર્જન્સ પોર્ટલ શું છે?

- કન્વર્જન્સ પોર્ટલથી ખેડૂતો અને પ્રોસેસિંગ ઉદ્યોગના નાના પાયાના ઉદ્યોગો સહિત દેશના વિવિધ વર્ગોને ફાયદો થશે.
- કન્વર્જન્સ પોર્ટલ દ્વારા ક્રેડિટ લિંક્ડ સબસિડી મેળવતા PMFME અને PMKSY યોજના હેઠળ પાત્ર લાભાર્થીઓ PMFME યોજના હેઠળ, બેંકો દ્વારા આપવામાં આવતી સબસિડીના 35%થી વધારે વ્યાજદર પર 3% વ્યાજ સબવેન્શનનો (વ્યાજ મુક્તિ) વધારાનો લાભ મેળવી શકશે.
- બંને યોજનાઓ હેઠળ પ્રોજેક્ટ મંજૂરીની સુવિધાઓ માટે, AIF મેનેજમેન્ટ ઇન્ફોર્મેશન સિસ્ટમ (MIS) પોર્ટલમાં PMFME અને PMKSY લાભાર્થીઓની અરજીઓ સ્વીકારવા માટે ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે.
- આ પોર્ટલનો ઉદ્દેશ ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ખેડૂતો અને ફૂડ પ્રોસેસિંગ ઉદ્યોગ સાહસિકોની સતત આર્થિક વૃદ્ધિ અને તેમની આવકમાં વધારો કરવાનો છે.
- આ પહેલ 'વોકલ ફોર લોકલ'ની વિભાવનાને પ્રોત્સાહન આપીને 'આત્મનિર્ભર ભારત'માં યોગદાન આપશે.

એગ્રિકલ્ચર ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફંડ(AIF)

- AIFએ એક લણણી પછીના વ્યવસ્થાપન ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને સામુદાયિક ખેતીની સંપત્તિના વિકાસ હેતુથી રચાયેલ એક મધ્યમથી લાંબાગાળાની ઋણ ધિરાણ સુવિધા છે, જેની શરૂઆત કેન્દ્રીય કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રાલય દ્વારા 8 જુલાઈ, 2020ના રોજ કરવામાં આવી હતી.
- આ યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવતા લાભોમાં 3% વ્યાજ સબવેન્શન અને ક્રેડિટ ગેરંટી સહાયનો સમાવેશ થાય છે.

- તેના અંતર્ગત વર્ષ 2020-21 થી 2025-26 સુધીનાં 1 લાખ કરોડ રૂપિયાના ભંડોળની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે અને વર્ષ 2032-33 સુધી વ્યાજ સબવેન્શન અને ક્રેડિટ ગેરંટી સહાય આપવામાં આવશે.

પ્રધાનમંત્રી ફોર્મલાઇઝેશન ઓફ માઇક્રો ફૂડ પ્રોસેસિંગ એન્ટરપ્રાઇઝિસ (PMFME) યોજના વિશે

- અસંગઠિત ક્ષેત્રમાં વ્યક્તિગત સૂક્ષ્મ સાહસોની સ્પર્ધાત્મકતા વધારવા અને આ ક્ષેત્રના ઔપચારીકરણને પ્રોત્સાહિત કરવાના હેતુથી ખાદ્ય પ્રસંસ્કરણ ઉદ્યોગ મંત્રાલય (MoFPI) દ્વારા 'આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાન'ના ભાગરૂપે 29 જૂન, 2020ના રોજ PMFME યોજનાની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. તે એક કેન્દ્રીય ક્ષેત્રની યોજના છે.
- આ યોજના ભારતમાં માઇક્રો ફૂડ પ્રોસેસિંગ એન્ટરપ્રાઇઝને અપગ્રેડ કરવા માટે નાણાકીય, વ્યાવસાયિક અને તકનીકી સહાય પ્રદાન કરે છે.
- PMFME યોજના અંતર્ગત રૂ. 10 લાખની મહત્તમ સબસિડી મર્યાદા સાથે માઇક્રો પ્રોસેસિંગ એકમોની સ્થાપના માટે 35% ક્રેડિટ લિંક્ડ સબસિડી આપવામાં આવે છે, તથા સામાન્ય ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અથવા નવા યુનિટની સ્થાપના માટે રૂ. 3 કરોડ મહત્તમ સબસિડી મર્યાદા સાથે આપવામાં આવશે.

પ્રધાનમંત્રી કિસાન સંપદા યોજના (PMKSY) વિશે

- પ્રધાનમંત્રી કિસાન સંપદા યોજના(PMKSY) ખાદ્ય પ્રસંસ્કરણ ઉદ્યોગ મંત્રાલયની એક કેન્દ્ર પ્રાયોજિત (sponsored) યોજના છે. આ યોજનામાં એક સર્વગ્રાહી માળખાની કલ્પના કરવામાં આવી છે જે ખેતરથી રિટેલ આઉટલેટ સુધી અસરકારક સપ્લાઈ ચેઇન મેનેજમેન્ટ સાથે આધુનિક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર વિકસાવશે.
- તે એક છત્ર યોજના (Umbrella Scheme) છે, જેમાં નીચે મુજબની પેટા યોજનાઓનો સમાવેશ થાય છે;
 - ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફોર એગ્રો-પ્રોસેસિંગ કલસ્ટર્સ (APC)
 - ક્રીએશન/એક્સપાન્શન ઓફ ફૂડ પ્રોસેસિંગ & પ્રિઝર્વેશન કેપેસિટીઝ (CEFPCC)
 - ઇન્ટીગ્રેટેડ કોલ્ડ ચેઇન એન્ડ વેલ્યુ એડિશન ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (CCI)
 - ફૂડ ટેસ્ટિંગ લેબ (FTL)
 - ઓપરેશન ગ્રીન્સ (OG)
 - રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ સ્કીમ (R&D)

Def - EXPO 2022

- ભારતના સંરક્ષણ ક્ષેત્રને પ્રોત્સાહન આપવાના ઉદ્દેશ્યથી ગાંધીનગર, ગુજરાત ખાતે 18-22 ઓક્ટોબર, 2022 દરમિયાન ભારતના અત્યાર સુધીના સૌથી મોટા સંરક્ષણ પ્રદર્શન 'Defence Expo 2022'નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- DefExpoની આ 12મી આવૃત્તિનું આયોજન 'Path to Pride'ની થીમ અંતર્ગત કરવામાં આવ્યું.

ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે વિવિધ લોન્ચિંગ તથા લોકાર્પણો

- આ ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે વડાપ્રધાનશ્રીએ હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ (HAL) દ્વારા સ્વદેશી રીતે ડિઝાઇન કરાયેલ ટ્રેનર એરક્રાફ્ટ 'HTT-40' નું અનાવરણ કર્યું હતું. આ એરક્રાફ્ટ પાઇલોટ ફ્રેન્ડલી સુવિધાઓથી સજ્જ છે.
- આ કાર્યક્રમ દરમિયાન 'મિશન Def space' પણ લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું, જે ઉદ્યોગ અને સ્ટાર્ટઅપ્સ દ્વારા અવકાશ ક્ષેત્રમાં સંરક્ષણદળો માટે નવીન ઉકેલો વિકસાવવામાં મદદરૂપ થશે.
- બનાસકાંઠા જિલ્લાના થરાદ હાઇવે પર નાની ગામમાં નિર્માણ પામનાર ડીસા એરફિલ્ડનું પણ વર્ચ્યુઅલી ખાતમુહૂર્ત કરવામાં આવ્યું હતું.

Def expo 2022ની કેટલીક વિશેષતાઓ

- ઉદ્ઘાટન સમારોહ અને સેમિનારનું આયોજન ગાંધીનગરના મહાત્મા મંદિર કન્વેન્શન એન્ડ એક્સિબિશન સેન્ટર ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું તથા પ્રદર્શનનું આયોજન હેલિપેડ એક્સિબિશન સેન્ટર ખાતે કરવામાં આવ્યું છે.
- R&D માં દેશના સ્ટાર્ટ-અપ્સ અને ભવિષ્યવાદી ટેકનોલોજીમાં નવીનતા દર્શાવવા માટે ઇનોવેશન ફોર ડિફેન્સ એક્સલન્સ (iDEX) પેવેલિયન પણ રાખવામાં આવ્યું હતું.
- પ્રથમવાર રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને આ ઇવેન્ટમાં પેવેલિયન સ્થાપિત કરવા માટે આમંત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા.
- IIT દિલ્હીના સ્ટાર્ટઅપ મેસર્સ બોટલેબ્સ દ્વારા 1,600 ડ્રોન સાથે અત્યાર સુધીના સૌથી મોટા ડ્રોન-શોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- ભારતીય ઉદ્યોગો તથા વિદેશી મૂળ સાધનોના ઉત્પાદકો દ્વારા દેશમાં સંરક્ષણ ક્ષેત્રે રોકાણને પ્રોત્સાહન આપવાના ઉદ્દેશ્યથી કેન્દ્રીય સંરક્ષણ મંત્રાલયની મોટી ઇવેન્ટ 'ઇન્વેસ્ટ ફોર ડિફેન્સ'નું પણ આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

આંતરરાષ્ટ્રીય લાગીદારી

- Def expo 2022માં 75 દેશો સહભાગી થયા હતા.
- આ દરમિયાન બીજા ઇન્ડિયા-આફ્રિકા ડિફેન્સ ડાયલોગ (IADD) અને ઇન્ડિયન ઓશન રિજન પ્લસ (IOR+) સંવાદનું આયોજન પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

Def expo

- Def expo એ દ્વિવાર્ષિક ઇવેન્ટ છે. ભારતમાંથી સંરક્ષણ નિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા અને ભારતીય સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ અને ઉત્પાદનની ક્ષમતાઓનું પ્રદર્શન કરવાના ઉદ્દેશ સાથે વર્ષ 1998માં તેની કલ્પના કરવામાં આવી હતી.
- તેનું પ્રથમ પ્રદર્શન વર્ષ 1999માં નવી દિલ્હીના પ્રગતિ મેદાન ખાતે યોજાયું હતું.
- તેમજ તેની દસમી આવૃત્તિનું આયોજન વર્ષ 2018માં તામિલનાડુ ખાતે થયું હતું. જ્યારે 11મી આવૃત્તિનું આયોજન વર્ષ 2020માં ઉત્તરપ્રદેશનાં લખનૌ ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું.

Def-Space મિશન

- તાજેતરમાં ગાંધીનગર ખાતે ચાલી રહેલા DefExpo માં પ્રધાનમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા Def-Space મિશનનું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું છે.
- આ પહેલનો ઉદ્દેશ્ય અવકાશ ક્ષેત્રમાં સંરક્ષણ દળો માટે નવીન ઉકેલો વિકસાવવાનો છે.
- Def-Space મિશન એ ભારતીય ઉદ્યોગ અને સ્ટાર્ટ-અપ્સ દ્વારા અવકાશ ક્ષેત્રમાં ત્રણેય સેવાઓ માટે નવીન ઉકેલો વિકસાવવાનો મહત્વાકાંક્ષી પ્રયાસ છે.
- Def-Space મિશન હેઠળ અવકાશ ક્ષેત્રમાં સંરક્ષણ જરૂરિયાતોને આધારે 75 પડકારોને શોધવામાં આવશે. જે પડકારો પર ખાનગી ક્ષેત્ર કાર્ય કરી શકશે.
- ભારતમાં રાષ્ટ્રીય સંરક્ષણ હંમેશા સરકારની સર્વોચ્ચ પ્રાથમિકતા રહી હોવાથી, ભારતીય સૈન્ય જમીન, પાણી અને આકાશથી આગળ વધીને ઊંડા સમુદ્ર અને અવકાશ કાર્યક્રમો તરફ વિસ્તરી રહ્યું છે.

90મી ઇન્ટરપોલ જનરલ એસેમ્બલી

- તાજેતરમાં (18 થી 21 ઓક્ટોબર દરમિયાન) નવી દિલ્હીના પ્રગતિ મેદાન ખાતે ભારતની આઝાદીનાં 75 વર્ષની ઉજવણીના ભાગરૂપે '90મી ઇન્ટરનેશનલ ક્રિમિનલ પોલીસ ઓર્ગનાઈઝેશન (ઇન્ટરપોલ) જનરલ એસેમ્બલી'નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ ઇવેન્ટ ભારતની કાયદો અને વ્યવસ્થાની શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓને સમગ્ર વિશ્વ સમક્ષ પ્રદર્શિત કરવાની તક પૂરી પાડે છે.
- નોંધીએ કે છેલ્લે વર્ષ 1997માં ભારતમાં ઇન્ટરપોલ જનરલ એસેમ્બલીની બેઠકનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ બેઠકમાં 195 ઇન્ટરપોલ સભ્ય દેશોનાં પ્રતિનિધિમંડળો દ્વારા ભાગ લેવામાં આવ્યો હતો, જેમાં મંત્રીઓ, દેશોના પોલીસ વડાઓ, રાષ્ટ્રીય કેન્દ્રીય બ્યૂરોના વડાઓ અને વરિષ્ઠ પોલીસ અધિકારીઓનો સમાવેશ થાય છે.

ઇન્ટરપોલ : સામાન્ય પરિચય

- ઇન્ટરપોલ એ વિશ્વની સૌથી મોટી આંતરરાષ્ટ્રીય પોલીસ સંસ્થા છે, જેમાં 195 સભ્ય દેશોનો સમાવેશ થાય છે. તેનું મુખ્ય મથક લ્યોન, ફ્રાન્સમાં આવેલું છે.
- વૈશ્વિક સ્તરે વિવિધ દેશોનાં પોલીસ દળો પાસેથી પ્રાપ્ત માહિતીના સંગ્રહ અને પ્રસાર દ્વારા માહિતીના સુરક્ષિત આદાન-પ્રદાન માટેનાં એક પ્લેટફોર્મ તરીકે ઇન્ટરપોલની રચના કરવામાં આવી હતી, જે વિવિધ પ્રદેશોમાં ગુનેગારો અને પોલીસ રડાર હેઠળના લોકોની હિલચાલ પર નજર રાખે છે.
- ઇન્ટરપોલ યુએન જેવું છે. તે વિવાદોના નિરાકરણ માટે નથી, પરંતુ તેના સભ્ય દેશોનાં પોલીસ દળોને મદદ કરવા માટે રચાયેલ એક સંસ્થા છે. ઇન્ટરપોલ ન તો સીબીઆઈ જેવી તપાસ એજન્સી છે, કે ન તો ફ્રન્ટ લાઈન પોલીસ ફોર્સ. તે માહિતી શેર કરવા અને કાયદા અમલીકરણ એજન્સીઓને બેકઅન્ડ તકનીકી સહાય પૂરી પાડવાનું કાર્ય કરે છે.
- ઇન્ટરપોલ મુખ્યત્વે બાળ અત્યાચાર કરનારાઓ, બળાત્કારીઓ, હત્યારાઓ, તસ્કરો, ડ્રગ ડીલરો અને સાયબર અપરાધીઓ વગેરે જેવા કેસો સંબંધિત કામગીરી કરે છે.

ઇન્ટરપોલનું માળખું

- ઇન્ટરપોલના માળખામાં જનરલ એસેમ્બલી, જનરલ સચિવાલય, કારોબારી સમિતિ અને નેશનલ સેન્ટ્રલ બ્યૂરોનો સમાવેશ થાય છે. જનરલ એસેમ્બલી કામ કરવાની પદ્ધતિઓ, નીતિઓ, નાણાં, સંસાધનો અને યોજાતા કાર્યક્રમો સંબંધિત તમામ નિર્ણયો લે છે. સંબંધિત સભ્ય દેશો દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલા પ્રતિનિધિઓ વાર્ષિક બેઠકમાં હાજરી આપે છે.
- જનરલ સચિવાલય છ પ્રાદેશિક કચેરીઓ ધરાવે છે: (1) આર્જેન્ટિના

- (દક્ષિણ અમેરિકા) (2) કોટ ડી'આઈવોર (પશ્ચિમ આફ્રિકા) (3) અલ સાલ્વાડોર (મધ્ય અમેરિકા) (4) કેન્યા (પૂર્વ આફ્રિકા) (5) થાઈલેન્ડ (દક્ષિણ પૂર્વ એશિયા) અને (6) ઝિમ્બાબ્વે (આફ્રિકા).
- NCBએ જનરલ સચિવાલય, પ્રાદેશિક કચેરીઓ અને અન્ય સભ્ય દેશો માટે મધ્યબિંદુ તરીકેનું સ્થાન ધરાવે છે

INTERPOL

NEW DELHI, INDIA 2022
90TH GENERAL ASSEMBLY

ઇન્ટરપોલ નોટિસ

- ઇન્ટરપોલના સભ્ય દેશો વચ્ચે ગંભીર ગુના સંબંધિત માહિતી શેર કરવા માટે અરબી, અંગ્રેજી, ફ્રેન્ચ અને સ્પેનિશ એમ ચાર ભાષામાં આઠ પ્રકારની નોટિસ જારી કરવામાં આવે છે. આ નોટિસનો ઉપયોગ ઇન્ટરનેશનલ ક્રિમિનલ ટ્રિબ્યુનલ્સ અને ઇન્ટરનેશનલ ક્રિમિનલ કોર્ટ દ્વારા નરસંહાર, યુદ્ધ ગુનાઓ અને માનવતા વિરુદ્ધના ગુનાઓ માટે વોન્ટેડ વ્યક્તિઓને શોધવા માટે કરવામાં આવે છે.

ઇન્ટરપોલ નોટિસ

રેડ નોટિસ	ગુનાના સંબંધમાં વ્યક્તિની ઓળખ અથવા પ્રવૃત્તિઓ વિશે વધારાની માહિતી એકત્રિત કરવા
ગ્રીન નોટિસ	ગુમ થયેલ વ્યક્તિઓને શોધવામાં મદદ કરવા માટે. ઘણીવાર સગીર અથવા એવી વ્યક્તિઓને ઓળખવામાં મદદ કરવા માટે કે જેઓ પોતાને ઓળખવામાં અસમર્થ હોય.
બ્લૂ નોટિસ	ગુનાના સંબંધમાં વ્યક્તિની ઓળખ અથવા પ્રવૃત્તિઓ વિશે વધારાની માહિતી એકત્રિત કરવા
યલો નોટિસ	ગુમ થયેલ વ્યક્તિઓને શોધવામાં મદદ કરવા માટે. ઘણીવાર સગીર અથવા એવી વ્યક્તિઓને ઓળખવામાં મદદ કરવા માટે કે જેઓ પોતાને ઓળખવામાં અસમર્થ હોય.
બ્લેક નોટિસ	અજાણ્યા શબ/મૃતદેહની માહિતી મેળવવા

ઓરેન્જ નોટિસ	છૂપા હથિયારો, પાર્સલ બોમ્બ અને અન્ય ખતરનાક સામગ્રીઓથી સંભવિત જોખમો વિશે પોલીસ, જાહેર સંસ્થાઓ અને અન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓને ચેતવણી આપવા
પર્પલ નોટિસ	ગુનેગારો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવામાં આવતી કાર્યપદ્ધતિઓ, સાધનો/ ઉપકરણો અથવા તે છુપાચેલાં હોય તે સ્થાનો વિશે માહિતી પ્રદાન કરવા.
ઈન્ટરપોલ - UNSC વિશેષ નોટિસ	ઈન્ટરપોલના સભ્યોને જાણ કરવા કે કોઈ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા યુ.એનના પ્રતિબંધોને આધિન છે.

- નોંધીએ કે નવેમ્બર 2015થી INTERPOL દ્વારા તેના વૈશ્વિક સ્તરે ગુનેગારો દ્વારા હસ્તગત કરેલી ગેરકાયદેસર સંપત્તિઓને ઓળખવા, મોનિટર કરવા, ફીઝ કરવા અને જપ્ત કરવામાં મદદ કરવા માટે પ્રાયોગિક ધોરણે 'સિલ્વર નોટિસ' નામની આંતરરાષ્ટ્રીય ચેતવણીની નવી સિસ્ટમ રજૂ કરવામાં આવી છે, જેથી આંતરરાષ્ટ્રીય સહયોગ થકી વિદેશી અધિકારક્ષેત્રમાં રહેલી ગેરકાયદેસર સંપત્તિ ઝડપથી જપ્ત કરી શકાય.
- ઈન્ટરપોલ દ્વારા વિશ્વમાં આતંકવાદ, સાયબર, અપરાધ, આર્થિક અપરાધો વગેરેને અટકાવવા માટે વૈશ્વિક સંચાર માળખું, ટાસ્ક-ફોર્સ, ડિજિટલ વિસ્તારના વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે.

IBSAMAR સ્વાયત

- તાજેતરમાં પોર્ટ એલિઝાબેથ (Port Gqeberha) દક્ષિણ આફ્રિકા ખાતે ઈન્ડિયા-બ્રાઝિલ-દક્ષિણ આફ્રિકા મેરિટાઈમ એક્સરસાઈઝ (IBSAMAR)ની 7મી આવૃત્તિનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. IBSAMARએ ભારત-બ્રાઝિલ-દક્ષિણ આફ્રિકા ટ્રાઈલેટરલ ડિફેન્સ કોઓપરેશન અને IBSA ડાયલોગ ફોરમનો અગત્યનો ભાગ છે.
- આ કવાયતની અગાઉની આવૃત્તિ વર્ષ 2018માં સિમોન્સ ટાઉન, દક્ષિણ આફ્રિકા ખાતે હાથ ધરવામાં આવી હતી.
- દક્ષિણ આફ્રિકાના પોર્ટ એલિઝાબેથ ખાતે આયોજિત આ કવાયતના હાર્બર તબક્કામાં નુકસાન નિયંત્રણ, અગ્નિશામક કવાયત અને વિવિધ દરિયાઈ બોર્ડિંગ ક્રિયાઓ જેવી કે ક્રોસ-બોર્ડિંગ વિઝિટ તેમજ આતંકવાદ, ચાંચિયાગીરી અને દાણચોરી વિરોધી શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિઓનું આદાન-પ્રદાન હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું.
- આ કવાયતમાં ભારતીય નૌકાદળનું પ્રતિનિધિત્વ INS તર્કશ, ચેતક હેલિકોપ્ટર અને મરિન કમાન્ડો ફોર્સ (MARCOS) દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

IBSA ડાયલોગ ફોરમ

- IBSA ડાયલોગ ફોરમ એ ભારત, બ્રાઝિલ અને દક્ષિણ આફ્રિકા વચ્ચે આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારને પ્રોત્સાહન આપવા માટેનું એક ત્રિપક્ષીય જૂથ છે.
- જૂન 2003માં બ્રાઝિલના બ્રાઝિલિયા ખાતે ઉપરોક્ત ત્રણેય દેશોના વિદેશમંત્રીઓની મળેલી બેઠકમાં 'બ્રાઝિલિયા

- ઘોષણાપત્ર' અપનાવવામાં આવ્યું હતું, જેના આધાર પર જ આ જૂથને ઔપચારિક સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું હતું.
- દક્ષિણ-દક્ષિણ સહકાર (South-South cooperation)ની ભાવનાનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા આ ફોરમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ત્રણેય દેશોને કૃષિ, વેપાર, સંસ્કૃતિ અને સંરક્ષણ ક્ષેત્રે સહકાર પર ચર્ચાઓ કરવા માટેનું પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડવાનો છે. નોંધીએ કે IBSAનું મુખ્યાલય કે કાયમી સચિવાલય નથી.

IBSAMAR સ્વાયત

- IBSAMARએ ભારત, બ્રાઝિલ અને દક્ષિણ આફ્રિકાના નૌકાદળ વચ્ચેની સંયુક્ત બહુરાષ્ટ્રીય દરિયાઈ કવાયત છે.
- આ કવાયતથી સહયોગી દેશોની દરિયાઈ સુરક્ષા, સંયુક્ત ઓપરેશનલ પ્રશિક્ષણ ક્ષમતા, શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિઓની વહેંચણી અને સામાન્ય દરિયાઈ જોખમોને પહોંચી વળવા આંતરકાર્યક્ષમતામાં વધારો થયો છે.
- સૌપ્રથમ ત્રિપક્ષીય નૌકા ડ્રિલ વર્ષ 2006 દરમિયાન યોજાઈ હતી.

INS તર્કશ વિશે

- INS તર્કશ એ તલવાર ક્લાસ ગાઈડેડ મિસાઈલ ફ્રિગેટ છે, જે રશિયાના લિનિનગ્રાડમાં ચાનતાર શિપયાર્ડ દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું છે. તે ક્લિવક III-ક્લાસ ફ્રિગેટ્સનું એક સંશોધિત સંસ્કરણ છે.

નેશનલ ક્રેડિટ ફ્રેમવર્ક

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય શિક્ષણ મંત્રી ધર્મેન્દ્ર પ્રધાન દ્વારા જાહેર પરામર્શ માટે નેશનલ ક્રેડિટ ફ્રેમવર્ક (NCrF)નો મુસદ્દો બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.

નેશનલ ક્રેડિટ ફ્રેમવર્ક વિશે

- NCrF એ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ-2020 હેઠળ શાળા શિક્ષણ, ઉચ્ચ શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ અને કૌશલ્ય શિક્ષણ દ્વારા મેળવેલા ક્રેડિટને એકીકૃત કરવા માટેનું સુવ્યવસ્થિત માળખું છે.
- ઉચ્ચ શિક્ષણ અને ટેકનિકલ શિક્ષણ ક્ષેત્રમાં આ પ્રકારનું માળખું પહેલેથી જ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. પરંતુ નવા ડ્રાફ્ટમાં પ્રથમવાર શાળા અને વ્યવસાયિક શિક્ષણ માટે લાગુ કરવામાં આવી રહ્યું છે. જેથી જનરલ અને વ્યવસાયિક શિક્ષણ બંનેને ક્રેડિટ ફ્રેમવર્કમાં આવરી શકાય.
- રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિનાં વિઝન અને ઉદ્દેશ્યને હાંસલ કરવા માટે NCrFને UGC, AICTE, NCVET, NIOS, CBSE, NCERT, શિક્ષણ મંત્રાલય, DGT અને કૌશલ્ય વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા સંયુક્ત રીતે વિકસાવવામાં આવ્યું છે. એકેડેમિક બેંક ઓફ ક્રેડિટ (ABC)માં શાળા શિક્ષણ, વ્યવસાયિક શિક્ષણ અને કૌશલ્ય, એપ્રેન્ટિસશિપ, ઈન્ટર્નશિપ, પ્રોજેક્ટ વર્ક વગેરે દ્વારા મેળવેલી ક્રેડિટનો સમાવેશ થશે.

ક્રેડિટ પદ્ધતિ

- સમગ્ર શાળા શિક્ષણ, ઉચ્ચ શિક્ષણ અને વ્યવસાયિક શિક્ષણ/કૌશલ્ય શિક્ષણમાં ક્રેડિટની સોંપણી માટેના કુલ રાષ્ટ્રીય લર્નિંગ ક્લાક પ્રતિ વર્ષે 1200 ક્લાક માટે સમર્પિત કર્યા છે, જેનાં માટે વિદ્યાર્થીઓ/અભ્યાર્થીઓને 40 ક્રેડિટ આપવામાં આવશે.
- તેની ગણતરી 30 ક્લાકના શિક્ષણ પર 1 ક્રેડિટ પોઈન્ટ મુજબ કરવામાં આવશે. ક્રેડિટ મૂલ્યાંકન માત્ર અભ્યાસના ક્લાકો પૂરતું મર્યાદિત નહીં હોય, પરંતુ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં અન્ય તમામ પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ થાય છે.

- લેબ વર્ક, રમત-ગમત, ઈનોવેશન લેબ, યોગ, સોશિયલ કાર્ય, પરીક્ષાઓ, ક્લાસ ટેસ્ટ, એનસીસી, ફીલ્ડ વિઝિટ વગેરે દ્વારા પણ ક્રેડિટ મેળવી શકાય છે.
- NCrF શિક્ષણનાં વિવિધ ક્ષેત્રો જેવાં કે કળા, વાણિજ્ય અને વિજ્ઞાન, વ્યવસાયિક અને શૈક્ષણિક પ્રવાહો વચ્ચે અભ્યાસકીય પ્રવૃત્તિઓ વગેરેના તફાવત વગર ક્રેડિટ્સ અને ક્રેડિટ સ્તરોની ગણતરી કરવામાં આવશે.
- વિદ્યાર્થી/અભ્યાર્થીઓનું શૈક્ષણિક/વ્યવસાયિક/કૌશલ્ય પ્રવાહમાં પ્રગતિ માટે ઔપચારિક રીતે મૂલ્યાંકન મેળવવું ફરજિયાત છે તથા મૂલ્યાંકનનાં આધારે ક્રેડિટ પોઈન્ટ આપવામાં આવશે.

ફાયદા

- NCrFએ વ્યાપક ધોરણે, બહુ-શિસ્ત, સર્વગ્રાહી શિક્ષણ પ્રદાન કરે છે. જે વિઝનરી અને જરૂરિયાત આધારિત અભ્યાસક્રમ માળખાને તૈયાર કરે છે, તેમજ વિષયો અને સર્જનાત્મક શિક્ષણનાં જોડાણને સક્ષમ બનાવે છે. મલ્ટિડિસિપ્લિનરી એજ્યુકેશન માટે ક્રેડિટની સોંપણી, સંગ્રહ, ટ્રાન્સફર અને ઉપયોગ પ્રદાન કરે છે.
- તે ક્રેડિટ હસ્તાંતરની જોગવાઈઓ દ્વારા શિક્ષણના આંતરરાષ્ટ્રીયકરણને પ્રોત્સાહન આપશે. આમ અન્ય દેશો દ્વારા ભારતીય શિક્ષણ અને કૌશલ્યની વ્યાપક આંતરરાષ્ટ્રીય સમાનતા, માન્યતા અને સ્વીકૃતિને સક્ષમ બનાવશે.
- NCrF એવા વિદ્યાર્થીઓને પણ સરળતા પ્રદાન કરે છે, જેમણે એકવાર શિક્ષણ છોડી દીધું છે અને તેઓ ફરીથી શિક્ષણ ઈકોસિસ્ટમમાં પ્રવેશ કરવા માંગે છે. તેમને શિક્ષણ ઈકોસિસ્ટમમાં પ્રવેશવામાં મદદ કરે છે.
- NCrF મૂલ્યાંકનને આધીન તમામ વિષયો અને અસાઈનમેન્ટનો સંચય, સંગ્રહ, હસ્તાંતર અને ક્રેડિટને નિકાળવાનું એકત્રિત ક્રેડિટાઈઝેશન પૂરું પાડે છે.

અમારી ટેલિગ્રામ
ચેનલ સાથે જોડાવા
માટે નીચેનો QR
Code સ્કેન કરો

For Prelim

For Mains

Higher Education World University Rankings

- ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન (THE) દ્વારા તાજેતરમાં વર્લ્ડ યુનિવર્સિટી રેન્કિંગની 19મી આવૃત્તિ બહાર પાડવામાં આવી.
- આ રેન્કિંગમાં 104 દેશોની કુલ 1,799 યુનિવર્સિટીઓને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. ઉપરાંત અન્ય 526 યુનિવર્સિટીઓ કે જેમણે પોતાનો ડેટા પ્રદાન કર્યો હતો, પરંતુ યોગ્યતા માપદંડોના અભાવના કારણે તેમને રેન્કિંગ આપવાને બદલે 'રિપોર્ટર' સ્ટેટસ સાથે સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવી છે.

ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન વિશે

- ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન, જેને અગાઉ ધ ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન સપ્લિમેન્ટ (THES) તરીકે ઓળખવામાં આવતી હતી, તે એક મેગેઝીન છે, જેમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ સંબંધિત સમાચારો અને તેને સંલગ્ન વિવિધ મુદ્દાઓ પર અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવે છે.

રેન્કિંગ વિશે

- આ રેન્કિંગમાં અલગ-અલગ 13 પ્રદર્શન સૂચકાંકોનાં આધારે નીચે મુજબનાં ચાર ક્ષેત્રોમાં વિવિધ સંસ્થાઓનાં પ્રદર્શનનું માપન કરાય છે:
 1. શિક્ષણ
 2. સંશોધન
 3. જ્ઞાનનું આદાન-પ્રદાન (Knowledge Transfer)
 4. આંતરરાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિકોણ (International Outlook)

ટોચના પ્રદર્શનકર્તા

- વર્તમાન રેન્કિંગમાં યુ.કેની ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી 104 દેશોની 1,799 યુનિવર્સિટીઓમાં શ્રેષ્ઠ સંસ્થા તરીકે ઉભરી આવી છે, જેણે સતત સાતમાં વર્ષે આ સ્થાન જાળવી રાખ્યું હતું.
- આ રેન્કિંગમાં દ્વિતીય ક્રમે રહેલી હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટી સહિત ટોચનાં 10 સ્થાનો પર 7 યુનિવર્સિટીઓ અને ટોચનાં 20 સ્થાનો પર 12 યુનિવર્સિટીઓ સાથે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સે પોતાનું વર્ચસ્વ જાળવી રાખ્યું છે.
- ટોચની પાંચ યુનિવર્સિટીઓ નીચે મુજબ છે;
 1. ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી, યુ.કે

2. હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટી, યુ.એસ
3. કેમ્બ્રિજ યુનિવર્સિટી, યુ.કે
4. સ્ટેનફર્ડ યુનિવર્સિટી, યુ.એસ
5. મેસેચ્યુસેટ્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી, યુ.એસ

ભારતીય સંસ્થાઓનું પ્રદર્શન

- ટાઈમ્સ હાયર એજ્યુકેશન (THE) વર્લ્ડ યુનિવર્સિટી રેન્કિંગ્સની 19મી આવૃત્તિમાં ટોચની 600 યુનિવર્સિટીઓમાં ભારતની 9 સંસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે.
- આ રેન્કિંગમાં કુલ 75 યુનિવર્સિટીઓ સાથે ભારત દેશએ યુ.એસ, જાપાન, યુ.કે અને ચીન પછી આ યાદીમાં સૌથી વધુ પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતો પાંચમો દેશ બન્યો છે.
- વર્તમાન રેન્કિંગ અનુસાર બેંગલુરુ ખાતે આવેલી ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ (IISc) એ તેના શિક્ષણ અને સંશોધન માટેનાં પ્રદર્શન સ્કોર માટે ભારતીય સંસ્થાઓમાં ટોચના સ્થાને રહેલી છે. વળી આ વર્લ્ડ રેન્કિંગમાં ટોચની 300 યુનિવર્સિટીઓમાં સ્થાન મેળવનારી IISc ભારતની એકમાત્ર યુનિવર્સિટી છે.
- ટોચની 500 યુનિવર્સિટીઓમાં સ્થાન મેળવનારી ભારતની યુનિવર્સિટીઓ નીચે મુજબ છે;

નામ	બેન્ડ
ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ, કર્ણાટક	251-300
JSS એકેડમી ઓફ હાયર એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ, કર્ણાટક	351-400
શૂલિની યુનિવર્સિટી ઓફ બાયોટેકનોલોજી, હિમાચલ પ્રદેશ	351-400
અલાગપ્પા યુનિવર્સિટી, તમિલનાડુ	401-500
મહાત્મા ગાંધી યુનિવર્સિટી, કેરળ	401-500

36મી નેશનલ ગેમ્સ

- સપ્ટેમ્બર 27 થી 10 ઓક્ટોબર, 2022 દરમિયાન ગુજરાતનાં છ શહેરો જેવાં કે અમદાવાદ, ગાંધીનગર, સુરત, વડોદરા, રાજકોટ અને ભાવનગર ખાતે 36મી નેશનલ ગેમ્સનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.

- અમદાવાદના ટ્રાન્સ સ્ટેડિયમ ખાતે

કેન્દ્રીય ગૃહમંત્રીશ્રી દ્વારા 36મી નેશનલ ગેમ્સ માટે મેસ્કોટ અને એન્ટમનું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું હતું. ગેમ્સનું ઉદ્ઘાટન પ્રધાનમંત્રીશ્રી દ્વારા અમદાવાદના નરેન્દ્ર મોદી સ્ટેડિયમ ખાતેથી કરવામાં આવ્યું હતું.

- સમાપન સમારોહનું આયોજન સુરતમાં આવેલા પંડિત દીનદયાલ ઉપાધ્યાય ઇન્ડોર સ્ટેડિયમ ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું.

- 35મી નેશનલ ગેમ્સનું આયોજન વર્ષ 2015માં કેરળ ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું. આ 36મી નેશનલ ગેમ્સ માટે મેસ્કોટનું નામ 'સાવજ' (Saavaj) રાખવામાં આવ્યું હતું, જેનો ગુજરાતીમાં અર્થ સિંહ એવો થાય છે. આ મેસ્કોટ ભારતના સાંસ્કૃતિક વારસાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે, તેમજ ઝડપથી વિકસતાં ભારતની ઝલક પણ આપે છે.
- 36મી નેશનલ ગેમ્સ માટેનું એન્યમ 'એક ભારત, શ્રેષ્ઠ ભારત' થીમ પર આધારિત છે અને તે 'જુડેગા ઇન્ડિયા, જીતેગા ઇન્ડિયા' ની ફિલસૂફીને સમાવિષ્ટ કરે છે. આ એન્યમની પ્રસ્તુતિ બોલિવૂડના જાણીતા ગાયક સુખવિંદર સિંહ દ્વારા કરવામાં આવી હતી.

નેશનલ ગેમ્સ-2022

- 36મી નેશનલ ગેમ્સ-2022ની થીમ : 'સેલિબ્રેટિંગ યુનિટી થ્રુ સ્પોર્ટ્સ' (Celebrating Unity Through Sports)
- નેશનલ ગેમ્સ-2022માં કુલ 37 રમતોનો આ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો અને મલ્લખંભ અને યોગાસન જેવી સ્વદેશી રમતોને પણ પ્રથમ વખત નેશનલ ગેમ્સ-2022માં ઉમેરવામાં આવી હતી.

વિશેષ તથ્યો

- ગુજરાતની પૂજા પટેલ પરંપરાગત કેટેગરીમાં ગોલ્ડ મેડલ જીતનારી પ્રથમ એથલેટ બની છે.
- ગુજરાતના 10 વર્ષીય શૌર્યજીત ખૈરે 36મી નેશનલ ગેમ્સના સૌથી યુવા મેડલ વિજેતા બનીને ઇતિહાસ રચ્યો છે. તેણે મલ્લખંભમાં બ્રોન્ઝ મેડલ જીત્યો છે.
- ગોવા, બિહાર અને સિક્કિમ ત્રણ એવાં રાજ્યો હતાં, જેણે કોઈ ગોલ્ડ મેડલ જીત્યો ન હતો.

- મહારાષ્ટ્રે રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં સૌથી વધુ ચંદ્રકો જીતીને મેડલ ટેલીમાં બીજા સ્થાને રહેવાની સાથે ભારતીય ઓલિમ્પિક એસોસિએશન (IOA)ની શ્રેષ્ઠ રાજ્ય ટ્રોફી જીતી છે.
- કેરળના સ્વિમર સાજન પ્રકાશે સૌથી વધુ મેડલ (5 ગોલ્ડ, 2 સિલ્વર અને 1 બ્રોન્ઝ) જીત્યાં છે, જ્યારે મહિલાઓમાં સૌથી વધુ મેડલ કર્ણાટકની સ્વિમર હશીકા રામચંદ્રએ (6 ગોલ્ડ, 1 બ્રોન્ઝ) જીત્યાં છે.
- સર્વિસિસે સૌથી વધુ મેડલ જીતવા બદલ રાજા ભલીન્દ્રસિંહ ટ્રોફી જીતી છે.

36મી નેશનલ ગેમ્સના ટોચનાં વિજેતા રાજ્યો/ટીમ

રેન્ક	રાજ્ય/ટીમ	ગોલ્ડ મેડલ	સિલ્વર મેડલ	બ્રોન્ઝ મેડલ	કુલ
1	સર્વિસિસ સ્પોર્ટ્સ કંટ્રોલ બોર્ડ	61	35	32	128
2	મહારાષ્ટ્ર	39	38	63	140
3	હરિયાણા	38	38	40	116
4	કર્ણાટક	27	23	38	88
5	તમિલનાડુ	25	22	27	74
6	ગુજરાત	13	15	21	49

'સૂર્ય ગુજરાત' યોજનાનું વિસ્તરણ

- ગુજરાત સરકાર દ્વારા તાજેતરમાં 'સૂર્ય ગુજરાત' યોજનાનો સમયગાળો લંબાવવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે. વર્ષ 2019થી શરૂ કરાયેલી આ યોજનાની સમયમર્યાદા માર્ચ-2022માં પૂરી થઈ છે, પરંતુ રાજ્ય સરકારે આ યોજનાનો સમયગાળો માર્ચ-2025 સુધી લંબાવ્યો છે.
- હાલ, સોલાર રૂફટોપ સિસ્ટમ સ્થાપનામાં ગુજરાત દેશમાં પ્રથમ સ્થાને છે. રૂફટોપ સોલાર સિસ્ટમની સ્થાપના માટે રહેણાક ક્ષેત્રમાં વિશાળ સંભાવનાઓ રહેલી છે. જે પુનઃપ્રાપ્ય ઊર્જાનાં લક્ષ્યાંકને હાંસલ કરવામાં વધુ યોગદાન આપશે.

'સૂર્ય ગુજરાત' યોજના

- રહેણાક શ્રેણીના વીજગ્રાહકો માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા 5 ઓગસ્ટ, 2019થી 'સોલાર રૂફટોપ સબસિડી યોજના-સૂર્ય ગુજરાત' જાહેર કરાઈ છે.

- આ યોજના અંતર્ગત રહેણાક હેતુના વીજ ગ્રાહકોને પ્રથમ 3 કિલોવોટ સુધી નિયત કરેલ કિમતના 40% સબસિડી તથા 3 કિલોવોટથી વધુ અને 10 કિલોવોટ સુધી 20% સબસિડી મળવાપાત્ર છે.
- આ ઉપરાંત ગ્રુપ હાઉસિંગ સોસાયટી, રેસિડેન્શિયલ વેલ્ફેર એસોસિએશનની કોમન સુવિધાઓનાં વીજજોડાણો ઉપર ઘર દીઠ 10 કિલોવોટની મર્યાદામાં 500 કિલોવોટ સુધી 20% સબસિડી આપવામાં આવે છે.
- એટલું જ નહીં, સોલાર રૂફટોપના ઇન્સ્ટોલેશનથી વીજ બિલમાં ઘટાડો થશે અને ઉત્પાદિત વધારાની વીજળી ગ્રિડમાં વેચી વધારાની આવક ઉભી કરી એક વપરાશકર્તા-ઉત્પાદક તરીકે પણ ભૂમિકા નિભાવશે.

મુખ્ય પરીક્ષા

સામાન્ય અભ્યાસ - 2

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા	85
લોક પ્રશાસન અને શાસન	91
નીતિશાસ્ત્ર	94

સામાન્ય અભ્યાસ - 3

અર્થતંત્ર અને આયોજન	97
અન્ય સાંપ્રત ઘટનાઓ	108

બંધારણીય અને રાજ્યવ્યવસ્થા

સર્વોચ્ચ અદાલતની કાર્યવાહીનું લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ

**ચર્ચામાં
શા માટે?**

હાલમાં જ આર્થિક રીતે નબળા વર્ગને અનામત અને શિવસેના કેસોમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની કાર્યવાહીનું લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ કરવામાં આવ્યું હતું.

પૃષ્ઠભૂમિ

- કૌટિલ્યએ અર્થશાસ્ત્રમાં કહ્યું હતું કે ન્યાયાધીશોએ ખુલ્લી અદાલતમાં (Open Court) ન્યાયની પ્રક્રિયા કરવી જોઈએ. ભારતીય પરંપરાગત ન્યાય વ્યવસ્થા આ “Open Court” સિદ્ધાંતને વરેલી હતી. જેમાં પ્રત્યેક વ્યક્તિને અદાલતમાં સહભાગી થવાની છૂટ હતી. પરંતુ, વર્તમાન ન્યાય પ્રક્રિયા બંધ બારણે થતી હોવાથી અમુક જ લોકો તેમાં સહભાગી થઈ શકે છે.
- સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્વપ્રિલ ત્રિપાઠી વિ. સર્વોચ્ચ અદાલત કેસમાં (2018) સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયની કાર્યવાહીનું લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ કરવાનો આદેશ આપ્યો હતો. ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલયે ભારતમાં સૌપ્રથમ લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ કરવાની શરૂઆત કરી હતી. ત્યારબાદ કર્ણાટક, પટણા, મધ્યપ્રદેશ અને ઝારખંડ ઉચ્ચ ન્યાયાલયે પણ લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ અપનાવ્યું.

લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ પૂર્વની શરતો

- દરેક અદાલતમાં કે પ્રત્યેક કેસમાં લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ કરવામાં આવશે નહીં. માત્ર જનહિત માટે ખૂબ જ જરૂરી એવા બંધારણીય કેસોમાં જ લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ કરાશે. નિમ્ન પ્રકારના કેસોનું લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ નહીં કરી શકાય ;

લગ્નસંબંધી કેસ

કિશોર અપરાધની બાબતો

રાષ્ટ્ર સુરક્ષાના કેસ

ગુપ્ત અને સંવેદનશીલ માહિતી ધરાવતા બનાત્કારના ગુના સંબંધી કેસ

કોઈ સમુદાયની ભાવનાઓ સાથે જોડાયેલા કેસ

લાઈવ સ્ટ્રીમિંગના ફાયદા

બંધારણના અનુચ્છેદ 21 અંતર્ગત ન્યાય સુધી પહોંચનો અધિકાર સુનિશ્ચિત કરવામાં લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ મદદરૂપ.

બંધારણ અને રાષ્ટ્રીય મહત્વના કેસો સામાન્ય લોકોના જીવન પર અસર કરે છે. લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ દ્વારા લોકો ન્યાય પ્રક્રિયા સાથે જોડાતાં કાયદાકીય રીતે સાક્ષર બને છે અને લોકોનું બંધારણ અને કાયદા સાથે જોડાણ વધે છે.

માહિતી મેળવવાનો અધિકાર, ન્યાયની પહોંચ અને યોગ્ય સમજ કેળવવાનો અધિકાર સુનિશ્ચિત કરી શકાશે. તદુપરાંત, ન્યાયપ્રક્રિયા અંગે સામાન્ય લોકોને શિક્ષિત કરવાં સરળ બનશે.

લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ વકીલોને લોકલુભાવન તર્ક રજૂ કરતા રોકવા “જવાબદેહિતા સાધન” તરીકે કામ કરશે અને ન્યાયાધીશોને સમયસર અને તટસ્થતાથી કામ કરવા બાધ્ય કરશે.

કાયદાનું શિક્ષણ લેવા માંગતા વિદ્યાર્થીઓ માટે વરદાનરૂપ સાબિત થશે તથા ન્યાયિક પ્રક્રિયાને અસર કરતી વ્યવસ્થાગત બાબતો શોધવા અને ઉપાયો અજમાવવા માટે આર્કાઈવ (ભંડાર) ઉપલબ્ધ કરાવશે. આવા આર્કાઈવ દ્વારા જ અમેરિકામાં જાણી શકાયું હતું કે પુરુષ ન્યાયાધીશની તુલનામાં મહિલા ન્યાયાધીશને વધુ હસ્તક્ષેપનો (વકીલ તરફથી) સામનો કરવો પડે છે.

મહત્વના ચુકાદા વિશેની વિગતોની લોકોને મીડિયા કે અન્ય વ્યક્તિગત હિતધારકોના બદલે પ્રત્યક્ષ રીતે જાણ થતાં ભ્રમ અને ખોટાં અર્થઘટનોની શક્યતા નહીં રહે. પરિણામે, લોકોનો ન્યાયપાલિકા પ્રત્યેનો વિશ્વાસ ટકી રહેશે.

લાઈવ સ્ટ્રીમિંગની નકારાત્મક બાબતો

- લાઈવ સ્ટ્રીમિંગના પક્ષમાં કહેવાય છે કે આનાથી ન્યાયાધીશ અને વકીલો વધુ જવાબદેહ બનશે. પરંતુ, સંસદનું લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ કર્યા છતાં તેનું કથળતું સ્તર લાઈવ સ્ટ્રીમિંગની વ્યર્થતા રજૂ કરે છે.
- ન્યાયાધીશોની વ્યક્તિગતતાની ચર્ચા સામાન્ય લોકોમાં થવાની સંભાવના છે. લોકો ન્યાયાધીશની કાર્યપદ્ધતિ પર પ્રશ્નો ઊભા કરી શકે છે. જે તેમની ગરિમા અને પ્રતિષ્ઠા જાળવવા સામે જોખમરૂપ છે.
- લાઈવ સ્ટ્રીમિંગના લીધે ન્યાયાધીશોની અવચેતના પર (Sub Consciousness) બે પ્રકારની અસરો પડશે:
 - કાર્યવાહી દરમિયાન લોકભાવના / માન્યતા વિરુદ્ધના પ્રશ્નો પૂછવાનું ટાળી શકે છે.
 - ન્યાયાધીશોના અંતિમ ચુકાદાને બદલે પ્રક્રિયા દરમિયાનની ટિપ્પણી પર લોકો વધુ ધ્યાન આપીને ન્યાયાધીશોની પ્રતિષ્ઠાનું ખંડન કરી શકે છે.
- સોશિયલ મીડિયા મારફતે તમામ લોકો જાણે પત્રકાર બની ગયાં છે. તેઓ લાઈવ સ્ટ્રીમિંગની ક્લિપનો ઉપયોગ કરીને મત બાંધવાનું અને ખોટી માહિતી ફેલાવવાનું કામ કરશે. જે દેશમાં સૌહાર્દ જાળવી રાખવા સામે મોટો પડકાર છે.

નિષ્કર્ષ

- “ન્યાય કરવા ઉપરાંત દેખાવો પણ જોઈએ” વાક્યને લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ ચરિતાર્થ કરે છે. લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ એ ટેકનોલોજી દ્વારા બદલાવનું ઉદાહરણ રજૂ કરે છે. તે ન્યાય વ્યવસ્થા માટે આશાઓનું સર્જન કરે છે અને લોકોને સશક્ત કરીને નવા ભારતનો ઉદય કરવામાં કારણભૂત બનશે.

આગળનો માર્ગ

- લાઈવ સ્ટ્રીમિંગને યુ-ટ્યુબને બદલે પોતાના પોર્ટલ પર જ રજૂ કરીને “કોપીરાઈટ” સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવી. કારણ કે, લોકોના સંશોધન અને મહત્વની માહિતી થર્ડ પાર્ટી એપને મફતમાં ઉપલબ્ધ ન કરાવી શકાય.
- લાઈવ સ્ટ્રીમિંગનો સંભવિત દુરુપયોગ કરનાર તત્ત્વો વિરુદ્ધ કડક કાર્યવાહીની જોગવાઈઓ CrPC માં અને IT કાયદામાં કરવી.

અન્ય દેશોમાં આવી વ્યવસ્થા

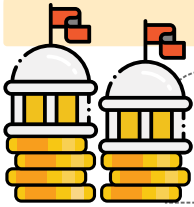

અમેરિકા :
ઓડિયો રેકોર્ડિંગ સૌ માટે ઉપલબ્ધ

કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલિયા, બ્રાઝિલ :
લાઈવ સ્ટ્રીમિંગ

ચૂંટણી ફંડિંગ

ચર્ચામાં શા માટે?

સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયે કેન્દ્ર સરકારની ઈલેક્ટોરલ બોન્ડ યોજનામાં પારદર્શિતા અંગે પ્રશ્નો ઊભા કરતાં ચૂંટણી ફંડિંગ વ્યવસ્થામાં સુધારાની માંગ ઊભી થઈ છે.

ચૂંટણી ફંડિંગ એટલે શું?

- દુનિયાભરમાં રાજકીય પક્ષોને મતદાતા સુધી પહોંચવા, પોતાની નીતિઓ સમજાવવા અને પક્ષનું કામકાજ ચલાવવા હેતુ ભંડોળની જરૂર પડે છે. આ ભંડોળને ચૂંટણી ફંડિંગ કહેવાય છે.

ચૂંટણી ફંડિંગની પદ્ધતિઓ

- વ્યક્તિગત દાન :** લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ-1951ની કલમ 29B અંતર્ગત વ્યક્તિ કોઈ રાજકીય પક્ષને દાન આપી શકે છે.
- કોર્પોરેટ દાન :** કંપની અધિનિયમ, 2013ની કલમ 182 હેઠળ કોર્પોરેટ દ્વારા પક્ષોને દાન અપાય છે.
- ચૂંટણી ટ્રસ્ટ :** લોકો કે કંપનીઓ પાસેથી સ્વૈચ્છિક દાન સ્વીકારીને રાજકીય પક્ષોને ભંડોળ પૂરી પાડતી બિનનફાકારી સંસ્થાઓનું ગઠન કરી શકાય છે.

ભારતમાં ચૂંટણી ફંડિંગની વર્તમાન સ્થિતિ

- 2020-21માં દેશનાં કુલ 8 રાષ્ટ્રીય રાજકીય પક્ષોને રૂ. 426 કરોડનું બેનામી દાન મળ્યું હતું.
- પક્ષોને ચૂંટણી બોન્ડ દ્વારા મળતું 95% દાન બેનામી હોય છે તથા બોન્ડ દ્વારા મહત્તમ દાન રાષ્ટ્રીય રાજકીય પક્ષોને જ મળે છે.

ચૂંટણી બોન્ડ

- 'ચૂંટણી બોન્ડ'ની જાહેરાત 2017-18નાં કેન્દ્રીય બજેટમાં દેશની રાજનીતિક ફંડિંગની વ્યવસ્થાને સાફ સુથરી બનાવવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે કરવામાં આવી હતી. જેના માટે નાણાકીય બિલ, 2017ના માધ્યમથી ભારતીય રિઝર્વ બેંક અધિનિયમ-1934; લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ -1951; કર અધિનિયમ-1961 અને કંપની અધિનિયમ-2013માં સંશોધન કરવામાં આવ્યું.
- ચૂંટણી બોન્ડ : રાજકીય પક્ષોને અનામી ભંડોળ મેળવવાં માટેનું વ્યાજમુક્ત નાણાકીય સાધન, જે પ્રોમિસરી નોટ સમાન છે.
- ક્યારે ખરીદી શકાય? : જાન્યુઆરી, એપ્રિલ, જુલાઈ તથા ઓક્ટોબર માસના પ્રથમ 10 દિવસ સુધીમાં 1000 રૂપિયા, 10 હજાર રૂપિયા, 1 લાખ રૂપિયા, 10 લાખ રૂપિયા, 1 કરોડના ગુણાંકમાં ભારતીય સ્ટેટ બેંકની પસંદગી કરેલ શાખામાંથી ખરીદી શકાય.
- રાજનીતિક પક્ષોની યોગ્યતા : જનપ્રતિનિધિત્વ કાયદા-1951 હેઠળ કલમ 29A અંતર્ગત નોંધાયેલ પક્ષ અને પાછલી લોકસભા કે રાજ્ય વિધાનસભા ચૂંટણીમાં ઓછામાં ઓછા 1% મત મેળવેલ હોય.
- શરતો :
ચૂંટણી બોન્ડ વેચાણ માટે એકમાત્ર સરકાર અધિકૃત બેંક SBI છે.
ચૂંટણી બોન્ડ માત્ર ભૌતિક રૂપમાં ઉપલબ્ધ હોય છે તથા તેનો કોલેટરલ તરીકે પ્રયોગ કરી શકાય નહીં, તથા એક્સચેન્જ માધ્યમમાં ટ્રેડિંગ ન કરી શકાય.

ચૂંટણી બોન્ડની ટીકા

1 મૂળ ઉદ્દેશ્યથી વિરૂદ્ધ :

ટીકાકારો અનુસાર ચૂંટણી બોન્ડની અનામિતા માત્ર જનતા તથા વિપક્ષો સુધી સીમિત છે. જે પોતાના મૂળ ઉદ્દેશ્ય ચૂંટણી ભંડોળમાં પારદર્શિતા લાવવાની વિરૂદ્ધમાં હોય તેમ જણાય છે.

2 જાણવાના અધિકાર (Right to Know)નું ઉલ્લંઘન :

સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જાણવાનો અધિકાર એ વાણી અને અભિવ્યક્તિના અધિકાર હેઠળ ગણવામાં આવ્યો છે. ચૂંટણી બોન્ડના મર્યાદિત અનામીપણાને કારણે નાગરિકોનો જાણવાનો અધિકાર જોખમાય છે.

3 સત્તાધારી પક્ષને અનુચિત લાભ :

ચૂંટણી બોન્ડ માત્ર સરકારી સ્વામિત્વવાળી બેંક (SBI)ના માધ્યમથી જ વેચી શકાય એમ હોઈ સત્તાધારી પક્ષને વિપક્ષના ભંડોળનો સ્રોત જાણવાનો અનુચિત લાભ આપે છે.

4 કોની કેપિટાલિઝમ :

સત્તાધારી પક્ષ તથા ઉદ્યોગકારો વચ્ચેના પરસ્પર લાભ પ્રદાનકર્તા સંબંધોને કારણે ચૂંટણી બોન્ડની વ્યવહાર્યતા સામે પ્રશ્નો ઉઠવા સ્વાભાવિક છે.

ભારતમાં ચૂંટણી ખર્ચની મર્યાદા

લોકસભાની ચૂંટણી માટે

મોટા રાજ્યોમાં ઉમેદવાર મહત્તમ 95 લાખ રૂ. ખર્ચી શકે.
નાના રાજ્યોમાં (ગોવા, સિક્કિમ વગેરે) મહત્તમ 75 લાખ રૂ. ખર્ચ.

વિધાનસભા ચૂંટણી માટે

મોટા રાજ્યોમાં મહત્તમ 40 લાખ રૂ. ખર્ચ
નાના રાજ્યોમાં મહત્તમ 28 લાખ રૂ. ખર્ચ

ભારતમાં ચૂંટણી ફંડિંગ વ્યવસ્થાની ખામીઓ

અપારદર્શક વ્યવસ્થા

- ચૂંટણીનું મોટાભાગનું ફંડિંગ અજ્ઞાત સ્રોતોમાંથી થાય છે. આવા ફંડિંગનું પ્રમાણ આ બોન્ડનાં લીધે વધી ગયું છે. પરિણામે, ગેરકાયદેસર ઉદ્દેશ્ય ધરાવતાં લોકો અને રાજનીતિજ્ઞોનું ગઠબંધન મજબૂત થયું છે.

જટિલ કાયદા

- અનિલ બૈરવાલ વિ. સંસદના ચુકાદા મુજબ રાજકીય પક્ષો “જાહેર સંસ્થા” છે. કેન્દ્રીય માહિતી આયોગે રાજકીય પક્ષોને RTI અંતર્ગત માહિતી જાહેર કરવાનો આદેશ આપ્યો હોવા છતાં માહિતી આપવાનું તેઓ ટાળે છે.

અમર્યાદિત ફંડિંગ

- કોર્પોરેટ દ્વારા પહેલાં કુલ આવકના મહત્તમ 7.5% જ દાન આપી શકવાની મર્યાદા હટાવી દેવાઈ છે. તદુપરાંત, દાનની રકમ અને કોને દાન કરાયું તે વિગતો જાહેર કરવી ફરજિયાત ન હોવાથી કંપનીનાં શેરધારકોને માહિતી મેળવવાનો હક સમાપ્ત થઈ ગયો છે.

વિદેશી ભંડોળ

- ચૂંટણી બોન્ડના રસ્તે વિદેશી ફંડિંગની મર્યાદા હટાવી દેવાને લીધે વિદેશી કોર્પોરેટ્સનું રાજકીય વ્યવસ્થામાં લોબીંગ વધ્યું છે. આવો ભ્રષ્ટાચાર દેશના ઉદ્યોગપતિ અને લોકોના હિતમાં નથી.

સંસ્થાકીય ભ્રષ્ટાચાર

- રાજકીય પક્ષોને પોતાનાં હિતોની પૂર્તિ માટે ઉદ્યોગગૃહો દ્વારા દાન અપાય છે. દાન મારફતે લોબીંગ કરીને પોતાના ફાયદાની નીતિ ઘડવાનો પ્રયાસ થાય છે. આમ, ભ્રષ્ટાચારને સંસ્થાકીય સ્વરૂપ મળે છે તથા રાજકીય નૈતિકતાનો હાસ થાય છે.

I વૈશ્વિક શ્રેષ્ઠ ચૂંટણી ફંડિંગ વ્યવસ્થાઓ

1. ફ્રાંસ અને બેલ્જિયમમાં ચૂંટણી માટે ખાનગી ફંડિંગ પર પ્રતિબંધ
2. ફ્રાંસ, બ્રાઝિલ, ચિલીમાં કોર્પોરેટ ફંડિંગ પ્રતિબંધ

I રાજ્ય ભંડોળ દ્વારા ચૂંટણી (State funding of Election)

- ઉમેદવારોને ચૂંટણી લડવા રાજ્યની તિજોરીમાંથી ભંડોળ પૂરી પાડવાની વ્યવસ્થા કરવાની ભલામણ ઘણા નિષ્ણાતોએ કરી છે.

પક્ષમાં તર્ક

- રાજ્ય ફંડિંગના લીધે ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં પારદર્શિતા લાવવામાં અને ભ્રષ્ટાચાર નાબૂદ કરવામાં મદદ મળશે.
- પ્રત્યેક ઉમેદવારને સમાન ભંડોળ મળવાને લીધે દરેકને સમાન તકો મળશે અને નવા પક્ષોનું આગમન સરળ બનશે.
- ગરીબ અને અપૂરતાં સંસાધનો ધરાવતા નેતાઓ ચૂંટણી લડીને નેતૃત્વ મેળવી શકશે.
- ચૂંટણીમાં અપરાધી ઉમેદવારોની પ્રવેશ પ્રક્રિયા પર રોક લાગશે, કારણ કે, ચૂંટણી જીતવા તેમની મદદ લેવાની રાજકીય પક્ષોને જરૂર નહીં પડે.
- ઉચિત ચૂંટણી પ્રક્રિયાથી ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ શાસન પદ્ધતિમાં પારદર્શિતા અને જવાબદેહિતા જાળવશે.

વિપક્ષમાં તર્ક

- રાજ્ય રાજકોષીય ખાધથી ગ્રસિત છે, માટે ભંડોળ ફાળવવા પૂરતાં સંસાધનો ઉપલબ્ધ નથી.
- ગંભીર ન હોય તેવાં અને અયોગ્ય હિતો ધરાવતાં લોકો માત્ર ભંડોળ મેળવવા ચૂંટણી લડી શકે છે. આમ, રાજ્ય તિજોરી પર ભાર વધશે.
- રાજ્ય ફંડિંગ હોવા છતાંય રાજકીય પક્ષો દ્વારા લોબીંગ અને મર્યાદાથી વધુ ચૂંટણી ખર્ચ થવાની સંભાવના છે. રાજકીય પક્ષો લોકદાન દ્વારા લોકો સાથે જોડાય છે. રાજ્ય ફંડિંગના લીધે લોકો અને નેતાઓનું જોડાણ ભંગ થઈ જશે.

I શું કરવું જોઈએ ?

- જર્મની, ફ્રાંસ, ઓસ્ટ્રેલિયાનો રાજ્ય ફંડિંગનો અનુભવ બતાવે છે કે, રાજકીય પક્ષો રાજ્ય ફંડિંગ હોવા છતાંય વધુ ખર્ચ કરે છે. તેથી રાજ્ય ફંડિંગ માટે ઉચિત વ્યવસ્થા વિકસાવવી જરૂરી બને છે.
- સમગ્ર મુદ્દો ચૂંટણીના ખર્ચમાં પારદર્શિતા લાવવાનો છે તથા તેમના પર દેખરેખ મજબૂત કરવાનો છે. તેના માટે નીચેના ઉપાયો કરી શકાય છે :

- 1 રોકડ દાન પર સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ લગાવવો અને પ્રત્યેક દાનની વિગતો જાહેર કરવી.
- 2 ચૂંટણી પંચે ચૂંટણી ખર્ચની મર્યાદા વધારીને તાર્કિક સ્તરે રાખવી જરૂરી છે.
- 3 એક રાષ્ટ્ર, એક ચૂંટણીની દિશામાં વિચારવું જોઈએ.
- 4 રાજકીય પક્ષોને માહિતી મેળવવાનાં અધિકાર-2005માં સમાવી દેવા જોઈએ.
- 5 રાજકીય પક્ષો અને ઉમેદવારોનાં ચૂંટણી ખર્ચ પર દેખરેખ રાખવા હેતુસર સ્વતંત્ર નિયામક સંસ્થા બનાવવી.

I ભારતીય ચૂંટણી ફંડિંગ વ્યવસ્થામાં સુધારાના ઉપાયો

- 1 રાજકીય પક્ષોની આવક અને ખર્ચનું કડકાઈપૂર્વક ઓડિટ કરવું જરૂરી છે. વેંકટચેલૈયા સમિતિએ ઓડિટ નિયમન માળખું લાવવાની ભલામણ કરી હતી, તેને લાગુ કરવું.
- 2 પક્ષોનું ફંડિંગ સંપૂર્ણ પારદર્શી બનાવવા ફંડિંગના સ્ત્રોતોની સંપૂર્ણ માહિતી જાહેર કરવી ફરજિયાત કરી દેવી. અમેરિકા, જાપાન, ભૂટાનમાં આવું ફરજિયાત કરી દેવાયું છે.
- 3 કાયદાઓ દ્વારા સત્તાનો વિસ્તાર વધારીને ચૂંટણી પંચને મજબૂત કરવું જોઈએ. તદ્દુપરાંત ચૂંટણી પંચને પૂરતો સ્ટાફ, ભંડોળ આપીને દાન પર નિયંત્રણ રાખવા સક્ષમ બનાવવું.
- 4 દેશમાં ખાનગી ફંડિંગ પર પ્રતિબંધ લગાવીને સ્ટેટ ફંડિંગનો વિકલ્પ અપનાવવા વિચારવું જોઈએ. રાષ્ટ્રીય ચૂંટણી ફંડનું ગઠન કરીને તેમાં ખાનગી દાન મેળવવું જોઈએ. આ ફંડમાંથી જ રાજકીય પક્ષોને ભંડોળ મળે તેવી જાપાન, જર્મની જેવી વ્યવસ્થા અપનાવી શકાય.
- 5 કોર્પોરેટ-રાજસત્તા વચ્ચેનું ગઠબંધન તોડવા કોર્પોરેટ દાન પર મર્યાદા લાંબવી અથવા પ્રતિબંધિત કરવું જરૂરી છે.
- 6 ચૂંટણી બોન્ડ વ્યવસ્થામાં રહેલી ખામીઓ જેવી કે અમર્યાદિત કોર્પોરેટ દાન, અજ્ઞાત સ્ત્રોતને દૂર કરીને તેને 'બદલાવનું દૂત' બનાવી શકાય છે.

જાણવાં જેવું - ચૂંટણીનું મહત્વ : અલગ નજરથી

મતદાન એ “સમતાવાદી આદર્શ”ને ફળીભૂત કરે છે. દરેક વ્યક્તિને મતદાનનો અધિકાર અને પ્રત્યેક મતનું સમાન મૂલ્ય આ આદર્શોને પ્રતિબિંબિત કરે છે.

ચૂંટણી એ સામૂહિક લોકશાહી સર્જીને રાજનીતિમાં ગ્રાહકવાદ લાવે છે, જેનો અર્થ થાય છે કે મતદાતા પોતે જ પસંદગી કરવા અને નાપસંદ કરવા (બજારની વસ્તુની જેમ) સ્વતંત્ર છે.

ચૂંટણી એ અંતિમ પરિણામની ગુણવત્તા સુનિશ્ચિત નથી કરતી (કે પ્રતિનિધિ કેવો હશે?), તેમ છતાંય રાજનીતિની કાર્યપદ્ધતિ સુધારે છે.

ચૂંટણી એ આધુનિક લોકશાહીનું હૃદય છે, તે ક્યારેય મતદાતાને નિમ્ન કે ગેરલાયક ગણીને તેનો અધિકાર છીનવી લેતી નથી.

ચૂંટણી અંગે ફિલસૂફ રોસો કહે છે, કે “સામાન્ય ઈચ્છા હંમેશા સાચી હોય છે અને તે લોકહિતમાં જ હોય છે.” આ વાત જાહેર નિર્ણયોમાં તાદૃશ્ય થાય છે.

નિષ્કર્ષ

- સ્વચ્છ, પારદર્શક અને ઉચિત ચૂંટણી ફંડિંગ વ્યવસ્થા એ લોકતાંત્રિક લોકશાહી માટેની ફરજિયાત શરત છે. આ દિશામાં પ્રયાણ કરવા સરકાર, ચૂંટણીપંચ અને સર્વોચ્ચ અદાલતે ચીરકાલીન નિર્ણયો લેવા પડશે.

ભારતમાં બદનક્ષી કાયદો (Defamation)

ચર્ચામાં
શા માટે?

અરવિંદ કેજરીવાલ, રાહુલ ગાંધી, સુબ્રમણ્યમ સ્વામી જેવા વિભિન્ન પ્રતિષ્ઠિત રાજકીય વ્યક્તિઓ દ્વારા સમય સમય પર માનહાનિને અપરાધ ગણવાની માંગ કરવામાં આવી છે.

બદનક્ષી (માનહાનિ) કાયદો

- ભારતીય ઇંડ સંહિતા, 1860 હેઠળ અન્ય વ્યક્તિની વિરુદ્ધ તથ્યવિહીન અને જૂઠાં નિવેદનો ઉચ્ચારીને અથવા પ્રકાશિત કરીને તેની પ્રતિષ્ઠા પર હુમલો કરવાને બદનક્ષી ગણવામાં આવે છે.
- ભારતીય ઇંડ સંહિતાની કલમ 500, 501, 502માં બદનક્ષીના ગુના માટે સજાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આ જોગવાઈઓ અનુસાર વિવિધ ગુનાઓના આધારે 2 વર્ષ સુધીની મુદત માટે સાદી કેદ અથવા ઇંડ અથવા તો બંનેની સજાની જોગવાઈ છે.

બદનક્ષીના ગુનાને નીચે મુજબ બે ભાગમાં વહેંચવામાં આવે છે :

1 Civil Defamation :

બદનક્ષીનો હેતુ અસરગ્રસ્ત પક્ષની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન પહોંચાડવાનો અને તેમના પ્રત્યે નફરત, દુશ્મનાવટ અથવા ઉપહાસમાં વધારો કરવાનો હોય તો બદનક્ષી માટે પ્રતિવાદી (આરોપી) પાસેથી નાણાકીય વળતરનો દાવો કરવાની જોગવાઈ Civil Defamationમાં કરવામાં આવી છે.

2 Criminal Defamation :

ફોજદારી માનહાનિમાં ભારતીય ઇંડ સંહિતા (IPC)ની કલમ-500 મુજબ જેલની સજા થઈ શકે છે. વ્યક્તિને બદનામ કરવા હેતુ આરોપી દૂષિત ઇરાદા સાથે ગુનાહિત પ્રવૃત્તિઓ કરે છે. જેના માટે ગુનેગારને બે વર્ષની સજા અથવા તો ઇંડ અથવા બંને થઈ શકે છે.

બદનક્ષીને લગતા મહત્વના કેસો

મોહમ્મદ અબ્દુલ્લા ખાન વિરુદ્ધ પ્રકાશ કે. (2018) :

આ કેસમાં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી કે અખબારના માલિકો અને પ્રિન્ટર (પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ) અને જે વ્યક્તિઓ વેચાણને પ્રોત્સાહન આપે છે તે તમામ ભારતીય ઇંડ સંહિતાની કલમ 501 હેઠળ માનહાનિના ગુના માટે જવાબદાર હોઈ શકે છે.

ચમનલાલ વિ. પંજાબ રાજ્ય (1970) :

આ કેસનાં તથ્યો મુજબ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના પ્રમુખે એક પત્ર લખ્યો હતો, જેમાં સ્થાનિક હોસ્પિટલની નર્સ વિરુદ્ધ બદનક્ષીભરી ટિપ્પણીઓ કરી હતી. જેના વિરુદ્ધ ભારતીય ઇંડ સંહિતાની કલમ 499 હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરાઈ હતી. તેથી કથિત આરોપીને બે મહિનાની કેદ થઈ હતી.

સુબ્રમણ્યમ સ્વામી વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (2016) :

અદાલતે તેના ચુકાદામાં જણાવ્યું કે પ્રતિષ્ઠાનું રક્ષણ એ મૂળભૂત અધિકાર છે. તે માનવીય અધિકાર હોવાની સાથે જ સામાજિક હિતમાં પણ મહત્વનું છે. પરંતુ તેના પર વાજબી પ્રતિબંધોને પણ નકારી ન શકાય.

શ્રેયા સિંઘલ વિ. ભારત સંઘ (2015) :

- આ કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા પર રાજ્યના અતિક્રમણ સામે સીમાચિહ્નરૂપ ન્યાયિક ચુકાદો આપ્યો હતો.
- અનુચ્છેદ- 19(1)(a) લોકોને વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાનો અધિકાર આપે છે. 19(2) રાજ્યને આ અધિકારના ઉપયોગ પર વાજબી નિયંત્રણો લાદવાની સત્તા આપે છે.
- સુપ્રીમ કોર્ટે IT Act - 2000 (2008માં સુધારેલ)ની કલમ 66-Aને અનુચ્છેદ 19(1)(a) નું ઉલ્લંઘન કરવા બદલ ગેરબંધારણીય ગણી હતી.

અપવાદો જેને માનહાનિ તરીકે ગણવામાં આવતા નથી

1. પ્રજાના ભલા માટે કહેવામાં આવેલું સત્ય	2. કોઈપણ જાહેર પ્રશ્નને સ્પર્શતી બાબત	3. વિવિધ કેસો પર કરવામાં આવતી ટિપ્પણીઓ	4. કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા રાષ્ટ્રહિતમાં કરાયેલી નિંદા	5. હિતોના રક્ષણ માટે કરવામાં આવેલ આરોપણ
6. જાહેર સેવકોનું જાહેર હિત માટે જાહેર વર્તન	7. અદાલતોની કાર્યવાહીના અહેવાલો	8. કોઈપણ જાહેર પ્રદર્શન પર અભિપ્રાય	9. અધિકૃત વ્યક્તિ પર સદભાવનાથી આરોપ	10. સદભાવનાથી સાવધાની રાખવા માટેના પ્રયાસો

બદનક્ષી કાયદાને લગતી સમસ્યાઓ

- વિરોધનો અવાજ ઉઠાવનારને હેરાન કરવા હેતુ ફોજદારી જોગવાઈઓનો ઉપયોગ વારંવાર પજવણીના સાધન તરીકે કરવામાં આવે છે.
- વાઈબ્રન્ટ લોકશાહી માટે મીડિયાની વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા મહત્વપૂર્ણ છે. પરંતુ ઘણી વખત પ્રભાવશાળી લોકો બદનક્ષી કાયદાનો દુરુપયોગ કરી તેમના વિરુદ્ધના અવાજને દબાવવા પ્રયાસ કરે છે.
- વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા એ જ્વલંત લોકશાહી માટે મહત્વપૂર્ણ છે. બદનક્ષીના નામે સત્યને કચડવું યોગ્ય નથી.
- ભારતીય કાનૂની પ્રક્રિયાઓની બોજારૂપ પ્રકૃતિને જોતાં કેસની યોગ્યતાને ધ્યાનમાં લીધા વિના અદાલતી પ્રક્રિયા પોતે જ સજામાં ફેરવાઈ જાય છે.
- ગુનાહિત બદનક્ષી સમાજ પર ઘાતક અસર કરે છે. ખાસ કરીને રાજ્ય એટલે કે સરકાર તેનો ઉપયોગ મીડિયા અને રાજકીય વિરોધીઓને સેલ્ફ-સેન્સરશિપ અપનાવવા દબાણ કરવા માટે કરે છે.

બદનક્ષીને અપરાધ ગણવાના પક્ષમાં તર્ક

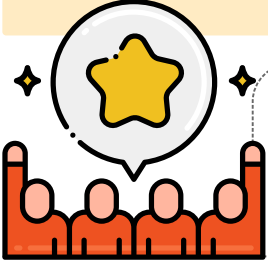
- બંધારણના અનુચ્છેદ 21 હેઠળ વ્યક્તિને પ્રતિષ્ઠાની સુરક્ષાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે. આથી, પ્રતિષ્ઠાની સુરક્ષા માટે બદનક્ષીને અપરાધ ગણવો જરૂરી છે.
- વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના નામે પ્રતિષ્ઠાનું હનન ચલાવી ના લેવાય. અનુચ્છેદ 19(2) હેઠળ તાર્કિક નિયંત્રણો પણ બદનક્ષીને સમાવી અપરાધીકરણની છૂટ આપે છે. સામાજિક હિતની વિરુદ્ધમાં કોઈ પણ વ્યક્તિને અધિકાર મળવો શક્ય નથી. દરેક અધિકાર વ્યક્તિના પોતાના અને સમાજના વિકાસ માટે જ હોવો જરૂરી છે. કોઈ પણ અધિકાર સમાજ વિરોધી ચરિત્ર ન ધરાવી શકે.
- બદનક્ષીનો કાયદો બંધારણ લાગુ થયાના સમયથી અસ્તિત્વમાં છે. પરંતુ, તેનાથી લોકશાહીને નુકસાન પહોંચ્યાંનું ધ્યાને આવ્યું નથી. આમ કાયદો ઉપનિવેશી કાળનો હોવા માત્રથી રદ ના કરી શકાય, પરંતુ સમય અને તેની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને જ સુધારો કરાય.
- દુરુપયોગ થવાના આધારે બદનક્ષી કાયદો હટાવવાને બદલે દુરુપયોગ રોકી શકવા નીચલી અદાલતોને સક્ષમ બનાવવી તથા સુનિશ્ચિત કરાયેલ યોગ્ય નિયંત્રણોનું સંપૂર્ણ પાલન કરાવવું જોઈએ.
- સર્વોચ્ચ અદાલતે સુબ્રમણ્યમ સ્વામી વિ. ભારત સરકાર (2014) ચુકાદામાં બદનક્ષીના અપરાધીકરણની કલમ 499 & 500ને બંધારણીય માન્યતા આપેલી છે.

આગળની રાહ/સુધારાત્મક પગલાં

- ફોજદારી બદનક્ષીને રાજ્યના હાથમાં એક સાધન બનવાની મંજૂરી આપવી ન જોઈએ અને યોગ્ય નિયંત્રણ વ્યવસ્થા લાગુ કરીને કાયદાની યથાર્થતા સાબિત કરવી જોઈએ.
- યોગ્ય સાબિતિ વિના કોઈને પણ ગુનેગાર ઠેરવવા જોઈએ નહીં.
- બદનક્ષી અને અભિવ્યક્તિની આઝાદી વચ્ચે સંતુલન સ્થાપવા બદનક્ષીની વ્યાખ્યાને વધુ સ્પષ્ટ અને સમયની માંગ પ્રમાણે બદલવી જોઈએ.
- પોલીસ, સરકારી વકીલ અને જાહેર સત્તાવાળાઓએ બદનક્ષીનો દાવો કરનાર પક્ષની દલીલો અને તથ્યોને ધ્યાનમાં લીધા વિના ફોજદારી બદનક્ષીના કેસોની કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવો જોઈએ નહીં.
- બદનક્ષી કાયદાના નિયમોમાં વધુ સ્પષ્ટતા અને જનજાગૃતિ લાવવાની ખાસ જરૂર છે અને સંવેદનશીલ વર્ગોના અધિકારોને ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ તથા બદનક્ષી કાયદાના કરે કોઈ વ્યક્તિ સત્તાવાન વિરુદ્ધ અવાજ ઉઠાવવાનો બંધ ન કરે તેવું ન્યાયિક વિશ્વાસનું વાતાવરણ સર્જવું જોઈએ.

નાગરિક સમાજ (Civil Society)

ચર્ચામાં શા માટે?

તાજેતરમાં નોર્વેયન નોબેલ સમિતિ દ્વારા એક વ્યક્તિગત અને 2 નાગરિક સમાજ સંસ્થાને નોબેલ શાંતિ પુરસ્કાર આપવાનો નિર્ણય કરાયો છે. આ વર્ષે શાંતિ પુરસ્કાર રશિયન માનવાધિકાર સંગઠન 'મેમોરિયલ' અને યુક્રેનિયન માનવાધિકાર સંસ્થા 'સેન્ટર ફોર સિવિલ લિબર્ટીઝ' નાગરિક સમાજને એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.

નાગરિક સમાજ એટલે શું ?

- 'નાગરિક સમાજ' શબ્દ મૂળ રીતે રોમન શબ્દ 'Societas Civilis' પરથી ઉતરી આવ્યો છે. નાગરિક સમાજ એટલે સરકારથી સ્વતંત્ર રીતે લોક કલ્યાણ અને રાષ્ટ્રનિર્માણ માટે કાર્યરત સમૂહો.
- વિશ્વ બેન્કની વ્યાખ્યા મુજબ નાગરિક સમાજ એટલે લોકોનાં હિત માટે સાંસ્કૃતિક, નૈતિક, રાજનૈતિક, વૈજ્ઞાનિક, ધાર્મિક અને પરોપકારી મૂલ્યોના આધારે કામ કરતી બિન-સરકારી અને બિન-નફાકારી સંસ્થા.
- વર્લ્ડ ઈકોનોમિક ફોરમ મુજબ નાગરિક સમાજને કુટુંબ, બજાર અને રાજ્યની બહારના વિસ્તાર તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે.

નાગરિક સમાજના પ્રકારો

- 1. સામુદાયિક સંસ્થા (Community Based Organization)**
સામુદાયિક સંસ્થાનો ઉદ્દેશ્ય સમુદાયના સામાજિક સૌહાર્દ, સુખાકારી અને સામાન્ય કામગીરીને સુધારવાનો છે. સામુદાયિક કાર્ય, સામુદાયિક પ્રોજેક્ટ, સામુદાયિક વિકાસ, સામુદાયિક સશક્તિકરણ, સામુદાયિક નિર્માણ, સામુદાયિક ગતિશીલતા વગેરે સામુદાયિક સંસ્થાનાં કાર્યો છે.
- 2. બિન સરકારી સંસ્થા (Non-Government Organization)**
બિન-સરકારી સંસ્થા એ નોંધાયેલી સંસ્થા કે સમૂહ છે, જે માળખાગત પ્રવૃત્તિ સાથે સંકળાયેલ હોય છે. બિન-સરકારી સંસ્થાઓ સામાજિક-આર્થિક વિકાસ, માનવાધિકાર, લોકકલ્યાણ અથવા આકસ્મિક કામગીરીમાં પોતાનું યોગદાન આપે છે.
- 3. મજૂર સંઘ (Labour Union)**
મજૂર સંઘ એ ચોક્કસ વેપાર, ઉદ્યોગ અથવા કોર્પોરેશનના કામદારો અને મજૂરોનો સમૂહ છે, જેઓ તેમનાં પગાર, બોનસ, કામની યોગ્ય પરિસ્થિતિ માટે ઉદ્યોગો સાથે વાટાઘાટો કરે છે.
- 4. વિશ્વાસ આધારિત સંસ્થા (Faith Based Organization)**
વિશ્વાસ આધારિત સંસ્થા એ ચોક્કસ ધાર્મિક ઓળખને સમર્પિત સંસ્થા છે, જેમાં ઘણીવાર સામાજિક અને નૈતિક ઘટકોનો સમાવેશ થાય છે.
- 5. ફાઉન્ડેશન**
વ્યક્તિઓ અથવા સંસ્થાઓ દ્વારા કાનૂની સંસ્થા (ટ્રસ્ટ અથવા કોર્પોરેશન)ના રૂપમાં સ્થાપવામાં આવતી પરોપકારી અથવા ચેરિટેબલ સંસ્થા.
- 6. સ્વ-સહાય જૂથ (Self Help Group)**
સ્વ-સહાય જૂથ એ સ્થાનિક વિસ્તારમાં 10-20 લોકો દ્વારા રચાયેલ જૂથ છે. મુખ્યત્વે SHGની રચના એ સમૂહના સભ્યોનું આર્થિક અને સામાજિક સશક્તિકરણ હેતુસર કરવામાં આવે છે.

નાગરિક સમાજની ભૂમિકાઓ

- 1 તકેદારી (Watch Dog) :**
પારદર્શિતામાં વધારો અને સરકારી સંસ્થાની જવાબદારીમાં વૃદ્ધિ.
- 2 પ્રતિનિધિત્વ (Representation) :**
વંચિત અને છેવાડાનાં લોકોને વાચા આપવી.
- 3 ક્ષમતા નિર્માણ (Capacity Building) :**
ક્ષમતા નિર્માણ માટે તાલીમ, કૌશલ્ય, શિક્ષણ પૂરાં પાડવા.
- 4 નિષ્ણાત (Expert) :**
નીતિ અને વ્યૂહરચના તૈયાર કરવા માટે વિશિષ્ટ જ્ઞાન અને માહિતી પૂરી પાડવી તથા યોગ્ય ઉકેલો શોધીને સરકારને ભલામણો કરવી.
- 5 નાગરિક સમર્થક :**
નાગરિકોના અધિકારની ચળવળને સમર્થન આપીને લોકશાહીને સાચા અર્થમાં ચરિતાર્થ કરવી.
- 6 સેવા આપનાર (Service Provider) :**
શિક્ષણ, આરોગ્ય, ખાદ્ય સામગ્રી, સુરક્ષા, આપદા પ્રબંધન, આપાતકાલીન પ્રતિભાવ વગેરે જેવી સેવાઓ પૂરી પાડવી.
- 7 એડવોકેટ (Advocate) :**
સામાજિક સમસ્યાઓ અને પડકારો માટે જાગૃતિ ફેલાવવી અને પરિસ્થિતિમાં બદલાવ માટે પ્રયત્નો કરવા.

ભારતમાં નાગરિક સમાજની ઉત્ક્રાંતિ

- ભારતમાં નાગરિક સમાજ સાથેનો ઇતિહાસ ઘણો લાંબો છે. દાન અને સેવાનો ખ્યાલ નાગરિક સમાજ સાથે ભારતમાં પ્રાચીન કાળથી સંકળાયેલ છે. પ્રાચીન અને મધ્યકાલીન સમયગાળા દરમિયાન નાગરિક સમાજનો ખ્યાલ વિવિધ રીતે ભારતમાં વિકસ્યો હતો. જેથી ભારતમાં શિક્ષણ, સ્વાસ્થ્ય, સંસ્કૃતિ તેમજ આપત્તિ પ્રબંધનમાં સ્વૈચ્છિક કામગીરીનો વિકાસ થયો છે.
- બ્રિટિશ શાસન દરમિયાન સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓની કામગીરી સામાજિક કલ્યાણ, શિક્ષણ અને રાહત કામગીરી સુધી વિસ્તરી હતી. 19મી સદીના ઉત્તરાર્ધથી સ્વૈચ્છિક કામગીરીએ સામાજિક-રાજકીય ચળવળો સુધી વિસ્તરી. પ્રાર્થના સમાજ(1864), Friend-in-Need Society(1858), સત્ય શોધક સમાજ (1873), આર્યસમાજ (1875), સર્વન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા (1905) દ્વારા નાગરિક સમાજની ઉત્ક્રાંતિ ભારતમાં મજબૂત બની હતી.
- આઝાદી બાદ નાગરિક સમાજનાં ઉત્થાનમાં ઝડપી પ્રગતિ જોવા મળી. ભૂદાન ચળવળ (1951), કેન્દ્રીય સામાજિક કલ્યાણ બોર્ડ (1953), સૂક્ષ્મ નાણાકીય સેવાઓ, સ્વ-સહાયતા જૂથમાં વૃદ્ધિ, મનરેગા, માહિતી મેળવવાનો અધિકાર, શિક્ષણ મેળવવાનો અધિકાર, કોર્પોરેટ સોશિયલ રિસ્પોન્સિબિલિટી (CSR) વગેરે દ્વારા નાગરિક સમાજનું સ્થાન ભારતમાં મજબૂત બન્યું છે. જે સમય સાથે દેશમાં સામાજિક-આર્થિક-રાજકીય પર્યાવરણ-નૈતિકતા સુધી વિસ્તરી.

નાગરિક સમાજ સંસ્થાની લોકશાહીમાં ભૂમિકા

1. વિવિધ બદલાવોમાં

દેશમાં નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓ ઘણા બધા બદલાવો માટે ભૂમિકા ભજવે છે. જેમ કે ભારતમાં નિર્ણાયક કાયદાઓ જેવા કે પર્યાવરણ સુરક્ષા અધિનિયમ-1986, માહિતી મેળવવાનો અધિકાર-2005, વન અધિકાર અધિનિયમ-2006 વગેરેમાં નાગરિક સમાજની મહત્વની ભૂમિકા છે.

2. નીતિ ઘડતર અને અમલીકરણ

નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓ નીતિ તૈયાર કરવામાં સલાહ, માહિતી અને અનુભવ પ્રદાન કરે છે. નીતિમાં નાગરિકોની ભાગીદારીને વધારે છે. તેમજ નીતિના અમલીકરણને મહત્તમ લોકો સુધી પહોંચાડવામાં મદદરૂપ બને છે.

3. અગત્યના પ્રેસર ગ્રુપ તરીકે

નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓ સરકારીની નીતિઓ પ્રત્યે લોકોના વિચારને સરકાર સામે પ્રગટ કરે છે. તેમજ, સરકારનાં અયોગ્ય વલણ અને કામગીરી વિરૂદ્ધ લોકોની માંગને પ્રગટ કરે છે.

4. લોકશાહીમાં સામાજિક આધાર

નાગરિક સમાજ લોકશાહીમાં વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. નાગરિક સમાજ વંચિત અને છેવાડાના લોકોને યોગ્ય પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડીને ઉત્તરદાયિત્વ અને પારદર્શિતાને પ્રોત્સાહન આપવા અને રાજકીય પદ્ધતિને સુદ્રઢ બનાવવાનું કામ કરે છે.

5. નવીનતાને પ્રોત્સાહન

નાગરિક સમાજ લોકશાહીમાં હંમેશા સામાન્ય લોકોને ધ્યાનમાં રાખીને વિચારો, માહિતી, બૌદ્ધિક નવાચારને પ્રોત્સાહિત કરે છે. જેના માધ્યમથી નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓ થોડા ઈનપુટથી આઉટપુટ ઉત્પન્ન કરી શકે છે.

6. સ્થાનિક અને વ્યવહારુ જ્ઞાનનો સમાવેશ

લોકશાહીમાં નાગરિક સમાજ સંસ્થાનાં માધ્યમથી વંચિત અને છેવાડામાં રહેતા લોકોના પ્રશ્નો, સલાહ અને ઉકેલો મેળવી “Last mile Connectivity”ને વધારે મજબૂત બનાવી શકાય.

નાગરિક સમાજ સંસ્થાની કાર્યક્ષમ કાર્યપ્રણાલી સામે પડકારો

1. અપર્યાપ્ત નાણાકીય સંસાધન :

મોટાભાગની નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓ પાસે પર્યાપ્ત નાણાકીય સ્ત્રોતો હોતા નથી. જેથી તેઓ તેમનું વહીવટી કાર્ય અને ક્ષમતા નિર્માણ સમયસર કરી શકતાં નથી, જે નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓને સરકાર/ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ પર નિર્ભર બનવા મજબૂર કરે છે.

2. ઉત્તરદાયિત્વની સમસ્યા :

નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓમાં નાણા ખર્ચ કરતી વખતે ઉત્તરદાયિત્વની ભાવના ઓછી હોય છે. CBIનાં રિપોર્ટ મુજબ 31 લાખ NGO વિદેશ અને દેશમાંથી ફંડિંગ મેળવે છે. જેમાંથી 90% NGO વાર્ષિક ઓડિટ સ્ટેમેન્ટ ફાઇલ કરતાં નથી.

3. સ્વયંસેવકોનો અભાવ :

નાગરિક સમાજ સંસ્થામાં સ્વયંસેવકોની ભૂમિકા આધારરૂપ છે. પરંતુ, ભારતનાં યુવાનોમાં નાગરિક સમાજ સંસ્થાની સાથે જોડાઈને સેવા આપવાની ભાવના ઘટી રહી છે. પરિણામે, નાગરિક સમાજ સંસ્થાને સમર્પિત સ્વયંસેવકો મળી રહ્યાં નથી.

4. સામાજિક પ્રભાવ :

નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓ મુખ્યત્વે ધાર્મિક, આર્થિક, સામાજિક આધારો પર ગઠિત કરવામાં આવતી હોવાથી તેમાં દેશની સામાજિક અસમાનતા, જાતિવાદ, લિંગભેદનો પ્રભાવ ઝળકી આવે છે.

5. અવૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણ :

ગ્રીનપીસ દ્વારા જીએમ પાકનો લાંબાગાળાની અસરોની અજાણતાને નામે વિરોધ કરાય છે. પરિણામે, જીએમ પાક વિશ્વમાં વિસ્તૃત સ્તરે અપનાવી શકાયા નથી. પરંતુ, અમેરિકન વિજ્ઞાન, ઈજનેરી અને મેડિકલ સંસ્થાનનો અહેવાલ જણાવે છે કે, પરંપરાગત પાક અને જીએમ પાકની અસરોમાં કઈ જ તફાવત નથી. તદ્દુપરાંત 100 થી વધુ નોબલ વિજેતાઓએ ગ્રીનપીસના જીએમ પાક વિરુદ્ધ ચલાવાતા ખોટા કેમ્પેનની ટીકા કરીને આંદોલન બંધ કરવા કહ્યું છે.

6. સરકારની નાગરિક સમાજમાં દખલગીરી :

નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓ સરકાર સાથેનાં સહકારને પ્રાધાન્ય આપે છે. પરંતુ વધુ નોકરશાહી, અધિકારીઓનાં ખરાબ વર્તનથી નાગરિક સમાજની સેવાઓમાં સરકારની દખલગીરી વધતી જાય છે.

7. આંદોલનજીવી અભિગમ :

ઘણા NGOનો હેતુ સરકારની યોજના અને નીતિઓનો વિરોધ કરવાનો જ હોય છે. આવા અભિગમથી રાષ્ટ્રવિકાસ માટે મહત્વનાં કાર્યો અટકી પડે છે. ઉ.દા. કૃષિ કાયદાનો અયોગ્ય વિરોધ. ઈન્ટેલિજન્સ બ્યૂરો અનુસાર નાગરિક સંસ્થાઓના લીધે ભારતીય જીડીપીને પ્રતિવર્ષ 2 થી 3% નુકસાન થાય છે

8. સરકાર દ્વારા વધારે નિયમન :

નવા નિયમનોના લીધે NGOની કામગીરીમાં અડચણો પેદા થઈ રહી છે. આમ, “ઈઝ ઓફ ડુઈંગ ગૂડ” શક્ય બનતું નથી. તથા NGO પર એકથી વધુ નિયામક વ્યવસ્થા છે. જેમકે રાજ્ય સ્તરે ચેરિટી કમિશનર, કેન્દ્ર સ્તરે આવકવેરા સંસ્થા તથા વિદેશી દાન લેવા ગૃહમંત્રાલયની મંજૂરી જરૂરી છે. આમ બહુસ્તરીય વ્યવસ્થાથી NGOનો માર્ગ પડકારરૂપ બન્યો છે.

નાગરિક સમાજ સંસ્થા માટે હાલમાં અધિનિયમ

- ભારતમાં કાયદા હેઠળ વિકાસ માટે કાર્ય કરતી નાગરિક સમાજ સંસ્થાને 3 વર્ગમાં વિભાજિત કરવામાં આવી :

ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ

સોસાયટી

કલમ 25 હેઠળ કંપની

- ભારતમાં ટ્રસ્ટ, સોસાયટી, NGO અને તેના જેવી કંપનીએ ‘સોસાયટી રજિસ્ટ્રેશન એક્ટ-1860’ અને ઈન્કમ ટેક્સ અધિનિયમ-1961 હેઠળ નોંધણી કરવાની હોય છે.
- ટ્રસ્ટએ ‘પબ્લિક ટ્રસ્ટ અધિનિયમ-1976’ હેઠળ નોંધાય છે.
- જે નાગરિક સમાજ સંસ્થા વિદેશમાંથી વહીવટી ખર્ચ માટે નાણા મેળવે છે, તેને ‘વિદેશી યોગદાન (નિયમન) અધિનિયમ-1976’ હેઠળ નોંધણી કરાવવી ફરજિયાત છે. તેનું નિયમન ગૃહ મંત્રાલય કરે છે.

આગળનાં પગલાં

પારદર્શક ઈકોસિસ્ટમ :

- નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓમાં હજુ પણ વહીવટી કાર્યવાહી, ઓડિટ, નાણાકીય ખર્ચ વગેરે અંગે પારદર્શિતા ઓછી છે. જેથી પારદર્શક ઈકોસિસ્ટમની મદદથી નાગરિક સમાજ સંસ્થામાં સુધારા લાવી શકાય છે.

લોકો સાથે સંપર્કમાં વૃદ્ધિ :

- નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓએ સામાન્ય લોકો સાથે સંપર્કને મજબૂત કરવો જોઈએ, કારણ કે લોકોની સમસ્યાઓ અને ઉકેલોને સમજી શકાય.

સહયોગ અને સંકલન :

- નાગરિક સમાજ સંસ્થાનું નિયમન બહુસ્તરીય વ્યવસ્થા હેઠળ થતું હોવાથી જટિલ છે, તેમાં સુધારો લાવવાં બિનજરૂરી સત્તાધિકારીને દૂર કરીને “ઈઝ ઓફ ડુઈંગ ગૂડ” ને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ.

જાગૃતિ :

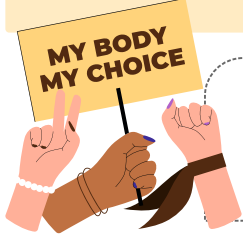
- યુવાઓને શિક્ષણ સંસ્થાઓ તરફથી જ નાગરિક સમાજ સંસ્થાની પ્રવૃત્તિમાં જોડાવા તૈયાર કરવા જોઈએ. પશ્ચિમી દેશોમાં સ્વૈચ્છિક સ્વયંસેવાનાં કાર્યને યુનિવર્સિટીમાં પ્રવેશ વખતે અને નોકરી આપતી વખતે ધ્યાને લેવાય છે. આવી વ્યવસ્થા ભારતમાં વિકસાવવી જોઈએ.

દેખરેખ સંસ્થાનું ગઠન :

- નાગરિક સમાજ સંસ્થા દ્વારા દાનનો કરાતો દુરુપયોગ ચકાસવા અને તેમને દંડિત કરવા વિશેષ કમિશનરની નિમણૂક કરવી જોઈએ.

સમય સાથે નાગરિક સમાજની ભૂમિકામાં પણ ઘણો બદલાવ આવ્યો છે. નાગરિક સમાજ એ સમાજ-સરકાર-બજારના ત્રિકોણમાં મજબૂત સ્તંભ તરીકે વર્તે છે. નાગરિક સમાજ સંસ્થાનાં માધ્યમથી વિવિધ સહભાગીદારો જેમ કે કોર્પોરેટ, એકેડમિક, રિસર્ચ ઈન્સ્ટીટ્યુશન, મહિલાઓ બધા સાથે કાર્ય કરીને ‘આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાન’ ને સાર્થક કરી શકે છે.

ગર્ભપાતનો અધિકાર

ચર્ચામાં શા માટે?

તાજેતરમાં ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતે ગર્ભપાત સંબંધિત ઐતિહાસિક ચુકાદો આપ્યો છે. જેથી ભવિષ્યમાં આ મુદ્દા સાથે સંબંધિત મુકદમામાં સરળતા રહેશે.

I ચુકાદાની અગત્યની બાબતો

- સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ઐતિહાસિક ચુકાદામાં જણાવવામાં આવ્યું કે 'મેડિકલ ટર્મિનેશન ઓફ પ્રેગ્નેન્સી એક્ટ-1971' હેઠળ પરિણિત મહિલાઓને ગર્ભપાત કરવાનો અધિકાર મળે છે. હવે આ અધિકાર અપરિણિત મહિલાઓને પણ ઉપલબ્ધ થશે.
- સર્વોચ્ચ અદાલતે 3 ન્યાયાધીશોની બેન્ચ હેઠળ ચુકાદામાં જણાવ્યું હતું કે 'પરિણિત અને અપરિણિત મહિલાઓ વચ્ચેનો કૃત્રિમ ભેદભાવ અયોગ્ય છે. ગર્ભપાતના અધિકારનો ઉપયોગ કરવા માટે મહિલાઓને સ્વાયત્તા હોવી જોઈએ. MTP એક્ટ-1971ની કલમ 3B(c) હેઠળ ગર્ભપાતની છૂટ માત્ર પરિણિત મહિલાઓને લાગુ પડે તો જાતીય પ્રવૃત્તિમાં માત્ર પરિણિત મહિલાઓનો જ સમાવેશ થાય તેવું માનવું એ રૂઢિચુસ્તતા છે. આ બંધારણીય રીતે યોગ્ય નથી.
- અદાલતે જણાવ્યું કે પ્રજનન સ્વાયત્તતા એ શારીરિક સ્વાયત્તતા સાથે ગાઢ રીતે સંકળાયેલ છે. જેમ કે ગર્ભનિરોધક પસંદ કરવાનો અધિકાર, બાળકોની સંખ્યા અને ગર્ભપાત કરવો કે નહીં, તેવા નિર્ણયો સામાજિક પરિબળોના પ્રભાવ વગર લેવા જોઈએ.
- અદાલતે MTP (મેડિકલ ટર્મિનેશન ઓફ પ્રેગ્નેન્સી એક્ટ-1971) અધિનિયમનું અર્થઘટન સામાજિક વાસ્તવિકતાઓ અનુસાર કરવા જણાવ્યું છે. સ્ત્રી પર અનિચ્છનીય ગર્ભાવસ્થાનાં પરિણામોને નકારી શકાય નહીં, કારણ કે ગર્ભનું સ્વાસ્થ્ય એ માતાની માનસિક સ્થિતિ પર આધારિત છે.
- અદાલતે સંસદીય ચર્ચાના આંકડા અને બ્રિટિશ મેડિકલ જર્નલના ગ્લોબલ હેલ્થ સ્ટડીનો ઉલ્લેખ કરી જણાવ્યું કે 67% ગર્ભપાત અસુરક્ષિત રીતે થાય છે, કારણ કે સુરક્ષિત ગર્ભપાતનો રસ્તો મોકળો ન હોવાથી લોકો અસુરક્ષિત ગર્ભપાત તરફ વળે છે.
- બળાત્કાર પીડિતો માટે ગર્ભપાતના અધિકારો તરફ ધ્યાન દોરતાં અદાલતે જણાવ્યું કે પરિણિત મહિલાઓ પણ જાતીય દુમલા કે બળાત્કારનો ભોગ બની શકે, કારણ કે પતિ દ્વારા સંમતિ વિનાના જાતીય સંબંધને કારણે સ્ત્રી ગર્ભવતી બની શકે છે.

I ચુકાદાનું મહત્વ

ગર્ભપાત એ જરૂરી આરોગ્ય સંભાળ માટે મહિલાઓનો મૂળભૂત અધિકાર છે. સર્વોચ્ચ અદાલતનો ચુકાદો એવા સમયે સકારાત્મક પરિવર્તન દર્શાવે છે, જ્યારે સમગ્ર વિશ્વમાં મહિલાઓના ગર્ભપાત અધિકારો ચર્ચાનો વિષય બની રહ્યા છે. ભારતમાં પણ વર્ષોથી ગર્ભપાત એ ચિંતાનો વિષય છે.

અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ તાજેતરનો ચુકાદો પરિણિત અને અપરિણિત મહિલાઓ વચ્ચેનો ગર્ભપાતનો ભેદભાવ ઘટાડશે, જેથી બંધારણના અનુચ્છેદ-14 હેઠળ કાયદાના સમાન રક્ષણને પ્રોત્સાહન આપી શકાય.

અનિચ્છનીય સગર્ભાવસ્થા ધરાવતી મહિલાઓ કાયદાકીય અવરોધોને કારણે ગર્ભાવસ્થા રાખવા બંધાય છે, જે તેમના માનસિક દબાણમાં વૃદ્ધિ કરે છે. અદાલતે આપેલ ચુકાદો અસુરક્ષિત ગર્ભપાત સાથે સંકળાયેલ રોગ અને મૃત્યુદરમાં ઘટાડાને મજબૂત બનાવશે, જે મહિલાઓની વૈવાહિક સ્થિતિને ધ્યાનમાં લીધા વગર સ્ત્રીને ગર્ભાવસ્થા રાખવી કે નહીં તે નક્કી કરવાનો અધિકાર આપે છે. પરિણામે, મહિલાઓને નિર્ણયો લેવા સ્વતંત્ર બનાવી શકાય છે. ચુકાદા હેઠળ 'મેડિકલ ટર્મિનેશન ઓફ પ્રેગ્નેન્સી એક્ટ-1971'ના અર્થઘટનને ચકાસવામાં આવ્યાં, તેમજ ગર્ભપાત અધિકાર Vs નૈતિકતા મુદ્દે ભવિષ્યના માર્ગને વધારે પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો.

I ગર્ભપાતનો અધિકાર Vs નૈતિકતા

- ગર્ભપાત તરફી અને વિરોધી એમ બંને પક્ષે નૈતિક દલીલો છે. આ દલીલો જીવનની શરૂઆત ક્યારે થાય છે, તેવા મહત્વના પ્રશ્ન પર વિચાર કરે છે.
- તેનો વિરોધ કરનારના મત મુજબ જીવનની શરૂઆત પ્રજનન મિલન બાદ ગર્ભની રચના થતાં જ થાય છે. ગર્ભપાત એ મનુષ્યની હત્યા જેટલું જ અનૈતિક છે.
- જ્યારે તેની તરફેણ કરનારના મત મુજબ બાળકનો જન્મ થાય ત્યારે જ જીવનની શરૂઆત થાય છે. ગર્ભ માતાના એક કોષ સમાન જ છે, જેને દૂર કરવો અનૈતિક નથી. આ ઉપરાંત અનિચ્છા, બળાત્કાર કે કુટુંબ-નિયંત્રણ સાધનોની નિષ્ફળતાના કારણે તથા ગર્ભધારણની પરિસ્થિતિમાં ગર્ભપાત કરવો કે નહીં તે વિશેષ નૈતિક દુવિધા ઊભી કરે છે.

I ગર્ભપાત નૈતિક હોવાના તર્ક

- અમેરિકન ફિલસૂફ જૂડિથ જાવિસ થોમસને સ્વતંત્રતાના અધિકાર તરીકે સ્ત્રીના શરીર અધિકારોની હિમાયત કરી હતી. તેમના મત મુજબ સ્ત્રીને તેના ગર્ભમાં બાળકને જન્મ આપવા અને ગર્ભપાત કરવા માટે દબાણ ના કરી શકાય.
- ગર્ભપાત અંગેનો નિર્ણય સ્ત્રીએ સામાજિક પ્રભાવ વગર પોતાની રીતે લેવો જોઈએ. ગર્ભપાતનો સમયગાળો ગર્ભપાતની નૈતિકતા કે અનૈતિકતાના પ્રશ્નને ટેકો આપે છે. ગર્ભધારણના પ્રથમ 10 અઠવાડિયાં સુધી ભ્રૂણને જીવંત માનવામાં આવતું નથી. જેથી આ સમયગાળામાં કરવામાં આવેલ ગર્ભપાતને સમર્થન મળે છે. જો કે, ગર્ભપાતની નૈતિકતા પર હંમેશા પ્રશ્ન ઊભો થતો રહ્યો છે.
- નારીવાદી અને મનોવૈજ્ઞાનિક કેરોલ ગિલિગનના મતે સ્વેચ્છાએ ગર્ભપાતનો નિર્ણય કરતી વખતે જ સ્ત્રીને સાચી 'નૈતિક મૂંઝવણ' અથવા 'નૈતિક સંઘર્ષ'નો સામનો કરવો પડે છે. કોઈ અન્ય જીવનને નુકસાન પહોંચાડવું એ હંમેશા માનવ માટે નૈતિક મૂંઝવણ બને છે. આમ સ્ત્રીને જ નૈતિક સંઘર્ષનો સામનો કરવો જોઈએ, જે ગર્ભપાતના અધિકાર દ્વારા જ શક્ય છે.
- ગર્ભ એ માતાના શરીર પર આધાર રાખે છે. જો માતાનું જીવન છે, તો ગર્ભનું અસ્તિત્વ છે. આથી ગર્ભને સ્વતંત્ર વ્યક્તિ ન ગણી શકવાથી સ્ત્રીને ગર્ભપાતનો અધિકાર છે.
- ગર્ભપાત એ સુરક્ષિત પદ્ધતિ છે. 88.1% થી વધુ કેસમાં કોઈ જ નકારાત્મક અસરો પેદા થતી નથી. આથી સ્વાસ્થ્ય પરની અસરોના નામે સ્ત્રી પાસેથી પસંદગી કરવાનો અધિકાર છીનવી ના શકાય.
- કિશોરાવસ્થામાં ગર્ભધારણ કરતાં શિક્ષણની, રોજગારીની તકો છીનવાઈ જતાં મહિલાનું ભવિષ્ય અસુરક્ષિત બને છે, આથી ગર્ભપાતનો અધિકાર આપવો જરૂરી છે.

I વૈધાનિક જોગવાઈઓ

- ભારતમાં ગર્ભપાત અંગે Medical Termination of Pregnancy Act-1971 છે. આ કાયદાની રચના શાંતિલાલ શાહ સમિતિ (1964)ની ભલામણો બાદ કરવામાં આવી હતી. આ કાયદામાં 2021માં મહત્વનો સુધારો કરવામાં આવ્યો. વર્ષ 2015માં ગર્ભધારણ દરમિયાન માતૃ-મૃત્યુદર ઘટાડવા માટે કરવામાં આવેલ અભ્યાસને આધારે આ સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.
- નવા સુધારા મુજબ તબીબો દ્વારા ગર્ભપાતની સમય મર્યાદા 20 અઠવાડિયાંથી વધારી 24 અઠવાડિયાં કરવામાં આવી છે. જેમાં 20 અઠવાડિયા સુધી એક તબીબની સલાહ જરૂરી છે, જ્યારે 20-24 અઠવાડિયા માટે બે તબીબની સલાહ લેવી જરૂર બને છે. ઉપરાંત MTP Actની કલમ 3B હેઠળ અમુક વિશિષ્ટ વર્ગને 24 અઠવાડિયા સુધી ગર્ભપાતની પરવાનગી અપાઈ છે. જેમ કે બળાત્કાર પીડિત મહિલા, માનસિક-શારીરિક અક્ષમ મહિલા, સગીર વયની બાળાઓ, વિવિધ પરિસ્થિતિઓનાં કારણે સંવેદનશીલ મહિલાઓ. આ સુધારાઓ આધુનિક સમયની જરૂરિયાતો તથા માતૃમૃત્યુ દર ઘટાડવા આવકાર્ય છે, પરંતુ સામા પક્ષે તેનો પુત્ર-પ્રાપ્તિની ઈચ્છાથી ગર્ભપાત થઈ શકે તેવા દુરુપયોગની પણ સંભાવના રહેલી છે.

I ગર્ભપાત સંબંધિત સમસ્યાઓ

- મેડિકલ ટર્મિનેશન ઓફ પ્રેગનન્સી કાયદો એ મહિલાના નહીં, પરંતુ સ્વાસ્થ્યકર્મીના દૃષ્ટિકોણથી ઘડાયો છે. ભારતીય દંડ સંહિતા મુજબ "પ્રેરિત ગર્ભપાત" એ અપરાધિક ગુનો છે. આથી કાયદા દ્વારા સ્વાસ્થ્યકર્મીને સુરક્ષા આપી છે. પરિણામે, મહિલાનો પસંદગીનો અધિકાર અને શારીરિક સ્વતંત્રતા પર જોખમ ઊભાં થયાં છે.
- ગરીબીરેખા હેઠળ જીવતી મહિલાઓ નાણાકીય અભાવને લીધે સ્વાસ્થ્ય સારવાર ન મળતાં અસુરક્ષિત ગર્ભપાત પદ્ધતિઓ અપનાવે છે. દેશની સરકારી સ્વાસ્થ્ય સુવિધામાં ખામીઓએ આ પરિસ્થિતિને ખરાબ બનાવી દીધી છે તથા ગર્ભપાત કાયદેસર હોવાની માહિતીના અભાવે ગેરકાયદેસર રીતો અપનાવવામાં આવે છે.
- ભારતમાં પિતૃસત્તા ખૂબ પ્રબળ છે, પરિણામે બાળકીના જન્મ પહેલાં જ ગર્ભપાત કરવા લોકો પ્રેરાય છે. ભારતમાં ફલીફૂલી રહેલ અનિયમિત અલ્ટ્રાસાઉન્ડ ક્લિનિક કેન્દ્રોએ લિંગ પરીક્ષણ સરળ બનાવી દેતાં અનિચ્છનીય બાળકીઓના ગર્ભપાતનું પ્રમાણ અટકતું નથી.

I ગર્ભપાત અનૈતિક હોવાના તર્ક

- 1 ગર્ભપાત નૈતિક સંઘર્ષનો મુદ્દો છે, કારણ કે તે માતા અથવા ભ્રૂણ એમ એકના જીવને બચાવવા સાથે સંકળાયેલ છે. ગર્ભપાતને લીધે સ્વાસ્થ્ય પર નકારાત્મક અસરો પડતી હોવાથી ભવિષ્યમાં પણ ગર્ભ ના રહેવાની કે ગર્ભપાત થઈ જવાની સંભાવના રહેતી હોય છે.
- 2 ગર્ભપાત એ હત્યા જ છે, કારણ કે ગર્ભના પણ માનવાધિકાર હોય છે. આથી જ કોઈપણ વ્યક્તિને અન્યનું જીવનનો અધિકાર છીનવી લેવાનો હક નથી.
- 3 કોઈપણ સભ્ય નાગરિક સમાજ અપરાધ વિના જ અન્યના જીવનને છીનવી લેવાની છૂટ ના આપી શકે. બંધારણ અને કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા વગર માનવજીવનનું અસ્તિત્વ છીનવી ના શકાય.
- 4 અસુરક્ષિત જાતીય સંબંધોથી રહેલ ગર્ભને દૂર કરવા ગર્ભપાતનો ગર્ભનિરોધક તરીકે ઉપયોગ કરવાની માનસિકતા એ વિકૃતિ સમાન છે.

- પોકસો (પ્રોટેક્શન ઓફ ચિલ્ડ્રન ફ્રોમ સેક્સ્યુઅલ ઓફેન્સ) કાયદા હેઠળ દરેક ગર્ભપાતનું રિપોર્ટિંગ કરવું ફરજિયાત હોવાથી, ઓળખ જાહેર થવાના ભય હેઠળ મહિલાઓ સ્વાસ્થ્ય કેન્દ્રોમાં ગર્ભપાત અર્થે જવાનું ટાળે છે.
- સ્વાસ્થ્યકર્મીઓ ગર્ભપાત અગાઉ પતિ કે વાલીની મંજૂરી માંગે છે. આમ, પોતાની નૈતિકતા અન્ય પર થોપીને મહિલાના પસંદગીનાં અને ગર્ભપાતનાં અધિકારને છીનવે છે.

રાષ્ટ્રીય પરિવાર સ્વાસ્થ્ય સર્વેક્ષણ 2019-21 દ્વારા ગર્ભપાત બાબતે ચોકવનારી વિગતો જાણવા મળે છે કે, ભારતમાં કુલ ગર્ભાવસ્થાના 3% ગર્ભપાતમાં પરિણમે છે. તદુપરાંત 27% ગર્ભપાત તો મહિલા દ્વારા પોતાની જાતે જ અસુરક્ષિત પદ્ધતિઓ દ્વારા ઘરે કરવામાં આવે છે. આવા ગર્ભપાત ખતરાથી ભરેલ અને અસુરક્ષિત છે.

નિષ્કર્ષ

- ગર્ભપાત અંગેનો કાયદો ઘડવો એ પૂરતું નથી, કારણ કે મહિલાઓએ સારવારનો અભાવ, વ્યવસ્થાત્મક અડચણો, સામાજિક પાબંદીઓ, પારિવારિક મહેચ્છાઓને સમયસીમા પશ્ચાત અપરાધિક કૃત્ય (24 અઠવાડિયાં પછી ગર્ભપાત)ની સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડે છે.
- સુનિશ્ચિત ગર્ભપાતને પ્રોત્સાહન આપવા જાહેર સ્વાસ્થ્ય વ્યવસ્થામાં સુધાર, ગર્ભપાતને કાયદેસરતા, ગર્ભનિરોધકો સુધી સરળ પહોંચ જેવાં પગલાં લેવાં જોઈએ.
- તદુપરાંત મહિલાઓએ પોતાના પસંદગીના અધિકારને સંપૂર્ણપણે ભોગવવા માટે સુરક્ષિત ગર્ભનિરોધકોનો પ્રયોગ કરી અનિચ્છનીય ગર્ભની હત્યા ના કરવી પડે તે માટેની માનવીય ફરજ પણ પાળવી જોઈએ.

GPSC દ્વારા લેવાતી પરીક્ષાના
અભ્યાસક્રમ મુજબ તૈયાર કરેલ પુસ્તકો

77779 91348

અર્થતંત્ર અને આયોજન

આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજના-2022

**AATMANIRBHAR
GUJARAT
SCHEMES 2022**
for Assistance to Industries

**અર્થમાં
શા માટે?**

તાજેતરમાં ગુજરાતમાં ઉદ્યોગોને આત્મનિર્ભરતાની સહાય માટે ઉદ્યોગ અને ખાણ વિભાગ, ગુજરાત સરકાર દ્વારા 'ઘ આત્મનિર્ભર ગુજરાત સ્કીમ્સ ફોર આસિસ્ટન્સ ટુ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ' જાહેર કરાઈ છે. આત્મનિર્ભર ગુજરાતથી આત્મનિર્ભર ભારતની દિશામાં ગુજરાતનું એક આગવું કદમ છે.

1 આત્મનિર્ભર ગુજરાત યોજનાની મુખ્ય બાબતો

1 વડાપ્રધાનશ્રીએ દેશની આઝાદીનાં 75 વર્ષ પૂર્ણ થવાના અવસરે આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ અંતર્ગત આત્મનિર્ભર ભારતનું આહવાન કર્યું છે.

2 આઝાદીના અમૃત મહોત્સવથી આઝાદીની શતાબ્દી વર્ષ 2047 સુધીમાં દેશના અમૃત-કાળ માટે આપેલા આત્મનિર્ભર ભારતના વિઝનને સાકાર કરવા ગુજરાત પ્રતિબદ્ધ છે.

3 'ઘ આત્મનિર્ભર ગુજરાત સ્કીમ્સ ફોર આસિસ્ટન્સ ટુ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ'ના માધ્યમથી ગુજરાત રાજ્યમાં ઉદ્યોગને પ્રોત્સાહન આપવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

4 આ યોજનાના માધ્યમથી ગુજરાત આગામી સમયમાં રૂ.12.50 લાખ કરોડનું રોકાણ આકર્ષવા અને 15 લાખ જેટલા રોજગાર અવસર પેદા કરવામાં સફળ રહેશે.

5 આ યોજના હેઠળ MSME, મોટા ઉદ્યોગો, ગ્રસ્ટ સેક્ટર અને મેગા ઉદ્યોગોને પ્રોત્સાહન સહાયના વિવિધ લાભો પૂરા પાડવામાં આવશે.

1. આત્મનિર્ભર ગુજરાત સ્કીમ ફોર આસિસ્ટન્સ ટુ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ અંતર્ગત MSMEને મળનારા લાભો

ઉદ્યોગોને ફિક્સ્ડ કેપિટલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટના 80 -100 ટકા સુધીનું રાજ્ય GST વળતર (Reimbursement) 10 વર્ષ સુધી મળશે;

લઘુ ઉદ્યોગો માટે 35 લાખ રૂપિયા સુધીની કેપિટલ સબસિડી;

10 વર્ષ માટે E.P.F (Employees' Provident Fund) વળતર;

મહિલાઓ, યુવાનો અને દિવ્યાંગ ઉદ્યોગસાહસિકો માટે વધારે પ્રોત્સાહન;

5 વર્ષ માટે વીજ ડ્યુટીમાંથી મુક્તિ;

MSME (સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગો) માટે 7 વર્ષ સુધી રૂપિયા 35 લાખ સુધીની વાર્ષિક વ્યાજ સબસિડી.

2. મોટા ઉદ્યોગોને મળનારા લાભો

આત્મનિર્ભર ભારતનાં વિઝનને ધ્યાનમાં રાખી મેન્યુફેક્ચરિંગ ઉદ્યોગોમાં વૈશ્વિક માંગ પ્રમાણે નવ ગ્રસ્ટ સેક્ટર (22 સબ-સેક્ટરો)ને મુખ્ય ઉત્પાદક ક્ષેત્ર તરીકે ઓળખવામાં આવ્યાં છે.

ગ્રસ્ટ સેક્ટર :

ગ્રીન એનર્જી ઇકોસિસ્ટમ, મોબિલિટી (પરિવહન), મૂડીગત સાધન સામગ્રી, ઘાતુ અને ખનીજો, ટેક્સટાઇલ અને એપેરલ, ટકાઉપણું, એગ્રો પ્રોસેસિંગ, હીરા અને ઝવેરાત, સ્વાસ્થ્ય.

મોટા ઉદ્યોગોને 7% દરે 10 વર્ષ માટે લીઘેલી લોન પર 1.2% સુધી વ્યાજ સબસિડી મળશે;

10 વર્ષ માટે EPF (Employees' Provident Fund) વળતર અને 5 વર્ષ માટે વીજડ્યુટીમાંથી મુક્તિ;

ઉદ્યોગોને ફિક્સ્ડ કેપિટલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટના 80 -100 ટકા સુધીનું રાજ્ય GST વળતર (Reimbursement) 10 વર્ષ સુધી મળશે.

૩. મેગા ઉદ્યોગને લાભ

- વિશ્વ સાથે સ્પર્ધા કરવા માટે રાજ્યમાં મેગા સ્કેલના મેન્યુફેક્ચરિંગ ઉદ્યોગોને વેગ આપી અર્થતંત્રનો વ્યાપ વધારવાની રાજ્ય સરકારે નેમ રાખી છે.

મેગા ઉદ્યોગની વ્યાખ્યા :

- નીચેના માપદંડો ફળીભૂત કરતા ઉદ્યોગોને મેગા ઉદ્યોગ કહે છે:

ઉદ્યોગ મેન્યુફેક્ચરિંગ કરતો હોવો જોઈએ;

ન્યૂનતમ 2500 કરોડ રૂ.નું રોકાણ કરેલ હોય;

2500થી વધુ લોકોને પ્રત્યક્ષ રોજગારી આપે;

થ્રસ્ટ સેક્ટર પૈકીનો એક હોય.

મેગા ઉદ્યોગનાં થ્રસ્ટ સેક્ટર :

મોટા ઉદ્યોગનાં 9 થ્રસ્ટ સેક્ટર + કેમિકલ ક્ષેત્ર

- મોટા ઉદ્યોગોને 7% દરે 10 વર્ષ માટે લીધેલી લોન પર 1.2% સુધી વ્યાજ સબસિડી મળશે;
- 10 વર્ષ માટે E.P.F (Employees' Provident Fund) વળતર અને 5 વર્ષ માટે વીજક્યુટીમાંથી મુક્તિ;
- ઉદ્યોગોને ફિક્સડ કેપિટલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટના 100 ટકા સુધીનું રાજ્ય GST વળતર (Reimbursement) 10 વર્ષ સુધી મળશે;
- પ્રોજેક્ટ માટે ખરીદવામાં આવેલી કે લીઝ માટેની જમીનને સ્ટેમ્પ ક્યુટી અને રજિસ્ટ્રેશન ચાર્જમાંથી 100 ટકા માફી.

I MSME ક્ષેત્રને યોજનાથી ફાયદા

1 આત્મનિર્ભર ગુજરાત સ્કીમ્સ ફોર આસિસ્ટન્સ ટુ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ દ્વારા ઉદ્યોગ સાહસિકોની ઉદ્યમશિલતા અને ક્ષમતા વધારીને અને તેમનાં રોકાણ પરનાં જોખમો ઓછાં કરી વધારે પ્રોત્સાહન અપાશે.

2 આ યોજના રાજ્યમાં ઉદ્યમશિલતા ઉદ્યોગ સાહસિકતા માટે નવું વાતાવરણ સર્જવાની સાથે યુવા સાહસિકોને ઇનોવેશન દ્વારા રોજગાર પ્રદાતા બનવા માટે પ્રેરિત કરશે.

3 આ યોજના હેઠળ ગુજરાતમાં આગામી સમયમાં MSME ક્ષેત્રમાં 15 લાખ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રોજગારીની તકો ઊભી કરવામાં આવશે.

4 વિવિધ કર મુક્તિથી રાજ્યમાં MSME ક્ષેત્રનો સ્વતંત્ર રીતે વિકાસ થશે અને MSME ક્ષેત્રે સ્પર્ધામાં વધારો થશે.

5 MSME ક્ષેત્રમાં વળતર અને પ્રોત્સાહન જેવા માળખાગત બદલાવોને કારણે ગુજરાતમાં MSME ક્ષેત્રનો વિકાસ ઝડપી બનશે તથા યોજના મારફતે રૂ.12.50 લાખ કરોડનું રોકાણ MSMEમાં મેળવી શકાશે.

6 યોજનાના માધ્યમથી ગુજરાત MSME ક્ષેત્રે નિકાસમાં દેશભરમાં અગ્રેસર બની શકશે.

7 ઔદ્યોગિક વિકાસની સાથે સામાજિક-આર્થિક વિકાસમાં MSME ક્ષેત્રનો ફાળો વધી શકે છે.

I MSME-સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ ક્ષેત્ર

- દેશના સામાજિક-આર્થિક વિકાસમાં સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ એન્ટરપ્રાઇઝ (MSMEs) ક્ષેત્રનો મોટો ફાળો છે. ભારતના અર્ધ-શહેરી અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ઉદ્યોગ-સાહસિકતા વિકસાવવામાં ઘણું યોગદાન છે.
- સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ વિકાસ અધિનિયમ, 2006 (MSMED)ની જોગવાઈઓ અનુસાર સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગોને બે વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા છે:

MSME : ઉત્પાદક & સેવા ઉદ્યોગો

વર્ગીકરણ	ટર્ન ઓવર	રોકાણ
સૂક્ષ્મ	રૂ. 5 કરોડ સુધી	રૂ. 1 કરોડથી ઓછું
લઘુ	રૂ. 50 કરોડ સુધી	રૂ. 1 કરોડથી 10 કરોડ સુધી
મધ્યમ	રૂ. 250 કરોડ સુધી	રૂ. 10 કરોડથી 50 કરોડ સુધી

- ભારતમાં ઉદ્યમ રજીસ્ટ્રર પોર્ટલ પર 63.3 મિલિયન MSMEsનું રજિસ્ટ્રેશન કરવામાં આવ્યું છે. MSMEનો ભારતની GDPમાં વર્ષ 2019-20માં હિસ્સો 30% હતો, જ્યારે વર્ષ 2018-19માં 30.5% હિસ્સો હતો.
- MSME ક્ષેત્રનો ભારતની નિકાસમાં વર્ષ 2019-20 અને 2020-21માં અનુક્રમે 49.8% અને 49.5% હિસ્સો હતો. MSMEs ક્ષેત્રનો ભારતનાં ઉત્પાદન ક્ષેત્રમાં વર્ષ 2019-20માં 36.9% હિસ્સો છે. MSMEs ક્ષેત્ર 11 કરોડ લોકોને રોજગારી પ્રદાન કરે છે.

ગુજરાતમાં MSME ક્ષેત્ર

- સમાયાંતરે ગુજરાતે MSMEs ક્ષેત્રમાં નોંધપાત્ર વિકાસ કર્યા છે. ગુજરાત રાજ્યની રચના સમયે વર્ષ 1961માં ગુજરાતમાં માત્ર 2169 MSMEs એકમો હતા. જેમાં નોંધપાત્ર વધારા સાથે ગુજરાતમાં હવે MSMEs એકમોની સંખ્યા 34 લાખ જેટલી થઈ ગઈ છે.
- ગુજરાતમાં વર્ષ 2015 થી 2020 વચ્ચે, MSMEs,
- મહારાષ્ટ્ર અને તમિલનાડુ બાદ સૌથી વધારે MSMEs એકમો ગુજરાત ધરાવે છે. ગુજરાત દેશના MSMEs ક્ષેત્રના યુનિટનો 8.08% હિસ્સો ધરાવે છે. દેશના મેન્યુફેક્ચરિંગ આઉટપુટમાં સૌથી વધારે યોગદાન ગુજરાત રાજ્યનું છે.

1 MSMEsની રચનામાં 60.7%ની વૃદ્ધિ થઈ,

2 રોજગારીનાં સર્જનમાં 49.9%ની વૃદ્ધિ થઈ,

3 ગુજરાતમાં કુલ 3.5 મિલિયન MSME યુનિટ્સની રચના.

- ગુજરાતમાં MSMEs સામાજિક-આર્થિક ક્ષેત્રમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે, જે ઉદ્યોગસાહસિકતા અને નવીનતાની નર્સરી તરીકે વર્તે છે.
- MSMEs ક્ષેત્ર અસરકારક, કાર્યક્ષમ અને નવીન ઉદ્યોગસાહસિકતાની ભાવના સાથે અર્થતંત્રનાં વિકાસમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે.
- ગુજરાતમાં MSMEનાં કારણે નિકાસ, રોજગાર, શહેરીકરણ, ઉદ્યોગસાહસિકતા, આંતરમાળખા, ટેકનોલોજી વગેરેનો બહોળો વિકાસ થયો છે.

ભારતીય અર્થતંત્રમાં MSMEs ક્ષેત્રનું મહત્વ

GDPમાં યોગદાન :

ભારતીય GDPનાં 30% જેટલું યોગદાન આપે છે. જો ભારતને 5 ટ્રિલિયન અર્થવ્યવસ્થા બનવું હશે તો MSMEનાં યોગદાનને 50% સુધી લઈ જવું પડશે.

નિકાસ :

MSMEsનો ફાળો દેશની ઔદ્યોગિક નિકાસમાં મહત્વનો છે. MSMEsના માધ્યમથી કાચા માલને તૈયાર કરી નિકાસમાં વૃદ્ધિ કરી શકીએ.

સામાજિક સમૃદ્ધિ :

MSMEs દેશમાં ગરીબી, લિંગ-અસમાનતા, કૌશલ્ય, મહિલા-દિવ્યાંગ ઉદ્યોગસાહસિકોનો વિકાસ વગેરેમાં મોટો ફાળો આપે છે.

રોજગારી :

MSME ક્ષેત્ર 11 કરોડ લોકોને રોજગારી પ્રદાન કરે છે. જે કૃષિ ક્ષેત્રની બહાર સ્વ-રોજગાર અને વેતન-રોજગાર બંને માટે રોજગારની તકો પૂરી પાડે છે. MSMEs ક્ષેત્ર બિન-કૃષિ રોજગારી સર્જન સાથે લિંગ સમાનતા અને સામાજિક સંતુલન સાથે સમાજનાં વિકાસમાં મદદરૂપ થાય છે.

ગ્રામીણ વિકાસ :

MSMEs ક્ષેત્ર ગ્રામીણ વિસ્તારમાં ઔદ્યોગિક વિકાસ, સ્થાનિક સંસાધનોનો ઉપયોગ, સંસાધનોનું એકત્રીકરણ, ઉત્પાદનની નિકાસ ક્ષમતા વગેરેનો વિકાસ કરે છે.

MSMEs સામે પડકારો

નાણાકીય સમસ્યાઓ :

- MSMEsને ધિરાણ લોન મેળવવામાં મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડે છે, જેથી ગેર-નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી ઉંચા વ્યાજે રકમ લઈ દેવાના ચક્ર તરફ તેઓ દોરાય જાય છે. બેન્કો પાસેથી લોન અને કાર્યકારી મૂડી મેળવવામાં સમસ્યાઓ અને સરકારી ચૂકવણીઓ પ્રાપ્ત કરવામાં વિલંબને કારણે MSMEsનું દેવું વધતું જાય છે.

અસંગઠિત ક્ષેત્ર :

- ભારતમાં મોટાભાગના MSMEs યુનિટ્સ એ સંગઠિત (Organized) ક્ષેત્રનો દરજ્જો ધરાવતા નથી, જેથી તેમને લોન, આંતરમાળખું, સરકારી યોજનાનો લાભ વગેરે સુવિધાઓ મેળવવામાં સમસ્યાનો સામનો કરવો પડે છે.

અપૂરતું આંતરમાળખું :

- MSMEs ક્ષેત્રમાં જરૂરી આંતરમાળખું જેવું કે વીજળી, પાણી, બિલ્ડિંગ વગેરેનો અપૂરતો વિકાસ MSMEsની વૃદ્ધિમાં અવરોધરૂપ સાબિત થાય છે.

કોરોના મહામારી :

- કોરોના મહામારીનાં કારણે 50% થી વધારે MSMEs બંધ થઈ જવા આરે આવી ગયા છે. ઉપરાંત MSMEsનું ઉત્પાદન અને આવક કોરોના મહામારી દરમિયાન ઝડપથી ઘટ્યાં છે.

ટેકનોલોજીનો અભાવ :

- મોટાભાગનાં MSMEs અસંગઠિત અને અપુરતી મૂડીથી પ્રભાવિત હોય છે, જેથી મોંઘી ટેકનોલોજી અપનાવી શકતા નથી. ટેકનોલોજીનાં અભાવને કારણે MSMEs ઉત્પાદનમાં વૃદ્ધિ અને નફામાં વધારો કરી શકાતો નથી.

કૌશલ્યની ઊણપ :

- ભારતમાં મોટાભાગનાં કામદારો પાસે ગુણવત્તાયુક્ત કૌશલ્યની ઊણપ છે, જેથી MSMEs ક્ષેત્રના વિકાસમાં તે બાધારૂપ બની જાય છે.

પ્રાદેશિક ભિન્નતા :

- ભારતમાં MSMEsના વિકાસમાં પ્રાદેશિક ભિન્નતાઓ જેમ કે મહારાષ્ટ્ર, ગુજરાત, તમિલનાડુમાં MSMEsનો વધારે વિકાસ જ્યારે ઓડિશા, બિહાર, ઈશાન ભારતમાં ઓછો વિકાસ જોવા મળે છે. ઉપરાંત શહેરી-ગ્રામીણ વિસ્તારમાં પણ ભિન્નતા જોવા મળે છે.

કાર્યક્ષમ પડકારો :

- MSMEs ક્ષેત્રમાં મર્યાદિત વ્યવસ્થાપક સંસાધનો, નિકાસ અનુભવ, માર્કેટિંગનો અભાવ, અપુરતી ક્ષમતાઓનો ઉપયોગ, ગુણવત્તાવિહીન પ્રોડક્ટ્સનું ઉત્પાદન વગેરે MSMEs ક્ષેત્રના વિકાસમાં પડકાર રૂપ બને છે.

I MSMEsની વૃદ્ધિ માટે પહેલો

નાણાકીય સરળતા

ઈમરજન્સી ક્રેડિટ લાઇન ગેરંટી સ્કીમ (ECLGS) :

- બેન્કો અને NBFCને 100% ગેરંટી કવરેજ પ્રદાન કરવા માટે શરૂ કરવામાં આવી હતી, જેથી બેન્કો અને NBFC વ્યવસાયમાં MSMEs ઈમરજન્સી ધિરાણની સુવિધાઓ વિસ્તારી શકે.

59 મિનિટ લોન પોર્ટલ :

- આ પોર્ટલ દ્વારા માત્ર 59 મિનિટમાં 1 કરોડ રૂપિયાની લોનને મંજૂરી આપી શકાય છે.

MSME Facilitation Bank :

- MSMEs ક્ષેત્ર માટે લોન મેળવવામાં સરળતા વધારવી.

પ્રદર્શન અને ગુણવત્તા વૃદ્ધિ

Raising and Accelerating MSME

Performance (RSMP) :

- કેન્દ્રિય ક્ષેત્રની યોજના છે. તે કોવિડ મહામારીથી ગ્રસ્ત MSMEsને પુનઃમજબૂત કરવામાં સમર્થન કરે છે. જેનો ઉદ્દેશ્ય MSME માટે ધિરાણ પહોંચ વધારવી, MSMEનાં વિકાસ હેતુ, કેન્દ્ર-રાજ્યનાં જોડાણ અને ભાગીદારી સુધારવી, નાણાકીય અડચણો દૂર કરવી.

ZED સર્ટિફિકેટ યોજના :

- ઝીરો ડિફેક્ટ ઝીરો ઇફેક્ટ (ZED) સર્ટિફિકેટ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય ભારતીય વ્યવસાયોને વૈશ્વિક સ્તરે વધુ સ્પર્ધાત્મક બનાવવા અને નાણાકીય પહોંચ વધારવાનો છે.

ઇઝ ઓફ ડુંઘળ બિઝનેસ

સિંગલ વિન્ડો મંજૂરી :

- MSME ક્ષેત્રને લગતી વિવિધ મંજૂરી એક જ જગ્યાએ સરળતાથી મેળવી શકાય છે.

I આગળનાં પગલાં

- MSME ક્ષેત્રના નિરંતર વિકાસ માટે કલસ્ટર આધારિત વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવું તથા One - Size Fit allના સિદ્ધાંતને બદલે વિવિધ ક્ષેત્રોને ધ્યાનમાં લેતા કાયદા અને ધોરણો નક્કી કરવાં.

- ડેટા એકત્રીકરણની પદ્ધતિને વધારે ઉમદા બનાવવી, જેથી ભવિષ્યમાં MSMEs ક્ષેત્રને લગતા નિર્ણાયક પગલાં ભરી શકાય.

- MSMEs ક્ષેત્રને લોન આપવા હેતુ વિશિષ્ટ સંસ્થાની સ્થાપના કરવી જોઈએ. જે બેન્ક/સરકારી લોનને વિલંબ વગર MSME સુધી પહોંચાડવાની પદ્ધતિ તૈયાર કરવી.

- MSMEsમાં કૌશલ્ય, માર્કેટિંગ, કામદારની ક્ષમતાનો વિકાસ કરવા માટે 'Management Trading' શરૂ કરવું.

- MSME ક્ષેત્રએ ભારતીય અર્થતંત્રનાં પીઠબળ સમાન છે, ઉપરાંત કૃષિ ક્ષેત્ર બાદ સૌથી વધારે રોજગારી આપતું ક્ષેત્ર છે. MSME ક્ષેત્ર આત્મ-નિર્ભર ભારત અને પાંચ ટ્રિલિયન અર્થવ્યવસ્થાનાં સ્વપ્નને પૂર્ણ કરવામાં મહત્વપૂર્ણ છે. સાથે-સાથે સાતત્યપૂર્ણ લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ પણ MSMEs ક્ષેત્ર દ્વારા મેળવી શકાય છે.

માર્કેટથી જોડાણ

જાહેર ક્ષેત્રના ઉદ્યોગની પ્રાપ્તિ :

- જાહેર ક્ષેત્રના ઉદ્યોગો (PSEs)એ તેમની જરૂરિયાતની 25% વસ્તુઓની ખરીદી MSMEs પાસેથી કરવી પડશે.

માર્કેટિંગ આસિસ્ટન્સ સ્કીમ :

- MSMEs ક્ષેત્રને વિદેશમાં પ્રદર્શન અને માર્કેટિંગના આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર મેળામાં ભાગ લેવા સહાયતા આપવામાં આવશે.

ટેકનોલોજી અપગ્રેડેશન

ટૂલ રૂમ :

- MSMEsને ટેકનિકલ અપગ્રેડેશનમાં મદદ કરવા અને ભારતને ઉત્પાદન હબ બનાવવા માટે જરૂરી કુશળ માનવબળનું સર્જન કરવા ભારત સરકાર દ્વારા નવા ટૂલ રૂમની સ્થાપના કરવામાં આવી રહી છે.

Credit Linked Capital Subsidy

Scheme for Technology Upgradation :

- MSMEsમાં ટેકનોલોજી અપગ્રેડેશનની સુવિધાઓ વધારવા માટે 15% જેટલી કેપિટલ સબસિડી પૂરી પાડશે.

ડેટા એકત્રીકરણ

ઉદ્યમ પોર્ટલ :

- MSME નોંધણી પ્રક્રિયાને સરળ બનાવે છે.

MSME સમાધાન :

- MSMEને લગતા પડકારો/સમસ્યાઓને હલ કરે છે.

ડિજિટલ MSME સ્કીમ :

- MSMEs ક્ષેત્રને કલાઉડ સુવિધા આપીને ઇન્ટરનેટ સાથે સરળતાથી જોડાણ સુનિશ્ચિત કરે છે.

ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ - 2022

ચર્ચામાં શા માટે?

તાજેતરમાં સંયુક્ત રાષ્ટ્રની વિશિષ્ટ એજન્સી વૈશ્વિક બૌદ્ધિક સંપદા સંસ્થા (WIPO) દ્વારા 'What is the future of innovation driven growth?' થીમ હેઠળ ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ-2022ની 15મી આવૃત્તિ પ્રકાશિત કરવામાં આવી છે, જેમાં ભારતનો ક્રમાંક 40મો છે.

ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સની મુખ્ય બાબતો

- આ ઇન્ડેક્સમાં વૈશ્વિક સ્તરે 132 દેશોને ઇનોવેશનના સુધાર અને નબળાઈના ધોરણે એકબીજા સાથે સરખાવીને તેમને વિવિધ માપદંડો મુજબ રેન્ક આપવામાં આવે છે.
- વિવિધ માપદંડો : ઇન્ડેક્સમાં લગભગ 80 જેટલા માપદંડનો સમાવેશ થાય છે. જેને મુખ્યત્વે ઇનોવેશન ઇનપુટ અને ઇનોવેશન આઉટપુટ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. મુખ્ય માપદંડો નીચે મુજબ છે :

માપદંડો

ઇનોવેશન ઇનપુટ

સંસ્થાઓ (Institutions)

માર્કેટ કુશળતા (Market Sophistication)

માનવ સંસાધનો અને સંશોધન (Human Capital and Research)

આંતરમાળખું (Infrastructure)

બિઝનેસ કુશળતા (Business Sophistication)

ઇનોવેશન આઉટપુટ

જ્ઞાન અને તકનીકી આઉટપુટ
(Knowledge and Technology output)

રચનાત્મક આઉટપુટ (Creative Output)

વૈશ્વિક પ્રદર્શન

રેન્ક	દેશ/અર્થતંત્ર	સ્કોર(%)	પ્રાદેશિક રેન્ક
1	સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ	64.6	1
2	અમેરિકા (USA)	61.8	1
3	સ્વીડન	61.6	2
4	યુનાઇટેડ કિંગડમ	59.7	3
5	નેધરલેન્ડ	58.0	4
11	ચીન	55.3	3
16	ઈઝરાયલ	50.2	1
40	ભારત	36.6	1
132	ગિની	11.6	27

- ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ-2022માં પ્રથમ ક્રમે સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ છે. જેણે પાછલા 12 વર્ષોથી પ્રથમ ક્રમાંક હાંસલ કરેલ છે.
- અમેરિકા દ્વિતીય ક્રમાંકે છે, જ્યારે ચીને ફ્રાન્સને પાછળ છોડી 11મો ક્રમાંક હાંસલ કરેલ છે.

ભારતનું પ્રદર્શન

વર્ષ	રેન્ક	સ્કોર	કુલ દેશ
2017	60	35.50	127
2018	57	35.20	126
2019	52	36.58	129
2020	48	35.60	131
2021	46	36.40	132
2022	40	36.6	132

- ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ-2022માં ભારતે પહેલીવાર ટોપ 40ની યાદીમાં પ્રવેશ કર્યો છે. ભારતનો ક્રમાંક આ વર્ષે 6 રેન્ક સુધરી 40 રહ્યો છે.
- ભારતનો રેન્ક વર્ષ 2017માં ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સમાં 60 હતો, જ્યારે વર્ષ 2022નાં ઇન્ડેક્સમાં 40મો ક્રમાંક પ્રાપ્ત કર્યો છે.

અર્થતંત્ર અને આયોજન વિશેષ |

- ભારતે 'Lower middle-income group'માં વિચેતનામને પાછળ છોડી સૌથી વધારે ઇનોવેટીવ ટેકનોલોજી સ્થાન મેળવ્યું છે, જેથી ભારત દક્ષિણ એશિયામાં સૌથી વધારે નવાચાર ધરાવતો દેશ બન્યો છે.
- ભારત વાર્ષિક ધોરણે ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સમાં પ્રગતિ કરી રહ્યું છે. પરંતુ સંશોધન અને વિકાસ (R&D) કાર્યોમાં હજુ પણ ખર્ચ-ટુ-જી.ડી.પી રેશિયો નિમ્ન છે. R&Dમાં ભારતનો ખર્ચ-ટુ-જી.ડી.પી રેશિયો 0.65% જેટલો છે. જે હજુ ઇઝરાયલ (4.94), જાપાન (3.28), ચીન (2.14), અમેરિકા (2.83) કરતાં ઘણો ઓછો છે.
- ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ-2022માં ભારતનો સૌથી વધારે સ્કોર આંતરમાળખામાં (78) છે, જ્યારે સંસ્થા (54), માનવ સંસાધન અને સંશોધન (43), બિઝનેસ કુશળતા (54) છે. સૌથી ઓછો સ્કોર માર્કેટ કુશળતામાં (19) છે. જ્યારે ઇનોવેશન આઉટપુટમાં જ્ઞાન અને ટેકનોલોજી (34) અને રચનાત્મક આઉટપુટ (52) છે.

I ઇનોવેશનની જરૂર કેમ ?

Bareghel, Rowley and Sambrook દ્વારા 2009માં ઇનોવેશનને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું કે ઇનોવેશન એવી મલ્ટિ-સ્ટેજ પ્રક્રિયા છે, જેમાં કોઈ વિચારોને નવા/સુધારેલાં ઉત્પાદનો કે સેવાઓમાં રૂપાંતરિત કરી માનવ જીવનને વધુ બહેતર અને સુવિધાયુક્ત બનાવવામાં આવે છે.

ઇનોવેશનનો સીધો સંબંધ આર્થિક વિકાસ સાથે છે. અમેરિકા, ચીન, યુરોપની આર્થિક સમૃદ્ધ પાછળ ઇનોવેશનનો મોટો ફાળો છે. ભારત પણ ઇનોવેશનનાં માધ્યમથી આર્થિક વિકાસ વધારવા માટે પ્રયત્નશીલ છે.

સૌર ઊર્જા ઉત્પાદન, ઇ-મોબિલિટી, કાર્બન શોષણની પદ્ધતિ, પર્યાવરણ મૈત્રી ઇકોસિસ્ટમના નિર્માણમાં ઇનોવેશનનો બહોળો ફાળો છે. જેથી સાતત્યપૂર્ણ વિકાસને આગળ વધારી શકાય છે.

ઇનોવેશનનો પ્રભાવ આર્થિક વિકાસ પૂરતો જ સીમિત નથી, પરંતુ સામાજિક ક્ષેત્રમાં પણ મહત્વપૂર્ણ ફાળો આપે છે. જેમ કે, ગરીબી નાબૂદી, અસમાનતામાં ઘટાડો અને સામાજિક ગતિશીલતામાં વધારો.

કોરોના મહામારીમાં માનવજાત સામે જીવન સલામતીની ગંભીર સમસ્યાઓ ઉત્પન્ન થઈ હતી. જેનો સામનો કરવા માનવજાતે નવાચાર અને વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીનો ભરપૂર ઉપયોગ કરીને રસીની શોધ, મોટા પાયે રસીનું ઉત્પાદન, ઇ-લર્નિંગ, મહામારીમાં સુશાસનનો પરચો આપ્યો.

ઇનોવેશનએ 'ઈઝ ઓફ ડુઈંગ બિઝનેસ'ની સાથે 'ઈઝ ઓફ લિવિંગ'માં પણ વધારો કરે છે. ઇનોવેશનની મદદથી વિશ્વની ગંભીર સમસ્યાઓનું સમાધાન અસરકારક, પ્રતિકૂળ અને પોસાય તેવી રીતે લાવી શકાય છે.

I ભારતમાં ઇનોવેશન વધવા પાછળનાં કારણો

- ભારતનો રેન્ક પાછલાં સાત વર્ષમાં ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સમાં ઝડપથી વધ્યો છે. વર્ષ 2015માં 81 રેન્ક થી વર્ષ 2022નાં ઇન્ડેક્સમાં ટોપ 40મો રેન્ક ઉપરાંત 'Low middle income countries'માં ભારતે પ્રથમ ક્રમાંક હાંસલ કર્યો છે. આમ, ભારતનાં ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સમાં વૃદ્ધિ પાછળ નીચેનાં કારણો જવાબદાર છે :

1 ભારતની ઇનોવેશન કાર્યક્ષમતા વૈશ્વિક ધોરણોને સ્પર્શી રહી છે. તથા ઇનોવેશન કેન્દ્રિત નીતિ અને ઇકોસિસ્ટમનાં આધારે ભારતે ઇનોવેશનમાં અદ્વિતીય પ્રગતિ કરી છે.

3 ભારતમાં વિજ્ઞાન અને એન્જિનિયરીંગનો વેગ વધતાં તથા ઇનોવેશન અને R&Dમાં સ્નાતકોની સંખ્યામાં વૃદ્ધિ થવાથી ઇનોવેશનમાં વધારો થયો છે.

2 પાછલાં થોડાં વર્ષમાં ભારતે અનુસંધાન અને વિકાસ માટે વિશિષ્ટ રિસર્ચ યુનિવર્સિટીઓ બનાવી છે. જેમાં પુરૂષો-મહિલાઓને સમાન તકો મળી છે.

4 ભારતનાં રિસર્ચ અને ડેવલપમેન્ટ (R&D) પાછળના ખર્ચમાં વધારો કરવાથી R&Dની પ્રક્રિયા, આંતરમાળખામાં સુધારો આવ્યો છે.

5 ભારતનાં R&D, ઇનોવેશન, વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીનો માર્કેટ બેઝ વધતો જઈ રહ્યો છે.

I ભારતમાં ઇનોવેશન સામે પડકારો

1. નિમ્ન બિઝનેસ ઇકોસિસ્ટમ :

ભારતમાં વ્યાપાર વ્યવસ્થામાં નિમ્ન સુધારો થયો છે. બિઝનેસ શરૂ કરવો, સરળ ઉકેલ મેળવવો, કરની ચૂકવણી વગેરેને લગતી સમસ્યાઓનાં લીધે નવાચારને બિઝનેસમાં રૂપાંતરીત કરી શકાતા નથી.

2. વિદ્યાર્થી-શિક્ષક ગુણોત્તર ઓછો :

ભારતમાં સંશોધન કરતી કોલેજો અને યુનિવર્સિટીની સંખ્યાઓ તો વધી પરંતુ વિદ્યાર્થી-શિક્ષકનો ગુણોત્તર અપેક્ષા કરતાં ઓછો છે અને શિક્ષણની ગુણવત્તા નબળી હોવાથી પ્રભાવશાળી નવાચાર સર્જઈ શકતાં નથી.

3. આંતરમાળખાનો અભાવ :

ભારતમાં વૈશ્વિક કક્ષાનાં સુદૃઢ આંતરમાળખાનો અભાવ છે. જેથી રિસર્ચ કાર્ય અને ઈનોવેશન કાર્યક્ષમતાનો યોગ્ય પ્રમાણમાં ઉપયોગ થઈ શકતો નથી.

5. વૈશ્વિક સ્તરની તુલનામાં ઓછો R&D ખર્ચ :

ભારતે આમ તો ઈનોવેશન ક્ષેત્રે પોતાનો ખર્ચ વધાર્યો છે પરંતુ R&D ખર્ચ વૈશ્વિક સ્તરની તુલનામાં ઓછો છે. ભારતનો R&D ખર્ચ GDPના માત્ર 0.7% જ છે, જ્યારે યુએસએ અને ચીનમાં 2%થી વધુ છે.

4. નબળું અમલીકરણ :

રાજકીય ઈચ્છા શક્તિના અભાવે ઈનોવેશનને લગતા મજબૂત નિર્ણયો રાજ્ય કક્ષાએ લેવામાં આવતાં નથી. પરિણામે, ભારતનાં ઈનોવેશન વૈશ્વિક સ્તરે સ્પર્ધાત્મક બની શકતાં નથી.

6. માનવ સંશાધનોની કમી :

ભારતમાં આર્થિક-સામાજિક અસમાનતાનાં કારણે માનવ સંસાધનમાં કૌશલ્યની કમી વર્તાય છે. જે 'ઈનોવેશન ઈકોસિસ્ટમ' વિકસાવવાના માર્ગમાં પડકારરૂપ છે.

ઈનોવેશન ક્ષેત્રે સરકારનાં પગલાં

નીતિકીય પગલાં

વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી અને ઈનોવેશન પોલિસી-2020 :

- પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રણાલીનાં મહત્ત્વ પર ભાર મૂકે છે. સ્વદેશી તકનીકોના વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવું, તેમજ પાયાના સંશોધકો સાથે સંકલનનો પ્રયાસ કરે છે.

રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ-2020 :

- ઈન્ફ્યુઝન અને ટેકનોલોજી વિકાસ કેન્દ્રો દ્વારા શિક્ષણમાં સ્થાયી ઈનોવેશનની ભાવના વધારવા પર ધ્યાન અપાય છે.

અટલ ઈનોવેશન મિશન :

- વર્ષ 2016માં શરૂ થયેલ અટલ ઈનોવેશન મિશન(AIM)નો ઉદ્દેશ્ય દેશમાં ખૂણે-ખૂણે નવીનતા અને ઉદ્યોગસાહસિકતાની સંસ્કૃતિને પ્રોત્સાહન આપી તેનો વિકાસ કરવાનો છે.

ડિજિટલ ક્રાંતિ

- ઈન્ટરનેટ વપરાશની દૃષ્ટિએ ભારત સૌથી ઝડપથી વિકસતો દેશ છે, જેમાં 70 કરોડ લોકો ઈન્ટરનેટ વપરાશકર્તા છે. ભારતમાં વર્ષ 2025 સુધી ઈન્ટરનેટ વપરાશકર્તાની સંખ્યા 90 કરોડ થવાનો અંદાજ છે.
- ડિજિટલ ઈન્ડિયા મિશન અને JAM (જન-ધન-આધાર-મોબાઈલ) ટ્રીનિટીના માધ્યમથી ભારતે ડિજિટલ ક્રાંતિ સર્જીને ઈનોવેશનમાં વધારો કર્યો છે.

આંતરમાળખામાં વૃદ્ધિ

- અટલ ઈન્ફ્યુઝન સેન્ટર, ઈન્સ્ટિટ્યૂશન ઓફ ઈમિશન્સ, રિસર્ચ યુનિવર્સિટીઓ વગેરેનાં માધ્યમથી સરકારે ઈનોવેશનને લગતાં આંતરમાળખામાં વધારો કર્યો છે.

આગળનો માર્ગ

- ભારતે ગ્લોબલ ઈનોવેશન ઈન્ડેક્સ-2022માં ટોપ 40માં પોતાનું સ્થાન મેળવ્યું છે. જેમાં ભારતે પાછલા સાત વર્ષમાં ઈનોવેશન ક્ષેત્રે અદ્વિતીય પ્રગતિ સાધી છે, પરંતુ વિશ્વની પાંચમા ક્રમની અર્થવ્યવસ્થા હોવા છતાં ટેકનોલોજી અને ઈનોવેશન ક્ષેત્રમાં ભારત અપેક્ષિત પ્રગતિ કરી શક્યું નથી. આમ ભારતને ઈનોવેશન હબ બનાવવા માટે નીચેનાં પગલાં લઈ શકાય :

1. ઈનોવેશન માટે 'વિશિષ્ટ રિસર્ચ યુનિવર્સિટી'ની સંખ્યા વધારવી. માનવ સંસાધનોને ટેકનોલોજી અને નવાચાર માટે કૌશલ્ય અને તાલીમ પૂરી પાડવી.

IPR સુધારાઓ

- ભારતે IPR વ્યવસ્થામાં સુધારા મજબૂત કરવા માટે માળખાકીય સુધારા હાથ ધર્યાં છે. જેમાં IP ઓફિસનું આધુનિકીકરણ, કાયદાકીય અનુપાલન ઘટાડવું, સ્ટાર્ટ-અપ્સ, મહિલા સાહસિકો, નાના ઉદ્યોગો અને અન્ય IP માટે સરળ ફાઈલિંગ સુવિધા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

કૌશલ્ય માનવ સંસાધન

- પ્રધાનમંત્રી કૌશલ્ય વિકાસ યોજના, ઈન્ડિયા ઈન્ટરનેશનલ સ્કીલ સેન્ટર નેટવર્ક, ટેકનિકલ ઈન્ટર્ન ટ્રેનિંગ પ્રોગ્રામ, સ્વદેશ (Swadesh Skilled Workers Arrival Database for Employment Support), સ્વયંમ્ વગેરે કૌશલ્ય યોજનાઓનાં માધ્યમથી માનવ સંસાધનને મજબૂત બનાવવું.

રચનાત્મક ઈન્ડિયા

- 'Creative India - Innovative India'ના સિદ્ધાંત સાથે સૂક્ષ્મ, લઘુ અને મધ્યમ ઉદ્યોગ, સ્ટાર્ટઅપ, બેંકિંગ, નાણાકીય સંસ્થાઓ, વિશિષ્ટ સંસ્થાઓ વગેરેને રચનાત્મક બનાવવા પ્રયત્ન કરવામાં આવી રહ્યા છે.

સ્ટાર્ટ અપ ક્રાંતિ

- ભારતએ અમેરિકા અને ચીન પછી વિશ્વમાં ત્રીજી સૌથી મોટી સ્ટાર્ટઅપ ઈકોસિસ્ટમ તરીકે ઊભરી આવ્યું છે. ભારતમાં 100થી વધારે યુનિકોર્ન સ્ટાર્ટઅપ છે.
- સ્ટાર્ટ અપ ઈન્ડિયા, સમૃદ્ધ કાર્યક્રમ (SAMRIDH), સ્ટાર્ટ અપ ઈન્ડિયા સીડ ફંડ વગેરેનાં માધ્યમથી સ્ટાર્ટ અપ ઈનોવેશન ઈકોસિસ્ટમમાં વૃદ્ધિ.

3. રાજકીય ઈચ્છા શક્તિ દાખવી અને રચનાત્મક વિચારો થકી 'ઈનોવેટિવ-અર્થવ્યવસ્થા' બનાવવી.
4. ભારતે કટિંગ એજ સંશોધન અને નવાચાર આધારિત સ્ટાર્ટઅપ સંસ્કૃતિ વિકસાવવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ. જેમકે, અમેરિકામાં વ્યાપાર શરૂ કરવા સરકાર ગ્રાંટ નથી આપતી, પરંતુ નવી ટેકનોલોજી ક્ષેત્રમાં સંશોધન માટે ગ્રાંટ આપે છે.
5. ઉદ્યોગ સાહસિકતાને પ્રોત્સાહન આપવા નીતિગત સ્તરના નિર્ણયોને બદલે કોર્પોરેટ સ્તરે ઉદ્યોગ સાહસિકતાને વિકસાવવી જરૂરી છે. સિલિકોન વેલી એ કોર્પોરેટ અને સંશોધન સંસ્થાની સફળતાનું પરિણામ છે.
- આમ, ઈનોવેશન-અર્થવ્યવસ્થા ભારતને પાંચ ટ્રિલિયન અને ટકાઉ અર્થવ્યવસ્થા બનવામાં મદદરૂપ થશે.

ડિજિટલ રૂપીનું પાયલોટ લોન્ચ (Eco)

ચર્ચામાં શા માટે?

તાજેતરમાં રિઝર્વ બેન્ક દ્વારા જણાવવામાં આવ્યું છે કે તે ભારતમાં ડિજિટલ ચલણને અર્થતંત્રમાં સર્ક્યુલેટ કરવા શરૂઆતમાં મર્યાદિત ઉપયોગ સાથે ડિજિટલ રૂપિ (CBDC- Central Bank Digital Currency)ને પાયલોટ રૂપે ટૂંક સમયમાં શરૂ કરશે.

(CBDC અને ડિજિટલ રૂપિની યોગ્યતાઓ વિશે જાગૃતિ લાવવા માટે કન્સેપ્ટ નોટ જારી કરવામાં આવી હતી.)

- નોંધીએ કે કેન્દ્રીય બજેટ 2022-23માં નાણામંત્રી દ્વારા CBDCની રજૂઆતની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. આ માટે ફાઈનાન્સ બિલ 2022માં RBI એક્ટ, 1934ના આવશ્યક ભાગોમાં જરૂરી સુધારા પ્રસ્તાવિત કરવામાં આવ્યાં છે.

ડિજિટલ રૂપિ/CBDC શું છે?

- ભારતની રિઝર્વ બેન્ક અનુસાર CBDCએ દેશના કાયદેસર નાણાનું ડિજિટલ સ્વરૂપ છે. કેન્દ્રીય બેંક દ્વારા કાગળના પૈસા કે સિક્કાને બદલે ઇલેક્ટ્રોનિક ટોકન જાહેર કરવામાં આવે છે. આ ટોકનના મૂલ્યને સરકારી શાખનું પીઠબળ મળેલું હોય છે.
- એકવાર સત્તાવાર રીતે જારી કરવામાં આવ્યા બાદ, CBDCને ચૂકવણી માટે કાનૂની ટેન્ડરની માન્યતા પણ મળશે. જેથી આપણે ડિજિટલ રૂપિમાં પણ વિનિયમન (Currency Exchange) કરી શકીશું. CBDC એ સરકાર દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત હોવાથી તેને કોઈપણ કોમર્શિયલ બેંકના નાણાં અથવા નોટોમાં રૂપાંતરિત કરી શકાય છે.

CBDCની દિશામાં ભારતનાં પગલાં

- ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા 2022-23 સુધીમાં ડિજિટલ રૂપિ શરૂ કરી દેવાશે. આ ડિજિટલ રૂપિ બ્લોકચેઇન ટેકનોલોજી સંચાલિત હશે. ડિજિટલ રૂપિનું નિયંત્રણ રિઝર્વ બેંક હસ્તક રહેશે.
- ડિજિટલ રૂપિને તબક્કાવાર અમલી કરવામાં આવશે. તદ્દુપરાંત, છૂટક અને જથ્થાબંધ વિભાગોમાં તેની ઉપયોગિતા ચકાસીને લાગુ કરાશે.

સામાન્ય હેતુ (CBDR-Retail) : તે રોકડનું ઇલેક્ટ્રોનિક સંસ્કરણ છે, જે મુખ્યત્વે છૂટક વ્યવહારો માટેનો સંદર્ભ દર્શાવે છે. તે તમામ ખાનગી ક્ષેત્ર, બિન-નાણાકીય ગ્રાહકો અને વ્યવસાયોના ઉપયોગ માટે ઉપલબ્ધ હશે. જોકે, રિટેલ વ્યવહારોમાં ડિજિટલ રૂપિનો ઉપયોગ કેવી રીતે થઈ શકે તે અંગે રિઝર્વ બેન્ક દ્વારા કોઈ સ્પષ્ટતા કરાઈ નથી.

જથ્થાબંધ (CBDC-Wholesale) : તે સરકારી સિક્યોરિટીઝ (G-Sec) સેગમેન્ટમાં બેંકો દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતા નાણાકીય વ્યવહારો, આંતર-બેંક બજાર અને મૂડીબજારમાં વધુ કાર્યક્ષમ અને સુરક્ષિત રીતે ઓપરેશનલ ખર્ચ, કોલેટરલ અને લિક્વિડિટી મેનેજમેન્ટના ઉપયોગ અંગે પરિવર્તન કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

ડિજિટલ રૂપિ લાગુ કરવાની પૂર્વશરતો

- 1 ડિજિટલ ચલણની ડિઝાઇન, અમલીકરણની રીત, અનામીપણું અને ટેકનોલોજીની પ્રકૃતિ સુનિશ્ચિત કરવી જરૂરી.
- 2 ડિજિટલ રૂપિ માટે કેન્દ્રીકૃત ચૂકવણી વ્યવસ્થાની જરૂર છે, જે ઇલેક્ટ્રોનિક વોલેટ સાથે જોડાયેલું હોવું પણ જરૂરી છે.
- 3 ડિજિટલ રૂપિ અને દેશની નાણાકીય વ્યવસ્થા વચ્ચે ભંડોળનું નિર્બાધ હસ્તાંતરણ કરવા માટે ઇન્ટરઓપરેબલ વ્યવસ્થા બનાવવી જરૂરી.
- 4 સરકારે ડિજિટલ રૂપિનો ઉપયોગ કરતી વસ્તુઓ અને સેવાઓ, જેમ કે સ્માર્ટ કોન્ટ્રાક્ટ, ઇ-સ્ટેમ્પ શરૂ કરવા પડશે.

ડિજિટલ રૂપિના ફાયદા

- ઓનલાઇન ચૂકવણી વધુ સુરક્ષિત અને જોખમ મુક્ત બનશે. પરિણામે, નાગરિકો અને રોકાણકારોનો નાણાકીય વ્યવસ્થામાં વિશ્વાસ વધતાં ડિજિટલ અર્થવ્યવસ્થાને બળ મળશે.
- રોકડના પ્રિન્ટિંગની જરૂરિયાત ઘટતાં અને લોજિસ્ટિક વ્યવસ્થાપન (નાણાંની ભૌતિક લેવડ-દેવડ)નું ભારણ ઘટતાં સમગ્ર ફિન્ટેક ક્ષેત્રમાં ક્રાંતિ સર્જાશે, તદ્દુપરાંત નવીન વ્યાપાર અને રોજગારની તકો ઉત્પન્ન થશે.

- અર્થવ્યવસ્થાનું સંપૂર્ણ ડિજિટલીકરણ, હસ્તાંતરણમાં સરળતા અને આંતરરાષ્ટ્રીય હસ્તાંતરણમાં સુધારા લાવીને ભારતીય નાણાવ્યવસ્થાને વૈશ્વિક કક્ષાએ વધુ સ્પર્ધાત્મક બનાવી શકાશે.
- નકલી ચલણી નોટો પર રોક લગાવાની સાથે જ કાળું નાણું અને ભ્રષ્ટાચાર પર લગામ લાગતાં પારદર્શક અને સ્વચ્છ અર્થવ્યવસ્થાનું ઘડતર કરી શકાશે.
- નાણાકીય વ્યવહારોનો ખર્ચ ઘટતાં નાણાકીય સમાવેશનમાં વધારો થશે. તદ્દુપરાંત, કેન્દ્રીય બેંક કુગાવો રોકવા મૌદ્રિક નીતિનાં સાધન તરીકે ડિજિટલ રૂપીનો ઉપયોગ કરી શકશે.

- ડિપોઝીટ બાંહેધરી યોજના હેઠળ પૈસાની સુરક્ષા હોવા છતાં વાણિજ્ય બેંક નિષ્ફળ જતાં પૈસા ગુમાવવા પડે છે. પરંતુ ડિજિટલ રૂપી મારફતે પૈસા કેન્દ્રીય બેંકમાં જમા કરેલ હોવાથી સુરક્ષિત રહે છે.
- સરકારી ડિજિટલ નાણાં હોવાથી જોખમી ક્રીપ્ટો કરન્સીનું પ્રમાણ ઘટશે તથા ડિજિટલ રૂપીનું નિયમન કેન્દ્રીય બેંક દ્વારા કરવામાં આવતું હોવાથી નાણાનાં મૂલ્યની અસ્થિરતામાં ઘટાડો થાય છે. પરિણામે રોકાણકારોને વધુ સુરક્ષા પ્રદાન થાય છે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય નાણા વ્યવહારો સરળ અને સસ્તા બનતાં ભારતમાં વધુ રેમિટન્સ આવશે, કારણ કે ભારત વિશ્વમાં સૌથી વધુ રેમિટન્સ મેળવે છે.

ડિજિટલ રૂપી સામેના પડકારો

ઈ-ચલણ પ્રસિદ્ધ થતાં ગ્રાહકો વધુને વધુ પૈસા બેંકોને બદલે ડિજિટલ વોલેટમાં જમા કરાવશે. બેંકોને પૂરતી માત્રામાં ડિપોઝીટના મળતાં ધિરાણમાં ઘટાડો થશે. આ ધિરાણનો ઘટાડો અર્થવ્યવસ્થામાં માંગ-આપૂર્તિનું સંતુલન ખોરવશે તથા નબળી બેંકો સામે અસ્તિત્વનું સંકટ ઊભું થશે.

જો રિઝર્વ બેંક ડિજિટલ રૂપી પર વ્યાજ દરો ચૂકવવાનું શરૂ કરશે તો બેંકોમાં લોકો નાણા જમા કરાવવાનું ટાળશે. પરિણામે બેંકોની ડિપોઝીટ ઘટતાં નાણાકીય અસ્થિરતા પેદા થશે.

છૂટક નાણાકીય વ્યવહારોમાં ગ્રાહકો ડિજિટલ વોલેટ અપનાવી ચૂક્યા છે. આ પરિસ્થિતિમાં ડિજિટલ રૂપી અપનાવવાનું કોઈ જ પ્રોત્સાહન ન મળતાં ગ્રાહક ખચકાશે.

ભારતમાં સાયબર હુમલા સતત વધી રહ્યા છે. દેશનાં મહત્વનાં વ્યવસ્થાતંત્ર પર આંતરરાષ્ટ્રીય સાયબર હુમલાનું જોખમ વધી ગયું છે. સાયબર ક્ષેત્ર યુદ્ધનું નવું માધ્યમ બનીને ઊભર્યું છે, જે રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધમાં જોવા મળી રહ્યું છે.

ડિજિટલ રૂપીના લીધે ઓનલાઈન આર્થિક વ્યવહારોની સંખ્યામાં વધારો થવાથી સાયબર અપરાધીઓને ચોરી માટે મોકળું મેદાન મળી ગયું છે. તદ્દુપરાંત, ગ્રાહકોનો ડેટા, વસ્તુની માહિતીનો ડેટા પણ ચોરી થવાની સંભાવના વધી જશે.

ડિજિટલ રૂપીના ઉપયોગ સામે પોતાનું પગેરું છોડશે. ઉ.દા. ઓનલાઈન ખોરાક ખરીદતી વખતે ડિજિટલ રૂપી ચૂકવતાં તેની માહિતી સરકારને મળશે. આમ, ગોપનીયતા સમાપ્ત થઈ જશે.

ડિજિટલ રૂપીનાં પગલાને સાર્થક કરવાના ઉપાયો

1. આભાસી ડિજિટલ સંપત્તિ અને ડિજિટલ રૂપી વચ્ચે ઈન્ટર-ઓપરેબલ વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવાની જરૂર છે. જે પરંપરાગત અને ડિજિટલ નાણાં વ્યવસ્થા બંનેને વિકસવાની તક આપશે.
2. ડિજિટલ રૂપીના અમલીકરણ પૂર્વાર્થે કાયદા અમલીકરણ અધિકારીઓને તાલીમ આપવાની અને ડિજિટલ રૂપીના ઉપયોગની મંજૂરી આપતાં પહેલાં ઉપયોગકર્તાની ખરાઈ કરવા માટેની યોગ્ય નીતિ બનાવવી.
3. ડિજિટલ રૂપીની મદદથી મની લોન્ડરિંગ અને આતંકવાદી ફંડિંગની સંભાવના વધી શકે છે. આ રોકવા માટે કડક KYC જોગવાઈઓનું અમલીકરણ કરવું.
4. બ્લોકચેઇન ટેકનોલોજીનો પ્રયોગ કરતાં અગાઉ ઝડપ, સુરક્ષા અને અંગતતાનાં વિરોધાભાસી લક્ષ્યો વચ્ચે સંતુલન સાધવું જોઈએ.

જાણવાં જેવું

- હાલમાં 9 દેશો દ્વારા ડિજિટલ ચલણનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે તથા 14 દેશો પાયલોટ કાર્યક્રમ ચલાવી રહ્યા છે.
- ચીન ઈ-રેનમિબીને ટ્રાયલ ધોરણે ચલાવી રહ્યું છે, જ્યારે નાઈજેરિયાએ ઈ-નાયરા નામનું ડિજિટલ ચલણ શરૂ કર્યું છે.

સોશિયલ સ્ટોક એક્સચેન્જ

ચર્ચામાં શા માટે?

તાજેતરમાં બોમ્બે સ્ટોક એક્સચેન્જ (BSE)ને એક અલગ સેગમેન્ટ તરીકે સોશિયલ સ્ટોક એક્સચેન્જની સ્થાપના કરવા માટે SEBI દ્વારા સૈદ્ધાંતિક મંજૂરી આપવામાં આવી છે. આ પ્રકારના સામાજિક સ્ટોક એક્સચેન્જ ખાનગી અને બિન લાભકારી ક્ષેત્રોને મૂડી એકત્રિત કરવામાં મદદ કરે છે.

સોશિયલ સ્ટોક એક્સચેન્જ (SSE) વિશે

- SSEની કલ્પના ખાનગી અને બિન લાભકારી ક્ષેત્રોને મૂડી એકત્રિત કરવામાં મદદ કરીને સેવા આપવા માટે કરાઈ છે. નફો કમાતાં અથવા બિન નફાકારક સામાજિક સાહસોને SSE પર સૂચિબદ્ધ (લિસ્ટિંગ) કરી શકાશે, જેને SEBI દ્વારા નિયંત્રિત કરવામાં આવશે.

બોન્ડ્સ જારી કરવા અંગે

- બિન લાભકારી સંસ્થાઓ SSE પ્લેટફોર્મ દ્વારા સીધાં જ ઝીરો કૂપન અથવા ઝીરો પ્રિન્સિપલ બોન્ડ્સ સોશિયલ ડેવલપમેન્ટ ઈમ્પેક્ટ ફંડ્સ અથવા મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ ઈશ્યુ કરવા માટે પાત્ર હશે. નફા માટે કામ કરતી સંસ્થાઓ ઈક્વિટી, ડેટ (Debt) ડેવલપમેન્ટ ઈમ્પેક્ટ બોન્ડ્સ, સોશિયલ વેન્ચર ફંડ્સ વગેરે દ્વારા ભંડોળ એકત્રિત કરી શકે છે.

પાત્રતા

- ભારતમાં સોશિયલ સ્ટોક એક્સચેન્જમાં સૂચિબદ્ધ થવા લાયક બનવા માટે સામાજિક સાહસોને નીચેની સામાજિક પ્રવૃત્તિમાં રોકાયેલું હોવું જોઈએ :

(ભુખમરો, ગરીબી, કુપોષણ અને અસમાનતા દૂર કરવા હેતુ કાર્યરત; શિક્ષણ, રોજગાર, હેલ્થકેરને પ્રોત્સાહન અને આજીવિકા સહાયતા;

ઝૂંપડપટ્ટી વિસ્તારમાં વિકાસ કાર્યો, ટકાઉ વિકાસ, સ્થિતિસ્થાપક શહેરો, પર્યાવરણ ટકાઉપણું વગેરે; લિંગ સમાનતા, મહિલાઓ, સંવેદનશીલ વર્ગ, LGBTQIA સમુદાયો વગેરેનું સશક્તિકરણ.

બિન પાત્રતા

- સામાજિક સાહસો સિવાયનાં કોર્પોરેટ ફાઉન્ડેશન, રાજકીય અને ધાર્મિક જૂથો, વ્યવસાયિક અથવા વેપાર સંગઠનો, ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર કંપનીઓ વગેરેનો SSEમાં સમાવેશ થતો નથી.

ઝીરો કૂપન બોન્ડ એટલે શું?

ઝીરો કૂપન બોન્ડ એ એક બોન્ડ છે, જેમાં પરિપક્વતા સમયે ફેસ વેલ્યુ ચૂકવવામાં આવે છે. નિયમિત બોન્ડથી વિપરીત તેમાં સમયાંતરે વ્યાજની ચૂકવણી કરાતી નથી, પરંતુ બોન્ડ ડિસ્કાઉન્ટ મૂલ્ય પર વેંચાય છે.

SSEના ઉદ્દેશ્યો

- માનવ વિકાસ લક્ષ્યોને પૂર્ણ કરવા સામાજિક સાહસોને રોકાણ/ધિરાણની ઉપલબ્ધતા કરાવવી.
- સામાજિક ક્ષેત્રે કાર્યરત ખાનગી સાહસોના સહકારથી માનવ કલ્યાણનાં કાર્યો માટે સરકાર અને ખાનગી ક્ષેત્રની ભાગીદારીમાં વધારો કરાશે.
- વર્તમાનમાં ભારતમાં સક્રિય સામાજિક સાહસોને ભંડોળને લગતી સમસ્યાઓના ઝડપી ઉકેલ માટે સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાવવી.
- સામાન્ય રોકાણકારોના વિશ્વાસમાં વધારો કરીને સામાજિક સાહસોમાં રોકાણ કરવા પ્રોત્સાહન વધારવું.
- વિવિધ દાતાઓ પાસેથી ભંડોળ મેળવવા હેતુ શૂન્ય કૂપન બોન્ડના સ્વરૂપમાં બોન્ડ જારી કરીને સામાજિક સાહસોને વધુ સક્ષમ બનાવશે.
- નાના રોકાણકારો અને સામાજિક સાહસોને એક પ્લેટફોર્મ પર જોડવા મ્યુચ્યુઅલ ફંડનો ઉપયોગ કરીને ભંડોળ ઊભું કરવું.
- તે સકારાત્મક સામાજિક અસર સર્જવામાં કાર્યરત સામાજિક સાહસોને ભંડોળ એકત્રિત કરવા માટે એક પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડશે.

સોશિયલ સ્ટોક એક્સચેન્જના લાભો

ભંડોળની ઉપલબ્ધતા :

સામાજિક સાહસો SSEનો ઉપયોગ કરીને દાતાઓ, પરોપકારી ફાઉન્ડેશનો અને કોર્પોરેટ સામાજિક જવાબદારી વગેરે ખર્ચ કરનારાઓ પાસેથી ભંડોળ મેળવી શકશે.

ભંડોળનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ :

સોશિયલ સ્ટોક એક્સચેન્જ સંગઠિત રીતે ભંડોળનો ઉપયોગ કરવામાં મદદ કરે છે અને તેના પર યોગ્ય નિયમન થઈ શકે.

લાભનું વિસ્તરણ :

નાના સામાજિક સાહસો SSE દ્વારા ભંડોળ ઊભું કરીને સામાજિક કલ્યાણ કાર્યક્રમોના લાભો છેવાડાના માનવી સુધી પહોંચાડી શકશે.

પ્રમાણભૂત નોંધણી :

SSEના લીધે રોકાણકારોના વિશ્વાસમાં વધારો થશે અને નવા રોકાણકારોને રોકાણ કરવા પ્રોત્સાહન મળશે.

સર્વસમાવેશીયપણું :

SSEએ સામાન્ય નિર્ધારિત ધારાધોરણો પર કાર્ય કરે છે, જે વિવિધ હિસ્સેદારો જેમ કે રોકાણકારો, દાતાઓ વગેરેની સહભાગિતાને પ્રોત્સાહિત કરે છે.

અડચણમુક્ત કાર્ય :

કરમુક્તિ વગેરે જેવાં સહાયક નિયમનો પ્રદાન કરવાથી સામાજિક કાર્યો માટે ઉપલબ્ધ ભંડોળનો વધુ સારો ઉપયોગ થઈ શકે છે.

SSE સામે સમસ્યાઓ

નાણાકીય સંસાધનોનો અભાવ :

- સામાજિક સાહસો દ્વારા કરાતા વ્યવહારના નાણાકીય રેકોર્ડ જાળવવા માટે કુશળતા અથવા ભંડોળનો અભાવ હોવાથી બજારમાં પોતાની શાખ અને રોકાણકારોનો વિશ્વાસ જીતવામાં નિષ્ફળતા.

મૂલ્યાંકન વ્યવસ્થાનો અભાવ :

- SSE મારફતે ઊભા કરાયેલા ભંડોળની સામાજિક અસરનું મૂલ્યાંકન કરી શકે તેવી કોઈ વ્યવસ્થા ઊભી કરાઈ નથી તથા જે તે હિતધારકોની જવાબદેહિતા સુનિશ્ચિત કરવામાં આવી નથી.

મધ્યસ્થીઓના નવા સમૂહનો ઉદ્ભવ :

- SSE દ્વારા સામાજિક સંસ્થામાં રોકાણ કરતા રોકાણકારો અને SSEનો હસ્તક્ષેપ સામાજિક સંસ્થાના નિયમન અને નિયંત્રણને વધુ જટીલ અને મુશ્કેલ બનાવશે.

અસ્પષ્ટતા :

- સામાજિક એન્ટરપ્રાઇઝ અને સામાન્ય એન્ટરપ્રાઇઝ વચ્ચે તફાવત કરવા માટે નિશ્ચિત કાયદાકીય માપદંડોની ગેરહાજરી હોવાથી યોગ્ય સામાજિક સંસ્થાને ભંડોળ મેળવવામાં મુશ્કેલી પડશે.

ભંડોળનો દુરુપયોગ :

- કોઈ જ બાહ્ય નિયમનકારી કે દેખરેખ વ્યવસ્થા ન હોવાથી સામાજિક કારણો સિવાયના અન્ય હેતુઓ માટે ભંડોળનો દુરુપયોગ થવાની સંભાવનાઓ રહે છે.

SSEના ગઠનના પ્રયાસો

1 2019માં કેન્દ્રિય નાણામંત્રીએ બજેટ વક્તવ્યમાં SSEની રચનાનો પ્રસ્તાવ રજૂ કર્યો હતો.

2 2019માં ઈશાત હુસૈનની અધ્યક્ષતામાં અને 2020માં હર્ષ ભણવાલાની અધ્યક્ષતામાં SEBIએ SSEની રચના માટે વિશેષ સમૂહનું ગઠન કર્યું હતું.

આગળનો માર્ગ

- SSEમાં રોકાણ કરનાર રોકાણકારોને યોગ્ય કર છૂટો આપવી જોઈએ. જેમ કે, IT Act ની કલમ 80(G) હેઠળ 100% કરમુક્તિ, CSR (કોર્પોરેટ સોશિયલ રિસ્પોન્સિબિલિટી) ગ્રાંટમાં કરછૂટ, ઉપરાંત લાંબા ગાળાના કેપિટલ ગેઈન કરમાંથી મુક્તિ આપી શકાય.
- સામાજિક સંસ્થાઓ SSEનો લાભ લઈ શકે તે માટે તેમની ક્ષમતાનું વર્ધન કરવું જરૂરી છે. આ હેતુસર SEBI વર્કિંગ સમૂહની ભલામણ અનુસાર 100 કરોડ રૂ.નું ભંડોળ બનાવીને જાગૃતિમાં વધારો, SSE પ્રક્રિયાની માહિતી આપવા તથા લાભ લેવા જરૂરી મદદ આપી શકાય.
- SSEમાં લિસ્ટેડ સામાજિક સંસ્થાઓ ચેરિટી કમિશનર, ટેક્સ ઓથોરિટી અને રજિસ્ટ્રાર વચ્ચે ક્રોસ નિયમન વ્યવસ્થાનો ભોગ બની શકે છે. તે ટાળવા હેતુ સ્પષ્ટ નિયમન માળખું અને પ્રક્રિયા સુનિશ્ચિત કરવી જોઈએ.
- SSEના વિકાસ માટે સેકન્ડરી બજાર ઊભું કરવું જરૂરી છે. આ બજારમાં વધુ CSR કરનાર અને CSR ચૂકી જનાર કોર્પોરેટ કંપનીઓ એકબીજા સાથે ટ્રેડિંગ કરીને કાર્બન ટ્રેડિંગની જેમ પોતાની CSR બાધ્યતા પૂરી કરી શકે.
- SSEના સુચારુ સંચાલન માટે વિવિધ નિયમનકારી સંસ્થાઓ જેવી કે, SEBI, ICAI, નાણા મંત્રાલય, કોર્પોરેટ બાબતોનું મંત્રાલય અને ગૃહ મંત્રાલય વચ્ચે સંકલન સાધવું જોઈએ તથા SEBI અને ICAIએ મળીને સોશિયલ રિપોર્ટિંગ અને અકાઉન્ટિંગનાં ધારાધોરણો સુનિશ્ચિત કરવાં જોઈએ.

GPSC દ્વારા લેવાતી વર્ગ 1 & 2ની મુખ્ય પરીક્ષાના અભ્યાસક્રમ મુજબ તૈયાર કરેલ પુસ્તકો

77779
91348

અન્ય સાંપ્રત ઘટનાઓ

UNSC અને ભારતનું કાયમી સભ્યપદ

ચર્ચામાં શા માટે?

હાલમાં જ યુએસએ અને રશિયાએ ભારતના સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સુરક્ષા પરિષદ (UNSC)માં કાયમી સભ્યપદના દાવાને સમર્થન આપ્યું છે.

I પૃષ્ઠભૂમિ

- બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછીના સમયગાળામાં શાંતિ અને સલામતી સ્થાપિત કરવા માટે વૈશ્વિક સંચાલક સંસ્થા તરીકે 1945માં યુનાઈટેડ નેશન્સ ઓર્ગનાઈઝેશન (યુએનઓ)ની રચના થઈ ત્યારથી આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રણાલીમાં ઘણા ફેરફારો થયા છે. ડિકોલોનાઈઝેશન, ત્રીજા વિશ્વનો ઉદભવ, શસ્ત્ર-દોડ, શીત-યુદ્ધનો અંત, સોવિયેત યુનિયનનું વિઘટન, દ્વિધ્રુવીતાનો અંત, પ્રાદેશિક એકીકરણ, નવી શક્તિઓનો ઉદય, વૈશ્વિકીકરણ, આબોહવા પરિવર્તન વગેરે. માનવાધિકારનું ઉલ્લંઘન અને શરણાર્થી કટોકટીએ સંયુક્ત રાષ્ટ્રની કામગીરી પર પ્રશ્નો ઉભા કર્યા છે. UNSCએ વર્તમાન વૈશ્વિક વ્યવસ્થાને પ્રતિબિંબિત કરતું નથી. આફ્રિકન અને લેટિન અમેરિકન પ્રદેશોમાંથી પ્રતિનિધિત્વનો અભાવ છે અને એશિયન પ્રદેશોમાંથી ઓછું પ્રતિનિધિત્વ હોવાથી સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સુરક્ષા પરિષદમાં સુધારણા લાવવાની માંગ ઉઠી છે.

I વર્તમાન UNSCમાં રહેલી ખામીઓ

- પર્યાપ્ત પ્રતિનિધિત્વનો અભાવ :**
આફ્રિકા, લેટિન અમેરિકા અને દક્ષિણ એશિયા વગેરે મહત્વપૂર્ણ ક્ષેત્રોમાંથી કોઈ પ્રતિનિધિત્વ ન હોવાથી UNSCની વિશ્વસનીયતામાં ઘટાડો જોવા મળે છે.
- વીટો શક્તિઓનો દુરુપયોગ :**
કાયમી સભ્યો દ્વારા વીટોનાં દુરુપયોગને કારણે સુરક્ષા પરિષદ કેટલીક વાર આંતરરાષ્ટ્રીય શાંતિ અને સુરક્ષા જાળવવાની તેની જવાબદારી નિભાવવામાં નિષ્ફળ રહી છે.
- ભૌગોલિક-રાજકીય વિરોધાભાસી હિતો :**
UNSCના મુખ્ય કાયમી પાંચ સભ્યો વચ્ચે મતભેદ અને દુશ્મનાવટને કારણે UNSC કોઈ મહત્વના મુદ્દાને અંતિમ સ્વરૂપ આપી તેનો લાભ વિશ્વ સુધી પહોંચાડી શકતી નથી. આ ઉપરાંત કાયમી સભ્યો તેમની વીટોની શક્તિનો દુરુપયોગ વિશ્વકલ્યાણને બદલે એકબીજા વિરુદ્ધની દુશ્મનાવટ માટે કરે છે.
- રાજ્યોના સાર્વભૌમત્વ માટે જોખમી :**
UNSCના નિર્ણયો અને તેના અમલીકરણમાં સમાવેશીકરણ ન હોવાથી નબળા અને અવિકસિત રાષ્ટ્રોના સાર્વભૌમત્વ સામે જોખમ ઊભું થાય છે.
- વૈશ્વિક વ્યવસ્થા મુજબ માળખામાં સુધારની જરૂર :**
બહુધ્રુવીય વૈશ્વિક વ્યવસ્થામાં UNSCની ભૂમિકા સામે ઘણા સવાલો ઊભા થાય છે, જેના કારણે તેના માળખામાં ધરખમ સુધારની તાકીદ જરૂર છે.
- UNSCની નબળી કાર્યપદ્ધતિ :**
વર્તમાન માંગ અનુસાર સમસ્યાઓનાં નિવારણ લાવવામાં UN નિષ્ફળ જતું જણાઈ રહ્યું છે. આ સાથે વૈશ્વિક મુદ્દાઓના સ્થાને દરેક દેશ સ્થાનિક મુદ્દાને વધુ પ્રાધાન્ય આપવાથી UNSCની લક્ષિત કાર્યપદ્ધતિ પ્રભાવિત થઈ છે.

I શા માટે UNSC ભારત માટે મહત્વપૂર્ણ છે?

- પ્રતિનિધિત્વ :**
UNSCમાં ભારતનું કાયમી સભ્યપદ વિકાસશીલ અને અલ્પવિકસિત દેશોનું પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત કરશે. આમ, અલ્પવિકસિત દેશોનાં હિતનું પ્રતિનિધિત્વ કરીને સંયુક્ત રાષ્ટ્રને સશક્ત વૈશ્વિક સંચાલન સંસ્થા બનાવવામાં ભારત ચાવીરૂપ ભાગ ભજવશે.
- વૈશ્વિક સ્તરે ભારતની પ્રતિષ્ઠામાં વધારો :**
UNSC જેવી મહત્વપૂર્ણ સંસ્થાના કાયમી સભ્ય તરીકેનો દરજ્જો ભારતનું વૈશ્વિક સ્તરે કદ વધારશે તથા ભારત વૈશ્વિક વ્યવસ્થાનો આધારસ્તંભ બનીને ઊભરી આવશે.
- વૈશ્વિક કલ્યાણ :**
પર્યાવરણને લગતા ભવિષ્યલક્ષી પડકારો માટે ભારત હંમેશા આગળ પડતું રહ્યું છે. જે UNમાં પણ કાયમી સભ્યપદ મળશે, તો ભારતના આવા પ્રયાસોને વધુ બળ મળશે, જે સમગ્ર વિશ્વ માટે કલ્યાણકારી નીવડશે. દક્ષિણ એશિયાના દેશોમાં ભારતની મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા રહી છે, ત્યારે ભારત UNSCમાં જોડાવાથી દક્ષિણ એશિયાઈ દેશોના અવાજને વધુ બુલંદ બનાવી શકાશે.
- સમાન વૈશ્વિક વ્યવસ્થા માટે જરૂરી :**
ભારત વિશ્વની પાંચમી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા અને બીજા નંબરની સૌથી વધુ વસતી ધરાવતો દેશ છે, ત્યારે ભારતનું UNSCનું સભ્ય હોવું એ સમાન, ન્યાયી અને સમાવેશી વૈશ્વિક વ્યવસ્થાને પ્રોત્સાહન આપશે.
- બહુધ્રુવીયતાની સ્થાપના :**
ભારત તેની તટસ્થ અને પારદર્શક નીતિઓના લીધે UN પર અમુક રાષ્ટ્રના આધિપત્યને પડકારી શકશે તથા વિશ્વની મહત્વની ધૂરી તરીકે ઊભરી આવશે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ભારત જેવાં રાષ્ટ્રોની અવગણના વિશ્વ માટે નુકસાનકારક રહી છે. પરંતુ ભારત સાચા અર્થમાં વૈશ્વિક ભાગીદારીમાં સમાવેશીકરણ લાવવા સમર્થ છે.

6. વૈશ્વિક શાંતિને પ્રોત્સાહન :

આંતકવાદ વિરોધી પ્રવૃત્તિઓ અને યુદ્ધ જેવી ઘટનાઓ ટાળવાના પ્રયાસો કરીને દેશની અને વિશ્વની શાંતિમાં વધારો કરશે.

I UNSCમાં કાયમી બેઠક માટે ભારતની પાત્રતા

- ભારતમાં વિશ્વની 18% વસતિ રહે છે, જે તેને વસતિની દૃષ્ટિએ વિશ્વનો બીજા નંબરનો સૌથી મોટો દેશ બનાવે છે તથા ભારત દુનિયાની પાંચમા નંબરની સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા છે. આમ વિશ્વની સૌથી મોટી લોકશાહી અને વિશાળ જનસંખ્યા ધરાવતા દેશને અવગણી ન શકાય.
- નિ:શસ્ત્રીકરણ અને અહિંસા પ્રત્યેની ભારતની પ્રતિબદ્ધતા UNમાં મહત્વપૂર્ણ યોગદાન આપી શકે. આ ઉપરાંત ભારત આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓમાં ભેદભાવ રહિત અને પારદર્શક કામગીરીને સમર્થન આપવામાં પણ આગળ પડતી ભૂમિકા ભજવશે.
- UN પીસકીપિંગ મિશન, વિકાસ લક્ષ્યાંકો, ટકાઉ વિકાસ, આબોહવા પરિવર્તન અને આંતકવાદ વિરોધી જેવા આંતરરાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમો અને સંઘિઓમાં ભારતનું યોગદાન અતુલનીય છે.
- ભારત પંચશીલના સિદ્ધાંતનું પાલન કરે છે, જેની સુસંગતતા કાલાતીત છે. પંચશીલનો સિદ્ધાંત સાર્વભૌમત્વ, બિન-આક્રમકતા, બિન-દખલગીરી, સમાનતા અને શાંતિપૂર્ણ સહસ્તિત્વ માટે પરસ્પર આદર પર આધારિત છે.
- ભારત એ UNના સ્થાપક સભ્યો પૈકીનું એક છે. સમયે-સમયે ભારતે તેના મહત્વપૂર્ણ યોગદાનથી UNને વધુ મજબૂત બનાવવાના પ્રયાસો કર્યા છે.
- ભારતના મોટાભાગનાં રાષ્ટ્રો સાથે મૈત્રીપૂર્ણ સંબંધો ભારતને તટસ્થ રહેવામાં મદદ કરશે. ઉપરાંત ભારતની સાર્વભૌમ વૈશ્વિક નીતિ કોઈપણ વૈશ્વિક દબાણથી દૂર રહી UNનાં મુખ્ય લક્ષ્યો અનુસાર કાર્ય કરવા પ્રેરક બળ આપશે.
- ભારતની જવાબદાર અને વિશ્વસનીય નીતિઓથી વર્તમાનની વૈશ્વિક સમસ્યાઓનો ઉકેલ માટે ભારતનું UN જેવી સંસ્થાઓમાં કાયમી સભ્યપદ હોવું ખૂબ જરૂરી છે.
- UN પીસકીપિંગમાં પ્રભાવશાળી યોગદાન રહ્યું છે. અત્યાર સુધી ભારતના અંદાજે કુલ 2 લાખ સૈનિકોએ UN પીસકીપિંગ મિશનમાં સેવા આપી છે, જેમાં અંદાજે 169 જેટલા સૈનિકો શહીદ થયા છે.
- વૈશ્વિક સ્તરે વિવિધ સંસ્થાઓમાં સક્રિય ભાગીદારી: ભારત વિશ્વ કલ્યાણ માટે હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહ્યું છે. ઉ.દા. ભારતે આંતરરાષ્ટ્રીય સોલર અલાયન્સની સ્થાપના કરી હરિત ઊર્જા ક્ષેત્રે નવી ક્રાંતિ લાવવા પ્રયાસ કરેલ છે. કોરોના મહામારીમાં ભૂમિકા.

I કાયમી સભ્ય બનવા માટે ભારત સામે અવરોધ

- ઈચ્છાશક્તિનો અભાવ :**
કાયમી સભ્યો (P-5) UNSC વિસ્તારવા માંગતા નથી તથા કાયમી સભ્યો પરોક્ષ રીતે UNSCના વિસ્તારનો વિરોધ કરે છે.
- વીટોની સમસ્યા :**
કાયમી સભ્યો તેમની વીટોની શક્તિનું વિસ્તરણ કરવા માંગતા નથી, તદુપરાંત વીટો શક્તિ વગર જ UNSCમાં બદલાવની વાતો કરે છે.
- સભ્યપદ માટેની જટીલ પ્રક્રિયા :**
UNSCનાં કાયમી સભ્યપદ માટે UNનાં તમામ સભ્યોમાંથી બહુમતી અને બધા જ કાયમી સભ્યોની મંજૂરી મળવી જરૂરી છે.
- ચીન-પાકિસ્તાનની સાઠગાંઠ :**
પાકિસ્તાન હંમેશા ભારતની કાયમી સભ્યપદની માંગનો વિરોધ કરે છે, જેના માટે વીટો શક્તિ ધરાવતા ચીનનો ટેકો મળતો હોવાથી ભારત માટે રાહ મુશ્કેલ બને છે.
- કોફી ક્લબ (Coffee Club) દ્વારા વિરોધ :**
કોફી ક્લબ અથવા યુનાઈટેડ ફોર કન્સેન્સસ તરીકે ઓળખાતું એક અનોપચારિક સંગઠન છે. જેમાં 40 જેટલા સભ્યો છે, જે UNSC માં કાયમી બેઠકો મેળવવા માટે પ્રયત્નશીલ દેશોનો વિરોધ કરે છે. જેમાં ઈટલી, સ્પેન, ઓસ્ટ્રેલિયા, પાકિસ્તાન, કેનેડા, દક્ષિણ કોરિયા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
- G-4 સંગઠનના અન્ય સભ્યોનો વિરોધ :**
ભારતે જર્મની, બ્રાઝિલ અને જાપાન સાથે મળી UNSCમાં કાયમી સભ્ય મેળવવા G-4 સંગઠન બનાવ્યું છે. પરંતુ બ્રાઝિલનો વિરોધ અર્જેન્ટિના અને મેક્સિકો કરી રહ્યાં છે. જાપાનનો વિરોધ ચીન દ્વારા અને જર્મનીનો વિરોધ યુરોપને વધુ પડતું પ્રતિનિધિત્વ આપવાના બહાને થઈ રહ્યો છે. જેના કારણે ભારતની દલીલો આ મારફતે થોડી નબળી પડે છે.
- ખરડાતી ઇમેજ :**
ગરીબીનું ઉચ્ચ પ્રમાણ અને નબળા માનવ વિકાસ સૂચકાંકોના લીધે ભારતનો UNSC સભ્યપદનો દાવો નબળો પડી જાય છે.

I કાયમી બેઠક મેળવવા ભારતના પ્રયાસો

1. વિવિધ રાષ્ટ્રો સાથે વાટાઘાટો :

ભારતે UNSCમાં કાયમી સભ્યપદ મેળવવા વિવિધ દેશો સાથે લેખિતમાં વાટાઘાટો અને રાજદ્વારી સંબંધોના આધારે ટેકો મેળવવાના પ્રયત્નો સતત ચાલુ છે.

2. G-4 દેશો સાથે મળીને કાર્ય કરવું :

જાપાન, બ્રાઝિલ અને જર્મની સાથે મળીને આ તમામ દેશોને કાયમી સભ્યપદ મળે તેવા પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે.

3. બહુપક્ષીય જોડાણ :

ભારત વિવિધ પક્ષોમાં પોતાની મહત્વપૂર્ણ ભાગીદારી નોંધાવી રહ્યું છે. જુદા જુદા રાષ્ટ્રો સાથે રાજદ્વારી સંબંધોમાં સુધાર લાવી ભારતની કાયમી સભ્યપદની માંગને ટેકો આપવા વધુમાં વધુ દેશોને જોડવા પ્રયત્ન.

4. IBSA સંગઠન :

ભારત, બ્રાઝિલ અને દક્ષિણ આફ્રિકા એક સંગઠન બનાવી કાયમી સભ્યપદ મેળવવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે.

5. વીટો સાથે અથવા વીટો વિના સભ્યપદ :

ભારતની કાયમી સભ્યપદ માટેની માંગમાં શરૂઆતમાં થોડા સમય માટે વીટો શક્તિઓ વિના સભ્યપદ મેળવવા માટેની પણ વિચારણા ચાલી રહી છે.

6. વૈશ્વિક સ્તરે ભારતની સક્રિય ભાગીદારી :

ભારત વર્તમાનમાં વૈશ્વિક સ્તરે ચાલી રહેલાં મહત્વના મુદ્દાઓમાં સક્રિય ભાગીદારી અને યોગદાનથી પોતાનો સોફ્ટ પાવર વધારવા સતત પ્રયત્ન કરી રહ્યું છે.

I વાસ્તવમાં કાયમી બેઠકની લડત કેટલી યોગ્ય?

- વર્તમાન પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને UN વૈશ્વિક શાંતિ, સુરક્ષા અને સહકારના કાર્યોમાં નિષ્ફળ જઈ રહ્યું છે, જેના કારણે UN પોતાનું મહત્વ ખોઈ રહ્યું છે. જેમ કે UNSC ઉત્તર કોરિયાને પરમાણુ શસ્ત્રો મેળવતાં કે યુએસએ અને રશિયાને અન્ય દેશો પર આક્રમણ કરતાં રોકી શક્યું નથી.
- UNSCમાં આંતરિક સ્પર્ધાના કારણે UNSCની બેઠક મળવા છતાં ભારતે મહત્વના મુદ્દાઓ પર પ્રસ્તાવો પસાર કરાવવા ચીન જેવાં રાષ્ટ્રો સાથે સંઘર્ષ કરવો પડશે.
- UN દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા પ્રસ્તાવોનો વાસ્તવમાં કોઈ મોટો પ્રભાવ વર્તમાન બદલાતા વિશ્વમાં જોવા મળતો નથી. ઉ.દા. ઈઝરાયેલ વિરુદ્ધ 46થી પણ વધુ પ્રસ્તાવો રજૂ કરાયા છે, તેમ છતાં ઈઝરાયેલને કોઈ જ રોકવામાં સફળ રહ્યું નથી.

- વૈશ્વિક શાંતિ અને સુરક્ષા સાથે વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવામાં અન્ય સંગઠનોની ભૂમિકા મહત્વની સાબિત થઈ રહી છે તથા બહુપક્ષીય સંગઠનો કરતાં લઘુ સંગઠનો વધુ પ્રભાવશાળી સાબિત થઈ રહ્યાં છે. ભારત વર્તમાનમાં QUAD, I2U2, SCO અને BRICS જેવાં મહત્વનાં સંગઠનોનો સભ્ય છે, જેના થકી ભારત તેનાં ધાર્યાં લક્ષ્યો પાર પાડી શકે છે.
- હાલમાં UNSCની બેઠક એ માત્ર એક “સિમ્બોલિક સ્ટેટસ” અને “talkshop” સમાન બની ગઈ છે. UNSC માં મુખ્યત્વે બે ગ્રુપ જોવા મળે છે, જેમાં એક તરફ રશિયા અને ચીન છે અને બીજી તરફ અમેરિકા, યુ.કે અને ફ્રાન્સ છે, ત્યારે ભારત આ સભ્યોની વચ્ચે તમામને ન્યાય મળી રહે તેવા નિર્ણયો લેવા વધુ દબાણ અનુભવશે. જે UNSCનાં કાર્યોને વધારે જટીલ બનાવી શકે અને વૈશ્વિક સ્તરે ભારતની છબી ખરડાઈ શકે છે.

I આગળનો માર્ગ

સર્વસમાવેશી માળખું :

- લેટિન અમેરિકા, આફ્રિકા, દક્ષિણ એશિયા જેવા વિસ્તારોમાંથી પણ યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વને UNSCમાં કાયમી સભ્યપદ આપવું.

ભારતની સ્વતંત્ર લડત :

- ભારત વર્તમાનમાં સૈન્ય શક્તિ છે, ત્યારે G-4 કે IBSA જેવા સંગઠનોનાં સ્થાને સ્વતંત્ર રહી કાયમી બેઠક માટે પ્રસ્તાવને સ્વીકારવા પોતાના આર્થિક અને માનવ વિકાસ સૂચકાંકનાં પાસા મજબૂત બનાવીને પોતાનો દાવો મજબૂત કરવો જોઈએ.

આંતરસરકારી વાટાઘાટો :

- વૈશ્વિક મુદ્દાઓ અથવા દ્વિપક્ષીય મુદ્દાઓ માટે સંકળાયેલા દેશોએ આંતરસરકારી વાટાઘાટો મારફતે શાંતિપૂર્ણ ઉકેલ લાવવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ અથવા કોઈ રાષ્ટ્રની મધ્યસ્થતા હેઠળ સમસ્યા ઉકેલવી જોઈએ.

આંતરરાષ્ટ્રીય શાંતિ, સુરક્ષા અને વ્યવસ્થાનો આદર :

- UNનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય વૈશ્વિક શાંતિ અને સહભાગીદારી હાંસલ કરવા રાજકીય અને ભૌગોલિક દુશ્મનાવટથી દૂર રહી સમસ્યાઓના સમાધાન માટે સકારાત્મક પ્રયાસો કરવાની જરૂર.

વૈશ્વિક શાસન માટે વૈશ્વિક સહભાગીદારી :

- વૈશ્વિક મુદ્દાઓ પર દરેકને સમાન અવસર સાથે સમાન ભાગીદારી માટે જોડવાથી દરેકનાં હિતોનું વાસ્તવમાં રક્ષણ કરી શકાશે.

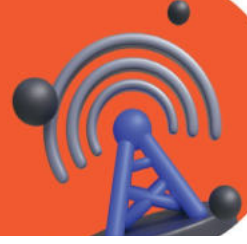
UNSCમાં પાયારૂપ સંપૂર્ણ સુધાર :

- UNSCમાં કાયમી સભ્યોની વીટો શક્તિના દુરુપયોગથી UNનો મૂળ હેતુ જોખમાયો છે. જે UNSCમાં ધરખમ સુધારા તરફ આંગળી ચીંધે છે, જેમાં UNSCનું વિઘટન કરીને UNGA (જનરલ અસેમ્બલી) ને જ સંપૂર્ણ સત્તા આપવી જોઈએ, જેમાં બધા સમાન મતાધિકાર ધરાવતો હોય.

ભારત આઝાદીનાં 75 વર્ષ પછી વૈશ્વિક રાજકારણમાં એક મોટી શક્તિ તરીકે ઉભરી આવ્યું. ભારતે આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓમાં સુધારા કરીને ન્યૂ ઈન્ટરનેશનલ ઈકોનોમિક ઓર્ડર (NIEO) માટે આહવાન કર્યું છે. ભારતે એક અગ્રણી વૈશ્વિક શક્તિ તરીકે UNSC, IMF, WB, WTO વગેરે જેવી આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓમાં સમાવેશીતા, પ્રતિનિધિત્વ અને લોકશાહીકરણ જેવા સુધારાઓનું આહવાન કર્યું છે. પડકારોના સમયે, સહકાર માટે વિશ્વને એકજુટ કરવાનો અવાજ ઉઠાવવામાં ભારત મોખરે રહ્યું છે તથા જવાબદારીઓની વહેંચણી અને સુધારા માટેનો સૌથી મજબૂત અવાજ સંચુકત રાષ્ટ્ર સુરક્ષા પરિષદમાં ભારતનાં કાયમી સભ્યપદમાં રહેલો છે.

Terms in NEWS

AVGAS 100 LL

- AVGAS 100 LL એ વિશેષ ઉડ્ડયન બળતણ છે, જેને ઈન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશન દ્વારા પિસ્ટન એન્જિનવાળા એરક્રાફ્ટ અને માનવરહિત હવાઈ વાહનો માટે સ્વદેશી રીતે વિકસાવવામાં આવ્યું છે. તેનું ઉત્પાદન ગુજરાતના વડોદરામાં ઈન્ડિયન ઓઈલની રિફાઈનરીમાં કરવામાં આવશે. ભારત હાલમાં યુરોપિયન દેશોમાંથી વિશેષ ઉડ્ડયન ઈંધણની આયાત કરે છે.

Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA)

- CICA એ એક આંતર-સરકારી મંચ છે, જેનો ઉદ્દેશ્ય પ્રાદેશિક સહયોગને મજબૂત બનાવવાનો અને એશિયામાં શાંતિ, સુરક્ષા અને સ્થિરતા સુનિશ્ચિત કરવાનો છે. પ્રવૃત્તિઓની પ્રગતિની સમીક્ષા કરવા અને પ્રાથમિકતાઓ નક્કી કરવા માટે સભ્ય દેશોના વડાઓ દ્વારા દર ચાર વર્ષે CICA સમિટનું આયોજન કરવામાં આવે છે.
- નોંધીએ કે સભ્ય દેશોના વિદેશમંત્રીઓની બેઠક સામાન્ય રીતે દર બે વર્ષે યોજવામાં આવે છે. તાજેતરમાં જ ભારતના વિદેશમંત્રીશ્રીએ કઝાકિસ્તાનના અસ્તાનામાં આયોજિત CICAની છઠ્ઠી બેઠકમાં ભાગ લીધો હતો.
- આ સંસ્થા બનાવવાનો વિચાર સૌપ્રથમ કઝાકિસ્તાનના પ્રથમ પ્રમુખ નુરસુલતાન નઝરબાયેવ દ્વારા 1992ના વર્ષમાં યોજાયેલ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભાના 47માં સત્રમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રથમ CICA સમિટ જૂન 2002માં યોજાઈ હતી.
- ભારત એશિયા ક્ષેત્રમાં CICAના સ્થાપક સભ્યોમાંથી એક છે. CICAના સભ્યદેશોમાં અઝરબૈજાન, બહેરીન, ચીન, ઈજીપ્ત, ભારત, ઈરાન, ઈઝરાયેલ, રશિયા, દક્ષિણ કોરિયા અને તુર્કી સહિત 27 એશિયન દેશો, નવ નિરીક્ષક દેશો અને પાંચ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે. CICAનું સચિવાલય અલ્માટી, કઝાકિસ્તાન ખાતે આવેલ છે.

Dvorak Technique

- તેને સૌપ્રથમ વર્ષ 1969માં વિકસાવવામાં આવી હતી અને ઉત્તર-પશ્ચિમ પેસિફિક મહાસાગરમાં ઉદ્ભવતાં વાવાઝોડાને સમજવા તેનું પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. Dvorak Technique એ ઉષ્ણકટિબંધીય ચક્રવાતની રચના અને તેના ક્ષરણ મોડેલ પર આધારિત એક ક્લાઉડ પેટર્ન રેકોગ્નિશન ટેકનિક (CPRT) છે.
- આ ટકનિકમાં હવામાનની આગાહી કરવા માટે ઉષ્ણકટિબંધીય તોફાનો (વાવાઝોડા, ચક્રવાત અને ટાયફૂન)ની વિશેષતાઓની તપાસ કરવા માટે ધ્રુવીય ઉપગ્રહોમાંથી પ્રાપ્ત છબીઓનો ઉપયોગ કરાયો હતો, જેમાં દિવસ દરમિયાન દૃશ્યમાન સ્પેક્ટ્રમમાંની છબીઓનો અને રાત્રે ઈન્ફ્રારેડ છબીઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
- આ રીતે મેળવેલી સેટેલાઈટ તસવીરો પરથી, આગાહીકારો તોફાનની રચના, તેની લાક્ષણિકતા અને તોફાનની તીવ્રતાની આગાહી કરી શકે છે.
- આ ટેકનોલોજી આગાહીકારોને ચક્રવાતની પેટર્ન ઓળખવામાં, તેની આંખ શોધવામાં અને તોફાનની તીવ્રતાનો અંદાજ કાઢવામાં મદદ કરે છે.
- આ ટેકનોલોજી તેની શોધ થઈ ત્યારથી વિકાસના અનેક તબક્કાઓમાંથી પસાર થઈ છે. હવામાનશાસ્ત્રીઓને આ આંકડાકીય તકનીક દ્વારા ચક્રવાતની પેટર્નને સમજવામાં સરળતા રહે છે.
- આ ટકનીક ચક્રવાતની તીવ્રતાનો અંદાજ કાઢવા માટે એક માર્ગદર્શિકા તરીકે કામ કરે છે, જે વહીવટદારોને દરિયાકાંઠાના અથવા અન્ય નજીકના રહેવાસીઓને સમયસર સ્થળાંતર કરવામાં મદદ કરે છે.
- Vernon Dvorak અમેરિકન હવામાનશાસ્ત્રી હતા (જેમનું તાજેતરમાં જ નિધન થયું છે), જેમણે 1970ના દાયકાની શરૂઆતમાં ડ્વોરેક ટેકનિક વિકસાવી હતી. ત્યારથી અત્યાર સુધીમાં આ ટેકનોલોજી ઘણી વખત અપગ્રેડ કરવામાં આવી છે અને આ વર્ષે મે મહિનામાં તાજેતરના સોફ્ટવેર અપડેટ બાદ તેને 'એડવાન્સ ડ્વોરેક ટેકનોલોજી (ADT)' નામ આપવામાં આવ્યું છે.

Engineering, Procurement and Construction (EPC) Model

- EPC Model એ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ અને ખાસ કરીને હાઈવેના વિકાસ માટેનું PPP મોડલ છે. આ મોડેલ હેઠળ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ માટેનો ખર્ચ સંપૂર્ણપણે સરકાર દ્વારા વહન કરવામાં આવે છે. EPC Model હેઠળ ખાનગી કંપનીઓ કે જે એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રે વિશિષ્ટ જ્ઞાનબળ ધરાવે છે, તેમની આ પ્રોજેક્ટમાં સામેલ થવા હરાજી (Bid) થકી સરકાર દ્વારા પસંદગી કરવામાં આવે છે. સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો પ્રોજેક્ટ માટે કાચા માલની પ્રાપ્તિ અને બાંધકામ ખર્ચ સરકાર દ્વારા પૂરું પાડવામાં આવશે, જ્યારે આ પ્રોજેક્ટ માટે જરૂરી તકનિકી જ્ઞાન ખાનગી કંપની દ્વારા પૂરું પાડવામાં આવે છે. EPC આધારિત પ્રોજેક્ટનું નાણાકીય, મહેસૂલ વસૂલી, મેંટેનન્સનું જોખમ સરકારે ઉઠાવવું પડે છે.

Foreign Direct Product Rule (FDPR)

- આ નિયમો અમેરિકના છે. સરળ શબ્દોમાં સમજીએ તો ફોરેન ડાયરેક્ટ પ્રોડક્ટ રૂલ્સ (FDPR) એટલે કોઈ દેશ દ્વારા કોઈ વસ્તુને અમેરિકન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવી હોય તો યુએસ સરકાર તે વસ્તુને જે-તે દેશમાં વેચવા પર રોક લગાવી શકે છે. સૌપ્રથમ 1959ના વર્ષમાં યુ.એસ સરકાર દ્વારા યુ.એસ. ટેકનોલોજીના વેપારને નિયંત્રિત કરવા માટે FDPRને રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. યુ.એસ.એ FDPRનો ઉપયોગ ચીનની હુવેઈ કંપની તથા રશિયા અને બેલારુસ વિરુદ્ધ કરેલો છે.

Infrastructure Investment Trusts

- તાજેતરમાં નેશનલ હાઈવે ઓથોરિટી ઓફ ઈન્ડિયા (NHA) એ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ (InvIT)નો ઉપયોગ માર્ગ આંતરમાળખાના નિર્માણ માટે જરૂરી ભંડોળ એકત્ર કરવાનાં સાધન તરીકે કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ (InvIT) વિશે

- InvIT એવું સાધન છે, જે મ્યુચ્યુઅલ ફંડની જેમ કામ કરે છે. InvIT એ અસંખ્ય રોકાણકારો પાસેથી નાની રકમમાં નાણા એકત્ર કરવા માટે નિર્માણ કરવામાં આવેલ છે.
- InvIT હેઠળનાં નાણાનું રોકાણ વિવિધ અસ્ક્યામતો અને આંતરમાળખામાં કરવામાં આવે છે.
- જે સમયાંતરે આવક (Return) આપે છે, જેનો એક ભાગ રોકાણકારોને ડિવિડન્ડ તરીકે વહેંચવામાં આવે છે.
- InvITs નો ઉદ્દેશ્ય ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સેક્ટર માટે રોકાણ મેળવવાને

સરળ બનાવવાનો છે. InvITs એ સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા હેઠળના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ (રેગ્યુલેશન્સ), 2014 દ્વારા નિયંત્રિત કરવામાં આવે છે.

- InvITsને આંતરમાળખા ક્ષેત્રના ચોકસ સંજોગોને અનુરૂપ રિયલ એસ્ટેટ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ (REITs)ના સુધારેલ સંસ્કરણ તરીકે ગણવામાં આવે છે.
- ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ (InvIT) એ IPOની જેમ એક્સચેન્જ પર લિસ્ટ થાય છે. InvITના IPO (Initial Public Offerings)માં લઘુત્તમ રોકાણની રકમ રૂ. 10 લાખ છે, તેથી InvITમાં વ્યક્તિઓ, સંસ્થાકીય અને બિન-સંસ્થાકીય રોકાણકારો સરળતાથી રોકાણ કરી શકે.
- InvITs એ IRB InvIT ફંડ અને ઈન્ડિયા ગ્રીડ ટ્રસ્ટ સ્ટોક એક્સચેન્જ પર લિસ્ટેડ છે.

Reserve Bank Innovation Hub

- દેશમાં ઓછી આવક ધરાવતી વસ્તી માટે નાણાકીય સેવાઓ અને ઉત્પાદનોની એક્સેસને પ્રોત્સાહન આપવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા માટે કંપની અધિનિયમ, 2013 હેઠળ RBIની સંપૂર્ણ માલિકીની પેટાકંપની તરીકે 100 કરોડના પ્રારંભિક ભંડોળ સાથે રિઝર્વ બેંક ઈનોવેશન હબ (RBIH)ની રચના કરવામાં આવી છે.
- RBIHનો હેતુ ઈનોવેશન દ્વારા નવીન નાણાકીય ટેકનોલોજી વિકસાવીને સૌને ડિજિટલ બેન્કિંગ હેઠળ આવરી લેવાનો છે.
- RBIH દ્વારા મહિલાઓની માલિકીના સાહસો માટે ટકાઉ ઉકેલો વિકસાવવા સ્વનારી TechSprintનું આયોજન કરવામાં આવે છે. TechSprintનો હેતુ ભારતમાં મહિલાઓ માટે ડિજિટલ નાણાકીય સમાવેશને આગળ વધારવાનો છે.
- RBIHની સ્થાપના બેંગલોરમાં કરવામાં આવી છે. હાલમાં જ RBIHનાં સુચારુ ઉપયોગ માટે RBI અને ઈન્ડિયન પોસ્ટ પેમેન્ટ બેંકે હાથ મિલાવ્યા છે.

sedaDNA

- વર્ષ 2019માં એક અભિયાન દરમિયાન એન્ટાર્કટિકામાં સમુદ્રતળના કાંપમાં લગભગ 178 મીટર ઊંડે દરિયાઈ સૂક્ષ્મજીવોના અવશેષો મળી આવ્યા હતા.
- તાજેતરમાં આ અવશેષોનાં ડીએનએ પર કરવામાં આવેલ પરીક્ષણ મુજબ આ સૂક્ષ્મજીવો આશરે એક મિલિયન વર્ષ જૂનાં હોવાનો અંદાજ લગાવવામાં આવ્યો છે.
- આ પ્રાચીન DNAને sedimentary ancient DNA or sedaDNA તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- મળી આવેલ DNA eukaryotes નામના સજીવોમાંથી મળી આવે

છે, જેમના કોષોમાં ન્યુક્લિયસ અને મેમ્બ્રેન-બાઉન્ડ ઓર્ગેનેલ્સ હોય છે.

- અભ્યાસ હાથ ધરનાર વૈજ્ઞાનિકોનું જૂથ આ સજીવોની પ્રજાતિઓ વિશે અનિશ્ચિત છે, કારણ કે eukaryotesમાં પ્રાણીઓ, છોડ, ફૂગ અને શેવાળનો સમાવેશ થાય છે.

Split Verdict

- તાજેતરમાં ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કર્ણાટક હિજાબ પ્રતિબંધ મુદ્દા પર છોકરીઓના હિજાબ પહેરવાના કેસમાં વિભાજિત ચુકાદો આપવામાં આવ્યો છે.

વિભાજિત ચુકાદા વિશે

- સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, જ્યારે એક જ કેસમાં બે ન્યાયાધીશોના અભિપ્રાય અલગ-અલગ હોય અને ચુકાદો સર્વસંમત ન હોય ત્યારે તેને વિભાજિત ચુકાદો કહેવામાં આવે છે.
- જ્યારે અદાલતની પીઠ (Bench of Court) બેકી સંખ્યામાં હોય ત્યારે વિભાજિત ચુકાદો થવાની સંભાવના બને છે. આથી જ મોટાભાગના મહત્વના ચુકાદામાં કોર્ટની પીઠ એકી સંખ્યામાં હોય છે.

આગળ શું?

- સર્વોચ્ચ અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ જેઓ 'માસ્ટર ઓફ રોસ્ટર' તરીકે કાર્ય કરે છે, તેઓ વિભાજિત ચુકાદામાં અન્ય મોટી કે નવી બેનચની રચના કરી શકે છે. ત્યારબાદ વિભાજિત ચુકાદા પર સર્વસંમતીથી ચુકાદો આપી શકાય.

એકીકૃત લોજિસ્ટિક ઇન્ટરફેસ પ્લેટફોર્મ (Unified Logistic Interface Platform - ULIP)

- ભારતમાં લોજિસ્ટિક ક્ષેત્રમાં ખર્ચ ઘટાડવા, કુશળતામાં વધારો કરવા અને ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરવા ULIP નામનું પ્લેટફોર્મ બનાવવામાં આવ્યું છે. ULIPનો સમાવેશ વિશ્વ કક્ષાની Cutting Edge વસ્તુ/સેવા વિકસાવવા માટેના '7 - ટેકનોલોજી કોમન્સ' માં થાય છે.

7 - ટેકનોલોજી કોમન્સ

1. ULIP
2. સ્વસ્થ
3. કૃષિ નીવ
4. કાશી
5. KYC સેતુ
6. ઉન્નતિ
7. સમશિક્ષા

ULIPનો વિકાસ

- રાષ્ટ્રીય ઔદ્યોગિક કોરિડોર વિકાસ કાર્યક્રમ (NICDC)ના લોજિસ્ટિક ડેટા બેંક પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત ULIP બનાવવામાં આવી રહ્યું છે. વિવિધ માંત્રાલયો/વિભાગો વચ્ચે સંકલન સાધવાનું કામ ULIP કરશે.

ULIPનું ત્રિસ્તરીય માળખું

1. એપ્લીકેશન સ્તર : ડેટાનો સ્રોત અને ઉપયોગકર્તા વચ્ચે સેતુની ભૂમિકા.
2. પ્રશાસન સ્તર : નીતિનિર્માતાને નીતિ ઘડતર અને અમલીકરણમાં સહાય.
3. પ્રસ્તુતિકરણ સ્તર : ગ્રાહકો માટે જરૂરી સુવિધા આપતી પ્રસ્તુતિજનક (Presentation) એપ નિર્માણ.

ULIP સાથે જોડાયેલા મંત્રાલયો

- વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય, રેલવે મંત્રાલય, નાણા મંત્રાલય, ઈલેક્ટ્રોનિક્સ અને ઈન્ફો. ટેકનો. મંત્રાલય, બંદર અને જળમાર્ગ મંત્રાલય, નાગરિક ઉડડચન મંત્રાલય તથા માર્ગ પરિવહન & રાજમાર્ગ મંત્રાલય

Ways and Means Advance – WMA

- સરકારની આવક અને જાવકમાં અસંતુલન પેદા થાય છે, ત્યારે ખૂટતા પૈસાની ચુકવણી કરવા કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર RBI પાસેથી જે પૈસા મેળવે છે, તેને વે એન્ડ મીન એડવાન્સ (WMA) કહે છે. WMAની શરૂઆત 1997માં કરવામાં આવી હતી.
- RBI અધિનિયમ, 1934ની કલમ 17(5) અંતર્ગત કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર 90 દિવસ માટે WMA હેઠળ પૈસા મેળવી શકે છે. આ પૈસા પર રેપોરેટના દરે વ્યાજ ચૂકવવું પડે છે. જો 90 દિવસથી વધુ સમય થાય તો પૈસાને ઓવરડ્રાફ્ટ ગણીને 2% વધુ વ્યાજ વસૂલવામાં આવે છે.
- WMA હેઠળ મેળવવામાં આવતી ઉધારીની મર્યાદા સમયાંતરે RBI અને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મળીને નક્કી કરવામાં આવે છે.

WMAના પ્રકારો

1. વિશેષ WMA : સરકાર પાસે રહેલી સિક્યોરિટીના બદલામાં રેપોરેટ કરતાં 1% ઓછા વ્યાજદરે ધિરાણ આપવામાં આવે છે.
2. સામાન્ય WMA : જ્યારે સરકાર વિશેષ WMAની મર્યાદા કરતાં વધુ પૈસા મેળવવા માંગે છે, ત્યારે રેપોરેટના દરે સરકારને ધિરાણ આપવામાં આવે છે.

ઈન્ડિયા મોબાઈલ કોંગ્રેસ

- ઈન્ડિયા મોબાઈલ કોંગ્રેસ એશિયાનું સૌથી મોટું ડિજિટલ ટેકનોલોજી ફોરમ છે, જેમાં ત્રણ દિવસીય આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદ અને ટેકનોલોજીકલ પ્રદર્શનનો સમાવેશ થાય છે.
- ફોરમનો ઉદ્દેશ્ય ઉદ્યોગો, વ્યવસાયો, નિયમનકારો અને નીતિ ઘડવૈયાઓ માટે ટેલીકોમ અને ટેકનોલોજી ક્ષેત્રના વિકાસ અને પ્રસારને અસર કરતા નિર્ણાયક મુદ્દાઓ પર ચર્ચા કરવા અને વિચાર-વિમર્શ કરવા માટેનું એક મંચ પ્રદાન કરવાનો છે.
- ઈન્ડિયા મોબાઈલ કોંગ્રેસનું આયોજન ભારત સરકારના ટેલીકોમ્યુનિકેશન વિભાગ અને સેલ્યુલર ઓપરેટર્સ એસોસિએશન ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા સંયુક્ત રીતે કરવામાં આવે છે.
- વર્ષ 2017 થી શરૂ કરીને અત્યાર સુધી ઈન્ડિયા મોબાઈલ કોંગ્રેસની છ આવૃત્તિઓ યોજાઈ ગઈ છે. તમામ કોંગ્રેસનું આયોજન નવી દિલ્હી ખાતે થયું છે, 2022ની કોંગ્રેસનું આયોજન નવી દિલ્હીમાં પ્રગતી મેદાન ખાતે થયું છે.

કાર્બન ડેટિંગ

- કોઈ વસ્તુ કેટલી જૂની છે તે કાર્બન ડેટિંગ પદ્ધતિ દ્વારા ચકાસવામાં આવે છે. આ ટેકનોલોજીનો વિકાસ 1949માં શિકાગો યુનિવર્સિટીનાં વૈજ્ઞાનિક વિલિયમ લિબ્બી દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો.
- આપણા પર્યાવરણમાં કાર્બનનાં ત્રણ આઈસોટોપ હોય છે, જેમાં C-12 (કાર્બન ડાયોક્સાઈડ), C-13 અને C-14 છે. કોઈ વસ્તુની ઉંમર અથવા તો તે કેટલી જૂની છે તે જાણવા માટે C-14ની ચકાસણી કરવી જરૂરી બને છે, બાકીના બે આઈસોટોપ વાતાવરણમાં સરળતાથી મળી જાય છે. કાર્બન-14 એ કિરણોત્સર્ગી પદાર્થ છે અને સમય જતાં તેનું વિઘટન થવા લાગે છે.
- કાર્બન ડેટિંગ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરીને લાકડું, કોલસો, અસ્થિ, પેઈન્ટિંગ, વાળ, કૃમિ, ચામડું કે કોઈ પુરાતત્વીય વસ્તુ/જગ્યા વગેરેના સમયગાળાનો અંદાજ લગાવી શકાય છે. નમૂનામાં મળેલાં C14 કાર્બનની માત્રાને વિઘટનના પ્રમાણભૂત દર સાથે સરખાવીને તેની ઉંમર નક્કી કરવામાં આવે છે અને આ ટેકનિકથી 50 હજાર વર્ષ કરતાં પણ જૂની વસ્તુની ઉંમર જાણી શકાય છે. આ પદ્ધતિમાં એક્સિલરેટેડ માસ સ્પેક્ટ્રોમેટ્રી (AMS), ઓપ્ટિકલ સ્ટિમ્યુલેટેડ લ્યુમિનેસેન્સ (OSL) અને Thorium-230નો ઉપયોગ કરી ગણતરી કરવામાં આવે છે.
- તાજેતરમાં વારાણસીના જિલ્લા કોર્ટના ન્યાયાધીશ દ્વારા બહુચર્ચિત એવી જ્ઞાનવાપી મસ્જિદમાંથી મળેલ શિવલિંગ આકારના પથ્થરની ઉંમર જાણવા કાર્બન ડેટિંગનો ઉપયોગ કરવા સંબંધે ઈનકાર કરવામાં આવતાં 'કાર્બન ડેટિંગ' શબ્દ ચર્ચામાં રહ્યો હતો.

ફાસ્ટ્ટ્રેક મિકેનિઝમ (FTM)

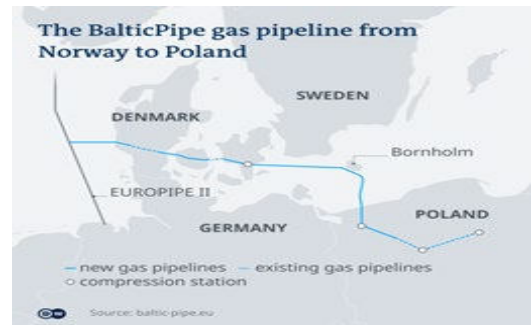
- ભારત-નેધરલેન્ડ વચ્ચે પરસ્પર રોકાણ પ્રવૃત્તિઓ વધારવા માટે દ્વિપક્ષીય પ્રયાસોને મજબૂત કરવા, બંને દેશોની કંપનીઓ વચ્ચે વ્યાપાર સહયોગને ટેકો આપવા અને વિકસાવવા, રોકાણના કેસોના ઝડપી નિરાકરણ માટે પ્લેટફોર્મ તરીકે સેવા આપવા તેમજ ડિપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રમોશન ઓફ ઈન્વેસ્ટ્રી એન્ડ ઈન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT) વિભાગો, ઈન્વેસ્ટ ઈન્ડિયા અને નેધરલેન્ડની એમ્બેસી વચ્ચે ગાઢ સહયોગ સુનિશ્ચિત કરવાના હેતુથી DPIIT, ઈન્વેસ્ટ ઈન્ડિયા અને નેધરલેન્ડની એમ્બેસીએ ઈન્ડિયા-નેધરલેન્ડ ફાસ્ટ-ટ્રેક મિકેનિઝમ (FTM)ને ઔપચારિક બનાવવા માટે સત્તાવાર રીતે હસ્તાક્ષર કર્યા છે. ઈન્વેસ્ટ ઈન્ડિયા રાષ્ટ્રીય રોકાણ પ્રમોશન અને ફેસિલિટેશન એજન્સી છે, જે દ્વિપક્ષીય FTMની એક્ઝિક્યુટીંગ બોડી તરીકે વર્તશે.

બાલ્ટિક પાઈપ પ્રોજેક્ટ

- તાજેતરમાં પોલેન્ડના ગોલેનીઓવમાં યુરોપિયન યુનિયનની અતિ મહત્વાકાંક્ષી 'બાલ્ટિક પાઈપ'નું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું છે, જેથી યુરોપમાં ગેસના પરિવહનને સરળ બનાવીને ઊર્જા સુરક્ષાને વધારી શકાય.

બાલ્ટિક પાઈપ પ્રોજેક્ટ વિશે

- બાલ્ટિક પાઈપનો ગેસ લઈ જવાનો મુખ્ય માર્ગ નોર્વેથી ડેનમાર્ક થઈ પોલેન્ડ અને પડોશી દેશો સુધીનો છે. આ પ્રોજેક્ટને યુરોપિયન યુનિયન દ્વારા નાણાકીય પ્રોત્સાહન આપવામાં આવ્યું છે.
- બાલ્ટિક પાઈપ પ્રોજેક્ટ એ 900 કિ.મી લાંબો કુદરતી ગેસ પાઈપલાઈન પ્રોજેક્ટ છે.
- બાલ્ટિક પાઈપ નોર્વેથી પોલેન્ડ વચ્ચે વાર્ષિક 10 બિલિયન ક્યુબિક મીટર (bcm) અને પોલેન્ડથી ડેનમાર્ક સુધી 3 bcm ગેસના પરિવહનને શક્ય બનાવશે.
- બાલ્ટિક પાઈપ પ્રોજેક્ટ દ્વિ-દિશામાં પાઈપલાઈન ગેસ વહનનો સમાવેશ કરે છે. તે નોર્વેથી પોલેન્ડ અને બાલ્ટિક પ્રદેશથી અન્ય દેશોમાં કુદરતી ગેસના પરિવહનને સરળ બનાવશે તથા પોલેન્ડથી ડેનમાર્ક અને સ્વીડન સુધી રિવર્સ પરિવહનને પણ સક્ષમ બનાવશે.

મૂનલાઈટિંગ

- મૂનલાઈટિંગ એટલે મૂળ નોકરીમાં કામના કલાકો પછીના સમયમાં બીજી નોકરી કરવી તે.
- ઉ.દા. સામાન્ય રીતે, આવકના મૂળ સ્ત્રોત તરીકે કર્મચારીઓ સવારના નવ થી સાંજના છ વાગ્યા સુધી કામ કરતા હોય છે, પરંતુ તેઓ વધારે પૈસા મેળવવા ત્યાર પછીના સમયમાં બીજી કોઈ નોકરી કરે છે.
- કોવિડ-19ના પગલે દેશમાં વિકસેલ વર્ક ફ્રોમ હોમ કાર્યપદ્ધતિએ વિવિધ ક્ષેત્રોના પ્રોફેશનલ્સમાં મૂનલાઈટિંગને વેગ આપ્યો છે, જેથી ખાસ કરીને છેલ્લાં બે વર્ષમાં આઈટી ઉદ્યોગ માટે આ મૂનલાઈટિંગ ચિંતાનો મોટો વિષય બની ગયું છે, કારણ કે તેને લીધે કંપનીઓને કૌશલ્યવાન કર્મચારીઓ ગુમાવવા પડે છે અને ઉત્પાદકતાનું પ્રમાણ પણ ઘટે છે.
- નોંધીએ કે અદાલત દ્વારા પણ કોઈ જગ્યાએ કામ કરતો કર્મચારી મૂનલાઈટિંગ કરતાં પકડાઈ જતાં તેને નોકરીમાંથી કાઢી મૂકવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે. ઉપરાંત ફેક્ટરીઝ એક્ટમાં પણ બે જગ્યાએ નોકરી કરવા પર પ્રતિબંધની જોગવાઈ કરવામાં આવેલી છે.

યુનિવર્સલ સર્વિસ ઓબ્લિગેશન ફંડ (USOF)

- યુનિવર્સલ સર્વિસ ઓબ્લિગેશન ફંડ (USOF)ની રચના ભારતીય ટેલિગ્રાફ (સુધારા) અધિનિયમ, 2003 હેઠળ કરવામાં આવી હતી.
- USOFએ ટેલિકોમ વિભાગ અંતર્ગત આવે છે તથા તેના પ્રશાસકની નિમણૂક કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- શરૂઆતમાં USOFની સ્થાપના ગ્રામીણ અને દૂરના વિસ્તારોમાં લોકોને પરવડે તેવા અને વાજબી ભાવે મૂળભૂત ટેલિકોમ્યુનિકેશન સેવાઓ ઉપલબ્ધ કરાવવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે કરવામાં આવી હતી.
- બાદમાં તેનો વ્યાપ વિસ્તારવામાં આવ્યો હતો અને હવે તે ગ્રામીણ અને દૂરના વિસ્તારોમાં મોબાઇલ સેવાઓ, બ્રોડબેન્ડ કનેક્ટિવિટી અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર નિર્માણ સહિત તમામ પ્રકારની ટેલિકોમ સેવાઓની એક્સેસને વધારવા માટે સબસિડી સપોર્ટ પ્રદાન કરવાનું લક્ષ્ય રાખે છે.
- યુનિવર્સલ સર્વિસ લેવી (USL) દ્વારા USOF માટેનું ભંડોળ એકત્રિત કરવામાં આવે છે, જે ટેલિકોમ સેવા પ્રદાતાઓની એડજસ્ટેડ ગ્રોસ રેવન્યુ (AGR)ના 5 ટકા છે.
- તે એક નોન-લેખેબલ ફંડ છે (એટલે કે, લક્ષિત નાણાકીય વર્ષ હેઠળ ન ખર્ચાયેલી રકમ સમાપ્ત થતી નથી અને તે આગામી વર્ષોનાં ખર્ચ માટે ઉપાજિત થાય છે).

રાજભાષા અંગેની સંસદીય સમિતિ

- રાજભાષા અધિનિયમ, 1963ની કલમ 4 હેઠળ 1976ના વર્ષમાં રાજભાષાઓ અંગેની સંસદીય સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી.
- આ સમિતિ દ્વારા સંઘના સત્તાવાર હેતુઓ માટે હિન્દીનાં ઉપયોગમાં થયેલી પ્રગતિની સમીક્ષા કરીને તેનો અહેવાલ રાષ્ટ્રપતિને સુપરત કરવામાં આવે છે.
- રાષ્ટ્રપતિ આ રિપોર્ટને સંસદનાં બંને ગૃહમાં સબમિટ કરાવે છે, તેમજ તેને તમામ રાજ્ય સરકારોને પણ મોકલવામાં આવે છે.
- કેન્દ્રીય ગૃહ મંત્રી હોદ્દાની રૂએ આ સમિતિના અધ્યક્ષ હોય છે.
- હાલમાં જ કેન્દ્રીય ગૃહ અને સહકારિતા મંત્રીશ્રીની અધ્યક્ષતા હેઠળ રાજભાષા પરની સંસદીય સમિતિની 36મી બેઠકનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- બંધારણનાં અનુચ્છેદ 343(1) હેઠળ દેવનાગરી લિપિમાં હિન્દીને સંઘની સત્તાવાર ભાષા તરીકે જાહેર કરવામાં આવી છે. બંધારણ અપનાવતી વખતે અને ઘડતી વખતે એવી કલ્પના કરવામાં આવી હતી કે 15 વર્ષનાં પ્રારંભિક સમયગાળા માટે એટલે કે 1965 સુધી વહીવટી, ન્યાયિક અને કાયદાકીય હેતુઓ માટે અંગ્રેજીનો ઉપયોગ ચાલુ રહેશે.
- બાદમાં સંસદ દ્વારા અધિકૃત ભાષા અધિનિયમ, 1963 પસાર કરીને હિન્દી સાથે અંગ્રેજીને અનિશ્ચિત સમય માટે ચાલુ રાખવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

વેસ્ટ સેતી અને સેતી રિવર (SR6)

શું છે વેસ્ટ સેતી હાઇડલ પ્રોજેક્ટ?

- નેપાળની સેતી નદીના પશ્ચિમ તરફ 750 MWનો હાઇડ્રોઇલેક્ટ્રિક ડેમ બનાવવાની યોજના છે. મોટી માત્રામાં વિદ્યુત ઉર્જાનું ઉત્પાદન અને નિકાસ કરવા માટે પ્રોજેક્ટની પરિકલ્પના કરવામાં આવી છે. આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત નેપાળને આશરે 30% વીજળી મફત પ્રદાન કરવાની પણ પરિકલ્પના છે.

શા માટે આ પ્રોજેક્ટ માટે ભારતની પસંદગી કરવામાં આવી?

- વેસ્ટ સેતી હાઇડ્રોઇલેક્ટ્રિક પ્રોજેક્ટને 1980ના દાયકાની શરૂઆતમાં 37 MWની રન-ઓફ-ધ-રિવર યોજના તરીકે સ્થાપવાની કલ્પના સાથે ફ્રાન્સ અને ઓસ્ટ્રેલિયાને સોંપવામાં આવ્યો હતો પણ તે આગળ વધી શક્યો નહોતો.
- પાછળથી પ્રોજેક્ટને વેસ્ટ સેતી અને સેતી રિવર (SR6) સંયુક્ત સંગ્રહ પ્રોજેક્ટ (1,200 મેગાવોટ) તરીકે પુનઃનિર્મિત કરવામાં આવ્યો હતો. બાદમાં નેપાળે આ પ્રોજેક્ટ ચીનને સોંપ્યો હતો, પરંતુ ચીને પણ વર્ષ 2018માં પુનર્વસન, મોટી માત્રામાં મૂડીરોકાણ વગેરે જેવા મુદ્દાઓને ટાંકીને આ પ્રોજેક્ટમાંથી પીછેહઠ કરી હતી.

આ પ્રોજેક્ટથી ભારતને શું લાભ થશે?

- તે નેપાળમાં ચીનના પ્રભાવને ઘટાડવામાં ભારતને સહાયરૂપ સાબિત થશે. ઊર્જા ખાધને ઘટાડવામાં મદદરૂપ બનશે તેમજ બંને દેશોમાં થતા વ્યાપારને સુધારવામાં સહાયરૂપ થશે.

સ્કેમ્બલ ટાઈમ

- દુશ્મનના હુમલાની માહિતી મેળવ્યા પછી સેના જેટલો સમય તેનાં વિમાનોને મોરચા પર મૂકે છે, તેને તેનો 'સ્કેમ્બલ ટાઈમ' કહેવામાં આવે છે.
- સ્વાભાવિક છે કે સ્કેમ્બલનો સમય જેટલો ઓછો હશે, તેટલી જ એ એરફોર્સની ક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન વધુ આંકવામાં આવશે.
- જો અચાનક દુશ્મને હુમલો કર્યો હોય અથવા અચાનક હુમલો થવાની સંભાવના હોય અથવા અન્ય કોઈ પ્રકારનો ખતરો ઉભો થયો હોય, તો વાયુસેના તેના વિમાનને જવાબ આપવા અથવા તેને રોકવા માટે પોતાના વિમાનોનું સ્કેમ્બલિંગ કરતી હોય છે.
- આનું સીધું તાત્પર્ય એ છે કે વાયુસેના તેના ફાઈટર પ્લેન સાથે મોરચે એકત્ર થાય છે. તે પહેલા તેણે ઝડપથી એરક્રાફ્ટ ફૂને તૈયાર કરીને શક્ય હોય ત્યાં સુધી ઉડાન ભરવાની હોય છે.

ગ્રીન કેકર્સ (Green Crackers)

- દિવાળીમાં મોટા શહેરોમાં વધતા પ્રદૂષણને અટકાવવા માટે રાષ્ટ્રીય હરિત પ્રાધિકરણ (NGT) દ્વારા ગ્રીન કેકર્સના ઉપયોગને વધારવા સૂચન કરાયું છે.
- પરંપરાગત ફટાકડા અને ગ્રીન કેકર્સ બંને પ્રદૂષણ તો કરે છે, પરંતુ ગ્રીન કેકર્સ એ પરંપરાગત ફટાકડા કરતાં 30% પ્રદૂષણ ઓછું કરે છે.
- ગ્રીન કેકર્સને પરંપરાગત ફટાકડા કરતાં ઓછાં જોખમી સંયોજનોથી તૈયાર કરવામાં આવે છે, જેથી ગ્રીન કેકર્સમાં હાનિકારક ઉત્સર્જન નોંધપાત્ર રીતે ઓછું હોય છે. તેમાં બેરિયમ નાઈટ્રેટ, સ્ટ્રોન્ટિયમ કાર્બોનેટ જેવાં જોખમી તત્ત્વો હોતાં નથી અને તે ધૂળને પણ શોષી લે છે.
- ગ્રીન કેકર્સ એ કાઉન્સિલ ફોર સાયન્ટિફિક એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રિયલ રિસર્ચ-નેશનલ એન્વાયર્નમેન્ટલ એન્જિનિયરિંગ રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ (CSIR-NEERI) દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યા છે. ગ્રીન કેકર્સ બનાવવાની મંજૂરી પેટ્રોલિયમ એન્ડ એક્સપ્લોઝિવ સેફ્ટી ઓર્ગનાઈઝેશન (PESO), ડિપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રમોશન ઓફ ઇન્ડસ્ટ્રી એન્ડ ઇન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT), વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય દ્વારા આપવામાં આવે છે.
- વિકસાવવામાં આવેલા ગ્રીન કેકર્સના પ્રકાર;

- SWAS (Safe Water Releaser)
- STAR (Safe Thermite Cracker)
- SAFAL (Safe Minimal Aluminium)

જાંબલી કાંતિ

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકારે જાંબલી કાંતિને એગ્રી-સ્ટાર્ટઅપ્સ તરફ આગળ વધારવા ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનું આહવાન કર્યું છે.
- ભારત સરકારના વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી મંત્રાલયના કાઉન્સિલ ઓફ સાયન્ટિફિક એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રિયલ રિસર્ચ (CSIR) દ્વારા વર્ષ 2016માં 'અરોમા મિશન' શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. જેના થકી ભારતમાં જાંબલી કાંતિ જાણીતી થઈ.
- જાંબલી કાંતિનો મુખ્ય હેતુ સુગંધિત ઔષધીય ગુણો ધરાવતા લવંડર (lavender) જેવા છોડની ખેતીને વેગ આપવાનો છે.
- જાંબલી કાંતિથી ભારતના વિવિધ વિસ્તારોમાં સુગંધિત છોડોના વાવેતરમાં વધારો કરવામાં આવશે.
- જમ્મુ અને કશ્મીર રાજ્યમાં લવંડરની ખેતી સારા પ્રમાણમાં થવાને કારણે ત્યાં જાંબલી કાંતિ સફળ રહી છે. જેથી હવે ત્યાં એગ્રી-સ્ટાર્ટઅપને પ્રોત્સાહન કરવામાં આવી રહ્યું છે.

રબર ડેમ

- તાજેતરમાં બિહારના મુખ્યમંત્રી શ્રી નીતિશ કુમારે બિહારમાં ગયા જિલ્લામાં ફાલ્ગુ નદી પર દેશના પ્રથમ અને સૌથી મોટા 'ગયાજી રબર ડેમનું' ઉદ્ઘાટન કર્યું છે.
- IIT રૂરકીના નિષ્ણાતોની સલાહ પર હૈદરાબાદની નાગાર્જુન કન્સ્ટ્રક્શન કંપનીના સહયોગથી ઓસ્ટ્રિયાની રૂબીના કંપની દ્વારા ગયાજી ડેમનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે.
- ગયાજી ડેમમાં સિમેન્ટ અને કોંક્રિટને બદલે રબરનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. ગયાજી રબર ડેમ 17 mm જાડા રબરનો બનેલો છે. આ ડેમ 400 મીટર પહોળો અને 3 મીટર ઊંચો છે. જેથી ફાલ્ગુ નદી આખુ વર્ષ પાણીથી ભરપૂર રહેશે.
- ગયા તીર્થસ્થળ હિન્દુ અને બુદ્ધ ધર્મના લોકો માટે મહત્વપૂર્ણ છે.

મેન્યુફેક્ચર્ડ રેતી (Manufactured sand - M sand)

- મેન્યુફેક્ચર્ડ રેતી એ કૃત્રિમ રીતે બનાવાતી રેતીનું એક સ્વરૂપ છે. મેન્યુફેક્ચર્ડ રેતીને મોટા કઠણ પથ્થરો, મુખ્યત્વે ખડકો અથવા ગ્રેનાઈટને તોડીને સૂક્ષ્મ કણોમાં રૂપાંતર કરીને બનાવવામાં આવે છે.

- મેન્યુફેક્ચરિંગ રેતી એ બાંધકામના હેતુઓ માટે નદીની રેતીના વિકલ્પ તરીકે વ્યાપકપણે ઉપયોગમાં લેવાય છે. તેનો મુખ્ય ઉપયોગ કોંક્રિટ, બ્લોક અને ઈંટની બનાવટમાં થાય છે.
- ફાયદાઓ : ઈકો ફ્રેન્ડલી, આર્થિક રીતે પોસાય તેવી, કોંક્રિટની ગુણવત્તા સુધારે છે, તેમજ આંતરમાળખાની જરૂરિયાત પૂર્ણ કરે છે.

Mock-Meat

- તાજેતરમાં વિવિધ પ્લાન્ટ આધારિત માંસ (Mock-Meat) સ્ટાર્ટઅપ્સ જેમ કે શાકાહારી, બિયોન્ડ મીટ અને અનકેવ પ્રચલિત થઈ રહ્યાં છે.
- પ્લાન્ટ આધારિત માંસ (જેને માંસના વિકલ્પ અથવા નકલી માંસ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે) એ માંસના સ્થાને ખાવામાં આવતો ખાદ્ય પદાર્થ છે.
- પ્લાન્ટ આધારિત માંસ પ્રાણીઓમાંથી મેળવેલા માંસ, દરિયાઈ ખાદ્ય, ઈંડા અને દૂધની જૈવ-નકલ છે, જે દેખાવ, મહેક અને સ્વાદમાં માંસ જેવું જ લાગે છે.
- પ્લાન્ટ આધારિત માંસની બનાવટ શાકાહારી અથવા વેગન ઘટકો જેમ કે સોયા, ધાનના લોટમાં રહેલું ગ્લુટિન, વટાણા પ્રોટીન અથવા માયકોપ્રોટીનમાંથી બનાવવામાં આવે છે.
- શાકાહારી લોકો અને ધાર્મિક-સાંસ્કૃતિક આહાર નિયમોનું પાલન કરતા લોકો દ્વારા આહાર પ્રોટીનના સ્રોત તરીકે આનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ગ્રીનહાઉસ ઉત્પાદન, પાણી અને જમીનના ઉપયોગના સંદર્ભમાં માંસ ઉત્પાદનની પર્યાવરણીય ખરાબ અસરને ઘટાડવામાં મદદરૂપ થશે.

RAD-12 અને RAD-12b ગેલેક્સી

- તાજેતરમાં ભારતીય સંશોધકો દ્વારા RAD-12 અને RAD-12b ગેલેક્સીમાં સુપરમેસિવ બ્લેકહોલની ઓળખ કરવામાં આવી છે.
- RAD-12 અને RAD-12b ગેલેક્સી પૃથ્વીથી 1 અબજ પ્રકાશવર્ષ દૂર છે. RAD-12 અને RAD-12b ગેલેક્સીનો આકાર લંબગોળ અથવા ઈંડા આકાર જેવો છે.
- RAD-12 અને RAD-12b ગેલેક્સીના કેન્દ્રમાં સુપરમેસિવ બ્લેકહોલની ઓળખ કરવામાં આવી છે. ગેલેક્સીના કેન્દ્રમાં સુપરમેસિવ બ્લેકહોલ રેડિયેશન અને કણોના શક્તિશાળી જેટ બનાવે છે.
- આ શોધ વૈજ્ઞાનિકોને એ અભ્યાસ કરવામાં મદદ કરી શકે છે કે શા માટે લંબગોળ ગેલેક્સીમાં તારાઓની રચના થતી નથી. તારાઓની રચના માટે અત્યંત ઠંડા ગેસની જરૂર પડે છે, જે સામાન્ય રીતે નક્ષત્ર વચ્ચેના ગેસ અને ધૂળના વાદળમાં બને છે.

- સંશોધકોનું અનુમાન છે કે સુપરમેસિવ બ્લેકહોલ દ્વારા છોડવામાં આવેલા જેટ ભવિષ્યના તારાની રચનાને દબાવી દેશે. તે તારા નિર્માણના સંશોધન માટેના નવા માર્ગો ખોલશે.

કંટ્રોલર જનરલ ઓફ એકાઉન્ટ્સ (CGA)

- કંટ્રોલર જનરલ ઓફ એકાઉન્ટ્સ (CGA) નાણા મંત્રાલયના ખર્ચ વિભાગમાં ભારત સરકારના મુખ્ય હિસાબી સલાહકાર છે, તેમજ તેઓ તકનીકી રીતે યોગ્ય મેનેજમેન્ટ એકાઉન્ટિંગ સિસ્ટમની સ્થાપના અને જાળવણી માટે જવાબદાર છે.
- નાણા મંત્રાલયમાં કંટ્રોલર જનરલ ઓફ એકાઉન્ટ્સ (CGA) સંસ્થાનું નેતૃત્વ કરે છે અને આ સંસ્થાના સંચાલન માટે જવાબદાર છે. સંસ્થાનો ધ્યેય નાણાકીય માહિતી સિસ્ટમ દ્વારા જાહેર ભંડોળના ઉપયોગ અને અહેવાલમાં પારદર્શિતા લાવવાનો છે.
- કંટ્રોલર જનરલ ઓફ એકાઉન્ટ્સ (CGA) કાર્યાલય એ કેન્દ્ર સરકાર માટે ખર્ચ, આવક, ઉધાર અને વિવિધ નાણાકીય સૂચકાંકોનું માસિક અને વાર્ષિક વિશ્લેષણ તૈયાર કરે છે.
- તે વાર્ષિક વિનિયોગ ખાતા (સિવિલ) અને કેન્દ્રના નાણાકીય ખાતાને બંધારણના અનુચ્છેદ 150 હેઠળ સંસદમાં સબમિટ કરાવે છે.
- તે 'એકાઉન્ટ્સ એટ અ ગ્લાન્સ' શીર્ષક હેઠળનો M.I.S રિપોર્ટ તૈયાર કરે છે અને સંસદ સભ્યોને મોકલાવે છે.

Next-Gen લોન્ચ વ્હીકલ

- તાજેતરમાં ભારતીય અંતરિક્ષ અનુસંધાન સંગઠન (ISRO) દ્વારા Next-Gen લોન્ચ વ્હીકલ (NGLV) વિકસાવવામાં આવી રહ્યું છે, જે એક દિવસ પોલર સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ (PSLV) જેવી ઓપરેશનલ સિસ્ટમનું સ્થાન લેશે.
- Next-Gen લોન્ચ વ્હીકલ (NGLV)ના માધ્યમથી ISRO જીઓસ્ટેશનરી ટ્રાન્સફર ઓર્બિટ (GTO)માં દસ ટનની પેલોડ ક્ષમતા સાથે સસ્તું, ત્રણ સ્ટેજવાળું, રિયુઝેબલ હેવી-લિફ્ટ લોન્ચ વ્હીકલ વિકસાવી રહ્યું છે.
- તે ઘન-પ્રવાહી પ્રોપલ્શન સાથે બૂસ્ટર સ્ટેજ માટે સેમિ-કાયોજેનિક પ્રોપલ્શનનો (પ્રવાહી ઓક્સિજન (LOX) ઓક્સિડાઈઝર તરીકે અને ઈંધણ તરીકે શુદ્ધ કેરોસીનનો ઉપયોગ કરશે, જેથી મિશન માટે જરૂરી થ્રસ્ટ મેળવી શકાય.
- Next-Gen લોન્ચ વ્હીકલ (NGLV)નો સંભવિત ઉપયોગ સંચાર ઉપગ્રહો, ડીપ સ્પેસ મિશન, ભાવિ માનવ અવકાશ ઉડાનો અને કાર્ગો મિશન લોન્ચ કરવામાં કરાશે.
- Next-Gen લોન્ચ વ્હીકલની મજબૂત ડિઝાઈન બલ્ક મેન્યુફેક્ચરિંગ, સિસ્ટમ્સમાં તરલતા અને ન્યૂનતમ નિર્માણ સમયની સુવિધા પ્રદાન કરશે.

રોસેટા સ્ટોન

- તાજેતરમાં ઘણા ઇજિપ્તના ઇતિહાસકારો યુનાઈટેડ કિંગડમ (UK) ને 2,000 વર્ષ જૂનો રોસેટા સ્ટોન પરત કરવાની માંગ કરી રહ્યા છે.
- રોસેટા સ્ટોન એ બ્રિટીશ મ્યુઝિયમની સૌથી વધુ મુલાકાત લેવાયેલી ચીજ છે.
- ઇજિપ્ત રોસેટા સ્ટોનને પોતાની પ્રાચીન સંસ્કૃતિ માને છે. તે પ્રાચીન ઇજિપ્તના આધુનિક જ્ઞાન માટે મહત્વપૂર્ણ છે.
- રોસેટા સ્ટોન એ એક વિશાળ પથ્થરનો ટુકડો છે. તે ત્રણ લિપિમાં શિલાલેખ ધરાવે છે, જે તમામ એક હુકમનામું અથવા જાહેર સંદેશ આપે છે, જેમ ભારતમાં મૌર્ય સમ્રાટ અશોક દ્વારા વિવિધ શિલાલેખો કોતરાવી જાહેર સંદેશ આપવામાં આવ્યો હતો.
- બ્રિટીશ મ્યુઝિયમ અનુસાર રોસેટા સ્ટોન પર કોતરણી 204-181 ઇ.સ.પૂ. સુધી શાસન કરનાર રાજા ટોલેમી-Vના શાસન દરમિયાન કરવામાં આવી હતી.
- આ સ્ટોન ફ્રેન્ચ રાજા નેપોલિયન બોનાપાર્ટના સમયમાં ઇજિપ્ત પર ક્યૂ દરમિયાન (1798 થી 1801) પુનઃશોધવામાં આવ્યો હતો.

તેને નેપોલિયન બોનાપાર્ટની અંગ્રેજો સામેની હાર બાદ બ્રિટીશ મ્યુઝિયમમાં ખસેડવામાં આવ્યો.

Doom Loop ઈકોનોમી

- ડૂમ લૂપ ઈકોનોમી એવા પરિદૃશ્યનું વર્ણન કરે છે, જેમાં અર્થવ્યવસ્થામાં એક નકારાત્મક પરિબળ બીજા નકારાત્મક પરિબળને સમર્થન આપે છે, જેનાથી પ્રથમ પરિબળની સ્થિતિ વધારે ખરાબ બને છે અથવા તો ત્રીજું નકારાત્મક પરિબળ બનાવે છે. જે એક દુષ્ટ ચક્ર (vicious cycle) જેવી સ્થિતિ સર્જે છે.
- 2010 માં ગ્રીસમાં સરકારના વધારે દેવાથી આર્થિક સંકટની સ્થિતિ સર્જાઈ હતી, જેણે ડૂમ લૂપ ઈકોનોમી જેવી પરિસ્થિતિ સર્જી હતી. 2008ની વૈશ્વિક નાણાકીય કટોકટીમાં નબળી બેન્કિંગ સિસ્ટમને કારણે ડૂમ લૂપ ઈકોનોમી સર્જાઈ હતી.
- સામાન્ય રીતે ડૂમ લૂપથી ઉભરવા માટે સરકાર દ્વારા બેલઆઉટના સ્વરૂપમાં હસ્તક્ષેપની જરૂર પડે છે. જેથી ડૂમ લૂપમાંથી બહાર આવી શકાય છે.

GPSC દ્વારા લેવાતી પરીક્ષાના અભ્યાસક્રમ મુજબ તૈયાર કરેલ પુસ્તકો

77779 91348

WebSankul @ a glance

યોજના

‘ઇકો-સિસ્ટમ’

- પ્રજાતિઓ અને માનવી વચ્ચેનું નાજુક સંતુલન ઇકો-સિસ્ટમ (જીવસૃષ્ટિ)નું નિર્માણ કરે છે, જે આપણું પાયાનું જીવન-સહાયક તંત્ર છે. પ્રકૃતિમાં પર્યાવરણીય સંતુલન જાળવવામાં જૈવવિવિધતા મુખ્ય ભૂમિકા નિભાવે છે.
- આ જૈવવિવિધતાની જાળવણી હેતુથી સરકારે ‘ગ્રીન ઈન્ડિયા માટે રાષ્ટ્રીય મિશન’ અમલમાં મૂક્યું છે.
- તેનો ઉદ્દેશ પર્યાવરણીય ટકાઉક્ષમતા, જૈવવિવિધતા સંરક્ષણ પર વનસંવર્ધનની મહત્વપૂર્ણ અસરોને ઓળખવાનો છે અને દેશ માટે ભોજન, પાણી અને આજીવિકાની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.

પ્રાણીલક્ષી વિવિધતા

- વૈશ્વિક જૈવભૂસ્તરીય વર્ગીકરણ મુજબ ભારત મુખ્યત્વે બે વિસ્તારો ધરાવે છે: પેલી આર્કટિક અને ઈન્ડો-મલાયન.
- ભારત ત્રણ પ્રકારનાં જંગલો ધરાવે છે:
 1. ઉષ્ણ કટિબંધીય ભેજવાળાં જંગલો
 2. ઉષ્ણકટિબંધીય શુષ્ક પાનખર જંગલો
 3. ગરમ રણ
- પર્યાવરણ, વન અને આબોહવામાં પરિવર્તન મંત્રાલય (MoEF & CC) અંતર્ગત ZSI (Zoological Survey of India)ની સ્થાપના વર્ષ 1916માં થઈ હતી, જેનો ઉદ્દેશ એકકોષીથી સસ્તન પ્રાણીઓ સુધીના પ્રાણી સમુદાય માટેની યાદી બનાવવાનો હતો.
- સમગ્ર દેશમાં 16 પ્રાદેશિક કેન્દ્રો અને કોલકાતામાં હેડક્વાર્ટર સાથે વિવિધ ઇકો સિસ્ટમમાં ZSI તમામ રાજ્ય-કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો અને સંરક્ષિત ક્ષેત્રોનો અભ્યાસ કરે છે.
- દેશમાં 2841 પ્રજાતિઓને શ્રેષ્ઠ સંરક્ષણ માટે વન્ય જીવ (સંરક્ષણ) ધારા 1972ના વિવિધ પરિશિષ્ટ અંતર્ગત સુરક્ષા મળેલ છે.

દરિયાકિનારાના વિસ્તારો અને દરિયાઈ જૈવવિવિધતા

- હિન્દ મહાસાગરના વિસ્તારમાં ભારત 20,444 પ્રજાતિઓ સાથે સૌથી વધુ દરિયાઈ જૈવ વિવિધતા ધરાવતા દેશો પૈકીનો એક છે.

- ભારતીય જીવ સમુદાય વચ્ચે 5632 પ્રજાતિઓને ‘ઇન્ટરનેશનલ યુનિયન ફોર કન્ઝર્વેશન ઓફ નેચર રેડ લિસ્ટ’માં વિવિધ કેટેગરીઓમાં સામેલ કરવામાં આવેલ છે.

નવી શોધ

- ZSIના વૈજ્ઞાનિકો દર વર્ષે 125થી 175 નવી પ્રજાતિઓ ઉમેરે છે.

સર્વેની સ્થિતિ

- લુપ્તપ્રાય/દુર્લભ પ્રાણીઓની પ્રજાતિઓ પર નજર રાખવામાં નોંધપાત્ર પ્રગતિ થઈ છે.
- ZSIના વૈજ્ઞાનિકોએ અરુણાચલ મેકાક અને ભસતાં હરણ કે ભારતીય કાકડ તેમજ ચાઈનીઝ પેંગોલિનની આનુવંશિકતાનો અભ્યાસ હાથ ધર્યો છે.
- ZSIનું મહત્વપૂર્ણ યોગદાન એ સાઉન્ડસ્કેપ (ધ્વનિશાસ્ત્ર) પર પ્રાણીઓના અવાજના સ્પેક્ટ્રોગ્રામ દ્વારા અને ઉત્તર-પૂર્વીય પ્રદેશમાં પ્રાણીસૃષ્ટિની વિવિધતા પર જંગલની આગની અસરનું અદ્યતન સંશોધન છે.

- LTEO: Long-Term Ecological Observatories

પરવાળાના ખરાબાનું પુનઃસ્થાપન

- અંદાજે 1050 ચોરસ મીટર ક્ષેત્રફળમાં નાશ પામેલા પરવાળાના ખરાબાને એકોપોરિડાઈ (પથરાળ ખરાબા) સાથે સંબંધિત ખરાબાની પ્રજાતિઓ સાથે પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે.
- એકોપોરિડાઈ દુનિયાના તમામ ખરાબામાં સૌથી વધુ પ્રમાણમાં મળે છે.

ભૂવૈજ્ઞાનિક સંશોધનો

- જિયોલોજિકલ સર્વે ઓફ ઈન્ડિયા (GSI)ની સ્થાપના વર્ષ 1851માં થયા પછી અત્યાર સુધી તે ખનીજ સંશોધન માટે ટોચની ભૂવિજ્ઞાન સંસ્થા બની રહી છે. GSIની સ્થાપના દરમિયાન તેને બે મુખ્ય કામગીરી સોંપવામાં આવી હતી;
 1. દેશનું ભૂવૈજ્ઞાનિક સર્વેક્ષણ
 2. ખનીજ સંસાધનોના સ્થાનની જાણકારી મેળવવા દેશના ચોક્કસ વિસ્તારોમાં સંશોધન.

મહાસાગરોનું રક્ષણ

- વૈજ્ઞાનિકોનો અંદાજ છે કે વધુ વીસ લાખ પ્રજાતિઓનું મહાસાગરોમાં અસ્તિત્વ છે, જેમની શોધ હજુ સુધી થઈ નથી. વૈવિધ્યના પુરાવા તેમના કદમાં જોવા મળે છે. ડેસિમલ ઝીરોથી માંડીને 2 માઈક્રોમીટર્સ સુધીના નાના સમુદ્રી જીવોથી માંડીને લગભગ 110 ફૂટ લાંબી બ્લૂ વ્હેલ સુધીના જીવો મહાસાગરોમાં મળી આવે છે.
- સમુદ્રો, તેનાં સજીવો અને કુદરતી સંશાધનો હાલ માનવીય ગતિવિધિઓના કારણે જોખમ હેઠળ છે, જેમ કે -
- તેલ, જંતુનાશક, પ્લાસ્ટિક્સ અને ઔદ્યોગિક કચરાના રૂપમાં પ્રદૂષણ, જીવશ્મ ઈંધણ અને આબોહવા પરિવર્તનના કારણે પરવાળાના ખડકોના અસ્તિત્વ સામે ખતરો તોળાઈ રહ્યો છે.
- જ્યારે કોઈ બાહ્ય પદાર્થ મહાસાગરોમાં પ્રવેશે છે, ત્યારે તેના કારણે દરિયાઈ ઈકો-સિસ્ટમ અને પર્યાવરણને ગંભીર નુકશાન થાય છે.

પશ્ચિમમાં અદ્ભુત જૈવ વિવિધતા : ગુજરાત

- ગુજરાત રાજ્ય વનસ્પતિ અને પ્રાણીસૃષ્ટિની 7500 પ્રજાતિઓ ધરાવે છે, ઉપરાંત જૈવવિવિધતા ધરાવતા વિવિધ વિસ્તારો ધરાવે છે, જેમ કે કચ્છનું નાનું રણ, કચ્છનું મોટું રણ, દરિયાઈ રાષ્ટ્રીય પાર્ક, જામનગર તથા બરડાના જંગલનું અભયારણ્ય-પોરબંદર, વેળાવદરનાં ઘાસનાં મેદાનો, થોળનું જળાશય અને નળ સરોવર, દક્ષિણ ગુજરાતમાં પશ્ચિમ ઘાટનો ઉત્તરનો વિસ્તાર વગેરે. ગુજરાતમાં 4 રાષ્ટ્રીય પાર્ક, 23 અભયારણ્ય અને 1 સંરક્ષણ પાર્ક સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે.
- ગુજરાત 4 રામસર સાઈટ ધરાવે છે, એટલે કે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે મહત્વપૂર્ણ આર્દ્ર કે ભેજવાળા વિસ્તારો. મહત્વપૂર્ણ પક્ષી અને જૈવ વિવિધતા જાણીતી રામસર સાઈટ્સ ;
 1. નળ સરોવર - અમદાવાદ
 2. થોળ પક્ષી અભયારણ્ય - અમદાવાદ
 3. ખીજડીયા અભયારણ્ય - જામનગર
 4. વઢવાણા વેટલેન્ડ - વડોદરા

પર્યાવરણના સંરક્ષણ ક્ષેત્રના પગલાં

- ઈન્દ્રોડા નેચર પાર્ક
- ગુજરાત ઈકોલોજિકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ (GEER)
- ઈકોલોજિકલ રિસર્ચ એન્ડ મોનિટરિંગ લેબોરેટરી
- ઓટોમેટિક વેધર સ્ટેશનો - આબોહવાના પરિવર્તનની અસરોની જાણકારી મેળવવા
- ઈકો કબલ્સ - પર્યાવરણના સંરક્ષણ વિશે યુવાનોમાં જાગૃતિ લાવવાનું કાર્ય.

કચ્છમાં ચેરિયાની સ્થિતિ : (ચેરિયા - મેન્યુવ/ચેરવૃક્ષ)

- ભારતમાં ગુજરાતની ચેરિયા ઈકો-સિસ્ટમ મહત્વપૂર્ણ છે. ગુજરાતમાં ચેરિયાની 10 જાતિઓ અને 6 પરિવારોની કુલ 15 ચેરિયા પ્રજાતિઓને ગુજરાતની સાચી ચેરિયા પ્રજાતિઓ તરીકે ઓળખવામાં આવી છે.
- ગુજરાતમાં ગલ્ફ ઓફ કચ્છમાં ચેરિયાની રચના / પુન: સંગ્રહ મોટા ભાગે એક જ પ્રજાતિ પર છે - એવિસેનિયા મરિના.
- ચેરિયાનું મહત્વ :**
 1. ઉષ્ણકટિબંધીય અને ઉષ્ણકટિબંધીય વિસ્તારોમાં જમીન અને સમુદ્રના ઈન્ટરફેસ સાથે એક વિશિષ્ટ ઈકો-સિસ્ટમનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.
 2. દરિયાકાંઠાના ફળદ્રુપ અને વૈવિધ્યસભર વાતાવરણ માટે જવાબદાર.
 3. કુદરતી આફતોમાંથી રહેઠાણો અને સમાજોને દરિયાકાંઠાનું બાયો કવચ પ્રદાન કરે છે.
 4. દરિયાકાંઠાને સ્થિર કરવું.
 5. પાણીની ગુણવત્તાનું રક્ષણ કરવું.
 6. દરિયાકાંઠાના પૂરને ઘટાડવું.
 7. દરિયાકાંઠાના ચક્રવાતની અસર ઘટાડવી.
 8. જૈવિક કાર્બન સિંક - બ્લૂ કાર્બન.
 9. કાર્બન સિક્વેસ્ટ્રેશનમાં અને ક્લાઇમેટ ચેન્જ ઘટાડવામાં મદદરૂપ થાય છે.
 10. વન્યજીવનની વિશાળ શ્રેણી અને ઘણાં દરિયાઈ અને એસ્યુરિયન અપૃષ્ઠવંશી પ્રાણીઓને આશ્રય આપે છે.
 11. આબોહવા પરિવર્તનના મિટિગેશનમાં મહત્વની ભૂમિકા.
 12. ઈકોલોજિકલ સેવાઓ.
- ચેરિયા દ્વારા સામનો કરવામાં આવતા નોંધપાત્ર પડકારો :**
 1. દરિયાઈ પાણીની ઉચ્ચ ખારાશ
 2. આત્યંતિક આબોહવાની પરિસ્થિતિઓ
 3. ઉચ્ચ બાષ્પીભવન અને નીચા વરસાદનો દર
 4. ઓછો અને અનિયમિત વરસાદ મેન્યુવમાં તાજા પાણીના નબળા પ્રવાહ તરફ દોરી જાય છે
 5. કેટલાંક સ્થળોએ ધોવાણ અને સંવર્ધન
 6. ઘન કચરો, કચરો અને ઓઈલ સ્પિલ સહિત પ્રદૂષણ

ગુજરાતની પ્રાણીસંપત્તિની સમૃદ્ધ જૈવવિવિધતા

- ગુજરાતની આબોહવાની પરિસ્થિતિઓ એટલી અનુકૂળ છે કે સિંહ, કાળા હરણ અને ભારતીય બસ્ટાર્ડની કેટલીક દુર્લભ પ્રજાતિઓ માત્ર અહીં જ જોવા મળે છે.

- ગુજરાતના સંરક્ષિત વિસ્તારો
 1. ઘુડખર અભયારણ્ય
 2. સુરખાબનગર અભયારણ્ય
 3. નારાયણ સરોવર ચિંકારા અભયારણ્ય
 4. કચ્છ ઘોરાડ અભયારણ્ય
 5. ખીજડીયા અભયારણ્ય
 6. પોરબંદર અભયારણ્ય
 7. બરડા અભયારણ્ય
 8. પનિયા અભયારણ્ય
 9. રામપરા અભયારણ્ય
 10. જાંબુઘોડા અભયારણ્ય
 11. પુર્ણા અભયારણ્ય
 12. થોળ અભયારણ્ય
 13. ગીર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન
 14. વાંસદા રાષ્ટ્રીય અભયારણ્ય
 15. વેળાવદર કાળિયાર રાષ્ટ્રીય અભયારણ્ય

જાણવા જેવું

- **Vulnerable (VU)** : સંવેદનશીલ પ્રજાતિ એ એક એવી પ્રજાતિ છે કે જે અગર તેના અસ્તિત્વ અને પ્રજનનને જોખમમાં મૂકતા સંજોગોમાં સુધારો ન થાય તો તે લુપ્ત થવાની ચેતવણી આપે છે. રીંછ, દીપડો, સાંભર, ડુંગોગ
- **Endangered (EN)** : IUCN દ્વારા વર્ગીકૃત કરવામાં આવેલી આ લુપ્તપ્રાય પ્રજાતિઓ એવી છે જેને નજીકના ભવિષ્યમાં તેમની જાણીતી મૂળ શ્રેણીમાં લુપ્ત થવાની સંભાવના તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.
વરૂ, હેણોતરો, સિંહ
- **Near Threatened (NT)** : આ વર્ગીકરણ હેઠળ એવી પ્રજાતિઓ આવે છે, જે હાલમાં જોખમી સ્થિતિમાં નથી, પરંતુ નજીકના ભવિષ્યમાં જોખમમાં મૂકાઈ શકે છે. - જરખ, ઘુડખર વગરે.
- **Least Concerned (LC)** : જે પ્રજાતિઓ હજુ પણ જંગલમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં છે અને જેના સંરક્ષણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાની જરૂરિયાત નથી એવી ચોક્કસ પ્રજાતિઓને આ વર્ગીકરણ હેઠળ રાખવામાં આવી છે. - નીલગાય, હરણ, કાળિયાર વગરે.
- **Critically Endangered (CR)** : એવી પ્રજાતિઓ કે જે જંગલમાં લુપ્ત થવાના અત્યંત જોખમનો સામનો કરે છે. ચિત્તો, ખડમોર
- **Data Deficient (DD)** : સંરક્ષણની સ્થિતિનું યોગ્ય મૂલ્યાંકન કરવા માટે અપૂરતી માહિતી હોય. ઉદા. વાંદરા

જળક્ષેત્રમાં સુશાસન : ગુજરાત

- ભારતની આર્થિક વૃદ્ધિનું એન્જિન ગણાતા ગુજરાત રાજ્યમાં 21મી સદીના પહેલા દાયકામાં પાણી ખેંચ ધરાવતા રાજ્યમાંથી જળસુરક્ષા ધરાવતા રાજ્યમાં પરિવર્તન આવ્યું છે. આ માટે લીધેલા પગલાં નીચે મુજબ છે ;
 1. કૃષિ ક્ષેત્રે - સૂક્ષ્મ સિંચાઈ
 - Participatory Irrigation Management
 - 'બુંદ દીઠ, વધારે પાક' અભિયાન
 - જ્યાં વરસાદ પડે, ત્યાં તેના પાણીનો સંચય કરવો
 - સુજલામ, સુફલામ જલ અભિયાન
 - SAUNI યોજના (સૌરાષ્ટ્ર નર્મદા અવતરણ ઈરિગેશન)
 2. અટલ ભૂજલ યોજના
 3. પ્રધાનમંત્રી કૃષિ સિંચાઈ યોજના
 4. કેચ ધ રેઈન અભિયાન
 5. જલશક્તિ અભિયાન
 6. નમામિ ગંગે અભિયાન
 7. જલ જીવન મિશન : હર ઘર જલ
 8. નેશનલ પ્રોજેક્ટ ઓન એક્વિફાયર મેનેજમેન્ટ (NAQUIM)

ગ્રીન ટેલિકોમ

- ટેલિકોમ સેવાઓ આપણા જીવનનો એક અભિન્ન ભાગ છે, જે લોકો અને વસ્તુઓને કોલ, SMS અને ઇન્ટરનેટ દ્વારા એકબીજા સાથે જોડે છે.

5G ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ

1. ઊર્જા કાર્યક્ષમતા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત
2. ટેલિકોમ અને બ્રોડબેન્ડ સેવાઓ પ્રદાન કરવામાં મદદરૂપ
3. સ્પેક્ટ્રમના ઉપયોગમાં લવચિકતા રહેશે, જે વાયરલેસ કોમ્યુનિકેશન માટે આવશ્યક ઘટક છે.

નેટવર્ક પરિચાલનોનો કાર્યક્ષમ ઉપયોગ

1. સેલ સ્વિચ ઓફ ટેકનિકો - ઉપયોગમાં ન હોય ત્યારે રેડિયો ફ્રીક્વન્સી શૂંખલાઓને બંધ કરવી
2. AI નો ઉપયોગ કરીને સ્માર્ટ શટડાઉન ટેકનિકો રજૂ કરવી
3. સિંગલ રેડિયો એક્સેસ નેટવર્ક પ્લેટફોર્મનો ઉપયોગ કરવો.
4. જૂની થઈ ગયેલી 2G, 3G ટેકનોલોજી આધારિત સિસ્ટમો બંધ કરવી અથવા તેનો વપરાશ ઘટાડી દેવો.
5. ડાઈનેમિક સ્પેક્ટ્રમ શેરિંગ ટેકનિકોનો ઉપયોગ કરવો

- નેટવર્ક ઓટોમેશનને સમર્થન આપવા માટે AI અને મશીન લર્નિંગ ટેકનિકનો ઉપયોગ કરવો.
- AI ક્ષમતાઓ સાથે સેલ્ફ-ઓર્ગનાઇઝિંગ નેટવર્ક્સનો ઉપયોગ કરવો.

ઊર્જાના અક્ષય સ્ત્રોતો તરફ સ્થળાંતરણ કરવું

- સૌર ઊર્જા – હાઇબ્રિડ મોડલ – ગ્રીડ અને સોલર સેલ બંનેમાંથી પાવર

- પવન ઊર્જા – વિન્ડ ટર્બાઇન
- જીઓ થર્મલ પાવર – હીટ પંપ સિસ્ટમ્સ ઈન્સ્ટોલ પ્રોજેક્ટ
- બળતણ સેલ
- અન્ય આવિષ્કારી ઉકેલો : વીજળી ઉત્પન્ન કરવા માટેના ટર્બાઇન ચલાવવા માટે મોજાની તરંગ શક્તિ, ટાઇડલ પાવર અને સમુદ્ર પ્રવાહોનો ઉપયોગ કરી શકાય.

FACT - SHEET

GS – 2

(1) Project 39-A study

- The Death Penalty India Report
- ભેદભાવ – મૃત્યુદંડની સજા મેળવતાં અપરાધીઓ પૈકી 76 % એ અનુસૂચિત જાતિ – જનજાતિ કે લઘુમતી તબક્કાના લોકો હોય છે.
- જ્યારે 62 % એવા અપરાધીઓ હોય છે જેમણે માધ્યમિક શિક્ષણ પૂર્ણ કરેલ નથી.

(2) NCRB (National Crime Records Bureau)

- માનવ બલિદાન – 2021 – 5 લોકોના મૃત્યુ
- મેલી વિદ્યા / જાદુ વિદ્યાને લીધે માનવ બલિદાનના કેસ – 2021 – 68
- ઓનર કિલિંગ – 2020 – 25 કેસ
2021 – 33 કેસ

(3) ચુકાદો

- મહિલા અધિકાર સંદર્ભે
- (1) T Sareetha Vs. Venkala Subbaiah
- આંધ્રપ્રદેશ હાઇકોર્ટ-શારીરિક સંબંધ માટે મહિલાને દબાણ કરવું એ તેના અધિકારનું હનન કરવા બરાબર છે.

GS – 3

(1) રાષ્ટ્રીય હરિત પ્રાધિકરણ(NGT)

- યમુના નદીના કુલ પ્રવાહ પૈકી વઝીરાબાદ અને ઓખલા વચ્ચેનો 14 % પ્રવાહ એ 76 % પ્રદૂષણ ધરાવે છે.
- Pollution Free Yamuna by 2025 પ્રોજેક્ટ શરૂ કરવામાં આવ્યો.

(2) કૃષિ

- ભારત એ વૈશ્વિક યોખા વેપારમાં 40 % હિસ્સો ધરાવે છે ઉપરાંત 130 કરતાં વધુ દેશોમાં નિકાસ કરે છે.
- પ્રક્રિયાગત બિનકાર્યક્ષમતા (Procedural Inefficiencies)ના

લીધે ભારતમાં દર વર્ષે 5 -7 % ઉત્પાદિત અનાજ તેમજ 11 % તાજી (Fresh) પેદાશોનો વ્યય થાય છે.

- કૃષિક્ષેત્રની ખામીઓ – ખાદ્ય સુરક્ષા પર અસર

(3) આરોગ્ય

- LANCET report - calling for radical action to end stigma and discrimination mental health
- માનસિક રોગનો ભોગ બનેલા લોકોમાંથી 90 % લોકો પર સમાજના ભેદભાવભર્યા વાતાવરણ અને લાંછન (stigma)ની નકારાત્મક અસર થાય છે.

(4) જળવાયુ પરિવર્તન

- Living planet Report by world wildlife fund
- રિપોર્ટના તારણો

i) 1970 અને 2018 ની વચ્ચે વન્યજીવોની સંખ્યામાં 69% નો ઘટાડો નોંધાયો છે.

ii) જૈવ વિવિધતાના નુકસાન સંદર્ભે હિમાલયના વિસ્તારો અને પશ્ચિમઘાટ એ સૌથી વધુ સંવેદનશીલ છે .

iii) 1970 અને 2018 ની વચ્ચે મીઠા પાણીની જીવસૃષ્ટિમાં સરેરાશ 83 % નો ઘટાડો નોંધાયો છે.

iv) વન્યજીવોની ઘટતી સંખ્યાના મુખ્ય કારણો :

(a) જમીન વપરાશની પદ્ધતિમાં થતાં ફેરફારો

(b) આક્રમક પ્રજાતિઓ (invasive species)

(c) પ્રદૂષણ, શોષણ, આબોહવા પરિવર્તન અને રોગ

v) IUCN red list અનુસાર સાયકલ્સ (બીજ છોડનો એક પ્રાચીન જૂથ) એ સૌથી વધુ જોખમી પ્રજાતિઓમાં સમાવિષ્ટ છે. ઉપરાંત પરવાળાના ખરાબાના ઘટાડાનો દર પણ સૌથી વધુ છે.

(5) હવા પ્રદૂષણ

- Commission Air Quality Management Report

રિપોર્ટના તારણો

i) દર વર્ષે પંજાબ અને હરિયાણામાં 27 મિલિયન ટન ડાંગરના

ભૂસાનું ઉત્પાદન થાય છે.

ii) જેમાંથી 75% અથવા 20 મિલિયન ટન ભૂસું એ બાસમતી સિવાયના ચોખામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે જેમાં સિલિકાનું પ્રમાણ વધુ હોવાથી ઢોરના ખોરાકમાં થતો નથી.

iii) આશરે 11 મિલિયન ટન ડાંગરના ભૂસાનો ઉપયોગ પુનઃખેત પ્રવૃત્તિમાં થાય છે, બાકીનું બાળી દેવામાં આવે છે જે દિલ્લીમાં વાયુ પ્રદૂષણનું મુખ્ય કારણ બને છે.

(6) લોજિસ્ટિક્સ ક્ષેત્ર

i) આશરે 22 મિલિયન લોકોની રોજગારી પૂરી પાડે છે.

ii) 10 % અપ્રત્યક્ષ લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચમાં ઘટાડો થતાં 5 - 8 % નિકાસના ક્ષેત્રોમાં વધારો નોંધાય છે.

iii) વર્તમાન લોજિસ્ટિક્સ ખર્ચ - ભારતમાં - GDP નો 14 %

➤ વિકસિત અર્થતંત્રમાં માત્ર 8 % - 10 % ખર્ચ

iv) ભારતમાં નવી દિલ્લીથી મુંબઈ જતાં 22 કલાક જેટલો સમય લાગે છે, જ્યારે સરખા અંતર પર જ હોવા છતાં બેઈજિંગથી શાંઘાઈ જતા માત્ર 12.5 કલાક થાય છે.

v) લીધેલા પગલાં

(a) FASTag

(b) Turant customs

(c) RFID tagging at all EXIM bound containers

(d) ICETRAK

(e) ICEDASH

(7) ગ્લોબલ હંગર ઈન્ડેક્સ - 2022

- ભારતનો ક્રમાંક -107 / 121 દેશો, પાછલા વર્ષમાં ભરતનો ક્રમોંક 101 હતો.
- ભારતનો સ્કોર 29.1 છે, જે ગંભીર સ્થિતિમાં આવે છે.

(8) ઊર્જા

- ગુજરાત ભારતમાં રહેવાસી રૂફ-ટોપ સોલર ઈન્સ્ટોલેશનમાં પ્રથમ ક્રમ ધરાવે છે.
- ગુજરાત ભારતની કુલ રહેવાસી રૂફ-ટોપ સોલર ઈન્સ્ટોલેશન ક્ષમતાના 84% હિસ્સો ધરાવે છે.
- ભારતમાં કુલ 1385.82 MW રહેવાસી રૂફ-ટોપ સોલર ઈન્સ્ટોલેશન છે, જેમાં ગુજરાતમાં 1155.66 MW રહેવાસી રૂફ-ટોપ સોલર ઈન્સ્ટોલેશન છે.

(9) ખાંડ ઉદ્યોગ

- ભારત વિશ્વના સૌથી મોટા ખાંડ ઉત્પાદક અને ખાંડ ઉપભોક્તા દેશ તરીકે ઉભરી આવ્યું છે.
- શેરડીનું ઉત્પાદન : 5000 લાખ મેટ્રિક ટન (LMT) થવાનો વિક્રમ રેકોર્ડ બન્યો છે.
- ખાંડની નિકાસ : સૌથી વધારે 109.8 LMT રહી છે, જેનાથી 40 હજાર કરોડનો આર્થિક ફાયદો થયો છે.

GPSC દ્વારા
લેવાતી વર્ગ 1 & 2ની
મુખ્ય પરીક્ષાના
અભ્યાસક્રમ મુજબ
તૈયાર કરેલ પુસ્તકો

**77779
91348**

NEWS IN SHORT

1. ઈ-કોમર્સ જાયન્ટ એમેઝોને 420 મેગાવોટ (MW)ની સંયુક્ત ઉર્જા ક્ષમતા સાથે રાજસ્થાનમાં ત્રણ નવા સૌર ફાર્મ સ્થાપવાની જાહેરાત કરી, જેને બ્રૂકફીલ્ડ રિન્યુએબલ પાર્ટનર્સ દ્વારા વિકસાવવામાં આવશે.
2. ભારતની જાહેર ક્ષેત્રની ધિરાણકર્તા UCO બેંક એવી પ્રથમ બેંક બની છે, કે જેણે રૂપિયાના વેપાર માટે ભારતીય રિઝર્વ બેંકની મંજૂરી મેળવી હોય.
3. સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલયે 'Sign Learn' નામની ભારતીય સાઈન લેંગ્વેજ (ISL) ડિક્શનરી મોબાઈલ એપ્લિકેશન લોન્ચ કરી છે.
4. ચીન દ્વારા ચંદ્ર પર 'Changesite-(Y)' નામનું 'લુનર ક્રિસ્ટલ' શોધવામાં આવ્યું.
5. આસામ સરકાર દ્વારા સળગાવવામાં આવેલ ગેંડાના શિંગડામાંથી એકઠી કરેલી રાખનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવેલ ત્રણ ગેંડાની મૂર્તિઓ 'Abode of the Unicorns' આસામના કાઝીરંગા નેશનલ પાર્કમાં લોન્ચ કરવામાં આવી.
6. કેન્દ્રીય પર્યાવરણ મંત્રાલયે 2026 સુધીમાં નેશનલ ક્લીન એર પ્રોગ્રામ (NCAP) હેઠળ આવરી લેવામાં આવતાં શહેરોમાં રજકણોની સાંદ્રતામાં 40%નો ઘટાડો કરવાનો નવો લક્ષ્યાંક નક્કી કર્યો છે.
7. ઉત્તર પ્રદેશને આરોગ્ય સુવિધા રજિસ્ટરમાં વિવિધ આરોગ્ય સુવિધાઓ ઉમેરવા બદલ આયુષ્માન ઉત્કૃષ્ટ પુરસ્કાર 2022 એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.
8. ઓડિશા દ્વારા સૌપ્રથમ એવો જનજાતિનો જ્ઞાનકોશ બહાર પાડવામાં આવ્યો.
9. કેન્દ્ર સરકારે ગરીબી રેખા (BPL)ની નીચેનાં લોકો માટે મફત અન્ન-અનાજ યોજનાને વધુ ત્રણ મહિના માટે 31 ડિસેમ્બર, 2022 સુધી લંબાવવાનો નિર્ણય કર્યો છે.
10. કેરળની પુલ્લમપરા ગ્રામપંચાયત સંપૂર્ણ ડિજિટલ સાક્ષરતા પ્રાપ્ત કરનારી દેશની પ્રથમ પંચાયત બની.
11. વર્લ્ડ ઈન્ટેલેક્યુઅલ પ્રોપર્ટી ઓર્ગેનાઈઝેશન (WIPO) દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા રેન્કિંગ અનુસાર, ગ્લોબલ ઈનોવેશન ઈન્ડેક્સ 2022માં ભારત 132 દેશોમાંથી 40મા ક્રમે રહ્યું.
12. સેન્ટ્રલ બ્યૂરો ઓફ ઈન્વેસ્ટિગેશને ગેરકાયદેસર ડ્રગ હેરફેરના નેટવર્ક સામે બહુ-તબક્કાનું 'ઓપરેશન ગરુડ' શરૂ કર્યું.
13. કાવેરી નદીમાં (મેટ્રુર ડેમ નજીક) 'Pangasius icaria' નામે નવી ખાદ્ય કેટફિશ પ્રજાતિની શોધ કરવામાં આવી.
14. 'સ્વચ્છ સર્વેક્ષણ એવોર્ડ્સ 2022'માં શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરનારા રાજ્યોની શ્રેણીમાં ઈન્દોરને સતત છઠ્ઠી વખત સૌથી સ્વચ્છ શહેર જાહેર કરવામાં આવ્યું. તે પછી સુરત અને નવી મુંબઈનો નંબર આવે છે.
15. નાણા મંત્રાલય દ્વારા જારી કરાયેલ ડ્રાફ્ટ માર્ગદર્શિકા મુજબ, પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકો (RRBs) સ્ટોક એક્સચેન્જમાં સૂચિબદ્ધ કરવા અને ભંડોળ એકત્ર કરવા માટે પાત્ર ઠરશે, જો તેઓની પાસે પાછલા ત્રણ વર્ષમાં ઓછામાં ઓછી રૂ.300 કરોડની નેટવર્થ હોય.
16. પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલયે કુનો પાલપુર નેશનલ પાર્ક (મધ્યપ્રદેશ) અને અન્ય યોગ્ય નિયુક્ત વિસ્તારોમાં ચિત્તાના પ્રવેશ પર દેખરેખ રાખવા માટે એક ટાસ્ક ફોર્સની રચના કરી છે. નેશનલ ટાઈગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટી (NTCA) ચિત્તા ટાસ્ક ફોર્સના કામમાં મદદ કરશે. ટાસ્ક ફોર્સ બે વર્ષના સમયગાળા માટે અમલમાં રહેશે.
17. ભારતીય રેલવેએ 'Trains At A Glance (TAG)' નામે નવું ઓલ ઈન્ડિયા રેલ્વે ટાઈમ ટેબલ બહાર પાડ્યું.
18. ભારતનાં રાષ્ટ્રપતિ શ્રીમતી દ્રૌપદી મુર્મૂએ બેંગલુરુમાં હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ (HAL)ની સંકલિત કાયોજેનિક એન્જિન ઉત્પાદન સુવિધાનું ઉદ્ઘાટન કર્યું.
19. સૌપ્રથમ વાર ભારત દ્વારા આર્મેનિયાને મિસાઈલ, રોકેટ અને દાડગોળો જેવાં લશ્કરી સાધનોની નિકાસ કરવામાં આવશે.
20. ભારતીય ચૂંટણી પંચે મતદાર જાગૃતિ માટે ઓલ ઈન્ડિયા રેડિયોના સહયોગથી રેડિયો શ્રેણી 'મતદાતા જંકશન' શરૂ કરી.
21. INS સુનયના દ્વારા સેશેલ્સ ખાતે સંયુક્ત મેરિટાઈમ ફોર્સિસ (CMF) ક્વાયતમાં ભાગ લેવામાં આવ્યો.
22. ટેસ્લાના સ્થાપક એલન મસ્ક દ્વારા સૌપ્રથમ એવા આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ (AI) સોફ્ટવેર અને સેન્સર્સકૃત 'Optimus' નામે હ્યુમેનોઈડ રોબોટનું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું.
23. ડેરી જાયન્ટ અમૂલે કતાર ખાતે 20 નવેમ્બરથી શરૂ થઈ રહેલા ફિફા વર્લ્ડ કપ માટે આર્જેન્ટિના ફૂટબોલ ટીમના પ્રાદેશિક સ્પોન્સર તરીકે કરાર કર્યા છે.
24. યુનાઈટેડ નેશન્સ કોન્ફરન્સ ઓન ટ્રેડ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ (UNCTAD)ના વાર્ષિક વેપાર અને વિકાસ અહેવાલ મુજબ વર્ષ 2022 માટે 5.7% અને વર્ષ 2023 માટે 4.7% વૃદ્ધિનો અંદાજ દર્શાવવામાં આવ્યો છે.
25. ગુજરાતના મોઢેરાને ભારતનું પ્રથમ 24x7 સૌર ઉર્જાથી ચાલતું ગામ જાહેર કરાયું.
26. ભારતીય મહિલા અંડર 17 ફૂટબોલ ટીમને સમર્થન આપવા માટે #KickOffTheDream નામનું અભિયાન શરૂ કરવામાં આવ્યું.
27. લિંગ આધારિત હિંસા અને અસમાનતા અંગે જાગૃતિ લાવવા માટે ભારતીય મહિલા અધિકાર કાર્યકર્તા સૃષ્ટિ બક્ષીને

તાજેતરમાં જર્મનીના બોન ખાતે આયોજિત સંયુક્ત રાષ્ટ્ર ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંક (UNSDG) એક્શન એવોર્ડ્સમાં 'એન્જમેકર' એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવ્યો.

28. પૂર્વી લદાખમાં વાસ્તવિક નિયંત્રણ રેખા (Line of Actual Control) પરના ગોગરા હોટ સ્પ્રિંગ્સ વિસ્તારમાં તાજેતરમાં પર્વત પ્રહાર યુદ્ધ ક્વાયતનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
29. સમુદ્રમાં ડાઇવિંગ અને સબમરીન બચાવ કામગીરી હેતુથી હિન્દુસ્તાન શિપયાર્ડ લિમિટેડ, વિશાખાપટ્ટનમ દ્વારા નિર્મિત (લગભગ 80% સ્વદેશી સામગ્રીની મદદથી તૈયાર) બે ડાઇવિંગ સપોર્ટ વેસલ્સ (DSV) 'નિસ્તાર' અને 'નિપુણ'ને વિશાખાપટ્ટનમ ખાતે લોન્ચ કરવામાં આવી.
30. કેન્દ્રીય યુવા બાબતો અને રમતગમત મંત્રી અનુરાગ સિંહ ઠાકુર દ્વારા હિમાચલ પ્રદેશના બિલાસપુરના કોલડમ બર્મનામાં સૌપ્રથમ એવા વોટર સ્પોર્ટ્સ સેન્ટરનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું.
31. ઈન્ટરનેશનલ ફાઇનાન્સ કોર્પોરેશન (IFC) દ્વારા ખાદ્ય કટોકટીને નિયંત્રિત કરવાના ભાગરૂપે અને ખાદ્ય ઉત્પાદનને વેગ આપવા માટે ખાનગી ક્ષેત્રની ક્ષમતાને મજબૂત કરવા માટે તાજેતરમાં વૈશ્વિક ખાદ્ય સુરક્ષા પ્લેટફોર્મ શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.
32. વૃદ્ધોની માનસિક સુખાકારી સુનિશ્ચિત કરવા NIMHANS અને હેલ્પએજ ઈન્ડિયા દ્વારા સંયુક્ત રીતે 'સાર્થક' પહેલનો અમલ કરાવવામાં આવી રહ્યો છે, જે નર્સો, આરોગ્યસંભાળ કાર્યકરો અને સ્વયંસેવકોને વૃદ્ધ માનસિક સ્વાસ્થ્ય પર તાલીમ પૂરી પાડે છે.
33. અમેરિકન સંશોધકોની ટીમ દ્વારા તાજેતરમાં સોચી નેશનલ પાર્કમાં રશિયન ચામાચીડિયામાં કોરોનાવાયરસનો ખોસ્તા-2 પ્રકારની પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે. ખોસ્તા -2 ને કોરોનાવાયરસ પરિવારના સભ્ય 'sarbecovirus' તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યું છે.
34. સેન્ટ્રલ બ્યૂરો ઓફ ઈન્વેસ્ટિગેશન દ્વારા ઓનલાઇન ચાઇલ્ડ સેફ્ટ્યુઅલ એબ્યુઝ મટીરીયલ્સના ફેલાવાને રોકવા માટે ઓપરેશન 'મેઇ ચક્ર' શરૂ કરવામાં આવ્યું.
35. શિક્ષણ અને કૌશલ્ય વિકાસ મંત્રી ધર્મેન્દ્ર પ્રધાન દ્વારા ચામડા ઉદ્યોગ માટે સ્કિલિંગ, લર્નિંગ, એસેસમેન્ટ અને નોકરીની તકો માટે વન-સ્ટોપ સર્વિસ પૂરી પાડતી SCALE (Skill Certification Assessment for Leather Employees) એપ્લિકેશન લોન્ચ કરવામાં આવી. લેધર સ્કિલ સેક્ટર કાઉન્સિલ દ્વારા આ એપ્લિકેશન વિકસાવવામાં આવી છે.
36. બ્રિટિનની સંસદમાં સૌપ્રથમ વાર હ્યુમેનોઇડ રોબોટ 'આઈદા (Ai-Da)' દ્વારા આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ રચનાત્મક ઉદ્યોગ માટે કોઈ ખતરો છે કે કેમ? તે બાબતે ભાષણ આપવામાં આવ્યું હતું.
37. ભારતના રાષ્ટ્રપતિશ્રી દ્વારા બંધારણના અનુચ્છેદ 124 મુજબ ન્યાયમૂર્તિ ડી.વાય.ચંદ્રયૂડને સર્વોચ્ચ અદાલતના 50મા મુખ્ય ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા છે. તે 9 નવેમ્બરના

રોજ તેમનો ચાર્જ સંભાળશે.

38. 90 વર્ષમાં સૌપ્રથમવાર રાષ્ટ્રીય રાજધાની દિલ્હીની બહાર ચંદીગઢ ખાતે એરફોર્સ ડે (8 ઓક્ટોબર)ની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી. અહીં આયોજિત ઈવેન્ટ દરમિયાન ઈન્ડિયન એર ફોર્સની 'વેપન સિસ્ટમ બ્રાન્ચ' નામની નવી ઓપરેશનલ શાખાની રચનાની પણ જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
39. ગુજરાત સરકાર દ્વારા ગુજરાત વિદ્યાપીઠના કુલપતિ તરીકે રાજ્યપાશ્રી આચાર્ય દેવવ્રતની નિમણૂક કરવાનો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો છે. તે સેવા સંસ્થાના સંથાપક ઈલા ભટ્ટના અનુગામી તરીકેનો હોદ્દો સંભાળશે. ગુજરાત વિદ્યાપીઠની સ્થાપના 1920ના વર્ષમાં મહાત્મા ગાંધી દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
40. રાષ્ટ્રપતિ દ્રૌપદી મુર્મૂ દ્વારા IIT ગુવાહાટી ખાતે પરમ કામરૂપ સુપર કમ્પ્યુટર નામની સુવિધાનું અને SAMEER (Society for Applied Microwave Electronics and Research) લેબોરેટરીનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું. પરમ કામરૂપ સુપર કમ્પ્યુટર હવામાન અને આબોહવા, બાયોઈન્ફોર્મેટિક્સ, કોમ્પ્યુટેશનલ કેમિસ્ટ્રી, મોલેક્યુલર ડાયનેમિક્સ, AI અને મશીન લર્નિંગ, ડેટા સાયન્સ વગેરે સહિત વિવિધ વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રોમાં સંશોધન કરવામાં મદદ કરશે.
41. વાંદરાઓના પૂર્વજ ગણાતા એવા 'સ્લેન્ડર લોરિસ'ના સંરક્ષણ હેતુથી તમિલનાડુ સરકારે હાલમાં જ કરુર અને ડિંડીગુલ જિલ્લામાં સ્થિત 11,806 હેક્ટરના જંગલને કદાવુર સ્લેન્ડર લોરિસ અભયારણ્ય નામે ઘોષિત કર્યું છે.
42. ચીન દ્વારા જીયુક્વાન સેટેલાઈટ લોન્ચ સેન્ટરથી લોંગ માર્ચ-2ડી કેરિયર રોકેટ પરથી વિશ્વના સૌપ્રથમ એવું અદ્યતન અવકાશ-આધારિત સોલાર ઓબ્ઝર્વેટરી (ASO-S) 'Kuafu-1' સૌર ટેલિસ્કોપ લોન્ચ કરવામાં આવ્યું.
43. વર્લ્ડ ઈકોનોમિક ફોરમ, યુનિસેફ અને યુવાહ (જનરેશન અનલિમિટેડ ઈન્ડિયા) દ્વારા સંયુક્ત રીતે એજ્યુકેશન 4.0 ઈન્ડિયા રિપોર્ટ બહાર પાડવામાં આવ્યો.
44. યુનાઈટેડ નેશન્સ ફૂડ એન્ડ એગ્રીકલ્ચર ઓર્ગેનાઈઝેશન (FAO) દ્વારા તાજેતરમાં 'The Global Forest Sector Outlook 2050: Assessing future demand and sources of timber for a sustainable economy' શીર્ષક હેઠળનો અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો.
45. ડેરી જાયન્ટ અમૂલને મલ્ટિ-સ્ટેટ કોઓપરેટિવ સોસાયટી (MSCS) બનાવવાના ઉદ્દેશ્યથી તેને અન્ય પાંચ સહકારી મંડળીઓ સાથે મર્જ કરવામાં આવશે. 1946ના વર્ષમાં અમૂલની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
46. IMFએ ભારતની ડાયરેક્ટ બેનિફિટ ટ્રાન્સફર સ્કીમને 'લોજિસ્ટિકલ માર્વેલ' તરીકે ઓળખાવી.

47. તાજેતરમાં યુ.એન. દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા નિવેદન અનુસાર ભારતમાં ગરીબ લોકોની સંખ્યામાં 2005-06 અને 2019-21 વચ્ચે લગભગ 415 મિલિયનનો ઘટાડો થયો છે.
48. યુનાઈટેડ નેશન્સ ઓફિસ ફોર ડિઝાસ્ટર રિસ્ક રિડક્શન અને વિશ્વ હવામાન સંસ્થા દ્વારા સંયુક્ત રીતે 'Global Status of Multi-Hazard Early Warning Systems — Target G' શીર્ષક હેઠળ અહેવાલ પ્રકાશિત કરાયો.
49. ભારતીય કોમ્પ્યુટર ઇમરજન્સી રિસ્પોન્સ ટીમ (CERT-In) અને Power-CSIRT દ્વારા સંયુક્ત રીતે તાજેતરમાં PowerEX નામની સાયબર સુરક્ષા ક્વાયતનું આયોજન કરવામાં આવ્યું.
50. મણિપુર રાજ્ય સરકાર દ્વારા ચારથી વધુ બાળકો ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિને સરકારી યોજનાઓ અને સરકારી લાભાર્થી કાર્યક્રમોમાંથી બાકાત રાખવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે.
51. ગૃહ મંત્રીએ મધ્યપ્રદેશના ભોપાલમાં દેશમાં પહેલી વખત હિન્દીમાં MBBS કોર્સ શરૂ કર્યો. તેમણે હિન્દી ભાષામાં MBBS કોર્સ બુક્સનું પ્રથમ સંસ્કરણ લોન્ચ કર્યું.
52. નાગરિક ઉદ્ધયન મંત્રી જ્યોતિરાદિત્ય એમ. સિંઘિયા દ્વારા શેર-એ-કાશ્મીર ઇન્ટરનેશનલ કોન્ફરન્સ સેન્ટર, શ્રીનગર ખાતે 'હેલિકોપ્ટર્સ ફોર લાસ્ટ માઈલ કનેક્ટિવિટી' થીમ હેઠળ 4થી હેલી-ઈન્ડિયા સમિટ 2022નું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું.
53. રોજર બિન્ની BCCINA 36મા અધ્યક્ષ તરીકે ચૂંટાયા. તેઓ સૌરવ ગાંગુલીના અનુગામી તરીકેનો હોદ્દો સંભાળશે. BCCINA સેક્રેટરી તરીકે જય શાહ યથાવત રહેશે.
54. ફાર્મા કંપનીઓ સાથેના પ્રશ્નોના નિરાકરણ માટે વી.કે.પોલની અધ્યક્ષતામાં પાંચ સદસ્યવાળી પેનલનું ગઠન કરવામાં આવ્યું.
55. કોર્પોરેટ બાબતોના મંત્રાલયે 'નાની કંપનીઓ'ની ચૂકવેલ મૂડી માટે શ્રેશોલ્ડમાં સુધારો કર્યો છે. નવા સુધારા મુજબ પેઈડ અપ કેપિટલ માટે આવા શ્રેશોલ્ડનું મૂલ્ય 4 કરોડથી વધુ નહીં અને ટર્નઓવરનું મૂલ્ય 40 કરોડથી વધુ નહીંની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
56. ભારત અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના કોસ્ટ ગાર્ડ્સ દ્વારા ચેન્નઈના દરિયાકાંઠે 'અભ્યાસ' ક્વાયત હાથ ધરવામાં આવી.
57. અમિત શાહ દ્વારા લેકાવાડા, ગાંધીનગર ખાતે GTU નવા કેમ્પસનો શિલાન્યાસ કરવામાં આવ્યો.
58. 16-18 ફેબ્રુઆરી 2023 દરમિયાન મુંબઈ ખાતે વર્લ્ડ સ્પાઈસ કોંગ્રેસ (WSC)ની 14મી આવૃત્તિનું આયોજન કરવામાં આવશે.
59. પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ તેમજ આવસ અને શહેરી બાબતોના કેન્દ્રીય મંત્રીશ્રી દ્વારા પંજાબના સંગરુરના લેહરાગાગા ગામમાં એશિયાના સૌથી મોટા કમ્પ્રેસ્ડ બાયો ગેસ (CBG) પ્લાન્ટનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું.
60. 22મી વિશ્વ બ્લોકચેન સમિટનું આયોજન દુબઈ ખાતે કરવામાં આવ્યું.
61. એકવાર પ્રક્ષેપણ કર્યા બાદ ફરીથી ઉપયોગમાં (Reusable) લઈ શકાય તે હેતુથી ધ્રુવીય ઉપગ્રહ પ્રક્ષેપણ વાહન (PSLV) ની જગ્યાએ (તેના ફેરબદલમાં) નેક્સ્ટ જનરેશન લોન્ચ વ્હીકલ (NGLV) નામે પ્રક્ષેપણ વાહન વિકસાવવામાં આવી રહ્યું છે.
62. પશ્ચિમ બંગાળ, ઓડિશા, છત્તીસગઢ, મહારાષ્ટ્ર અને તમિલનાડુમાં surface Coal Gasification (SCG) પ્રોજેક્ટ્સ સ્થાપિત કરવાની યોજના અંતર્ગત કોલ ઈન્ડિયા લિમિટેડ BHEL, IOCL, અને GAIL (India) Ltd સાથે MoU પર હસ્તાક્ષર કર્યા.
63. બાંગ્લાદેશ દ્વારા ગ્લોબલ યુથ ક્લાઈમેટ સમિટનું આયોજન કરવામાં આવ્યું.
64. યુરોપિયન યુનિયનની સંસદે રશિયાના આક્રમણ સામે પ્રતિકાર કરવા બદલ યુક્રેનના લોકોને સાખારોવ પુરસ્કાર એનાયત કર્યો.
65. દક્ષિણ કોરિયાએ 'ANASIS-II' નામનો તેનો પ્રથમ લશ્કરી સંચાર ઉપગ્રહ સફળતાપૂર્વક લોન્ચ કર્યો.
66. 23 ઓક્ટોબરે વિશ્વભરમાં 7મા આયુર્વેદ દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવી.
67. વડાપ્રધાનશ્રીએ ગુજરાતના બનાસકાંઠા જિલ્લામાં ડીસા ખાતે નવા એરબેઝનો શિલાન્યાસ કર્યો.
68. ભારત સરકારે સરકારી કચેરીઓ અને વિભાગોમાં બાકી રહેલ વહીવટી કાર્યો અને ફાઈલ વર્કના સમયસર નિકાલ માટે પેન્ડિંગ ઘટાડવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને 2જી ઓક્ટોબરથી 31મી ઓક્ટોબર, 2022 દરમિયાન વિશેષ ઝુંબેશ 2.0 ચલાવ્યું.
69. કેન્દ્રીય પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રી હરદીપ સિંહ પુરીએ તાજેતરમાં જર્મનીની અગ્રણી બાયો-એનર્જી કંપનીઓમાંની એક એવી વર્બિયો એજીના ફોરેન ડાયરેક્ટ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ (FDI)ની ભાગીદારીમાં પંજાબના લેહરાગાગામાં એશિયાના સૌથી મોટા કમ્પ્રેસ્ડ બાયો ગેસ (CBG) પ્લાન્ટનું ઉદ્ઘાટન કર્યું.
70. મધ્યપ્રદેશ વાઈલ્ડલાઈફ બોર્ડે તાજેતરમાં દુર્ગાવતી ટાઈગર રિઝર્વ નામના નવા ટાઈગર રિઝર્વની સ્થાપનાને મંજૂરી આપી છે.
71. યુ.એસ. દ્વારા હોલીવુડમાં કાર્યરત ચાઈનીઝ-અમેરિકન મૂવી સ્ટાર અન્ના મે વોંગનો ક્લોઝ-અપ ઈમેજ દર્શાવતો ક્વાર્ટર-ડોલરનો સિક્કો જાહેર કરાયો. આવું સન્માન મેળવનાર તેઓ પ્રથમ એશિયન-અમેરિકન એક્ટ્રેસ બન્યાં છે.
72. તાજેતરમાં ગુજરાતમાં આયોજિત Def-EXPO 2022ના ભાગરૂપે આયોજિત 2જી ઈન્ડિયા-આફ્રિકા ડિફેન્સ ડાયલોગ (IADD) દરમિયાન કેન્દ્રીય સંરક્ષણ મંત્રી રાજનાથ સિંહ દ્વારા ભારત-આફ્રિકા સુરક્ષા ફેલોશિપ પ્રોગ્રામની શરૂઆત કરવામાં આવી, જે આફ્રિકન સ્કોલર્સને ભારતમાં સંરક્ષણ અને સુરક્ષાના પાસાઓ પર સંશોધન કરવાની તક આપશે.
73. શ્રીલંકાના શેહાન કરુણાતિલાકાએ 'માલી અલ્મેડાના સાત ચંદ્ર' માટે બુકર પુરસ્કાર જીત્યો. યુનાઈટેડ કિંગડમ અને આયર્લેન્ડમાં

અંગ્રેજીમાં પ્રકાશિત પુસ્તક માટે બુકર પ્રાઈઝ વાર્ષિક ધોરણે આપવામાં આવે છે.

- 74.23 ઓક્ટોબરના રોજ આંતરરાષ્ટ્રીય હિમ દીપડા દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવી. 23 ઓક્ટોબર, 2013ના રોજ, હિમ દીપડાના સંરક્ષણ હેતુથી બિશ્કેક ઘોષણાને 12 દેશો (કે જે, snow leopard range countries તરીકે ઓળખાય છે) દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું.
75. વૈજ્ઞાનિકોએ તાજેતરમાં Lecanemab નામની દવા વિકસિત કરી છે જે શરૂઆતી અલ્ઝાઈમર રોગથી પીડિત દર્દીઓમાં થતા જ્ઞાનાત્મક ઘટાડાને ઓછો કરશે.
76. કર્ણાટકના રાજ્યપાલ થાવરચંદ ગેહલોતે રાજ્યમાં અનુસૂચિત જાતિઓ માટે અનામત 15 ટકાથી વધારીને 17 ટકા અને અનુસૂચિત જનજાતિ માટે 3 ટકાથી વધારીને 7 ટકા કરવાના વટહુકમને સંમતિ આપી છે.
77. આનુવંશિક એન્જિનિયરિંગ મૂલ્યાંકન સમિતિએ વ્યાપારી ખેતી માટે આનુવંશિક રીતે સંશોધિત GM-સરસવને મંજૂરી આપી છે.
78. ભારત સરકારે તાજેતરમાં જાહેરાત કરી છે કે ભારતીય વાયુસેના માટે ટ્રાન્સપોર્ટ એરક્રાફ્ટ મેન્યુફેક્ચરિંગ ફેસિલિટીની સ્થાપના વડોદરામાં કરવામાં આવશે.
79. ગુજરાત રાજ્ય સરકાર દ્વારા નવી શિક્ષણ નીતિ, 2020ના અનુસંધાનમાં એન્જિનિયરિંગ, મેડિકલ તેમજ અન્ય વ્યાવસાયિક

અભ્યાસક્રમોને ગુજરાતી ભાષામાં તૈયાર કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે, જેના માટેની સમિતિના અધ્યક્ષ તરીકે ડૉ. જે.એમ. વ્યાસની નિમણૂક કરવામાં આવી છે.

80. ભારત સરકારે ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યમાં તરાઈ એલિફન્ટ રિઝર્વને મંજૂરી આપી.
81. વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા દ્વારા ગ્લોબલ ટી.બી. રિપોર્ટ 2022 બહાર પાડવામાં આવ્યો.
82. 15-17 ફેબ્રુઆરી 2023 દરમિયાન ફિજી દ્વારા 12મી વિશ્વ હિન્દી કોન્ફરન્સની 12 મી આવૃત્તિનું આયોજન કરવામાં આવશે.
83. તાજેતરમાં ભારતના વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા સૌપ્રથમ સ્વદેશી એવી ઓવર હાઉઝર મેગ્નેટોમીટર વિકસાવવામાં આવ્યું.
84. ઈન્ડોનેશિયા ખાતે પ્રથમ એસોસિએશન ઓફ સાઉથ ઈસ્ટ એશિયન નેશન (ASEN) ઈન્ડિયા સ્ટાર્ટ-અપ ફેસ્ટિવલ 2022નું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું.
85. નોબેલ પારિતોષિક સસ્મારંભ 2022માં હાજરી આપવા બદલ ઈરાન પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો.
86. કેન્દ્રીય મંત્રીશ્રી સર્બાનંદ સોનવાલે દ્વારા જમ્મુ-કશ્મીરમાં આયુષ ઉત્સવનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું.
87. બંગાળની ખાડીમાં ઉષ્ણકટિબંધીય તોફાન સિત્રાંગ સર્જાયું હતું.

Calendar Special

01 ઓક્ટોબર
આંતરરાષ્ટ્રીય કોફી દિવસ
વૃદ્ધ વ્યક્તિઓનો આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ

02 ઓક્ટોબર
આંતરરાષ્ટ્રીય અહિંસા દિવસ

02 થી 08 ઓક્ટોબર
રાષ્ટ્રીય વન્યજીવન સમાહ

03 ઓક્ટોબર
World Architecture Day
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Architecture for well-being
વિશ્વ આવાસ/વસવાટ દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Mind the Gap. Leave No one
and No place Behind

04 ઓક્ટોબર
વિશ્વ પ્રાણી દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Shared Planet

04 થી 10 ઓક્ટોબર
વિશ્વ અવકાશ સમાહ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Space and Sustainability

05 ઓક્ટોબર
વિશ્વ શિક્ષક દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
The Transformation of
Education begins with
Teachers

08 ઓક્ટોબર
ભારતીય વાયુસેના દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Transforming for the future
વિશ્વ પ્રવાસી પક્ષી દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Light Pollution

09 ઓક્ટોબર
વિશ્વ પોસ્ટ દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Post for Planet
ભારતીય વિદેશ સેવા દિવસ

10 ઓક્ટોબર
વિશ્વ માનસિક સ્વાસ્થ્ય દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Make mental health & well-being
for all a global priority

12 ઓક્ટોબર
વિશ્વ સંઘિવા દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
It's in your hands, Take Action

13 ઓક્ટોબર
આપત્તિ જોખમ ઘટાડવા માટેનો આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Early warning for all

14 ઓક્ટોબર
વિશ્વ માનક દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Shared Vision for a Better world

15 ઓક્ટોબર
વિશ્વ વિદ્યાર્થી દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
The Transformation of
education begins
with teacher

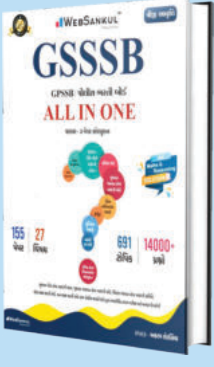
16 ઓક્ટોબર
વિશ્વ ખાધ દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Leave No One Behind
વિશ્વ એનેસ્થેસિયા દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Medication Safety

17 ઓક્ટોબર
ગરીબી નાબૂદી માટેનો આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Dignity for All in Practice

20 ઓક્ટોબર
વિશ્વ આંકડા દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Data for Sustainable
Development

24 ઓક્ટોબર
સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
End racism, Build peace

31 ઓક્ટોબર
રાષ્ટ્રીય એકતા દિવસ

GSSSB

- 2011 થી 2021 સુધીના પ્રશ્નોપત્રો નું વિષયવાદસ, તેમજ ટોપિક વાદસ સોલ્યુશન
- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, કોન્સ્ટેબલ, PSI / ASI, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ વગેરે માટે ઉપયોગી પુસ્તક

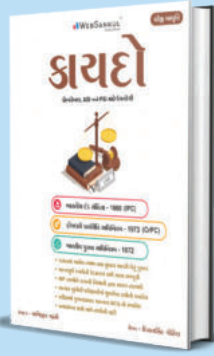
Scan to
Download
Demo Copy

કમ્પ્યુટર

- GSSSB+GPSSB+પોલીસ ભરતી બોર્ડમાં પૂછાયેલા 800+ પ્રશ્નોનો ચેપ્ટરવાઈઝ સમાવેશ
- બિનસચિવાલય, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, કોન્સ્ટેબલ, PSI / ASI માટે ઉપયોગી પુસ્તક

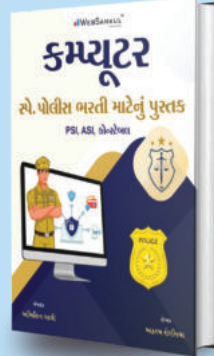
Scan to
Download
Demo Copy

કાયદો

- PSI / ASI ની મુખ્ય પરીક્ષા તથા કોન્સ્ટેબલની પરીક્ષા માટે કાયદાની વિસ્તૃત તૈયારી કરવામાં અતિ ઉપયોગી એવું પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

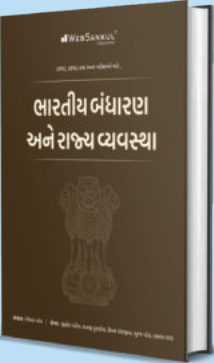

કમ્પ્યુટર

(સ્પે. પોલીસ ભરતી માટે)

- કોન્સ્ટેબલ અને PSI/ASI ની પરીક્ષાઓના અભ્યાસક્રમને ધ્યાનમાં લઈને સંક્ષિપ્તમાં અને મહત્વની બાબતો સમાવીને તૈયાર કરેલું પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

ભારતીય બંધારણ અને રાજ્ય વ્યવસ્થા

- પ્રાથમિક અને મુખ્ય પરીક્ષાના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક
- 100 થી વધુ ટેબલ અને ચાર્ટના ઉપયોગ દ્વારા માહિતીની સરળ સમજૂતી

Scan to
Download
Demo Copy

પર્યાવરણ

- UPSC, GPSC, RFO, ACF, PI, Dy.SO., STI અને GSSSB જેવી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે અતિમહત્વપૂર્ણ પુસ્તક

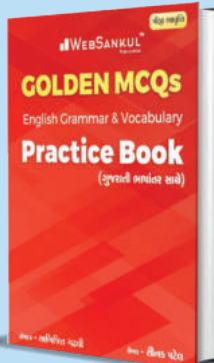
Scan to
Download
Demo Copy

All in One પેપર સેટ

- વર્ષ 2016થી અત્યાર સુધીમાં GPSC દ્વારા લેવાયેલ સિવિલ સેવાની પ્રાથમિક પરીક્ષાઓના 5500+ પ્રશ્નો
- GPSC Class 1/2, P.I., S.T.I., Dy.SO વગેરે પરીક્ષા માટે અત્યંત ઉપયોગી

Scan to
Download
Demo Copy

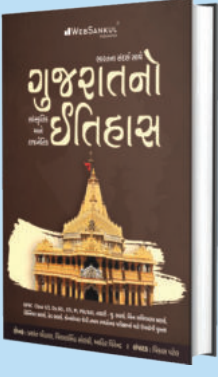

English Golden MCQ

- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI, કોન્સ્ટેબલ, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, મહા નગરપાલિકાની પરીક્ષા વગેરે માટે English Grammarની પ્રેક્ટિસ કરવા માટે ખૂબ જ ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

ગુજરાત ઇતિહાસ

- ગુજરાતના ઇતિહાસની ભારતીય ઇતિહાસના સંદર્ભ સાથે સુવ્યવસ્થિત રજૂઆત
- GPSC Class 1/2, Dy. So, PI, PSI/ASI, તલાટી, જુ. ક્લાર્ક, બિન સચિવાલય ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, કોન્સ્ટેબલ માટે ઉપયોગી

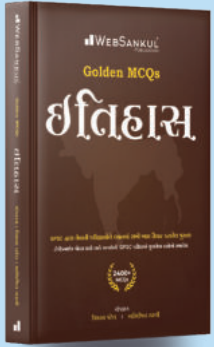
Scan to Download Demo Copy

ભૂગોળ (Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021 લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના ભૂગોળ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

Scan to Download Demo Copy

ઇતિહાસ(Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના ઇતિહાસ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

Scan to Download Demo Copy

ભારતીય બંધારણ અને રાજ્ય વ્યવસ્થા (Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021 લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના બંધારણ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

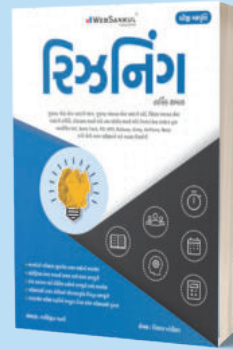
Scan to Download Demo Copy

Maths

- ગુજરાતમાં પ્રથમ વખત સૌથી વધુ (60+) પ્રકરણનો સમાવેશ કરતું સંપૂર્ણ પુસ્તક
- 3200+ પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નોનો સોલ્યુશન સાથે સમાવેશ

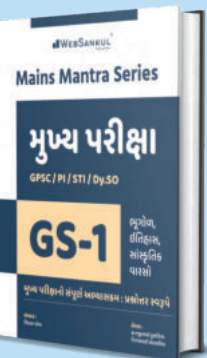
Scan to Download Demo Copy

રિઝનિંગ

- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI, કોન્સ્ટેબલ, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, મહાનગરપાલિકાની વિવિધ પરીક્ષા, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ, GPSC દ્વારા લેવાતી વિવિધ પ્રાથમિક પરીક્ષાઓ માટે

Scan to Download Demo Copy

GS 1

- GS-1 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- GPSC દ્વારા લેવામાં આવતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 ની પરીક્ષા તથા તકનીકી પોસ્ટના મુખ્ય પરીક્ષાના સામાન્ય અભ્યાસ વિષયની તૈયારી માટે ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to Download Demo Copy

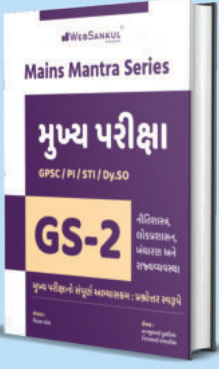

GS 3

- GS - 3 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- GPSC દ્વારા લેવામાં આવતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 તથા તકનીકી પોસ્ટની મુખ્ય પરીક્ષા માટે ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to Download Demo Copy

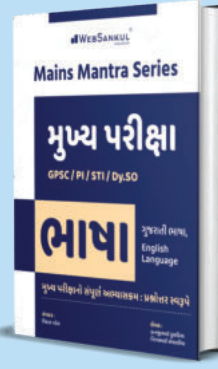

GS 2

- GS - 2 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- ભારતીય રાજ્યવ્યવસ્થા અને બંધારણના અગત્યના મુદ્દાઓ જેમ કે, સંઘવાદ, મૂળભૂત અધિકાર, DPSP, રાષ્ટ્રપતિ, રાજ્યપાલ, કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો, વિવિધ સંસ્થાઓ વગેરેનો સમાવેશ.

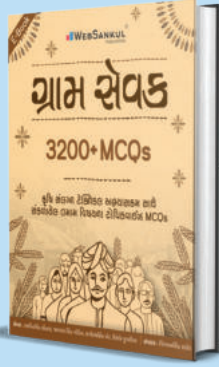
Scan to
Download
Demo Copy

મુખ્ય પરીક્ષા ભાષા

- GPSC દ્વારા લેવાતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 તથા તકનીકી પોસ્ટની મુખ્ય પરીક્ષાઓમાં ગુજરાતી અને English વિષયોની તૈયારી કરતાં ઉમેદવારોને ઉપયોગી થાય તેવું પુસ્તક

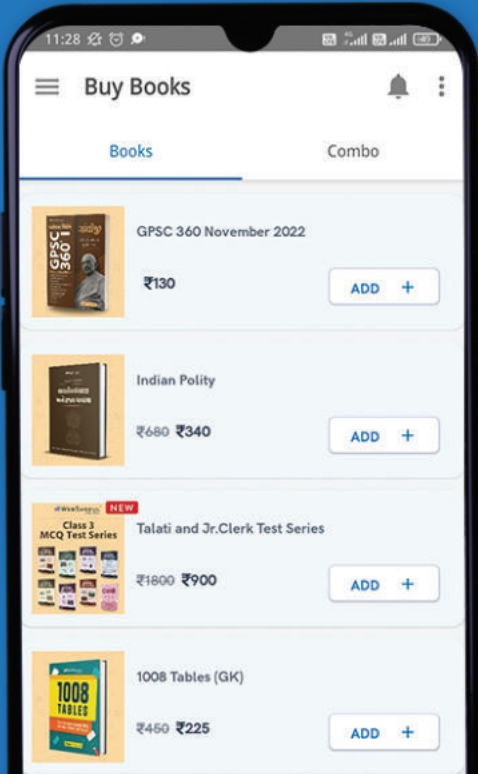
Scan to
Download
Demo Copy

ગ્રામ સેવક (E-Book)

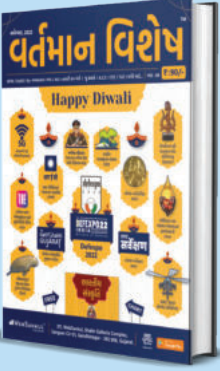
- કૃષિ નિષ્ણાંતો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ અતિ મહત્વના 3000+ MCQ
- ખેતી, બાગાયત અને પશુપાલન વિષયના અગત્યના તમામ પ્રશ્નોનું સંકલન

Scan to
Download
Demo Copy

બુક ઓર્ડર કરવા
આજે જ ડાઉનલોડ કરો
વેબસંકુલ એપ્લિકેશન

વર્તમાન વિશેષ નવેમ્બર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન ભારતીય સંસ્કૃતિ (ચાર્ટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ ઓક્ટોબર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન Dy.so / ACF 555 આદર્શ પ્રશ્નો (બુકલેટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ સપ્ટેમ્બર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન આઝાદીના લડવૈયા ભાગ-2 (ફી બુકલેટ)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ ઓગસ્ટ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન આઝાદીના લડવૈયા ભાગ - 1 (બુકલેટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ જુલાઈ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન પર્યાવરણ વિશેષ બુકલેટ ફી

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ જૂન

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન ભારતનું બંધારણ : એક નજર

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ મે

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન કરંટ સુપરફાસ્ટ (છેલ્લા 3 મહિનાનું)

Scan to
Download
Demo Copy

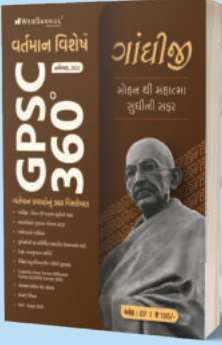

વર્તમાન વિશેષ એપ્રિલ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન વિશેષ મુદ્દો - ગુજરાતનું વાવસ્થાપત્ય

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° નવેમ્બર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° ઓક્ટોબર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° સપ્ટેમ્બર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

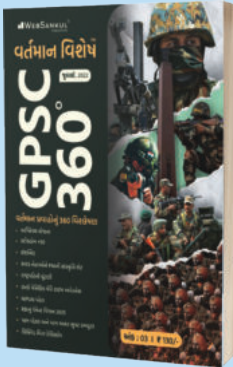
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° ઓગસ્ટ

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

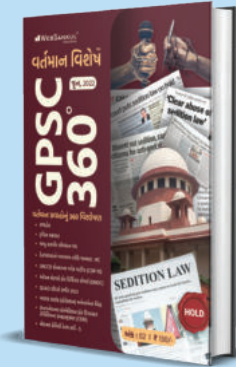
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° જુલાઈ

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° જૂન

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

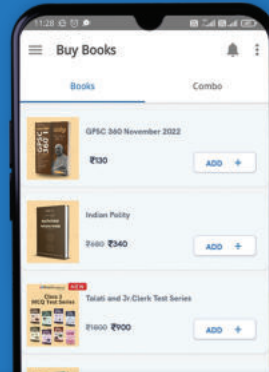
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° મે

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

બુક ઓર્ડર કરવા
આજે જ ડાઉનલોડ કરો
વેબસંકુલ એપ્લિકેશન

Scan QR